

БАЛЗАК

5

ОНОРЕ ДЬО БАЛЗАК
ИЗБРАНИ ТВОРБИ В 10 ТОМА.
ТОМ 5
ЕПИЗОД ОТ ВРЕМЕТО НА
ТЕРОРА. ДРЕБНИ БУРЖОА.
ЕДНА ТЪМНА АФЕРА. 3.
МАРКАС

Превод: Дора Попова

chitanka.info

ЕПИЗОД ОТ ВРЕМЕТО НА ТЕРОРА^[1]

НА ГОСПОДИН ГИЙОНЕ МЕРВИЛ^[2]

Не трябва ли, скъпи мой някогашен покровителю, да обясня на любознателните люде къде можах да се запозная с толкова дела, за да възсъздам вярно моя малък свят, както и да засвидетелствувам тук почитта си към паметта на любезния и умен човек, който казваше на Скриб^[3], друг служител, когато го срещнеше на бал: „Отбийте се при мен, уверявам ви, има какво да се прави“; но нима се нуждаете от това публично уверение, за да повярвате в добрите чувства на автора?

На 22 януари 1793^[4] към осем часа вечерта една старица слизаше в Париж по стръмната височина, завършваща пред църквата „Сен Лоран“, в предградието Сен-Мартин. През деня беше навалял толкова сняг, че тя едва чуваше стъпките си. Улиците бяха пуссти. Терорът, тегнещ над Франция, усилваше страха, който самотата естествено пораждаше. Старата жена все още не бе срещнала жива душа; отдавна отслабналото ѝ зрение не ѝ позволяваше да различи в далечината, на светлината на фенерите, неколцината минувачи, блуждаещи като сенки из големия път на предградието. Вървеше смело сама по безлюдния път, сякаш възрастта ѝ бе талисман, който трябваше да я предпазва от всякаква беда.

Когато прекоси улицата на Мъртъвците, стори ѝ се, че дочу тежките и твърди стъпки на мъж, крачещ след нея. Въобразявайки си, че е дочула шума и преди, жената се изплаши и се опита да побърза, за да стигне до осветеното дюкянче, където се надяваше да разбере дали са основателни подозренията ѝ. Когато се озова в осветеното поле пред дюкянчето, старицата рязко се обърна и съгледа човешка фигура в

мъглата; това неясно видение бе достатъчно, за да я ужаси; жената не се съмняваше вече, че е проследена от първата крачка извън дома ѝ, и желанието да избяга от шпионина ѝ вдъхна сили. Неспособна да разсъждава, тя ускори крачките си, сякаш можеше да се изплъзне от човек, несъмнено по-пъргав от нея. След няколко минути стигна до една сладкарница, влезе в нея и по-скоро се строполи, отколкото седна на стола пред масата. Когато тя превъртя шумно ключалката, младата жена, наведена над ръкоделието си, вдигна очи, съгледа през остъклената преграда старовремското наметало от виолетова коприна, с което бе загърната старицата, и побърза да отвори едно чекмедже, за да вземе оттам нещо, което трябваше да ѝ предаде. И жестът, и физиономията на младата жена говореха за желанието ѝ да се освободи бързо от непознатата, като че тя бе едно от лицата, които срещаме с неудоволствие — желание, подсилено от явно нетърпение пред вида на празното чекмедже; без да погледне старицата, тя изтича към склада на сладкарницата и извика мъжа си, който се появи начаса.

— Къде постави това...? — запита го тя тайнствено, като му показва с очи старата жена, без да завърши въпроса си.

Макар и видял само огромното, черно и окичено с виолетови панделки боне на непознатата, той изчезна, след като преди това бе стрелнал жена си с поглед, който сякаш казваше: „Мислиш ли, че ще го оставя в чекмеджето ти?“

Озадачена от мълчанието и от неподвижността на старицата, сладкарката се върна при нея и оглеждайки я отблизо, почувствува състрадание, а може би и любопитство. Колкото и естествен да бе оловносивият цвят на лицето ѝ, както у всички, обречени на скрити лишения, лесно бе да се разбере, че мъртвешката му бледност е предизвикана от току-що преживяно вълнение. Старата жена носеше бонето си така, че то скриваше косите ѝ, несъмнено побелели вече с възрастта: чистата яка на роклята ѝ подсказваше, че не ги пудри. Отсъствието на какъвто и да било грим придаваше монашеска строгост на лицето ѝ. Чертите бяха изопнати и горди. Някога държането и навиците на аристократите бяха толкова различни от тези на хората, принадлежащи към други обществени съсловия, че човек лесно разпознаваше благородника.

И тъй, младата жена бе убедена, че непознатата е „бивша“ и че бе принадлежала към двора.

— Госпожо — неволно и почтително ѝ каза тя, забравяйки, че това обръщение е забранено.

Старата жена не отговори и продължи да гледа втренчено стъклото, сякаш върху него бе изрисуван ужасяващ образ.

— Какво ти е, гражданко? — запита съдържателят на сладкарницата, който скоро се появи.

Гражданинът сладкар изтръгна жената от вцепенението ѝ, като ѝ подаде малка картонена кутия, обвята в синя хартия.

— Нищо, нищо, приятели мои — отвърна тя тихо и вдигна очи към сладкаря, желаеща сякаш да му отправи признателен поглед; но забелязвайки червеното боне на главата му, неволно извика:

— А! Значи, вие сте ме издали?...

Младата жена и мъжът ѝ се възмутиха дълбоко, което накара непознатата да се изчерви било от радост, било, че ги бе заподозряла.

— Извинете — продума тя с детско простодушие. После извади от джоба си луидор и като го предложи на сладкаря, добави: — Ето договорената сума.

Бедните умеят да отгатват беднотата. Сладкарят и жена му се спогледаха и сочейки с очи старицата, стигнаха до един и същи извод. Ръцете на непознатата трепереваха, когато предлагаше луидора, който гледаше със съжаление, но не и с жадния поглед на скъперник, разбирайки цялата сериозност на жертвата. Гладът и нищетата бяха белязали това лице така дълбоко, как го страхът и аскетичните навици. Облеклото ѝ носеше следи от някогашно великолепие, за което говореха извехтялата коприна, чистото наметало, грижливо закърпените дантели, с една дума, дрипите на богатството. Преизпълнени от състрадание и любопитство, сладкарите заговориха ласкаво, давайки воля на чувствата си:

— Но, гражданко, изглеждаш отпаднала...

— Не би ли желала госпожата да хапне нещо? — намеси се жената, прекъсвайки мъжа си.

— Имаме отличен бульон — каза сладкарят.

— Студено е, госпожата сигурно се е простудила из пътя; но тук можете да си отпочинете и да се постоплите.

— Не сме чак толкова черни, колкото дяволът — извика сладкарят.

Трогната от добродушието, което лъхаше от думите на състрадателните продавачи, жената призна, че била проследена от някакъв мъж и че се страхува да се върне сама у дома си.

— Това ли е всичко? — подзе човекът с червеното боне. — Почакай, гражданко — добави той и подаде луидора на жена си. После, развълнуван от особената признателност, която чувства търговецът, когато получава прекалено висока цена за посредствената си стока, отиде да си облече униформата на национален гвардеец, взе си шапката, затъкна щика и с това довърши снаряжението си; междувременно жена му се замисли. Като у много други сърца, разумът и тук затвори разтворената ръка на благотелността. Непокойна и опасявайки се да не види мъжа си замесен в някоя история, жената на сладкаря се опита да го дръпне за полите на жакета, за да го спре; но подчинявайки се на съчувствието, стоплило сърцето му, добрият човек без колебание предложи на жената да я съпроводи.

— Струва ми се, че човекът, от когото гражданката се бои, още броди пред сладкарницата — каза бързо младата жена.

— Боя се, че е така — простодушно призна старицата.

— Ами ако е шпионин? Ако кроят заговор? Не отивай и й вземи кутията...

Тези думи, пошепнати на ухото на сладкаря от жена му, внезапно го лишиха от смелост.

— Ще отида да му кажа две думи и да ви отърва от него — извика сладкарят, като отвори вратата и изскочи навън.

Нерешителна като дете и почти не на себе си от страх, старата жена отново седна на стола. Честният продавач не закъсня да се върне, но лицето му, обикновено розово и зачервено от топлината на пещта, сега бе побледняло; такъв ужас го бе разтърсил, че краката му трепереха като подкосени, а очите му приличаха на очи на пиян.

— Искаш да ни хвъркнат главите заради теб, презряна аристократко! — извика той побеснял. — Хайде, да ти видя гърба, не разчитай на мен да те снабдявам с материал за заговора и повече не се мяркай тук.

Изговаряйки тези думи, сладкарят се опита да изтръгне от старицата малката кутия, която бе напъхала в един от джобовете си. Преди още дръзките ръце да докоснат дрехите ѝ, непознатата,

предпочитайки да се изложи на опасностите из пътя пред вероятността да загуби току-що откупеното, изведнъж възвърна младежката си подвижност; изтича към вратата, отвори я бързо и изчезна от очите на смаяните и треперещи от уплаха сладкари.

Щом се озова вън, непознатата закри бързо, но силите ѝ скоро я напуснаха, тъй като отново дочу зад себе си стъпките на шпионина, който безжалостно я следваше, тъпчейки тежко по хрупкавия сняг; принудена бе да спре, спря се и той; не се осмеляваше да заговори, нито да го погледне, може би от страх, а може би просто от недосетливост. Продължи да върви бавно, човекът също забави вървежа си, за да остане на разстояние, което му позволяваше да я дебне. Непознатият сякаш бе сянката на старата жена. Часовниковата камбана удари девет часа, когато мълчаливата двойка мина пред църквата „Сен Лоран“. Присъщо на всяка душа, дори на най-окаяната, е силното вълнение да отстъпва място на чувството на спокойствие, защото, ако чувствата са безгранични, човешките органи са ограничени. И тъй, невидяла дотогава зло от предполагаемия си преследвач, непознатата бе склонна да съзира в него таен приятел, желаещ да я закриля; тя си припомни всички обстоятелства, при които се бе появил, търсейки сякаш да намери доводи в подкрепа на тази утешителна вероятност, и бе готова да му припише по-скоро добри, отколкото зли намерения. Забравила ужаса, който този човек бе вдъхнал на сладкаря, тя навлезе с твърда стъпка в горния край на предградието Сен Мартен. След половин час стегнат ход жената стигна до някаква къща, разположена на ъгъла, където главната улица на предградието се отклонява от улицата, водеща към пътя за Пантен. Това място и днес още е едно от най-безлюдните в Париж. Северният вятър, духащ над височините Сен Шомон и Белвил, свистеше в пролуките на къщите или по-скоро на колибите, запилени из почти необитаемата долинка, където оградите са направени от пръст и кости. Този мрачен край сякаш бе естествено гнездо на нищетата и отчаянието. Човекът, който неотстъпно следваше клетата жена, достатъчно смела, за да прекоси нощем тези пусти улици, изглеждаше поразен от зрелището, което изникна пред погледа му. Стоеше замислен и нерешителен, осветен слабо от дрезгавата светлина на фенера, която едва пробиваше мъглата. В уплахата си старата жена сякаш долови нещо зловещо в чертите на непознатия; тя почувствува,

че страхът отново я сковава, и възползувайки се от несигурността, която видимо възпираше човека, се плъзна в сянката към вратата на самотната къща, отвори райбера и изчезна с невероятна бързина. Застанал неподвижно, непознатият продължаваше да гледа къщата, която обединяваше в себе си всички характерни белези на жалките обиталища в това предградие. Построена от мек градивен камък, тя бе измазана с пожълтял гипс, изпадал вече на много места, и човек би казал, че ще се срине при най-слабото подухване на вятъра. Керемиденият, обрасъл в мъх покрив се бе изкривил така, че заплашваше да рухне под тежестта на снега. Всеки етаж имаше три прозореца, чиито рамки, изгнили от влагата и разсъхнали се от слънцето, подсказваха, че студът безпрепятствено прониква в стаите. Самотната къща приличаше на старинна кула, която времето бе забравило да разруши. Слаба светлина мъждукаше в неправилно изрязаните прозорчета на мансардата, а останалата част от къщата бе потънала в пълен мрак.

Старата жена изкачи с мъка стръмната, примитивна стълба, по дължината на която вместо перило бе опънато въже, почука тайнствено на вратата на мансардата и побърза да седне на стола, предложен ѝ от някакъв старец.

— Пазете се, пазете се! — ѝ каза той. — Макар да излизаме твърде рядко, и делата ни се знаят, и стъпките ни се дебнат.

— Какво ново? — запита друга, седнала до огъня старица.

— Човекът, който от вчера обикаля около къщата, ме проследи тази вечер.

При тези думи тримата обитатели си размениха погледи, в които се четеше дълбок ужас. Старецът имаше най-малко обезпокоен вид от тримата, може би защото бе най-много застрашен. Изправен пред голяма беда или подложен на гонения, смелият човек е винаги готов на саможертва, виждайки във всеки нов ден победа над съдбата. Погледите на двете жени, устремени към стареца, говореха, че той е предмет на постоянните им грижи.

— Защо да губим вярата си в Бога, сестри мои? — продума старецът с глух, но изразителен глас. — Ние му възнасяхме хвалебствия сред виковете на убийците и умиращите в манастира на кармелитите. Ако Бог пожела да ме спаси в тази сеч, несъмнено е сторил това, за да ме запази за друга участ, която безропотно трябва да

приема; Бог покровителствува избраниците си и може да разполага с тях по своя воля.

— Не — възрази една от двете старици, — какво представлява нашият живот в сравнение с живота на свещеника?

— Когато се озовах въвн от абатството Шел^[5], си рекох, че съм мъртва — добави втората старица.

— Ето — подзе другата, подавайки малката кутия на свещеника, — ето приношението. Но — сепна се тя — чувам стъпки по стълбата.

При тези думи и тримата се послушаха. Шумът престана.

— Не се плашете — каза свещеникът, — ако някой се опита да се приближи до вас. Доверено лице, на което можем да разчитаме, ще стори всичко възможно, за да премине границата, и ще дойде да вземе писмата, които написах на херцог Дьо Ланже и на маркиз Дьо Босеан, за да потърсят начин да ви изтръгнат от този ужасен край, от смъртта или от страданията, които ви очакват тук.

— Нима вие няма да ни последвате? — тихо извикаха двете монахини, прикривайки зле отчаянието си.

— Моето място е там, където има жертви — отвърна просто свещеникът.

Жените замълчаха и погледнаха с благоговение своя домовладика.

— Сестра Марта — каза той, обръщайки се към монахинята, донесла кутията с приношението, — този пратеник трябва да отговори с паролата „Fiat voluntas“^[6] на думата „осанна“.

— Някой се изкачва по стълбата! — извика другата монахиня, като отвори скривалището под покрива.

Този път не бе трудно да се доловят в дълбоката тишина стъпките на човек, тъпчещ по засъхналата кал на стъпалата. Свещеникът с мъка се провря в някакъв долап и монахинята го закри с дрехи.

— Затворете, сестра Агата — каза той тихо.

Свещеникът едва се бе скрил, когато три последователни почуквания на вратата накараха монахините да потреперят и те си размениха многозначителни погледи, без да се осмелят да продумат. И двете изглеждаха около шейсетгодишни. Откъснати от света отпреди четиридесет години, те напомняха растения, отгледани в парник, които умират, когато ги изнесат навън. Привикнали към манастирския живот,

те не бяха в състояние да си представят друг. Една сутрин, когато оградата на манастира бе срината, те изтръпнаха от ужас, озовавайки се свободни. Човек лесно може да си представи пораженията, които революционните събития бяха нанесли върху невинните им души, познали дотогава само сладостта на смирението и богатта на вярата. Неспособни да примирят монашеската си чистота с изпитанията на живота и дори неразбиращи положението си, те приличаха на деца, заобиколени дотогава с грижи и които, лишени от майчинска закрила, се молят, вместо да плачат. И тъй, пред опасността, която в този миг предугаждаха, те стояха мълчаливи и нерешителни, непознаващи друга защита освен християнското примирение. Изтълкувал мълчанието им посвоему, човекът, желаещ да влезе, отвори вратата и се показва отведнъж. Двете монахини изтръпнаха, познавайки чужденеца, който от някое време бродеше около къщата им и събираше сведения за тях; стояха неподвижно и го наблюдаваха с тревожно любопитство, подобно на диваци, вперили мълчалив взор в чуждоземеца. Бе висок и пълен и нищо в държането, нито във физиономията му не будеше грозни подозрения. Застанал бе неподвижно като монахините и оглеждаше внимателно бедния дом, в който се бе озовал.

Две сламени рогозки, опънати върху дъски, служеха за легла на монахините. Върху единствената маса в стаята имаше меден свещник, няколко паници, три ножа и кръгъл просеник. Огънят в огнището бе оскъден. Малкото дръвца в ъгъла впрочем свидетелствуваха красноречиво за бедността на двете отшелнички. Продълговатите кафяви петна по отдавна измазаните стени говореха за лошото състояние на покрива, от чиито пролуки проникваше дъждовната вода. Някаква реликва, спасена вероятно при разграбването на абатството Шел, украсяваше рамката на камината. Три стола, два сандъка и стар скрин съставляваха цялата мебелировка на стаята. Малката врата до камината даваше основание да се предполага, че съществува и втора стая.

Скромната покъщнина на тази килия не убягна от погледа на човека, който се бе вмъкнал в нея при такива тягостни обстоятелства. Чувство на състрадание се изписа по лицето му и той хвърли благосклонен поглед към двете жени, смутен не по-малко от тях. Странното мълчание, възцарило се между тримата, не продължи дълго,

тъй като непознатият отгатна безсилието и неопитността на двете клетки създания и им каза с глас, който се опита да смекчи:

— Не идвам тук като враг, гражданки... — После спря, пое дъх и продължи: — Сестри мои, ако ви застигне беда, не мислете, че съм допринесъл с нещо за нея. Аз искам милост от вас...

Те продължиха да мълчат.

— Ако ви преча... ако ви притеснявам, говорете откровено... ще си отида; но знайте, че съм изцяло на услугите ви; ако има нещо, което бих могъл да сторя за вас, обърнете се без страх към мен и помнете, че единствен аз може би съм над законите, тъй като вече няма крал.

От думите му лъхаше такава чистосърдечност, че сестра Агата, която принадлежеше към фамилията Ланже и чиито обноси подказваха, че някога бе познала блясъка на дворцовите празненства, побърза да му посочи един от столовете, приканвайки госта да седне. Разбрал жеста, непознатият горчиво се усмихна и почтително изчака да седнат преди него двете монахини.

— Вие дадохте убежище — подзе той — на неклел се свещеник, който по чудо се спаси при кланетата в абатството на кармелитите.

— Осанна — каза сестра Агата, като прекъсна чужденеца и с тревожно любопитство се загледа в него.

— Струва ми се, че не се именува така — отвърна той.

— Но господине — намеси се живо сестра Марта, — при нас няма никакъв свещеник...

— Тогава би трябвало да бъдете по-предвидливи — отвърна кротко чужденецът, посягайки към требника на масата. — Не вярвам вие да знаете латински и...

Не довърши мисълта си, тъй като необичайното вълнение, изписало се по лицата на злочестите монахини, го накара да си помисли, че е отишъл твърде далеч: те трепереха и очите им се бяха напълнили със сълзи.

— Успокойте се — заговори той откровено, — аз зная името на вашия гост, както и вашите, и от три дни съм в течение на мъките и грижите ви за преподобния отец Дьо...

— Шт — прекъсна го наивно сестра Агата, като постави пръст върху устните си.

— Виждате, сестри мои, че ако имах ужасното намерение да ви издам, много пъти досега можех да го изпълня...

Чувайки тези думи, свещеникът излезе от укритието си и застана сред стаята.

— Не смятам, господине — каза той на непознатия, — че сте наш враг, аз ви вярвам. Какво желаете от мен?

Святото доверие на свещеника, благородството, лъхащо от цялото му същество, биха обезоръжили дори убиец Тайнственият непознат, дошъл да вдъхнови тази сцена на жестоко терзание и примирение, погледна за миг трите същества; после поверително се обърна към свещеника:

— Отче — каза той, дойдох да ви помоля да отслужите литургия за успокояване душата... на един... на едно свято лице, чието тяло никога не ще почива в свещената земя...

Свещеникът неволно потрепери. Не разбирайки за кого говори непознатият, двете монахини, отворили широко очи и протегнали шии от любопитство, наблюдаваха двамата събеседници. Духовникът изпитателно огледа чужденеца: явна тревога бе помрачила лицето му, а погледът му изразяваше гореща молба.

— Е добре — отвърна свещеникът, — елате тази вечер към полунощ, ще бъда готов да отслужа заупокойната молитва.

Непознатият потрепери, но някакво дълбоко и сладостно удовлетворение сякаш взе връх над скритата му болка. След като поздрави почтително свещеника и двете монахини, чужденецът изчезна, засвидетелствувал преди това мълчаливата си признателност, която бе почувствувана от трите благородни души. Около два часа след гореописаната сцена непознатият се върна, почука тихо на вратата и госпожица Босеан го въведе във втората стая на скромното убежище, където всичко бе приготвено за церемонията. Двете монахини бяха донесли старинния скрин, покрит с великолепен покров от зелена коприна. Голямо разпятие от абанос и слонова кост, окачено на жълтата стена, подчертаваше нейната голота и властно привличаше погледите. Четири тънки свещици, които сестрите бяха закрепili с червен восък върху импровизирания олтар, хвърляха бледа и зле отразена от стената дрезгавина, осветяваща слабо останалите кътчета на стаята; но придавайки блясъка си само на светите неща, тя приличаше на небесен лъч, озарил бедния олтар. Стъклото на прозореца бе влажно. Покривът, който от двете страни се спущаше рязко както при навесите, имаше няколко процепа, през които

свистеше леден вятър. Нищо не бе по-внушително от величавата простота на тази печална церемония. Дълбоката тишина, която би позволила да се чуе и най-глухият вик по „Германският път“, придаваше някаква мрачна тържественост на тази нощна сцена.

Коленичили от двете страни на олтара върху плочите на пода, без да се плашат от опасната влага, старите монахини се молеха ведно с надяналия първосвещенските си одежди свещенослужител, който подготвяше златния, украсен с драгоценни камъни потир, опазен вероятно при разграбването на абатството Шел. Пред тази пищна светиня, паметник на царствено великолепие, двете чаши със светена вода и вино, предназначени за богослужението, едва ли биха били достойни и за най-долната кръчма. Поради отсъствие на аналой свещеникът бе положил требника си върху единия ъгъл на олтара. Обикновено блюдото служеше за измиване на невинните и неизцапани с кръв ръце. Всичко бе неизмеримо голямо и малко, жалко и благородно, обикновено и същевременно и свято.

Непознатият благоговейно коленичи между двете монахини. Но забелязал черен креп на потира и разпятието (тъй като не разполагаше с нищо, за да подчертае характера на скръбното богослужение, свещеникът беше поставил в траур самия Христос), непознатият бе разтърсен от такъв могъщ спомен, че капки пот осеяха широкото му чело. Тогава четиримата безмълвни актьори в тази сцена тайнствено се спогледаха; така душите им, въздействувайки си взаимно, предадоха една на друга чувствата си и се сляха в набожно състрадание: мисълта им сякаш бе възкресила мъченика, останките на когото бяха погълнати от негасената вар и чиято сянка сега се бе възправила пред тях в цялото си царствено величие.

Отслужваха опелото без трупа на покойния.

Под този схлупен покрив и разсъхнали летви четирима християни се застъпваха пред Бога за краля на Франция и представяха погребалното му шествие без саркофаг. Това бе израз на най-безкористна преданост, учудващ акт на верноподаничество, извършван без всякакъв умисъл. В очите на Бога това бе несъмнено онази чаша вода, станала мерило за най-големи добродетели. Цялата монархия бе тук, в молитвите на свещеника и на двете злочести сестри; но може би и Революцията бе представена от човека, чието лице издаваше твърде

много угризения, за да не повярваме, че е осенен от духовно озарение и покаяние.

Вместо да произнесе латинските думи: „Introibo ad altare Dei“^[7] и така нататък, свещеникът по Божие внушение погледна тримата присъстващи, представляващи християнска Франция, и за да заличи нищетата на това жалко обиталище, им каза:

— Ще влезем в светилището на Бога!

При тези думи, изречени с трогателно смирение, свещен страх обзе непознатия и двете монахини. Под сводовете на катедралата „Свети Петър“ в Рим Бог не би се показал по-величествен, отколкото изглеждаше в очите на четиримата християни тук, в това убежище на беднотата: ето колко е вярно, че между човека и Него всяко посредничество е безполезно и че Той черпи величието си единствено от Себе си. Набожната ревност на непознатия бе истинска; затова и чувството, обединяващо молитвите на четиримата служители на Бога и царя, бе всеобщо. Свещените думи отекваха като небесна музика сред тишината. При прочитане на „Отче наш“ ридания разтърсиха непознатия. Свещеникът бе прибавил към него следната латинска молитва: „Et remitte scelus regicidis Ludovicus eis remisit semetipse.“ (И простете на цареубийците, както Луи XVI им прости.)

Монахините видяха две едри сълзи да се търкулват по мъжественото лице на непознатия и да падат на пода. Прочетена бе молитвата за мъртвите. „Domine salvum fac regem“^[8], изпята тихо, разчувствува верните роялисти, които си припомниха, че малолетният крал, за когото в този миг се молеха на всевишния, е пленник във вражески ръце. Непознатият изтръпна, като си помисли, че може да бъде извършено ново престъпление, в което вероятно щеше да бъде принуден да участва. Когато зауспокойната служба завърши, свещеникът направи знак на двете монахини, които се оттеглиха. Озовал се сам с непознатия, старецът пристъпи към него тъжен и благ и бащински му каза:

— Синко мой, ако сте потопили ръцете си в кръвта на краля мъченик, изповядайте ми се. Няма грях, който в очите на Бога да не бъде опростен чрез затрогващо и искрено покаяние, каквото, изглежда, е вашето.

При тези думи на духовника чужденецът трепна ужасен, но скоро се овладя и погледна спокойно учудения свещеник.

— Отче — продума той с видимо изменен глас, — никой не е по-малко виновен от мен за пролятата кръв...

— Искам да ви вярвам — каза свещеникът и замълча, отправяйки отново изпитателен поглед към покаяника си; после, смятайки го за едного от страхливите членове на Конвента, пожертвували неприкосновената и свята глава, за да запазят своята, сериозно подхвана:

— Знайте, чедо мое, че не е достатъчно да не сте участвували пряко в това голямо престъпление, за да не носите отговорност за него. Онези, които са могли да защитят краля, но са оставили ножа в ножницата, също ще дават тежък отчет пред небесния цар... О, да — добави старият свещеник, като многозначително поклати глава, — твърде тежък!... Защото, отказвайки да действуват, са станали неволни съучастници в това ужасно деяние...

— Вярвате ли — запита непознатият слисан, — че косвеното участие е грях... Виновен ли е войникът, комуто заповядват да застане в шпалир?...

Свещеникът се поколеба. Зарадван от затруднението, в което поставяше този поддръжник на кралското достойнство, изправяйки го между догмата за пасивното подчинение, която според привържениците на монархията господствува над военните закони, и не по-малко важната догма, налагаща респект към особата на краля, чужденецът видя в колебанието на свещеника благоприятно решение на съмненията, които, изглежда, го терзаеха. И за да не позволи на преподобния янсенист да размишлява повече, му каза:

— Бих се срамувал да ви предложа възнаграждение за упокойната литургия, която отслужихте за душата на краля и за успокоение на съвестта ми. Неоценимите неща се заплащат със също толкова неоценими дарове. Благоволете прочее, господине, да приемете в дар тази свята реликва... Ще дойде може би ден, когато ще разберете стойността ѝ.

След тези думи чужденецът предложи на духовника малка, съвършено лека кутия и той я прие, така да се каже, на драго сърце, тъй като внушителните думи на този човек, тонът, с който ги изрече, благоговението, с което държеше кутийката, го бяха дълбоко заинтригували. Тогава те влязоха в стаята, където двете монахини ги очакваха.

— Вие — обърна се към тях непознатият — сте в дом, чийто собственик Муциус Сцевола, търговецът на гипс от първия етаж, е прочут в отделението с патриотизма си; но той е таен привърженик на Бурбоните. Някога бе лакей на монсеньор принц Конти, комуто дължи състоянието си. Бидейки тук, вие сте в по-голяма безопасност, отколкото където и да било другаде във Франция. Останете в този дом. Благочестиви люди ще бдят над вас и вие без страх ще може да дочакате тук по-добри времена. След година, на 21 януари... — произнасяйки последните думи, той не можа да прикрие неволно разтърсилия го трепет — ако все още сте в това тъжно убежище, отново ще дойда, за да участвувам с вас в изкупителната служба...

Не завърши думите си. Поздрави мълчаливите обитатели на дома, хвърли последен поглед върху вещите, свидетелстващи за бедността им, и изчезна.

За двете простодушни монахини подобна авантюра имаше привкуса на същински роман; ето защо, когато преподобният свещеник ги уведоми за тайнствения дар, предложен така тържествено от този човек, те поставиха кутията на масата и по трите лица, осветявани слабо от свещника, се появи неописуемо любопитство. Госпожица Ланже отвори кутията и намери в нея носна кърпа от много нежна батиста, изцапана с пот; а като разгънаха кърпата, съгледаха по нея петна.

— Това е кръв!... — каза свещеникът.

— На кърпата е извезана кралската корона! — извика другата сестра.

Двете монахини с ужас изпуснаха кърпата на пода. За тези две простодушни създания мистерията, забулваща чужденеца, бе необяснима; а що се отнася до свещеника, той дори не се и опита да си я обясни.

Тримата пленници скоро се убедиха, че въпреки Терора над тях се бе простряла могъща десница. Най-напред получиха гориво и хранителни продукти; после двете монахини отгатнаха, че някаква жена се бе присъединила към покровителя им, тъй като им бяха изпратили бельо и дрехи, които позволяваха да излизат, без да бъдат забелязвани по облеклото си на аристократки; накрая Муциус Сцевола им връчи две граждански карти. Предупреждения за безопасността на свещеника често стигаха по странични пътища до него; и се оказваха

толкова съвременни, че съвсем очевидно изхождаха от лице, въведено в държавните тайни. Въпреки глада, бушуващ в Париж, изгнаниците намираха пред вратата на жалкото си жилище дажби бял хляб, донасяни редовно от невидими ръце; предполагаха обаче, че Муциус Сцевола е тайнственият посредник в това всякога навременно и умно замислено благодеяние. Благородните обитатели на тавана не се съмняваха, че покровителят им бе лицето, дошло да участва в изкупителната литургия през нощта срещу 22 януари 1793 година; и ето защо бе станал предмет на особено почитание за тези три същества, които се надяваха само на него и живееха само чрез него. Бяха прибавили към молитвите си отделни молитви за него; сутрин и вечер тези благочестиви души изказваха пожелания за щастието, благополучието и здравето му; умоляваха Всевишния да го предпазва от всякакви примамки, да го избави от враговете му и да му дари дълъг и спокоен живот. Растящата им с всеки ден признателност естествено породила у тях любопитство, което все повече се изостряше. Обстоятелствата, при които се бе появил чужденецът, бяха предмет на разговорите им, изказваха хиляди предположения и това бе ново благотворно развлечение за тях. Обещаваха си да не изпуснат чужденеца в нощта, когато отново дойде, за да участва, както сам бе пожелал, в чествуването на тъжната годишнина от смъртта на Луи XVI. Тази нощ, така нетърпеливо очаквана, най-после настъпи. Към полунощ шумът от тежките стъпки на чужденеца отново се понесе над старата дървена стълба; стаята бе украсена, за да го приеме, олтарът бе готов. Сестрите предварително отвориха вратата и двете побързаха да осветят стълбата. Госпожица Ланже дори слезе няколко стъпала, за да види по-скоро благодетеля си.

— Елате — каза тя с развълнуван и ласкав глас, — елате, вече ви очакваме.

Човекът вдигна глава, хвърли мрачен поглед към монахинята и не отговори; почувствувала сякаш ледена пелена да пада върху нея, тя замълча; пред странния му вид признателността и любопитството се стопиха в сърцата им. Може би бе по-малко студен, по-малко мълчалив, по малко страшен, отколкото изглеждаше на тези добри души, чиито възторжени чувства придаваха на приятелството ангелска чистота.

Тримата клети пленници, доловили, че човекът искаше да остане чужд за тях, се примириха. Свещеникът като че долови върху устните на непознатия бързо потисната усмивка в мига, когато забеляза приготвленията за посрещането му; после той изслуша литургията, помоли се с тях и изчезна, след като любезно отхвърли поканата на госпожица Ланже да вкуси от приготвената почерпка.

След 9 термидор монахините и абат Дьо Марол^[9] можеха без риск да се разхождат из Париж. Излизайки за пръв път в града, свещеникът се отправи към парфюмерийния магазин с надпис „Царицата на цветята“, чиито съдържатели, гражданинът и гражданката Рагон, някогашни придворни парфюмери, бяха останали верни на кралската фамилия и които вандейците използваха за връзка с принцовете и кралския комитет в Париж. Облечен съгласно изискванията на епохата, свещеникът бе до вратата на магазина, намиращ се между Сен Рош и улицата на Бунтовниците, когато тълпата, изпълнила улица Сент Оноре, му попречи да излезе.

— Какво е това? — запита той госпожа Рагон.

— Нищо — отвърна тя, — колата с осъдените и палача отива на площад Луи XV. О, миналата година я виждахме много често; но днес, четири дни след годишнината от 21 януари^[10], можем да гледаме това ужасяващо шествие без прискърбие.

— Защо? — каза свещеникът. — Вие не говорите като християнка!

— Ами! Ще екзекутират съучастниците на Робеспьер; браниха се колкото можаха, но сега и те на свой ред отиват там, където изпратиха толкова невинни.

Тълпата заливаше улица Сент Оноре като поток. Поддал се на внезапно обзелото го любопитство, абат Дьо Марол погледна нататък и видя над главите, прав в колата, човека, слушал три дни преди това литургията му...

— Кой е — запита той — там този...

— Това е палачът — отвърна господин Рагон, назовавайки изпълнителя на върховното правосъдие с монархическото му име.

— Друже! Друже мой! — извика госпожа Рагон. — Господин свещеникът умира.

И старата жена донесе шише с оцет, за да помогне на припадналия духовник да се съвземе.

— Навярно ми е дал — каза той — кърпичката, с която кралят е избърсал челото си, отивайки на мъченическа смърт... Бедният човек!... Стоманеният нож е имал сърце, когато цяла Франция е показала безсърдечието си.

Парфюмерите помислиха, че клетият свещеник бълнува.

Париж, януари 1931^[11]

[1] Този текст, написан в 1829 или 1830 година, се отпечатва към края на януари 1830 година в „Кабине дьо лектюр“ и още веднъж, почти веднага след това, като въведение в „Мемоарите на Шарл-Анри Сансон, палач на Луи XVI“. По-късно повестта, озаглавена „Литургия в 1793 година“, била поместена в сборника „Роаял кипсейк“. Настоящото си заглавие добива в 1846 година, когато излиза в XII том на „Човешка комедия“, в цикъла „Сцени от политическия живот“. ↑

[2] Гийоне дьо Мервил (1773–1855) — в 1817–1818 година съдебен заседател и патрон на Балзак, с когото запазил завинаги сърдечни отношения. ↑

[3] Скриб, Йожен Огюстен (1791–1861) — френски драматург, автор на голям брой водевили, комедии и либрета. Скриб вече бил напуснал писалището на Гийоне дьо Мервил, когато Балзак постъпва в него. ↑

[4] На всички е било известно, че Луи XVI е екзекутиран на 21 януари 1793 година. ↑

[5] Това абатство, едно от най-старите във Франция, е било основано в 660 година от кралица Батилд, жена на Кловис II. ↑

[6] *Fiat voluntas* (лат.) — Да бъде волята ти! ↑

[7] *Introibo ad altare Dei* (лат.) — Ще вляза в Божия храм. ↑

[8] *Domine salvum fac regem* (лат.) — Боже, пази краля! ↑

[9] Мишел дьо Марол (1600–1681) — френски литератор. ↑

[10] Балзак невинаги съблюдава хронологичния ред на историческите факти: жертвите на държавния преврат от времето на Термидора са екзекутирани на 29 юли 1794 година, а не на 25 януари. ↑

[11] Тази дата очевидно е неточна, тъй като повестта излиза от печат преди това. ↑

ДРЕБНИ БУРЖОА^[1]

НА КОНСТАНС ВИКТОАР^[1]

Ето, госпожо, едно от тези творения, които се зараждат бог знае как в главата на писателя и му се нравят и тогава, когато още не знае как ще бъдат приети от читателя, върховния съдия на нашето време. Почти убеден, че ще проявите великодушие към неизменното ми пристрастие, аз ви посвещавам тази книга: нима тя не трябва да ви принадлежи по право, както някога десетъкът принадлежеше на църквата в памет на това, че по волята на Господа Бога всичко разцъфва и зрее — и в полята, и в човешкия ум?

Остатъците от глина, поставени от Молиер под колосалната статуя на Тартюф, се оказаха сега достояние на ръце, по-скоро смели, отколкото сръчни; но съзнавайки колко далеч съм от най-великия от сатириците, заедно с това изпитвам не по-малка радост, че използвах тези остатъци, събрани на авансцената на неговия театър, за да покажа съвременния лицемер в действие. Пристъпвайки към тази трудна задача, аз бях насърчен от обстоятелството, че в бъдещото си произведение не засягам религиозните въпроси: това сторих заради вас, чието благочестие е всеизвестно и по повод на което наш изтъкнат писател направи намек за „безразличие към въпросите на религията“.

Дано двойното значение на вашето име бъде пророческо за съдбата на книгата! Благоволете да видите в това посвещение израз на почтителна признателност от страна на този, който дръзва да се нарече най-предания от слугите ви.

Оноре дьо Балзак

[0] Балзак работи над „Дребни буржоа“ през годините 1843–1844, но други кроежи го отвлечат и романът остава незавършен.

Написаните от него глави за пръв път се отпечатват посмъртно през 1854 година на страниците на вестник „Льо пен“ от 26 юли до 28 октомври. По молба на вдовицата на Балзак романът е завършен от Шарл Рабу и в 1856 година излиза в отделно издание първата част на романа, състояща се от 27 глави, 22 от които принадлежат на перото на Балзак, а през 1857 година се появява втората част, изцяло написана от Рабу. ↑

[1] *Констанс-Виктоар* — от фр. Постоянство-Победа; така нарича Балзак графиня Евелин Ханска (1800–1882), полска аристократка. През февруари 1832 година Балзак получава от Ханска писмо с подпис „Чужденката“. От 1833 година започва редовна кореспонденция между писателя и Ханска, която в 1850 става негова жена. ↑

ПЪРВА ГЛАВА

ПАРИЖ, КОЙТО СИ ОТИВА

Въртележката на улица Сен Жан, тази наивна подробност на стария Париж, чието описание в началото на повестта „Двойно семейство“ в „Сцени от частния живот“ се стори скучно, се е запазила сега само върху страниците на книгите. Построяването на кметството такова, каквото е днес, помете цял един квартал.

В 1830 година минувачите още можеха да видят въртележката, нарисувана върху табелата на някакъв търговец на вина, но след време и тази сграда беше съборена. Споменът за въртележката поражда в паметта верига други подобни на него спомени. Уви! Старият Париж изчезва с ужасяваща бързина. Тук-там в нашия разказ ще се прокрадне описание на някое средновековно жилище, като описанието, което читателят намира в първите страници на романа „Къщата на котарака“. Една или две такива къщи и сега може да се срещнат в Париж; към тях ще отнесем и намиращият се на улица Фуар дом, обитаван от съдията Попино — образцов представител на старата буржоазия. Тук — развалини от дома на Фюлбер; там — целият басейн на Сена от времето на Шарл IX. Нима историкът на френското общество, този нов Old Mortality^[1], не съзнава, че е длъжен да спаси от забравя такива любопитни свидетелства на миналото, както описаният от Уолтър Скот старец освежава надгробните паметници? Вплите, които от десет години насам се надигат от страниците на нашата литература, действително не са преувеличени: изкуството започва да прикрива с гирлянди грозните фасади на зданията, наричани в Париж „доходни домове“ и които един от поетите^[2] ни оприличава на долапи.

Нека по този повод отбележим, че създадената в Милано градска комисия del ornamento, която бди за архитектурата на уличните фасади и на която всеки домопритежател е длъжен да представи плана си, датира от XII столетие. И кой днес не е отдавал в тази красива столица дължимото на патриотизма на миланските буржоа и дворяни,

възхищавайки се от колоритните и своеобразни сгради? Отвратителната, бясна спекула, която с всяка година намалява височината на етажите, скроява цял апартамент в пространството на един само салон и унищожава градините, несъмнено ще окаже влияние върху нравите на Париж. Хората в скоро време ще бъдат принудени да живеят повече вън, отколкото в домовете си. Къде е свещеният частен живот, в който всеки е господар сам на себе си? Сега той е там, където е осигурен годишен доход от петдесет хиляди франка. А не са мнозина и милионерите, които могат да си позволят днес разкоша да притежават малка самостоятелна къща, отделена от улицата с двор и защитена от любопитните погледи на минувачите чрез сенчести градини.

Изравнявайки състоянията, параграфът от Кодекса, който разглежда въпроса за наследствата, създаде тези каменни фаланстери^[3], приютяващи трийсет семейства и които носят на домовладелеца сто хиляди франка годишен доход. Ето защо се питаме дали ще се съхранят в Париж в следващите петдесет години къщи, подобни на тази, в която живееше семейство Тюилие по времето, когато започва нашият разказ; къщата наистина е твърде интересна и заслужава да ѝ се направи най-подробно описание, макар и само за да сравним някогашната буржоазия с буржоазията от наше време.

Местоположението и външният вид на къщата, служеща като рамка за настоящата картина на нравите, са пропити от духа на дребната буржоазия, което може да привлече или да отблъсне вниманието в зависимост от вкусовете и наклонностите ни.

Преди всичко трябва да подчертаем, че домът Тюилие не принадлежи ни на господин, ни на госпожа, а на госпожица Тюилие, по-голямата сестра на господин Тюилие.

Въпросната къща, придобита през първите шест месеца след революцията в 1830 година от госпожица Мари-Жан-Брижит Тюилие, най-възрастната в рода, е разположена в средата на улица Сен Доминик д'Анфер така, че крилото между двора и градината, обитавано от семейство Тюилие, гледа на юг.

Упоритият стремеж на парижани да заселват високите места по десния бряг на Сена бе довел до запустяване на левия бряг и вече от много години затрудняваше продажбата на частните имения в така наречения Латински квартал; и тъкмо тогава някакви причини, за

които ще стане дума по-късно, когато описваме характера и навиците на господин Тюилие, накараха сестра му да купи този имот: тя стана негова владетелка, като заплати твърде скромната сума от четиридесет и шест хиляди франка, а за пристройките додаде още шест хиляди; по такъв начин общият размер на сумата достигна петдесет и две хиляди франка. Подробното описание на къщата, напомнящо рекламна обява, а и разказът за невероятните усилия и успехи на господин Тюилие ще обяснят на читателя по какъв начин, след юли 1830 година, огромни състояния се умножиха многократно, докато други се превърнаха в прах.

Фасадата на дома откъм улицата бе направена от варовик, олющен от времето и изрязан от длетото на зидаря така, че напомняше дялан камък. Подобни неугледни фасади са толкова обичайни за Париж, че градът би трябвало да раздава награди на собствениците, които строят къщите си от истински камък и украсяват фасадите им със скулптурни ваяния. Сивото здание със седем прозореца бе триетажно и завършваше с мансарди, покрити с керемиди. Голямата масивна врата с вида, както и със стила си, свидетелствуваше, че къщата е била построена във времето на Империята, за да се оползотвори част от двора на някаква стара просторна сграда, издигната в епохата, когато квартал Анфер се радваше на почит сред парижани.

От едната страна в двора се намираше жилището на портиера, от другата се извиваше стълбата на дома, обърнат към улицата. Двете крила, прилепени плътно към съседните къщи, са служили някога за плевник, обор, кухня и други сервизни помещения на къщата, разположена в дъното на двора, но след 1830 година бяха превърнати в складове.

Дясното крило бе наето от търговеца на хартия на едро господин Метивие-племенник, а лявото — от книжаря Барбе. Канцелариите им се помещаваха над магазините — книжарят заемаше първия етаж, а търговецът на хартия — втория етаж на дома с излаз към улицата. Метивие-племенникът бе по-скоро комисионер, отколкото търговец, а Барбе — по-скоро шконтър, отколкото книжар; и двамата използваха обширните складове — единият, за да съхранява в тях вързопите хартия, закупена от изпадналите в нужда фабриканти, другият, за да складира хилядите книги, дадени му в залог срещу заети суми.

Книжарската акула и хартиената щука живееха в пълно съгласие и търговските им дела, лишени от трескавата бързина, която изисква търговията на дребно, докарваха малко коли в този обикновено тъй тих двор, дето портиерът от време на време трябваше да скубе тревата, прокраднала се между каменните плочи. Господата Барбе и Метивие, играещи незначителна роля в нашия разказ, само рядко посещаваха наемодателите си; тяхната точност при изплащане на наема им осигуряваше име на добри наематели и в очите на тюилиеското общество те минаваха за много почтени хора.

Третият етаж на дома се състоеше от два апартамента: единият заемаше господин Дюток, деловодител в мировото съдилище, някогашен чиновник, преминал вече в пенсия и постоянен гост на семейство Тюилие, в другия живееше героят на нашия разказ; за момента ще се ограничим само да упоменем, че наемът, който плащаше за квартирата, възлизаше на седемстотин франка и че се бе появил в дома Тюилие три години, преди да се вдигне завесата на описваната от нас семейна драма.

Деловодителят, петдесетгодишен ерген, заемаше по-големия и по-хубавия от двата апартамента на третия етаж; наемът за него достигна до хиляда франка; освен това той си имаше и готвачка.

И тъй, две години след сделката госпожица Тюилие получаваше седем хиляди и двеста франка доход от къщата, която предишният собственик бе снабдил с капаци, а отвътре изцяло ремонтирал и украсил с огледала, без при това да може да я продаде, нито да я даде под наем; и семейство Тюилие, живеещо на широка нога, в което читателят скоро ще се убеди, се радваше едва ли не на най-хубавия парк в квартала, с огромни дървета, които хвърлят сянка върху малката, безлюдна уличка Ньов-Сент-Катерин.

Разположена между двора и парка, къщата напомня едновременно чудновато жилище на забогатял буржоа от времето на Луи XIV, на председател на парламент^[4] или убежище на потърсил спокойствие учен. Нейният хубав, дялан камък, позахабен вече от времето, и до днес пази своеобразното величие на епохата на Луи XIV (простете, моля, този варваризъм); фасадата от каменна зидария, както и фигурите от червени тухли напомнят фигурите, които може да видим по стените на конюшните на Версай, а сводестите прозорци, украсени със скулптурни ваяния, са увенчани с арки и подпрени с дървени

греди. И накрая вратата, водеща към парка, с остъклена горна половина, а долната — от масивно дърво и изработена в скромен и благоприличен стил, отличаващ често павилионите на вратарите в кралските замъци.

Този дом с пет прозореца има два етажа над приземието и е забележителен с четириискатния си покрив, увенчан с ветропоказател и украсен с красиви, големи комини и с кръгло таванско прозорче. Възможно е да е остатък от някаква огромна къща, но преглеждайки старите планове на Париж, ние не намерихме нищо, което да потвърди това предположение; впрочем крепостният акт, притежаван от госпожица Тюилие, свидетелствува, че по времето на Луи XIV домът е принадлежал на прочутия художник-емайлист Петито, в чиито ръце е преминала от председателя на Парламента Льокамю. Вероятно Льокамю е живял тук, докато се е строил прекрасният му дом на улица Торини.

По такъв начин къщата е била обитавана и от художници, и от магистрати. И трябва да признаем, че вътрешното ѝ устройство говори за необикновено щастливо съчетание на комфорт и красота. Надясно от входа, в квадратното помещение, служещо за антре, се извива каменна стълба, а под нея се вижда врата, която води към мазето; вляво са вратите на салона, чиито два прозореца са обърнати към парка, и на трапезарията, гледаща към двора. Тази трапезария води към кухнята, която служи като продължение на складовете на Барбе. Зад стълбата откъм парка се намира разкошен, дълъг кабинет с два прозореца. На първия и втория етаж се помещават два просторни апартамента, а стаите на слугите под самия четириискатен покрив се познават по кръглите прозорчета. Великолепна камина украсява просторното, четвъртито антре, в което светлината прониква през две стъклени врати, поставени една срещу друга. Това помещение, с под от бял и черен мрамор, привлича вниманието с гредите по тавана си, покрити някога с позлата, а по-късно, вероятно >в годините на Империята, боядисани с бяла боя. Срещу камината се издига фонтан от червен мрамор с мраморен басейн. И трите врати — на кабинета, на салона и на трапезарията, са в овални рамки, рисунките върху които са отлепени и се нуждаят от бързо подновяване. Изработката им е груба, но украсата не е лишена от майсторство. В салона, облечен изцяло в дърво, всичко напомня за великото столетие: и камината от

лангедокски мрамор, и таванът с украсените си ъгли, и формата на решетъчните прозорци. Трапезарията, в която се влиза от салона през двукрила врата, е постлана с каменни плочи, а дървенията е дъбова — пана без украса; стените над дървените пана вместо със старинна тапицерия са покрити с ужасяващи съвременни книжни тапети. Таванът е от кестеново дърво, предпочитан в миналото строителен материал. Кабинетът, модернизирал от фамилията Тюилие, подсилва впечатлението за безвкусица и отсъствие на стил. Позлатата и бялата боя по корнизите на салона са дотолкова изтрети, че човек вижда на мястото на позлатата само червени черти, а пожълтялата, набъбнала бяла боя се лющи неудържимо. Никога латинската мисъл „*Otium cum dignitate*“^[5] не е намирала в очите на поета по-добър коментар за себе си от това благородно жилище. Орнаментите по чугунените перила на стълбата са достойни и за съдебния магистрат, и за прославения художник; но само наблюдател, надарен с поетическо въображение, би открил следи от безукорния вкус на някогашните притежатели в изписаните балкони на втория етаж и в някои други остатъци от величавата старина. И самите Тюилие, и предшествениците им неведнъж бяха загрозявали този бисер на едрата буржоазия с навиците и хрумванията на дребната буржоазия. Съдете сами как трябва да изглеждат столовете от тъмен орех, с тапицерия от конски косъм, масата от акажу, покрита с мушама, бюфетите от същото дърво, евтиният килим под масата, лампите от надиплено тенеке, зеленикавите тапети с червени бордюри, отвратителните гравюри с преобладаващ черен тон и памучните завеси, обшити с червени галони, в трапезарията, дето са пирували приятелите на Петито!... Представете си какво впечатление произвеждат окачените в салона портрети на господин, госпожа и госпожица Тюилие от художника Пиер Грасу^[6], любимец на буржоазията; масите за игра на карти, използвани вече двайсет години, конзолите от времето на Империята, чайната маса с крака във вид на голяма лира, витата мебел от акажу, облечена в цветно кадифе на кафяв фон, стоящият на камината часовник, изобразяващ богинята Белона^[7], свещници със спираловидни колонки, завеси от вълнена дамаска или от бродиран муселин, прихванати с дръжки от щампована мед!... Върху паркета е постлан купен на вехто килим. В хубавото продълговато антре се виждат скамейки, облечени в кадифе, а стените със скулптурна украса

са скрити от разностилни бюфети, прехвърлени тук от всички предишни жилища на семейство Тюилие. Фонтанът е обкован с дъски, върху които дими лампа, която датира от 1815 година. И накрая страхът — това отвратително божество, принудило сегашните стопани на дома да поставят откъм парка и откъм двора двойни ламаринени врати, които сутрин се отварят и вечер се затварят.

Лесно е да си обясним подобно, достойно за съжаление посегателство върху такъв паметник на частния живот от седемнадесето столетие. Възможно е в началото на Консулството някой забогатял зидар, домогнал се до къщата, да е намислил да използва пространството пред фасадата, като е разрушил красивата врата с двата странични павилиона, допълващи това красиво обиталище, ако ни бъде позволено да употребим тази старинна дума; и ето как предприемчивостта на парижкия домопритежател поставя клеймото си върху челото на изящните постройки със същата неумолимост, с която вестникът и печатарските машини, фабриката и складовете ѝ, търговията и канторите ѝ заместват аристокрацията, старата буржоазия, финансовите магнати и съдийската мантия навсякъде, където някога са блестели. Колко е занимателно да се изучават документи, отнасящи се до домопритежанията в Париж! В някогашната собственост на кавалера Пиер Баярд дю Терай^[8] на улица Ватай сега се помещава частна болница; на мястото, дето навремето си е била разположена къщата на Некер, днес третото съсловие прокара улица. Старият Париж на свой ред си отива, следвайки кралете, отминали преди него. И ако някоя полска принцеса спасява един шедьовър на архитектурата, колко малки дворци, като жилището на Петито, попадат в ръцете на Тюилиевци! Ето как госпожица Тюилие стана собственица на тази къща.

[1] *Old Mortality* — прозвище на лице от романа на Уолтър Скот „Пуритани“. ↑

[2] ... *един от поетите ни...* — вероятно Виктор Юго, но текстът не е намерен. ↑

[3] *Фаланстери* — съгласно учението на френския социалист-утопист Шарл Фурие (1772–1837) обществени дворци, където ще живеят и работят на колективни начала членовете на бъдещото идеално социалистическо общество. ↑

[4] *Председател на парламент* — до революцията от 1789–1794 година председатели на парламенти са висши съдии, на които се възлагат административни функции. В страната съществували 12 парламента. ↑

[5] *Otium cum dignitate* (лат.) — Спокойствие и достойнство. ↑

[6] *Пиер Грасу* — лице от едноименен роман на Балзак. ↑

[7] *Богинята Белона* — в древноримската митология богиня на войната. ↑

[8] *Пиер Баярд дю Терай* (1473–1524) — френски пълководец. Историческото предание го рисува като образец на рицарска чест и доблест. ↑

ВТОРА ГЛАВА

КРАСАВЕЦЪТ ТЮИЛИЕ

Когато кабинетът Вилел падна, господин Луи-Жером Тюилие, отслужил до това време двацет и шест години в Министерството на финансите, стана помощник-началник на канцелария; но неуспял още да се нарадва на тази, не бог знае каква длъжност, впрочем изглеждаше му някога недостижима, и ето че събитията от юли 1830 година го принудиха да излезе в пенсия. Той твърде изтънко сметна, че в министерството ще бъдат щастливи да получат още едно вакантно място и в знак на признателност ще проявят великодушие и щедрост при определяне размера на пенсията му; и той бе прав в предвижданията си, защото пенсията му възлизаше на хиляда и седемстотин франка.

Когато благоразумният помощник-началник заговори за намерението си да се оттегли от администрацията, сестра му, която с по-голямо право от жена му би могла да се нарече негова спътница в живота, се обезпокои за бъдещето на стария служител.

„Какво ще стане с Тюилие?“ — бе въпросът, който с еднакъв ужас си задаваха една на друга госпожа и госпожица Тюилие, живеещи тогава в малък апартамент на четвъртия етаж на улица Аржантъой.

— Грижете по уреждане на пенсията ще погълнат вниманието му за известно време — каза накрая госпожица Тюилие; — освен това аз мисля как по-изгодно да вложа някъде спестяванията си. И тук ще се открие за него широко поле за работа... О, да, домопритежателят е не по-малко зает от чиновника!

— О, мила сестро, вие му спасявате живота! — възкликна госпожа Тюилие.

— Но аз винаги съм мислила за тази неминуема криза в живота на Жером! — отвърна старата мома с покровителствен вид.

Госпожица Тюилие неведнъж беше чувала да казват на брат й: „Еди-кой си умря! Не живя и две години след излизането си в пенсия!“ Тя много често бе слушала Колвил, близък приятел на Тюилие,

чиновник като него, да се шегува с този климактеричен период при бюрократите, казвайки: „И нас не ще ни отмине горчивата чаша!“ Ето защо тя ясно преценяваше опасността, която грозеше брат ѝ. Това преминаване от дейност към бездействие наистина е критичен момент в живота на чиновника. Мнозина от тях, които не умеят или не могат да си намерят никакви занимания, се променят до неузнаваемост: едни умират, други се отдават на риболов, занятие, чието безсмислие до голяма степен напомня предишната им работа в канцелариите; похитрите стават акционери, загубват всички свои спестявания и са щастливи, когато успеят да получат някакво място в предприятието, което след първия крах попадне в по-сръчни ръце, протегнати отдавна към него; тогава нашият бивш чиновник доволно потрива празните си ръце, казвайки си: „Ала аз все пак отгатнах, че тази работа ще има бъдеще...“ Но почти всички бивши чиновници се опитват да се освободят от старите си навици.

— Познавам такива — казваше Колвил, — които ипохондрията, присъща на пенсионерите, буквално ги изяжда. Те страдат от неизлечим недъг — слабост към картонената папка. Малкият Поаре не можеше да види бяла картонена папка със син кант, без този скъп на сърцето му фетиш да го накара да промени цвета си, тоест от зелен да стане жълт.

Госпожица Тюилие бе добрият гений в дома на своя брат; не ѝ липсваше ни сила, ни решимост, в което читателят по-нататък сам ще се убеди. Такова превъзходство над обкръжаващите я ѝ позволяваше да съди вярно за възможностите на брат си, когото въпреки това обожаваше. Видяла да рухнат една след друга надеждите, които бе възлагала на своя кумир, тя едва ли не с майчинско чувство прецени точно обществената значимост на службата помощник-началник на канцелария. Тюилие и сестра му бяха деца на старшия вратар в Министерството на финансите. Късогледството на Жером му помогна да избегне многобройните повиквания в армията. Бащата гореше от желание да направи сина си чиновник. В началото на столетието армията се нуждаеше от толкова хора, че в канцелариите оставаха много вакантни места, и недостигът от млади чиновници позволи на дебелия татко Тюилие да облекчи сина си при изкачване на първите стъпала на бюрократическата стълба. Вратарят умря в 1814 година, когато Жером очакваше мястото помощник-началник на канцелария.

Тази надежда бе единственото състояние, което бащата завеща на сина. Дебелият Тюилие и жена му, починала в 1810 година, бяха излезли в пенсия в 1806 година; освен тази пенсия те не притежаваха никакви други средства; всички свои спестявания бяха употребили, за да дадат прилично образование на сина си и да поддържат на първо време и него, и дъщеря си. Известно е какво влияние бе оказала Реставрацията върху положението на чиновничеството. С премахването на четиридесет и един департамента бе освободено огромно число достойни чиновници, готови да заемат сега далеч по-скромни места от местата, които бяха заемали дотогава. Към извоюваните по този начин права се прибавиха и естествените права на семействата, разорени и прокудени в изгнание от революцията. Изплашен от неудържимия напор на тези два потока, Жером се почувствува щастлив, когато, отказвайки да се възползуват от първия предлог, не го освободиха от длъжност. Така той живя в съмнения и страхове до деня, в който, станал случайно помощник-началник, се убеди, че дори ако се наложи да го уволнят, така или иначе, ще бъде удостоен със солидна пенсия. Това бегло въведение показва на читателя колко оскъдни бяха способностите и познанията на господин Тюилие: той знаеше латински, математика, история и география не повече от това, което се преподава в пансион, и се бе ограничил с четирикласно образование, тъй като баща му бе избързал да се възползува от подходящия случай, за да го пробута в министерството, хвалейки *великолепния почерк* на сина си. И тъй, младият Тюилие започна да нанася докладни в книгата на държавните доходи, вместо да изучава основите на риториката и философията. Вкопчен в министерската машина, той малко се интересуваше от изящната словесност и още по-малко от изящните изкуства; с времето натрупа що-годе опит в работата си и когато в периода на Империята случаят му помогна да проникне в сферата на висшите служители с нейната фалшива драпировка, придаваща ѝ външен блясък и самодоволство, умът на този син на вратар така и не просветна. Невежеството му го научи да мълчи и това мълчание се оказа изгодно за него; императорският режим приучи Жером Тюилие към безпрекословно подчинение, което се нрави на висшите началници, и именно тази черта му донесе впоследствие длъжността помощник-началник на канцелария. Канцеларските механични жестове и привички постепенно се превърнаха в опит, маниерите и

мълчанието заместиха недостатъчното му образование. А когато възникна необходимост от посредствен човек, посредствеността на Тюилие бе въздигната в достойнство. В правителствените среди не желаеха да предизвикат недоволство сред двете партии в Камарата, всяка от които покровителствуваше свой човек, и в министерството излязоха от затрудненията, като се позоваха на законните права на опитния чиновник. Ето по какъв начин Тюилие стана помощник-началник на канцелария. Знаейки, че брат ѝ ненавижда четенето и че не е способен да замени канцеларската заетост с никакви други занимания, госпожица Тюилие взе мъдрото решение да го натовари с грижи по поддръжката на дома и на парка, да го въведе в дребните житейски интереси на буржоазното съществуване, както и в съседските интриги.

Усилията, свързани с прехвърляне на семейство Тюилие от улица Аржантуй на улица Сен Доминик д'Анфер и с узаконяване на собствеността, а после и старанията да издири подходящи портиери и добри наематели, запълниха времето на Тюилие от 1831 до края на 1832 година. Когато всички тези въпроси бяха решени и сестрата се убеди, че Жером се справя с новите си задължения, тя му намери други занимания, за които ще стане дума по-нататък; техният характер бе подсказан от характера на самия Тюилие, на което обстоятелство не ще бъде безполезно да се спрем.

Синът на министерския портиер Тюилие бе точно това, на което казват красив мъж: ръст, по-висок от среден, строен, с очила, с лице, доста приятно, ала страшно, като лицето на мнозина късогледни, когато ги снемаше, тъй като навикът да гледа през стъкла бе хвърлил върху зениците му някаква сянка.

Между осемнайсет и трийсет години младият Тюилие се ползуваше с успех сред жени от определен кръг, който започваше с жени от дребната буржоазия и завършваше със съпруги на началници на отделение; но както е известно, в годините на Империята войната наруши равновесието в парижкото общество, като изведе здравите мъже на полесражението, и може би именно с това, както е забелязал някакъв изтъкнат медик, се обяснява хилавостта, присъща на поколението от средата на деветнадесетото столетие.

Принуден поради отсъствие на ум да търси други средства, за да се наложи, Тюилие се научи да танцува така, че бе сочен като образец;

наричаха го красавеца Тюилие; играеше майсторски на билиард, умееше да изрязва силуети от хартия; приятелят му Колвил го обучаваше по пеене и той съвсем прилично изпълняваше модни романси. Всички тези дребни умения му донесоха привидния успех, който заблуждава младежта и ѝ внушава неоснователни надежди за бъдещето. От 1806 до 1814 година госпожица Тюилие вярваше в брат си така, както принцеса Орлеанска^[1] е вярвала в Луи-Филип; тя се гордееше с Жером; виждаше го в мечтите си директор на управление благодарение на успехите му, които в това време му отваряха вратите на няколко салона, където не би проникнал никога, ако във времето на Империята превратностите на историята не бяха превърнали парижкото общество в невероятна смесица.

Ала успехите на красавеца Тюилие обикновено не траеха дълго; жените се стараеха да го задържат не повече, отколкото сам той тях; животът му би могъл да послужи като прекрасен сюжет за комедия, озаглавена „Дон Жуан по неволя“. Репутацията му на красив мъж го умори, дори го състари; лицето му, покрито с бръчки като лице на стара кокетка, го правеше с дванайсет години по-стар, отколкото бе всъщност. От някогашните му успехи у Жером бе останал навикът да се гледа в огледалото, да извива изящно тялото си и да заема пози на танцьор — той все още запазваше ненужните вече маниери на прелъстител, които навремето му бяха завоювали прозвището „красавец Тюилие“.

Това, което бе истина в 1806 година, в 1826 година изглеждаше смешно. Жером бе запазил отделни части от костюма на имперски красавец, които впрочем напълно подхождаха на внушителната фигура на бившия помощник-началник на канцелария. Той носеше белия, с множество ситни плисенца шал, в който брадичката му потъваше и чиито краища стърчаха така, че заплашваха минувачите отляво и отдясно и им позволяваха да се любуват на твърде кокетния възел, който някога ръчичките на красавиците връзваха на врата на Тюилие. Следвайки отдалеч модата, той я приспособяваше към фигурата си, носеше шапката си силно килната назад, а лете надяваше фини обувки и чорапи; удълженият му редингот напомняше дългите рединготи от времето на Империята; все още не беше се отказал от колосаното жабо и от бялата жилетка, постоянно въртеше в ръце останалото от 1810 година бастунче и ходеше леко приведен. На ония, които срещаша

Тюилие, когато кръстосваше булевардите, никога и през ум не минаваше, че пред тях бе синът на човека, който приготвяше закуската на чиновниците в Министерството на финансите и носеше ливрея на държавен служител от времето на Луи XVI: дотолкова приличаше на императорски дипломат или на стар префект. Тук трябва да добавим, че госпожица Тюилие не само наивно поощряваше неговите грижи към външността му, което бе за нея естествено продължение на култа към божеството ѝ, но и му предложи всички семейни радости, като настани редом с него съпружеска двойка, чийто начин на живот бе напълно сходен с този на семейство Тюилие.

Става дума за господин Колвил, близък приятел на Тюилие; но преди да нарисуваме Пилад^[2], налага се да свършим с портрета на Орест и да обясним защо Тюилие, красавеца Тюилие, нямаше семейство, тъй като семейството съществува единствено чрез децата; и тук ще се докоснем до една от онези дълбоки тайни, които остават погребани в недрата на частния живот и отделни черти от които изплават на повърхността само тогава, когато мъчителните, старателно прикривани страни на семейните отношения стават особено болезнени; имаме предвид живота на госпожа и госпожица Тюилие, тъй като дотук говорихме преди всичко за служебната кариера на Жером Тюилие.

[1] *Принцеса Орлеанска* — Аделаида Орлеанска, сестра на крал Луи-Филип. ↑

[2] *Пилад* — в древногръцката митология неразлъчен другар на Орест, син на Агамемнон. Наричателно име за верен другар. ↑

ТРЕТА ГЛАВА

ИСТОРИЯ НА ЕДНО ГОСПОДСТВО

Мари-Жан-Брижит Тюилие бе с четири години по-голяма от брат си, комуто посвети целия си живот; за родителите бе по-лесно да осигурят положение за сина, нежели да съберат прикя за дъщерята. За някои натури нещастieto е като маяк, осветяващ тъмните и грозни страни на социалния живот. Превъзхождаща брат си и с ума, и с енергията си, Брижит принадлежеше към характерите, които под чука на нуждата се закаляват, възмъжават и стават по-устойчиви, за да не кажем неогъваеми. В стремежа си към независимост тя реши да се изтръгне от положението си на вратарка и да стане пълна господарка на собствената си съдба.

На четиринайсет години Брижит се настани в малка мансарда, на няколко крачки от Министерството на финансите, което се помещаваше на улица Вивиен и недалеч от улица Врилиер, където се намираще банката. Подкрепяна от покровителите на баща си, тя смело се заловя за малко познатия, но доходен занаят — да съшива торбички за банката, за хазната и за други крупни финансови учреждения. Към края на втората година девойката нае две работнички. Влагайки спестяванията си в държавни книжа, към 1814 година, тоест след петнайсет години, тя разполагаше с три хиляди и петстотин франка годишен доход. Брижит живееше пестеливо; докато баща ѝ беше жив, почти всеки ден обядваше у него, а както е известно, държавната рента по време на последните конвулсии на Империята се обезцени и стигна до четиридесет и няколко франка при номинална цена сто франка; ето защо невероятната на пръв поглед цифра на доходите на госпожица Тюилие всъщност е напълно обяснима.

След смъртта на бившия портиер дваисет и седем годишната Брижит и дваисет и три годишният Жером свързаха съдбините си. Братът и сестрата бяха необикновено привързали един към друг. Ако Жером, тогава във времето на най-големите си успехи, изпитваше нужда от пари, сестра му, облечена в рокля от груб вълнен плат и с

избодени от иглата пръсти, винаги предлагаше на брат си няколко луидора. В очите на Брижит Жером бе най-хубавият и най-очарователният мъж на френската империя. Тя мечтаеше да води домакинството на своя брат, да бъде посвещавана в тайните на този Линдор^[3] и Дон Жуан, да му служи с кучешка преданост; с чувство, напомнящо влюбеност, тя реши да се принесе в жертва на кумира, чийто егоизъм не само поддържаше, но дори го издигаше на пиедестал; тя прехвърли срещу петнайсет хиляди франка клиентелата си на своята първа помощница и се пресели на улица Аржантъой у брат си, като стана по този начин едновременно и майка, и покровителка, и слугиня на този *галеник на жените*. Подчинявайки се на естествения си инстинкт на стара мома, дължаща всичко единствено на собственото си благоразумие и усърдие, тя скри от брат си истинския размер на своето състояние: това по всяка вероятност бе продиктувано от опасенията ѝ да не би, като го узнае, да започне да разточителствува; ето защо отдели за домакинството само шестстотин франка годишно, което с хиляда и осемстотинте франка на Жером позволяваше на брата и сестрата да водят сносен живот.

Още от първите дни на този своеобразен съюз Тюилие се вслушваше в мнението на сестра си като в думи на оракул, съветваше се за всичко с нея, посвещаваше я в тайните си и така ѝ позволяваше да вкусва плодовете на стремежа към господство, който бе слабостта на тази натура. Но нима сестрата не бе пожертвувала всичко заради брата, нима не му бе предана от цялата си душа, нима не живееше само чрез него? Влиянието на Брижит върху Жером доби особена сила благодарение на брака, в който той по нейно настояване встъпи в 1814 година.

Когато в администрацията започнаха да навлизат хора, подкрепяни от Реставрацията, а старото общество упорито се зае да изтласква буржоазията, Брижит разбра от разговори с брат си, че настъпилата социална криза безвъзвратно разрушаваше общите им надежди. Красавецът Тюилие не можеше да разчита оттук нататък на успех сред аристокрацията, заменила пъстрото общество на Империята.

Тюилие не намираше сили в себе си да прецени политическата обстановка, но той, както и сестра му, си даваше сметка, че трябва да се възползува от отлитащата младост и да укрепи положението си. При

тези обстоятелства ревнивата Брижит се опита да осигури на брат си женитба и в негов, и в свой интерес, тъй като единствено това можеше да го направи щастлив, а на бъдещата госпожа Тюилие се падаше второстепенната роля да роди едно или две деца. Брижит не притежаваше целия ум, необходим на волята ѝ, но във всеки случай осъзнаваше инстинктивно властната си природа, защото нямаше никакво образование и просто вървеше напред с упорството на човек, свикнал да преодолява всякакви препятствия. Тя бе превъзходна домакиня, притежаваше дух на пестеливост, умение да живее и любов към труда. За Брижит не беше трудно да разбере, че никога не ще успее да ожени Жером за жена от по-висшите обществени среди, тъй като такива хора се интересуват от домашната обстановка на жениха и се опасяват, когато разберат, че в дома вече има стопанка; ето защо реши да надникне в по-нискостоящите социални кръгове, да потърси съпруга за брат си сред хора, които положението на Тюилие може да ослепи; и намери близо до себе си подходяща партия за Жером.

Най-старият банков служител, някой си Ланпръон, имаше една-единствена дъщеря на име Селест. Госпожица Селест Ланпръон трябваше да получи наследство от майка си, също единствена дъщеря на земеделец; това наследство се състоеше от няколко декара земя в околностите на Париж, които старецът още обработваше; към него се прибавяше и състоянието на добряка Ланпръон, бивш служител в банкерските къщи Телюсон и Келер, прехвърлил се във френската банка още в първите дни на основаването ѝ. Достигнал до длъжността главен касиер, Ланпръон се ползуваше с уважението и доверието на управляващия банката и на ревизора. Ето защо, когато научи за предстоящата женитба на Селест с почтения чиновник от Министерството на финансите, банковият съвет обеща като сватбен подарък шест хиляди франка. С тази сума, прибавена към дванайсетте хиляди франка, които даваше бащата Ланпръон, и дванайсетте хиляди франка, които обещаваеше господин Галар, градинар от Отьой, зестрата на Селест възлизаше на трийсет хиляди франка. Старият Галар, господин и госпожа Ланпръон бяха във възторг от този брак; главният касиер познаваше госпожица Тюилие като една от най-достойните и честни девойки в Париж. Впрочем Брижит го смая с облигациите си в държавния заем, като при това не пропусна да му довери, че никога не ще се омъжи; ни касиерът, ни жена му, истински хора на златния век,

никога не биха си позволили да съдят Брижит: те просто бяха ослепени от блестящото положение на красавеца Тюилие и бракосъчетанието стана, както се казва, за радост на всички.

Управителят на банката и секретарят ѝ бяха свидетели на невестата, а господин Дьо ла Билардиер, началник-отделение, и господин Рабурден^[4], управител на канцелария — свидетели на Тюилие. Шест дни след сватбата старецът Ланпръон стана жертва на дръзка кражба, за която вестниците навремето писаха немалко, но поради събитията от 1815 година тя скоро бе забравена. Крадците успяха да се укрият; Ланпръон поиска да възстанови откраднатата сума и макар банката да я прехвърли за сметка на загубите, злочестият старец умря от мъха, смазан от позора: седемдесетгодишният служител гледаше на тази кражба като на посегателство върху неопетненото му име.

Госпожа Ланпръон прехвърли цялото наследство на дъщеря си, госпожа Тюилие, и отиде да живее при баща си в Отъой, където в 1817 година старецът внезапно почина. Изплашена от мисълта, че ще трябва да обработва или да дава под наем бащините си ниви и зеленчукови градини, госпожа Ланпръон помоли Брижит, чиито способности и честност винаги я възхищаваха, да продаде земите на покойния Галар и да уреди нещата така, че цялото състояние да премине на името на дъщеря ѝ, госпожа Тюилие, а на нея да бъдат предоставени рента от хиляда и петстотин франка и къщата в Отъой. Земите на стария градинар, разпродадени на части, донесоха трийсет хиляди франка. Наследството, завещано на Ланпръон, възлизаше на същата сума, така че тези две състояния, прибавени към зестрата на Селест, съставляваха в 1818 година деветдесет хиляди франка.

Зестрата на младата невеста беше обърната в акции във френската банка, когато те струваха по деветстотин франка всяка. Върху останалите шейсет хиляди Брижит получи държавна рента, носеща пет хиляди франка годишен доход, хиляда и петстотин от които бяха предоставени като пожизнено възнаграждение на вдовицата Ланпръон. Така че в началото на 1818 година семейство Тюилие разполагаше с единайсет хиляди франка годишен доход, с които Брижит се разпореждаше неограничено; този доход се състоеше от шестстотинте франка, които внасяше в дома самата тя, хиляда и осемстотинте франка служебно възнаграждение на Тюилие, трите

хиляди и петстотин франка рента на Селест и от дивидентите на трийсет и четирите акции във френската банка. Сега тя трябваше да определи всекиму размера на разходите не толкова за да предотврати каквито и да било възражения, но и за да не допусне никакви спорове.

Преди всичко Брижит предостави на брат си петстотин франка месечно и поведе работите така, че домашните разходи да не надхвърлят пет хиляди франка на година; отдели по петдесет франка месечно за снаха си, уверявайки я, че самата тя би се задоволила с четиридесет. За да подсили господството си чрез паричното могъщество, Брижит събираше доходите от принадлежащите лично на нея ренти; в канцелариите се говореше, че заемала пари с лихва при посредничеството на брат си, който ѝ служел като платец. Така от 1815 до 1830 година капиталът на Брижит достигна цифрата шейсет хиляди. Тази внушителна сума може да си обясним чрез финансовите операции с държавната рента, като оставим без внимание повече или по-малко обосноващите обвинения в лихварство, тъй като това е без значение за нашия разказ.

Още от първите дни Брижит подчини на волята си злощастната госпожа Тюилие. Затова бе достатъчно да я пришпори няколко пъти и по-здравомислено да пристегне юздите; до тирания дори не стана нужда да прибегне, тъй като жертвата бързо се примири. Лишена, както това Брижит своевременно констатира, от ум и образование, привикнала към застоял живот, към спокойно, размерено съществуване, Селест притежаваше необикновено мек характер; тя бе благочестива в най-дълбокия смисъл на думата и би изкупила с най-строгото покаяние злото, което неволно би причинила на ближния си. Приютила се под крилото на майка си, която сама водеше домакинството и се грижеше за своята дъщеря, Селест не познаваше живота; анемична по природа, тя се движеше малко и бързо се уморяваше: накъсо казано, Селест бе типично простонародно момиче от Париж, дето децата рядко са хубави, тъй като растат в беднота, в обстановка на непосилен труд, в нездравословни помещения и са лишени от простор, игри и от най-необходимите удобства.

По времето, когато се омъжи, Селест бе ниска девойка с руси, почти белезникави коси, дебела, тромава, бавна и не умееше да се държи добре. Прекалено широкото ѝ и изпъкнало чело напомняше чело на човек, болен от водянка; този восьмочълът купол стърчеше

над малко островърхо личице, прилично на миша муцунка, което караше малцината гости, присъстващи на сватбата, да мислят, че тя рано или късно ще полудее. Светлосините ѝ очи и устните, със застиналата на тях неподвижна усмивка, не опровергаваха подобни опасения. В този тържествен ден тя със своя вид, поведение и маниери напомняше осъден на смърт, желаещ всичко час по-скоро да свърши.

— Изглежда малко тромава!... — каза Колвил на Тюилие.

Брижит бе ножът, който безжалостно трябваше да се вреже в това беззащитно същество. Старата мома представляваше пълна противоположност на младата жена. Отличаваше се със строга красота, с правилни черти на лицето, вече повехнало от труд, тъй като от детинство трябваше да върши тежка и неблагодарна работа, и от скрити лишения, на които се подлагаше, за да натрупа състояние. Руменеът по лицето ѝ рано избледня и то бе придобило сивкав оттенък. Кафявите ѝ очи бяха подсенени или по-скоро угаснали; горната ѝ устна, с кафяв мъх по нея, сякаш бе изцапана със сажди. Тънките, енергично стиснати устни и властното чело, увенчано някога от черни, а сега вече посивели коси, довършваха портрета ѝ. Имаше осанка на красива жена и всичко в нея говореше за мъдростта на трийсетте години, когато страстите притихват и както казват съдебните пристави, на челото на човека се появява печатът на прегрешенията му.

За Брижит Селест бе щастлива находка — един човек повече в нейната империя, когото трябваше да обработи. Тя не закъсня да я нарече мърша, любима дума от словесния ѝ речник, и ревнивата стара мома, която би изпаднала в отчаяние, ако снаха ѝ се окажеше личност, изпитваше дива радост да подсилва бездействието на това слабо същество. Срамувайки се да гледа зълва си как от сутрин до вечер се блъска с домакинството, Селест се опита да ѝ помага и скоро заболя; Брижит веднага я обкръжи с грижи като любима сестра и не пропускаше да подхвърли в присъствието на Тюилие: „Вие нямате сили, но тогава не правете нищо, мила моя!“ Така тя излагаше на показ неработоспособността на Селест и същевременно я утешаваше с думи, които старите моми умеят да намират, изтъквайки всъщност собствените си достойнства.

При това, като всички деспотични натури, които обичат да упражняват властта си и едновременно изпитват почти нежно съчувствие към физическите страдания, Брижит се грижеше за снаха

си толкова всеотдайно, че дори изненада майката на Селест, дошла да навести дъщеря си.

Когато госпожа Тюилие оздравя, Брижит отново я нарече „парцал, негоден за нищо“ и т.н. Селест отиваше да плаче в стаята си и когато Тюилие я намираще да си бърше сълзите, винаги извиняваше сестра си, казвайки:

— Тя е прекрасна жена, малко рязка, разбира се, но ви обича посвоему, както обича и мен.

Припомняйки си майчините грижи, с които зълва й я беше обкръжила, Селест й прощаваше. Брижит гледаше на брат си като на господар на дома: хвалеше го в присъствие на Селест и сама се отнасяше към него като към неограничен властелин или нов Ладислав, като към непогрешим папа. Загубила баща си, а после и дядо си, почти изоставена от майка си, която я навестяваше всеки четвъртък и у която семейство Тюилие отиваше при хубаво време всяка неделя, госпожа Тюилие нямаше кого друг да обича освен мъжа си: първо, защото бе неин съпруг, и второ, защото все още виждаше в него красавеца Тюилие. Освен това той се отнасяше понякога към нея като към своя жена и всички тези съображения, взети заедно, караха Селест да го обожава. И колкото по-често вземаше нейна страна и мъмреше сестра си, толкова по-съвършен й изглеждаше: това той правеше не в интерес на жена си, а от егоизъм и за да има мир в дома му, където рядко се задържаше.

И наистина след обяда хубавецът Тюилие отново излизаше и се връщаше късно след полунощ: ходеше на бал, посещаваше хората от своя кръг съвсем сам, като че все още бе ерген. Ето защо двете жени почти винаги биваха заедно. Постепенно Селест ставаше все по-покорна и се превърна в робиня на Брижит. А Брижит това и търсеше и тази кралица на домашното огнище, дотогава безжалостно потискаща безсловесната си жертва, сега изпита към нея някакво съчувствие. В края на краищата тя престана да гледа на снаха си отвисоко, не й отправи повече ни една от обидните си думи и се отказа от презрителния тон, защото бе сигурна, че умората бе прекършила жертвата й. Забелязвайки на шията й рани от нашийника, Брижит бе преизпълнена от жалост като към близък човек и Селест доживя подобри времена. Съпоставяйки сегашния си живот с миналото, тя почувствува някаква признателност към палача си. По волята на

съдбата на бедната робиня бе отнета последната възможност да се покаже работоспособна, да защити себе си и да заеме достойно място в дома, поддържан с нейни средства, макар и да не подозираше това, без самата тя да получава друго освен трохите от трапезата.

След шест години брачен живот Селест все още нямаше дете. Това безплодие, което всеки месец я караше да пролива потоци от сълзи, разпалваше презрението на Брижит и тя я упрекуваше, че е негодна за нищо, дори и да ражда деца. Тази стара мома, която толкова мечтаеше да обича детето на брат си като свое дете, дълго време не можа да привикне с мисълта за това неизбежно безплодие.

В 1839 година, тоест във времето, когато започва нашата история, навършилата четиридесет и шест години Селест съвсем бе престанала да окайва безплодието си, тъй като печалната увереност, че никога не ще стане майка, я бе обладала всецяло. И странно нещо! След двайсет и пет години съвместен живот, в течение на които жертвата успя да обезоръжи палача, да избие ножа от ръката му, Брижит продължаваше да обича Селест толкова, колкото Селест обичаше Брижит. Времето, охолството, ежедневно общуване, което несъмнено бе притъпило ъглите, загладило грапавините, примирението и ангелската благост на Селест доведоха до ведро есен. Впрочем едно-единствено чувство, преизпълнило душите им, обединяваше тези жени: и двете обожаваша щастливия егоист Тюилие. В края на краищата Брижит и Селест, и двете без деца, стигнаха до това, до което стигат всички жени, напразно мечтали за деца — обградиха с любов чуждо дете. Това мнимо майчинство, неотстъпващо по сила на чувството на истинското, се нуждае от обяснение, което ще помогне да се разбере тази сцена и ще обясни защо госпожица Тюилие така настоятелно бе търсила ново занимание за своя брат.

[3] *Линдор* — под името Линдор граф Алмавива си извоюва любовта на Розина — герои от комедията на Бомарше „Сватбата на Фигаро“. ↑

[4] *Билардиер* и *Рабурден* — лица от романа на Балзак „Чиновници“. ↑

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

КОЛВИЛ

Тюилие започна кариерата си като извънщатен чиновник едновременно с Колвил, за когото вече се каза, че бе най-близкият му приятел. Неведомите сили, управляващи живота на обществото, бяха поставили сякаш като контраст редом с мрачното и печално семейство на Тюилие семейството на Колвил; на пръв поглед е трудно да не стигнем до извода, че този случаен контраст е малко поучителен, но преди да приеме окончателно този извод, читателят трябва да прочете до края настоящата за съжаление напълно правдива драма, за която впрочем авторът няма никаква вина.

Колвил бе единствен син на талантлив музикант — пръв цигулар в Операта по времето на Франкьор и Ребел. На стари години бащата на Колвил най-малко шест пъти в месеца разказваше анекдоти във връзка с репетициите на „Селският магьосник“^[1], той невероятно точно описваше Жан-Жак Русо и чудесно го имитираше; Колвил и Тюилие бяха неразделни приятели, без тайни един от друг и приятелството им, започнало от петнайсетгодишната им възраст, бе останало безоблачно до 1839 година.

Колвил принадлежеше към категорията чиновници, които в канцелариите подигравателно наричат „нагаждачи“. Това прозвище те дължат на своята ловкост и гъвкавост. Сам добър музикант, Колвил дължеше на името и влиянието на баща си мястото на първи кларнетист в Опера комик; до женитбата си Колвил бе по-богат от Тюилие и често делеше парите си със своя приятел. За разлика от Тюилие Колвил се ожени по любов; избранницата му, някоя госпожица Флави, бе незаконна дъщеря на прочута балерина от Операта; бащата на Флави, господин Дьо Букие, един от най-богатите доставчици по времето на Директорията, разорил се в 1800-ата година, бе забравил малката си дъщеря, толкова повече, че у него се бяха появили съмнения относно благонравието на прославената балерина.

Произходът и социалната принадлежност на Флави не можеха да ѝ осигурят щастливо бъдеще, ако Колвил, посещаващ често разкошния дом на примабалерината, не беше се влюбил в дъщеря ѝ и не беше се оженил за нея. Принц Галатион, който покровителствуваше през септември 1815 година знаменитата танцьорка, чиято блестяща кариера по това време вече клонеше към залез, даде на Флави двајсет хиляди франка, а майката прибави към тях богата прикя. Приятелите на дома и артистите от Операта подариха на младоженците скъпоценности и сервизи, така че семейство Колвил се оказа много по-богато с покъщнина, отколкото с пари. Израснала в охолство, Флави, подпомогната от мебелиста на майка си, обзаведе великолепно жилище, в което младата жена, поклонница на всичко изящно, на изкуствата и на самите артисти, се чувствуваше пълновластна кралица.

Госпожа Колвил беше едновременно красива, пикантна, остроумна, весела и грациозна, с една дума — приятна във всяко отношение. Когато навърши четиридесет и три години, майка ѝ се оттегли от театъра и отиде да живее на село, като по този начин лиши дъщеря си от допълнителния източник на средства за охолен живот. Госпожа Колвил имаше твърде приятен дом, но никой от посещаващите го и не подозираше какви усилия полагаше стопанката за неговата поддръжка. От 1816 до 1826 година тя роди пет деца. Музикант вечерта, от седем до девет часа сутринта Колвил водеше счетоводните книги на някакъв търговец. В десет часа вече седеше на работното си място в канцеларията. И така, като духаше вечер в дървената тръба, а сутрин пишеше с паче перо сметки, Колвил си докарваше от седем до осем хиляди франка годишно.

Госпожа Колвил играеше на светска дама: приемаше гости всяка сряда, веднъж в месеца даваше концерт, а на две седмици — обяд. С Колвил се виждаше само на обяд и късно вечер, към полунощ, когато той се връщаше. А нерядко и в този късен час госпожа Колвил още не беше се прибрала. Тя посещаваеше спектакли, тъй като приятели често ѝ предлагаха ложа; младата жена едносрично нареждаше на мъжа си да я потърси в този или онзи дом, където танцуваше или вечеряше. У госпожа Колвил трапезата беше великолепна и макар пъстро, обществото винаги биваше много забавно: тя приемаше знаменити артистки, художници, писатели, както и неколцина богаташи. По елегантност госпожа Колвил не отстъпваше на Тюлиа, примабалерина

на Операта, с която дружеше. Но тук трябва да кажем, че макар семейство Колвил да изчерпваше доходите си така, че обикновено в края на месеца оставаха без стотинка, Флави никога не правеше дългове.

Колвил беше безкрайно щастлив, все така силно обичаше жена си и продължаваше да бъде най-добрият ѝ приятел. Посрещан винаги с радост и с дружелюбна усмивка, Колвил не устояваше на нейния чар, на покоряващата ѝ миловидност. Бясната енергия, която изискваха от него трите му длъжности, отговаряше впрочем на характера и темперамента му. Беше добродушен, дебел мъж, червенобузест, весел, щедър, винаги в добро разположение на духа и с неизтощимо въображение. За десет години съпружески живот не бяха се скарали нито веднъж. В канцелариите минаваше за малко смахнат, каквито впрочем са всички хора с артистична натура; но подобно мнение свидетелствуваше за повърхностния ум на тези, които го изказваха, защото вземаха постоянната заетост и припряност на трудолюбивия за суетня на безделник.

Колвил си науми да се преструва на глуповат; хвалеше се със семейното си щастие, изтъкваше увлечението си в анаграмите, за да остави впечатление, че е всецяло обзет от страст към това занимание. Чиновниците, които служеха с него в едно отделение на министерството, началници на канцеларии и дори началници на отделения посещаваха концертите му; от време на време и всякога по някакъв повод той им пробутваше билети за театъра, надявайки се по този начин да ги накара да гледат с по-голямо снисхождение на постоянните му отсъствия. Репетициите му отнемаха половината от времето, което бе длъжен да отработи в канцеларията; но музикалното образование, което му беше дал неговият баща, се оказа толкова дълбоко и солидно, че Колвил без риск се ограничаваше само с генералните репетиции. Благодарение на връзките на госпожа Колвил и театърът, и министерството бяха благосклонни към този достоен всезнайко, който впрочем вече изтласкваше пред себе си някакъв млад, многообещаващ музикант, горещо препоръчван от жена му и който го заместваше от време на време в оркестъра срещу обещанието да заеме впоследствие мястото му на пръв кларнетист. И действително, когато в 1827 година Колвил подаде оставка, младият човек стана пръв кларнетист.

Всички критични намеци по адрес на Флави се свеждаха до това: „Малка, хубава кокетка е тази госпожа Колвил!“ Най-голямото от децата на Колвил, дошло на бял свят в 1816 година, беше жив портрет на добродушния баща. В 1818 година госпожа Колвил ценеше кавалерията повече от всичко, дори и от изкуствата, и изпитваше особено уважение към младшия лейтенант от кавалеристите на „Сен Шаман“, младия и богат Шарл Гондрьовил, който впоследствие умря по време на Испанската кампания; именно тогава тя роди втория си син, когото реши да посвети на военната кариера. В 1820 година госпожа Колвил гледаше на банките, гръбнака на промишлеността, като на опора на съсловията и неин идол беше тогава великият Келер, прочут оратор; тъкмо по него време младата жена роди трети син, Франсоа, и без колебание намисли да го направи по-късно търговец, знаейки, че Келер не ще му откаже никога покровителството си. Към края на 1820 година Тюилие, близък приятел на господин и госпожа Колвил, поклонник на Флави, почувствува нужда да излее мъката си в обятията на тази чудесна жена и ѝ довери семейните си несгоди; от шест години насам се надявал на рожба, ала Бог не благославял усилията му и злочестата госпожа Тюилие напразно отправяла към небето молитви по девет дни наред, дори отишла на поклонение в лиеската „Света Богородица“. Той така подробно описа страданията ѝ, че госпожа Колвил неволно въздишаше: „Горката Тюилие“; нека добавим, че тогава госпожа Колвил също беше тъжна; в този момент тя нямаше определено пристрастие и на свой ред довери на Тюилие прискърбията си. Великият Келер, този герой на „левицата“, бил всъщност дребнав човек; сега тя познала обратната страна на славата, глупостта на банкера, студената душа на трибуна. Ораторът, който произнасял блестящи речи в Камарата, се отнасял крайно грубо с нея. Тюилие бе възмутен. „Само животните умеят истински да обичат — каза той, — моля, спрете се този път на мен!“ И красавецът Тюилие започна да ухажва госпожа Колвил, стана един от интимните ѝ душеприказчици, както се изразяваха във времето на Империята.

— О, ти си хвърлил око на жена ми — смеейки се, му каза Колвил. — Внимавай, ще те оплете в мрежата си, както прави с другите.

С подобни безобидни шеги Колвил спаси достойнството си на съпруг пред своите колеги. В 1820–1821 година Тюилие, в качеството

на приятел на дома, пожела да помогне на Колвил, който в миналото му беше помагал неведнъж, и за осемнайсет месеца той зае на семейство Колвил около десет хиляди франка с намерение никога да не им намекне за тях. През пролетта на 1821 година госпожа Колвил роди очарователно момиченце, чиито кръстници станаха господин и госпожа Тюилие; то бе наименувано Селест-Луиз-Каролин-Брижит. Госпожица Тюилие също пожела да му даде едно от имената си.

С името Каролин се проявяваше внимание към самия Колвил. Старицата Ланпръон реши да вземе малкото същество при себе си в Отьой, дето Селест и зълва й ходеха да го видят два пъти седмично. Когато се посъвзе, госпожа Колвил сериозно и искрено заяви на Тюилие:

— Драги мой, ако искате да останем добри приятели, бъдете оттук нататък само наш приятел; Колвил ви обича, но какво пък, един мъж в семейството е достатъчен.

— Моля, обяснете ми — обърна се тогава красавецът Тюилие към балерината Тюлиа, която по това време се намираше у госпожа Колвил, — защо жените не се привързват към мен? Аз не съм Аполон Белведерски, но пък не съм и Вулкан^[2]; имам поносим характер, минавам за неглулав, верен съм...

— Да ви кажа ли истината? — запита Тюлиа.

— Разбира се — отвърна красавецът Тюилие.

— Тогава чуйте — животно ние все още можем да обичаме, но глупак — никога.

Този отговор срази Тюилие дотолкова, че повече не можа да се съвземе; оттогава той изпадна в меланхолия и обяви жените за странни същества.

— Не те ли предупредих — със съжаление му подхвърли Колвил. — Аз не съм Наполеон, драги мой, и дори бих бил недоволен, ако бях, но си имам своята Жозефина... истински бисер!

Главният секретар на министерството, господин Дьо Люпо, комуто госпожа Колвил приписваше повече влияние, отколкото всъщност притежаваше, и за когото по-късно казваше: „Дьо Люпо — една от моите грешки...“, бе тогава за известно време най-важната фигура в салона на Корневил; но тъй като той не успя да назначи Корневил в дивизията на Боа-Льован, Флави сметна за уместно да изрази огорчението си от това, че Дьо Люпо оказва внимание на

госпожа Рабурден, жена на завеждащ-канцелария, някаква глезла, у която никога не беше поканена и която два пъти отказа да посети концертите ѝ.

Госпожа Колвил бе дълбоко засегната от смъртта на младия Гондрьовил; тя бе неутешима и казваше, че вижда в това нещастие пръст Божи. В 1824 година тя неочаквано се промени, заговори за пестеливост, преустанови приемите, обгради с повече внимание децата си, с една дума, пожела да бъде добра майка на семейство и приятелите ѝ не видяха в дома ѝ никакъв любимец; но тя усърдно посещаваше църква, обличаше се скромно, най-вече в сиво, говореше за католицизъм, за благоприличие и в резултат на този мистицизъм в 1825 година се появи на света очарователно момченце, което майката нарече *Теодор*, тоест *дар от Бога*.

В 1826 година, по време на разцвета на Конгрегацията^[3], Колвил бе назначен за помощник-управител на канцелария в отделението на Клержо, а в 1828 година стана бирник в един от окръзите на Париж. Наградиха го с ордена на Почетния легион, за да може в бъдеще да настани дъщеря си в пансиона „Сен Дьони“. Половината стипендия, издействувана от Келер за Шарл, най-големия от синовете на Колвил, бе прехвърлена на втория син; Шарл постъпи в колежа „Сен Луи“, а третият син на Колвил, покровителствуван от жената на дофина, бе приет в колежа „Анри IV“ с три четвърти стипендия.

В 1830 година Колвил, който има щастието да запази всички свои деца, бе принуден да си подаде оставката като човек, известен с привързаността си към старата линия на Бурбоните; но се оказа твърде съобразителен и успя да получи пенсия в размер от две хиляди и четиристотин франка в знак на внимание към многогодишната си служба, както и обезщетение от десет хиляди франка, предложено му от неговия заместник; едновременно Колвил бе произведен в чин офицер от Почетния легион. Независимо от това обаче той се озова в трудно положение и в 1832 година госпожица Тюилие го посъветва да се премести в съседната на тях къща, намеквайки му за възможността да заеме служба в кметството, която той действително получи и която му осигури хиляда франка годишно.

Междувременно Шарл Колвил постъпи в Морското училище. Колежите, дето бяха настанени двамата му по-млади братя, се намираха близо до дома им. Сен-сюзписката семинария, където по-

късно трябваше да влезе най-малкият син на Колвил, отстояше само на две крачки от Люксембургския дворец. И тъй Тюилие и Колвил можеха отсега нататък заедно да прекарват времето си. В 1833 година госпожа Колвил, която тогава беше на трийсет и пет години, се прехвърли на улица Д'Анфер, на ъгъла на улица Дьо-з-Еглиз, заедно със Селест и малкия Теодор. По този начин Колвил живееше сега на еднакво разстояние от кметството и от улица Сен Доминик. Семейство Колвил, познало дни на лукс и разточителство, на пищни приеми и безметежно охолство, бе обречено сега на невзрачното съществуване на дребните буржоа с годишен доход не повече от пет хиляди и четиристотин франка.

Селест бе навършила по това време дванайсет години; на хубавото момиченце бяха нужни учители, нейното обучение щеше да струва не по-малко от две хиляди франка в годината. Майката разбра, че трябва да прибегне към помощта на нейните кръстници. Ето защо тя бе приела разумното предложение на госпожица Тюилие, която, без да се задължава с каквото и да било, даде да се разбере доста ясно, че състоянието на брат ѝ, на снаха ѝ, както и нейното са предназначени за Селест. Малкото момиченце бе живяло в Отьой до седемгодишната си възраст, обкръжено от грижите на добрата старица Ланпръон, която го обожаваше; в 1829 година тя почина, като остави дваисет хиляди франка и къща, която бе продадена за крупната сума от дваисет и осем хиляди франка. През всичките тези години малката палавница рядко виждаше майка си, но затова пък редовно срещаше жената на господин Тюилие и сестра му. В 1829 година Селест влезе в бащиния си дом и преживя там до 1833 година под попечителството на майка си, която се стараеше да изпълнява задълженията си и като всички жени, измъчвани от угризения, дори се престараваше. Без да бъде лоша майка, Флави се отнасяше твърде строго към момичето; припомняйки собственото си възпитание, тя се закле в себе си да създаде от Селест почтена жена, а не жена с леко поведение. Водеше я на църква и се погрижи тя да получи първото си причастие при някакъв парижки свещеник, който по-късно стана епископ. Селест бе особено благочестива и поради това, че кръстницата ѝ, госпожа Тюилие, с право се славеше като светица; момичето обожаваше кръстницата си, тъй като чувствуваше, че тази нещастна, изоставена жена я обичаше много повече от родната ѝ майка.

От 1833 до 1839 година Селест получи най-блестящото възпитание в духа на буржоазните идеи. Най-добрите учители по музика направиха от нея прилична пианистка; умееше да рисува акварели, танцуваше чудесно, добре владееше френски език, история, география, английски, италиански, с една дума, всичко, което се полага да знае една девойка от обществото. Средна на ръст, възпълничка, късогледа, тя не беше ни грозна, ни красива, нито бе лишена от хубава кожа и чар, но не притежаваше никакъв усет към изящество. От нея лъхаше някаква сдържана чувствителност и нейният кръстник, кръстницата ѝ, госпожица Тюилие, както и баща ѝ единодушно смятаха, че Селест е способна да се привързва. А кои ли родители не мислят така за дъщерите си! Онова, което правеше най-голямо впечатление у нея, бяха великолепните ѝ пепеляворуси коси, но ръцете и нозете ѝ издаваха буржоазния ѝ произход.

Селест се налагаше с многото си безценни добродетели: беше добра, простодушна, безкористна; обичаше родителите си и бе готова да се пожертвува за тях. Възпитана в дълбоко преклонение пред кръстника си и от Брижит, която наричаше леля Брижит, и от госпожа Тюилие, и от майка си, чието сближаване с красавеца от времето на Империята ставаше все по-тясно, Селест имаше най-високо мнение за бившия подначалник на канцелария. Къщата на Тюилие на улица Сен Доминик предизвикваше у нея същото удивление, каквото дворецът Тюйлери^[4] у млад привърженик на новата кралска династия.

Тюилие не беше противостоял на въздействието на бюрократизма, който потиска индивида и го обезличава. Изхабен като човек от досадната канцеларска работа толкова, колкото и от успехите сред жените като мъж, бившият подначалник беше загубил всичките си способности, когато се установи на улица Сен Доминик; но умореното му лице, запазило надменното си изражение и нещо от онова самодоволство, напомнящо самомнението на високопоставен чиновник, направи силно впечатление на Селест. Тя единствена въодушевяваше това мъртвешки бледно лице. И знаеше, че единствена тя изпълва с радост този дом.

[1] „Селският магьосник“ — комическа опера по Ж.-Ж. Русо. ↑

[2] Вулкан — в римската митология бог на огъня и ковачите, изобразяван куц и уродлив. ↑

[3] *Конгрегация* — обединение на църковните католически общини в пределите на един религиозен орден. ↑

[4] *Тюйлери* — дворецът Тюйлери бил резиденция на крал Луи-Филип Орлеански. ↑

ПЕТА ГЛАВА

ОБЩЕСТВОТО НА ГОСПОДИН И ГОСПОЖА ТЮИЛИЕ

Двамата Колвил и децата им станаха някак естествено център на обществото, с което госпожица Тюилие се стараяше да обкръжи брат си. На първия парад на националната гвардия бившият бирник и бившият подначалник-канцелария срещнаха едного от бившите началници на отделение Ла Билардиер — господин Фелион, който от трийсет години живееше в квартал Сен Жак и заемаше поста командир на батальон в националната гвардия. Фелион бе един от най-уважаваните хора в района. Дъщеря му, някогашна поддиректорка в пансиона „Лаграв“, бе омъжена за господин Барниол — учител от основното училище на улица Сен Хиацинт.

Големият син на Фелион беше преподавател по математика в колеж; даваше уроци, подготвяше слаби ученици и по думите на баща си страстно се увличаше по чистата математика. Вторият син на Фелион посещаваше училището за пътните съобщения. Фелион имаше деветстотин франка пенсия и притежаваше рента от девет хиляди и няколкостотин — негови и на жена му спестявания, плод на трийсетгодишен труд и лишения. Впрочем имаше си и малка къща с градина, разположена на затворената улица Фьоянтин. (В трийсет години той нито веднъж не употреби старинната дума — „задънена улица“.)

Дюток, архивар в мировото съдилище, бе бивш чиновник в някакво министерство; станал преди време жертва на едно от ония неприятни положения, в каквито понякога изпадат представителните правителства, Дюток бе приел да бъде изкупителната жертва в критичната минута, за което тайно бе възнаграден с някаква сума, позволила му впоследствие да откупи мястото си на архивар. Този, между нас казано, малко почтен човек, който шпионираше другарите си в канцелариите, не беше приет в дома на Тюилие, както се

надяваше; но именно студенината на стопаните го накара да продължава да ги посещава.

Останал ерген, той робуваше на пороци; криеше доста старателно интимния си живот и се крепеше благодарение на неизтощимото си раболепие пред по-високостоящите. Мировият съдия обичаше много Дюток. Тази непочтена личност съумя да стане поносима в семейството Тюилие, тъй като не се спираше пред най-недостойните и груби ласкателства, които всякога дават търсения ефект. Дюток познаваше основно живота на Тюилие, връзките му с Колвил и особено с госпожа Колвил; хората се страхуваха от острия му език и семейство Тюилие го търпеше, без да навлиза в близки отношения с него. Ала истинско украшение на салона Тюилие бе семейството на някогашния дребен чиновник, извикващ навремето съжаление у всички служители; той толкова беше мизерствувал, че в 1827 година бе напуснал службата си и се бе заловил с търговия, запленил от някаква своя идея.

Минар съзря способ за забогатяване в един от непочтените методи, които злепоставиха френската търговия, но които в това време — става дума за 1827 година — още не бяха станали достояние на обществото. Той закупи голяма партида чай, смеси го с друг, вече употребяван и отново изсушен; после извърши подобна операция и с шоколада, което му позволи да го продава евтино. Тази търговия с хранителни стоки, започната от Минар в квартала Сен Марсел, скоро го направи известен търговец; той стана притежател на голямо предприятие и благодарение на връзките си можа да си осигури достъп до източниците на суровини; и постави на големи и почтени основи търговията, която бе вършил отначало безогледно. Стана производител на спиртни напитки, търгуваше с огромни количества колониални стоки, прослави се като познавач в тази област и в 1835 година вече минаваше за най-богатия търговец в квартала Мобер. Междувременно купи една от най-хубавите къщи на улица Масон-Сорбон, няколко години подред беше помощник-кмет, а в 1839 година стана кмет на район и съдия в Търговския съд. Имаше своя каляска и имот близо до Лани; когато посещаваше придворни балове, жена му носеше диаманти, а сам закачаше на ревера си розетката на Почетния легион.

Съпрузите Минар развиваха широка благотворителна дейност. Може би искаха частично да върнат на сиромасите това, което някога

бяха взели от купувачите. Фелион, Колвил и Тюилие се срещнаха с Минар на изборите и оттогава възникнаха приятелските им връзки, станали по-тесни със семействата на Тюилие и Колвил, тъй като госпожа Зели Минар беше възхитена от това, че тяхната *госпожица* се запозна със Селест Колвил. На голям бал в дома на семейство Минар шестнайсетгодишната Селест за пръв път се появи в обществото; облечена бе в небесносин тоалет, както изискваше името^[1] ѝ, което обещавахе да бъде пророческо за целия ѝ живот. Поласкана от запознанството си с госпожица Минар, по-голяма от нея с четири години, Селест настояваше пред баща си и кръстника си да поддържат връзки със семейство Минар, в чиито пищни, позлатени салони се мяркаха някои политически знаменитости от така наречената „златна среда“^[2]: например господин Попино, станал по-късно министър на търговията, Кошен, впоследствие барон Кошен, бивш чиновник в отделението на Клержо в Министерството на финансите и който, тясно свързан с някаква дрогерия, бе, както и господин Анселм Попино, истински пророк в кварталите Ломбар и Бурдоне. Големият син на Минар, адвокат, имащ за цел да замести някои от адвокатите^[3], които след 1830 година напуснаха Съдебната палата, за да се отдадат на политиката, бе кумирът на семейството и майката, както и бащата мечтаеха да го оженят изгодно. Зели Минар, някога цветарска работничка, изпитваше страстно преклонение пред висшите сфери на обществото и искаше да проникне в тях чрез женитбата на дъщеря си и на сина си; колкото до Минар, по-мъдър от нея и, така да се каже, просмукан от силата на средната класа, която Юлската революция вляв във властта, мислеше само за състоянието си. Той посещаваше често салона на Тюилие, за да се добере до повече сведения за наследството, което щеше да получи Селест. Подобно на Дюток и Фелион, Минар не беше чужд на някогашните слухове за връзките на Тюилие и Флави и от пръв поглед бе доловил обожанието, с което всички от семейство Тюилие обкръжаваха кръщелницата си. Надявайки се да бъде приет у семейство Минар, Дюток раболепно ги ласкаеше. Когато Минар, този Ротшилд на окръга, се появи в дома на Тюилие, Дюток много изтънко го сравни с Наполеон III, намирайки го цветущ, едър и снажен, след като преди го беше виждал в службата му слаб, бледен и изпосталял: „В отделението на Ла Билардиер вие приличахте на Бонапарт до 18-и брюмер — каза Дюток, — а сега виждам пред себе си Наполеон от

времето на Империята!“ Минар изслуша студено комплимента му и повече не го покани у дома си, с което си спечели смъртен враг в лицето на злъчния архивар.

Колкото и достойни да бяха, господин и госпожа Фелион не можеха да се въздържат от сметки и тайни надежди; те гледаха на Селест като на утрешната съпруга на големия им син — математика; ето защо, желаейки да укрепят позицията си в салона Тюилие, те въведоха в него зетя си, господин Барниол, човек, уважаван в предградието Сен Жак, както и някакъв стар чиновник от кметството, близък техен приятел, на когото Колвил в известна степен бе попречил в кариерата, тъй като господин Лодижоя, служител в кметството от двайсет години, очакваше като награда за дългогодишната си служба длъжността секретар, възложена на Колвил. И тъй Фелионовите съставляваха внушителна фаланга от седем човека, всички верни един на друг; семейство Колвил не беше по-малочислено, така че в някои неделни дни в салона на Тюилие се събираха до трийсет души. Тюилие възобнови връзките си със семейства Саяр, Бодуайе, Фалейкс, хора, почитани в квартала, и те често обядваха у него.

Госпожа Колвил блестеше сред жените в това общество, а младият Минар и професор Фелион бяха най-значителните фигури сред мъжете; колкото до всички останали, хора без идеи, без образование, изплували от низините, то те представляваха любопитна картина от образци и смешни черти на дребната буржоазия. Макар обикновено да се смята, че всяко парвеню притежава някакво достойнство, Минар бе действително сапунен мехур. Употребяваше дълги, заплетени фрази, вземаше раболепието за учтивост, а готовите формули — за ум, и изричаше безсмислици с такъв апломб и лекота, които се приемаха за красноречие. Тези думи, означаващи всичко и нищо: „прогрес“, „пара“, „асфалт“, „национална гвардия“, „социален ред“, „демократичен елемент“, „дух на единение“, „легалност“, „движение и съпротивление“, „смут“ и пр., които обкръжаващите смятаха за негови, бяха всъщност заимствувани от вестниците, които четеше. Младият адвокат Жюлиен Минар се стесняваше от нескромността на баща си толкова, колкото баща му — от нескромността на жена си. И наистина, забогатявайки, Зели изявяваше все по-големи претенции, но при все това не се научи правилно да

говори френски; с годините тя бе напълняла и приличаше на готвачка, омъжила се за господаря си.

Фелион, този образец на дребен буржоа, притежаваше толкова добродетели, колкото и смешни черти. Подчинен канцеларист през целия си живот, той уважаваше високопоставените хора. Затова в присъствието на Минар не отваряше уста. Фелион чудесно бе понесъл критическия за чиновника момент на преминаването му в пенсия, и то ето как: този прекрасен, достоен човек никога не беше си позволил да живее според вкуса си. Той обичаше Париж, наблюдаваше с интерес как изправят и разхубавяват улиците му и с часове гледаше как събарят старите къщи. Човек често можеше да го срещне, застанал като закован пред някаква стена, вдигнал глава нагоре и немърдащ от мястото си, докато зидарят не смъкне с лоста си камъка от върха ѝ; и когато най-после камъкът паднеше, Фелион си тръгваше, не по-малко щастлив от академика, станал свидетел на развързката на някоя романтична драма. Истински фигуранти във великата социална драма, Фелион, Лодижоа и подобните на тях изпълняват в нея функциите на античния хор. Плачат, когато трябва да плачат, смеят се, когато трябва да се смеят, и неуморно откликват на всички злочестини и радости в обществения живот, празнувайки в своето кътче победите в Алжир, Константинопол, Лисабон, Сен Жан д'Улоа и оплаквайки смъртта на Наполеон, ужасните стълкновения пред стените на манастира „Сен Мери“^[4] и на улица Транснотен, както и гибелта на прочути, непознати на тях хора. Единствено у Фелион се забелязва своеобразно двуличие: той все още поддържа становищата и на опозицията, и на правителството. Когато из улиците на Париж се завързаха схватки, Фелион има смелостта открито да сподели възгледите си; отиваше на площад Сен Мишел, обявяваше се за правителството и изпълняваше дълга си. Преди и по време на метежа поддържаше династията, която Юлската революция бе довела на власт; но щом започнеха политическите процеси, Фелион веднага застава на страната на обвиняемите. Тази впрочем далеч не злокачествена неустойчивост бе присъща на политическите му възгледи, повлияни до голяма степен от северния колос, както и от английския макиавелизъм. За него, както и за „Конституционел“, Англия е двулична: и коварен Албион, и образцова страна; коварна, когато се отнася за интересите на победена Франция и Наполеон, образцова, когато се отнася за грешките на

френското правителство. Заедно с вестника си и Фелион хем приема демократичния елемент, хем отхвърля каквото и да било съглашение с републиканския дух. Републиканският дух за него е 1793 година, метежите, Терора, аграрният закон. Демократичният елемент — това е развитието на дребната буржоазия, това е царуването на самия Фелион.

Този честен старец е човек напълно достоен; достойнството обяснява целия му живот. Той достойно възпита децата си и остана добър баща в очите им, държи да бъде почитан в дома си, както сам почита властта и по-високостоящите от него. Никога не е имал дългове. На заседанията в съда като съдебен заседател той следеше внимателно хода на процеса и не си позволяваше да се усмихва дори когато се смеят и съдиите, и публиката, и обвинителят. Безкрайно услужлив, той е готов да ви предложи своите грижи, време — всичко, само не парите си. Фелион боготвореше сина си Феликс — преподавател по математика, и вярваше, че е способен да стигне до Академията на науките. Между наглото нищожество на Минар и безхитроостното простодушие на Фелион, Тюилие бе нещо като неутрална субстанция, но приличаше и на двамата по печалния си житейски опит. Като тях и той криеше празнотата на ума си под изтрити фрази, както криеше жълтеникавата кожа на черепа си под малкото сиви косми, пригладени с голямо изкуство от бръснаря му.

— Във всяка друга кариера — казваше той, когато говореше за службата си — аз бих отишъл много по-далеч.

Според него възможните на теория благотворни реформи се оказвали невъзможни на практика, всички начинания водели до противоположни резултати; той често говореше за различни несправедливости, за интриги, за аферата Рабурден^[5].

— След всичко това — добавяше Тюилие — човек може да вярва на всичко и да не вярва в нищо. Ах, бюрокрацията е лошо нещо и аз съм щастлив, че нямам син. Току-виж, намислил да си избере чиновническа кариера.

Колвил, винаги весел, закръглен, добродушен шегаджия, захласващ се по анаграми, винаги зает с нещо, представляваше самодоволният и присмехулен буржоа, способен, но неуспяващ, упорит работник, който макар и нищо да не осъществяваше, умееше да приема ударите на съдбата с усмивка, неглупав, но не и много мъдър,

надарен, ала нахалост, тъй като, макар и отличен музикант, свиреше само за дъщеря си.

И тъй салонът на Тюилие приличаше на кой да е провинциален салон плюс още нещо — бе осветен от отблясъците на нестихващия парижки пожар: неговата посредственост, обикновените плоски разговори бяха в крак с епохата. Модните думи и вещи, тъй като в Париж думите и вещите са неотделими едни от други както конят и конникът, попадаха тук с рикошет. Гостите винаги очакваха появяването на господин Минар, за да научат истината за големите събития. Жените поддържаха йезуитите, мъжете — университета, но обикновено жените мълчаха. Умният човек, ако можеше да понесе скуката на тези приеми, би се превивал от смях като на Молиерова комедия, дадеше ли си сметка, че в резултат на дълги спорове е научил приблизително следното:

„Можеше ли да се избегне революцията от 1789 година? Заемите на Луи XIV й бяха сложили начало; Луи XV, егоист, ала умен, който казал: «Ако бях началник на полицията, щях да забраня кабриолетите», беше разгулен крал — нали сте чували за неговия Еленов парк^[6]! О, той допринесе много за създаването му. Господин Некер^[7], този злонамерен женевец, също помогна. Чужденците винаги са ненавиждали Франция. Отново ще видим опашки за хляба. Максимумът^[8] навреди много на Революцията. От юридическа гледна точка Луи XVI не трябваше да бъде осъждан; съдът на заклетите експерти би го оправдал. Бонапарт си позволи да стреля срещу парижани и тази дързост му помогна. Луи-Филип се опря на неговия пример. Защо падна Шарл X? Наполеон е велик човек и някои подробности от живота на императора, които свидетелствуват за неговата гениалност, са пословични: вземал по пет щипки тютюн в минута от кожените си джобове, пришити към жилетката му. Сам проверявал сметките на доставчиците и ходел на улица Сен Дьони да узнае цените на стоките. Талма му бил приятел; Талма, този велик артист, научил Наполеон на царствени жестове и въпреки това Наполеон цял живот отказвал да го награди. Сменил на поста заспалия часовой, за да го спаси от разстрел. Ето защо войниците го обожавали. Луи XVIII, който обаче не бил глупав, бил несправедлив спрямо него, като го наричал господин Буонапарте. Главният недостатък на днешното правителство се състои в това, че позволява да го водят,

вместо то да води. Правителството се принизи твърде много. Бои се от енергичните хора; би трябвало да унищожи договорите от 1815 година и да поиска от Европа да ни възвърне Рейн. Все едни и същи хора образуват нови правителства.“

— Достатъчно сте напъргали мозъците си — намесваше се обикновено госпожица Тюилие. — Всичко е готово, време е за игра.

С подобни думи старата госпожица слагаше край на разговорите, дотегнали вече на дамите.

Ако всички тези факти, тези общи положения не са могли да нарисуват рамката на настоящата сцена, да дадат някаква идея за духовния облик на това общество, може би самата драма ще ни въведе в една примамлива за любознателния дух епоха от човешката история. Нахвърляният от нас разказ се отличава с историческа точност и разглежда нравите във висшите среди, особено като се вземе под внимание, че всяка политическа система на по-младата издънка на Бурбоните се опира на тези среди.

[1] Тоест *Celeste* (фр.) — небесна. ↑

[2] *Златна среда*. — По време на Юлската революция (1830 — 1848) принципът „Златна среда“ бил провъзгласен от Луи-Филип и станал политически идеал на френската буржоазия. ↑

[3] ... *някои от адвокат и те*... — Голяма част от парижките адвокати-легитимисти след Юлската революция не признавали законността на встъпилия на престола Луи-Филип Орлеански и в знак на протест напуснали Палатата. ↑

[4] ... *ужасните стълкновения пред стените на манастира „Сен Мери“*... — На 5 и 6 юли 1832 година в Париж избухнало републиканско въстание. В знак на солидарност с въстаналите работници в Лион, в 1834 година в Париж започва въстание, при което групата въстаници, между които и много жени, бива зверски разстреляна на улица Транснонен. ↑

[5] *Аферата Рабурден* — Вж. романа на Балзак „Чиновници“. ↑

[6] *Еленов парк* — голяма, луксозна къща, собственост на Луи XV, където по негово нареждане се устройвали оргии. ↑

[7] *Некер, Жак* (1732–1804) — женеvски banker, министър на финансите при Луи XVI. ↑

[8] През септември 1793 година якобинският конвент създал декрет за установяване на твърди цени на хранителните продукти и промишлените стоки. Декретът бил насочен срещу спекулантите. ↑

ШЕСТА ГЛАВА

ВАЖНО ЛИЦЕ

Зимата на 1839 година бе, така да се каже, моментът, в който салонът Тюилие достигна най-големия си блясък. Семейство Минар идваше почти всяка неделя, а в останалите дни се отбиваше за час-два, след което предприемаше други посещения; обикновено Минар оставяше тук жена си и с дъщеря си и с по-големия си син — адвоката, отиваше някъде на гости. Това редовно посещение започна с някаква въпреки доста закъсняла среща на господата Метивие, Барбе и Минар една вечер, когато двамата най-важни наематели на Тюилие останаха малко повече от обикновено, за да разговарят с госпожица Тюилие. Минар научи от Барбе, че старата госпожица получава от него за приблизително трийсет хиляди франка в продължение на пет-шест месеца седем и половина процента годишно и че взема полица за такава сума и от Метивие, от което можеше да се заключи, че разполага с не по-малко от осемдесет хиляди франка.

— Изчислявам полиците на книжарите върху дванайсет процента и вземам само тези, които имат надеждно покритие. За мен това е много удобно — каза в заключение Барбе. — Убеден съм, че има сто и осемдесет хиляди франка, защото издава полици от свое име на френската банка с тримесечен срок.

— Значи, има текуща сметка в банката? — запита Минар.

— Сигурно — потвърди Барбе.

Благодарение на връзките си с един от управителите на банката Минар научи, че госпожица Тюилие действително разполага с текуща сметка от около двеста хиляди франка; гарантирани от четиридесет акции. Според същия управител тази гаранция била излишна, тъй като банката се отнасяла с уважение и доверие към лицето, завеждащо работите на Селест Ланпрьон, дъщеря на един от бившите банкови служители, който бил служил в тази банка от основаването ѝ. Освен това в продължение на двайсет години госпожица Тюилие нито веднъж не била превишила размера на кредита, който ползувала. Тя всеки

месец изпращала полици за шестдесет хиляди франка, обикновено с тримесечен срок, което предполагало покритие от около сто и шестдесет хиляди франка. Нейните акции, депозирани в банката, възлизили на сто и дваайсет хиляди франка, така че банката не рискувала нищо, защото полиците винаги стрували шестдесет хиляди франка.

— И ето защо — заключил банковият управител, — ако тя ни изпрати полици за сто хиляди франка, ние бихме ги приели. Ами че госпожицата притежава къща, която не е ипотекирана и струва повече от сто хиляди франка. Впрочем всички нейни полици идват от Барбе и Метивие и носят четири подписа, включително и нейния.

— Защо госпожица Тюилие върши всичко това? — запита Минар Метивие.

— Без съмнение за да увеличи състоянието на Селест.

— Но в такъв случай Селест е изгодна партия за вас — каза Минар.

— О, едва ли — възрази Метивие. — По-добре ще сторя да се ожена за една от братовчедките си; моят чичо ме въведе в сметките си — има сто хиляди франка рента и само две дъщери.

Колкото и потайна да бе госпожица Тюилие, която дори на брат си не споменавахе нищо за спестяванията си, колкото и трудно да бе да се определи размерът на капитала, към който бе присъединила спестяванията, направени върху състоянието на госпожа Тюилие, лъч светлина при все това проникна през гъстия мрак, забулващ съкровището ѝ.

Дюток, близък приятел на Барбе, на когото приличаше и по характер, и по нрав, бе изчислил по-точно от Минар спестяванията на семейство Тюилие: според него в 1838 година те възлизаха на сто и петдесет хиляди франка и той можеше да следи тайно растежа им, като пресмяташе печалбите, подпомаган от опитния лихвар Барбе.

— Селест ще получи от нас двеста хиляди франка в брой — доверително беше казала старата госпожица на Барбе, — а госпожа Тюилие възнамерява при подписване на брачния договор да я въведе във владение на имуществото си. Колкото до мен, аз вече съм направила завещанието си. Брат ми ще ползува, докато е жив, целокупното състояние, а в последна сметка ще го наследи изцяло

Селест. Господин Кардо, моят нотариус, ще бъде изпълнителят на завещанието ми.

Около това време именно госпожица Тюилие беше подтикнала брат си да възобнови старите си връзки със семейства Саяр, Бодуайе и Феликс, заемащи в квартала Сент Антоан, където господин Саяр беше кмет, приблизително такова положение, каквото заемаха в своя квартал Тюилие и Минар. Нотариусът Кардо въведе в дома Тюилие претендент за ръката на Селест в лицето на метр Годешал, пълномощник при гражданския съд, закупил от Дервил кантората му, способен мъж на трийсет и шест години; Годешал бе изразходвал двеста хиляди франка по някакво дело и двестата хиляди зестра можеха да му помогнат да се освободи от дълговете си.

Минар ловко отстрани Годешал, подхвърляйки на госпожица Тюилие, че ако Селест се омъжи за този господин, ще има за зълва прочутата актриса от Операта Мариет.

— Тя самата е излязла от актьорско семейство — каза Колвил, намеквайки за произхождението на жена си — и, разбира се, не за да се озове отново в среда на артисти.

— Освен това господин Годешал е твърде стар за Селест — добави Брижит.

— И после — подхвана плахо госпожа Тюилие, — нека я оставим да се омъжи по свой избор, за да бъде щастлива.

Бедната жена беше доловила у Феликс Фелион истинска любов към Селест, за каквата жена като нея, смазана от Брижит и дълбоко оскърбена от безразличието на Тюилие, отнасящ се към съпругата си като към слугиня, можеше само да мечтае: това бе любов гореща, но ненамираща сили да се изяви открито, любов устойчива и заедно с това боязлива, скрита от света, но разцъфтяваща в глъбините на човешкото сърце. На двайсет и три години Феликс Фелион беше добродушен и чист младеж, каквито са учените, посветили се на науката. Той бе свято възпитан от баща си, който вземаше всичко сериозно и се стараяше да му изтъква добри примери, съпроводени с изтъркани максими. Феликс бе среден на ръст; имаше светлокестеняви коси и сиви очи, приятен глас, лице, изпъстрено с лунички; държанието му бе спокойно, жестикулираше малко, говореше смислено, не противоречеше никому и бе неспособен на користолюбива мисъл, нито на егоистични сметки.

— Ето — казваше си често госпожа Тюилие, — такъв бих желала да бъде моят мъж.

В началото на 1840 година, през февруари, в салона на Тюилие се мяркаха различни хора, чиито бегли портрети току-що нахвърляхме. Наближаваше края на месеца. Възнамерявайки да поискат по трийсет хиляди франка от госпожица Брижит, Барбе и Метивие играеха на вист с господата Минар и Фелион. Около друга маса бяха насядали Жюлиен адвокатът, прозвище, дадено от Колвил на младия Минар, госпожа Колвил, господин Барниол и госпожа Фелион. На буйот, с по едно су фиша, играеха госпожа Минар, която знаеше само тази игра, Колвил и неговия син, старият Саяр и зет му Бодуайе; резервни играчи бяха Лодижоа и Дюток. Дамите Фелион, Лодижоа, Барниол и госпожица Минар играеха партия бостон, Селест седеше до Прюданс Минар, а Феликс Фелион разговаряше с госпожа Тюилие, но не снемаше очи от Селест.

От другата страна на камината в дълбоко кресло седеше „кralица Елизабета“ на това семейно огнище — госпожица Брижит, облечена така просто, както и преди трийсет години, защото благоденствието не можа да накара тази жена да изостави навиците си. Посивелите ѝ коси бяха прибрани под черно боне от тюл, украсено с букетче здравец, модел „Шарл Х“; роклята ѝ с бежов нагръдник струваше петнайсет франка; бродираната ѝ яка, купена за шест франка, едва прикриваше дълбоката бразда, образувана от двата вратни мускула, които съединяват главата с гръбнака. Дори Монвел, играещ на старини ролята на Август, не е имал такъв суров профил като тази самовластница, плетяща чорапи за брат си. Пред камината стоеше сам Тюилие, готов да посрещне закъснел гост; близо до него се намираше млад човек, чието появяване бе произвело голямо впечатление, когато портиерът, който в неделните дни обличаше най-хубавата си ливрея, беше съобщил за пристигането на господин Оливие Вине.

Причината за това неочаквано посещение бе доверителният разговор между нотариуса Кардо и прочутия главен прокурор, баща на младия юрист. Оливие Вине току-що бе преместен от съда на град Арси в съда на департамента Сена на длъжност помощник на кралския прокурор. Нотариусът Кардо бе поканил у дома си на обяд Тюилие с главния прокурор, който по всяка вероятност щеше да става министър на правосъдието; поканил бе и неговия син. По мнението на Кардо

състоянието, което трябваше да наследи Селест Колвил, възлизаше по това време най-малко на седемстотин хиляди франка. Вине-син изглеждаше очарован от възможността да посещава всяка неделя семейство Тюилие. Големите зестри карат в наше време хората да вършат големи глупости без всякакво стеснение.

След десетина минути друг млад момък, който разговаряше с Тюилие преди пристигането на помощник-прокурора, подхвана на висок глас бурен политически спор, принуждавайки младия юрист да последва примера му и да вземе живо участие в дискусията. Ставаше дума за гласуването, в резултат на което Камарата на депутатите току-що бе съборила правителството от 12 май, отказвайки да утвърди дотацията за херцог Дьо Немур.

— Разбира се — казваше младият човек, — аз съм далеч от мисълта да поддържам правителствената политика, както съм далеч и от това да се съгласявам с идването на буржоазията на власт. И буржоазията не повече от аристокрацията навремето си има право да представлява цялата държава. Но, така или иначе, френската буржоазия се нагърби със задължението да основе нова династия, нова кралска власт за самата себе си и ето как се отнася сега с нея! Когато народът позволи на Наполеон да се въздигне, създаде от него нещо великолепно, монументално; гордееше се с величието на Наполеон и доблестно отдаде кръвта и силите си, за да построи сградата на Империята. Между великолепието на аристократическия трон и това на императорската мантия, между управниците и народа буржоазията изглежда недостойна; тя принизява властта до своя уровень, вместо сама да се издигне до уровня на тази власт. Привикнала към дребните сметки на икономистите си, тя ги налага на кралете и на господарите си. Ала това, което е добродетел в търговията, е грешка и дори престъпление във висшата политика. Аз бих желал много добрини за народа, но не бих смъкнал десет милиона от гражданата листа. Буржоазията, която концентрира в ръцете си почти цялата власт, е длъжна да осигури благоденствие за народа, да обкръжи трона с блясък, пък дори и без разкош, да унищожи привилегиите, запазвайки величието на страната, Оливие Вине, чийто баща бе един от ръководителите на коалицията и който се бе простил с мечтата си да надене мантията на пазител на печата, не знаеше какво да отговори и в

края на краищата реши в известна степен да се съгласи със събеседника си.

— Вие сте прав, господине — каза Вине. — Но преди да мисли за каквото и да било друго, буржоазията трябва да изпълни задълженията си към Франция. Да, най-напред задълженията, а после разкоша, за който говорите. Това, което ви се струва толкова осъдително, в днешно време е просто необходимо. Камарата на депутатите не играе полагащата ѝ се роля във вътрешната политика, министрите служат по-малко на Франция, отколкото на короната, а Парламентът поиска френското правителство да се превърне, като в Англия, в негово оръдие фактически, а не на думи. В деня, когато правителството започне да действа самостоятелно и представлява в качеството си на изпълнителна власт Камарата на депутатите, както самата Камара представлява страната, Парламентът ще бъде твърде либерален към короната. Ето къде е въпросът — аз просто го посочвам, без да изразявам свое мнение, тъй като служебното ми положение налага да съблюдавам в областта на политиката известно верноподаничество спрямо короната.

— Независимо от политиката — възрази младият човек, чието произношение издаваше провансалец — не по-малко вярно е, че буржоазията въобще зле разбира мисията си: ние често срещаме главни прокурори, председатели на съдилища, перове на Франция в омнибуси, префекти без средства, министри, затънали в дългове; а буржоазията, добрала се до всички тези места, беше длъжна да ги обкръжи с почит, както правеше някога аристокрацията, и вместо да тласка служебни лица да трупат състояния, както стана ясно по време на неотдавнашните скандални процеси, да внушава да се използват личните доходи в изпълнение на служебните задължения...

„Кой е този млад човек? — се питаше Оливие Вине, — може би е някакъв роднина? Кардо трябваше да дойде тук за първи път заедно с мен.“

— Кой е този младеж? — на свой ред запита Минар господин Барбе. — Вече не за пръв път го виждам тук.

— Квартиранинт — отвърна Метивие и продължи да раздава картите.

— Адвокат — додаде с половин глас Барбе. — Държи малък апартамент на третия етаж в предното крило... О, нищо особено, пък и

няма пари...

— Как се казва този млад човек? — обърна се Оливие Вине към господин Тюилие.

— Теодоз дьо ла Пейрад, адвокат — пошепна Тюилие на ухото на помощник-прокурора.

Жените, както и мъжете, внимателно гледаха двамата млади хора и госпожа Минар не можа да се въздържи да не подхвърли на Колвил:

— Колко приятен е този младеж!

— Направих му анаграма — отвърна бащата на Селест. — Името и презимето му Шарл-Мари-Теодоз дьо ла Пейрад предричат следното: „Господинът ще си плати зестрата, пилците и колесницата“. Така че, мила моя госпожо Минар, пазете се да не омъжите дъщеря си за него.

— Този млад мъж се харесва повече от моя син — каза госпожа Фелион на госпожа Колвил. — Вие как мислите?

— О, що се отнася до външността на тези двама млади хора, то жените биха се поколебали, преди да направят избора си — отвърна госпожа Колвил.

Междувременно, оглеждайки салона, дето се бяха събрали толкова дребни буржоа, младият Вине сметна, че ще постъпи много изискано, ако започне да превъзнася буржоазията, и подхвана думите на младия адвокат от Прованс, заявявайки, че хората, облечени с доверието на правителството, са длъжни да подражават на краля, чието великолепие оставяло далеч назад това на предишните монарси; че да се икономисват месечните възнаграждения, е просто глупост, а отгоре на всичко е невъзможно, особено в Париж, дето животът поскъпна тройно, дето адвокатът например плаща за квартира три хиляди франка!!!

— Моят баща — каза той в заключение — ми дава хиляда екю годишно и тези пари заедно със заплата ми едва стигат да живея съобразно служебното си положение.

Когато помощник-прокурорът нагази в блатото, към което така ловко го бе тласнал провансалецът, последният незабелязано размени поглед с Дюток, очакващ реда си да влезе в играта на карти.

— В Париж се чувствува толкова остра нужда от служебни места — каза съдебният архивар, — че вече се мисли да се създадат две мирови съдилища във всеки окръг, за да се открият още дванайсет

канцеларии... Като че може да се посегне на правата ни, на тези служби, за които плащат страшни пари!

— Аз още не съм имал удоволствието да ви слушам в съдебната палата — обърна се помощник-прокурорът към господин Дьо ла Пейрад.

— Аз съм адвокат на бедняците и pledирам само в мировото съдилище — отвърна провансалецът.

Слушайки съжденията на младия юрист за това, че служебните лица трябва да оползотворяват доходите си, госпожа Тюилие доби тържествен вид, значението на който бе добре известно и на младия провансалец, и на Дюток. Младият Вине напусна салона заедно с Минар и Жюлиен адвоката, така че на полесражението пред камината останаха младият Дьо ла Пейрад и Дюток.

— Едрата буржоазия — каза Дюток, обръщайки се към Тюилие — ще започне да се държи така, както някога се държеше аристокрацията. Тя търсеше за синовете си дъщери от богати семейства, за да натори, така да се каже, земите си, а нашите сегашни парвенюта търсят зестри, за да оправят сметките си.

— Именно това ми казваше господин Тюилие тази сутрин — отвърна дръзко провансалецът.

— Старият Вине се ожени за някоя си госпожица Шаржбьоф — подхвана Дюток — и усвои от нея аристократични навици; сега се е видял в чудо и под дърво и камък търси заеми, защото жена му живее на царска нога.

— О! — каза Тюилие, у когото се пробуди завистта, присъща на истинския буржоа. — Лишете тези хора от длъжностните им места, и ще видите как бързо ще се свият в черупката си.

Госпожица Тюилие плетеше с такива бързи движения, сякаш я задвижваше парна машина.

— Ваш ред е, господин Дюток — извика госпожа Минар, като стана. — Краката ми изстинаха — добави тя и тръгна към камината, дето златните украшения на тюрбана ѝ заискриха като бенгалски огън при светлината на евтините свещи марка „Звезда“, които напразно се силеха да осветят огромния салон.

— На този помощник-прокурор му приляга да pledира в храма на Сен Луи — подхвърли госпожа Минар, отправила поглед към госпожица Тюилие.

— Искате да кажете в храма на Сен Луидр — настави провансалецът. — Това е твърде остроумно, госпожо...

— Но госпожа Минар вече отдавна ни е приучила към тънките си забележки — заключи красавецът Тюилие.

Госпожа Колвил внимателно наблюдаваше провансалеца и го сравняваше с младия Фелион, който разговаряше със Селест, Чужд на всичко, което ставаше около него. Може би сега е моментът да опиша странния човек, който трябваше да изиграе такава важна роля в живота на семейство Тюилие и комуто несъмнено заслужава да признаем качеството на голям артист.

СЕДМА ГЛАВА

ИСТОРИЧЕСКИ ПОРТРЕТ

В Прованс и особено в околностите на Авиньон се срещат хора, обикновено руси или кестеняви, с нежен цвят на лицето и с кротки очи, чийто взор е безжизнен, спокоен или унил, за разлика от болшинството южняци, у които погледът като правило е остър, пламенен, дълбок. Нека отбележим впрочем, че в Корсика хората, подчинени на бурни пориви, на опасни изблици на гнева, често биват руси и привидно спокойни. Тези бледни и обикновено пълни мъже, с неспокойни зелени или сини очи, са най-опасните в Прованс и Шарл-Мари-Теодоз дьо ла Пейрад представляваше прекрасен образец на тази раса, чието духовно устройство заслужава внимателно изучаване от страна на медицинската наука, на физиологията и философията. Някакво горчиво, злъчно чувство обхваща ненадейно тези хора и отровената им гореща кръв кипва в главата им, тласкайки ги към изстъпления, само привидно обмислени хладнокръвно и които са резултат от вътрешен огън, несъвместим с почти флегматичната им външност, със спокойния им, благодушен поглед.

И тъй, младият провансалец, роден в околностите на Авиньон, бе среден на ръст мъж, добре сложен, почти пълен; цветът на кожата му не беше ни блед, ни матов, ни розов, а по-скоро желатинов и това определение единствено може да даде представа за аморфната безцветна обвивка, под която се криеха нерви не толкова здрави, колкото способни при дадени обстоятелства да устоят на чудовищно напрежение.

През студения блясък на бледосините му очи обикновено се прокрадаваше някаква измамна меланхолия, която силно привличаше жените. Хубавото му чело излъчваше благородство и отлично хармонираше с тънките, редки, светлокафяви коси, леко, естествено начупени към краищата. Носът му беше точно като носа на ловджийско куче — сплескан, раздвоен на края, любопитен, одухотворен, търсец и вечно душещ; не, този нос не издаваше

добродушие, а по-скоро склонност към ирония и присмех. Но тези черти от характера на Теодоз бяха дълбоко замаскирани и само когато младият човек губеше самообладание и изпадаше в ярост, ставаха явни собствените му сарказъм и ум, с които бяха пронизани дяволските му шегички. От приятно очертаната уста с карминови устни излизаше глас, почти сладък в средните регистри, към които Теодоз се придържаше винаги и чиито височини звъняха в ушите като гонг. Към този фалцет адвокатът преминаваше само когато трепереше от гняв и нервите му не издържаха. Зад измамливата видимост на студенина и безизразност на овалното му лице криеше истинските му чувства. Маниерите му, съответстващи на жрческото спокойствие на лицето му, бяха сдържани, благопристойни; но в държанието му имаше нещо приласкаващо, налагащо се, едва ли не лъстиво, което покорява човека, когато се намира в обществото на Теодоз. Голямо е човешкото обаяние, чийто извор се таи в сърцето; такова обаяние оставя върху нас дълбоки следи, докато другото, което е продукт на изкусно държание, както и на красноречието, се радва само на мимолетни победи; то всячески преследва целта си. Но колцина притежават такова философско устройство на ума, което ги прави способни да съпоставят и преценяват подобни тънкости? Обикновеният човек почти винаги открива хитреца едва когато той, дето се казва, вече си е оплел кошницата.

Всичко в този млад, двацет и седем годишен човек хармонираше с истинския му характер; подчинявайки се на призванието си, той се занимаваше с филантропия, което ще рече с това, с което се занимава човек, считащ се за филантроп. Теодоз обичаше народа, тъй като не можеше да обича цялото човечество. Подобно на градинарите, които отдават предпочитанията си на розите, гергините, карамфилите, пеларгонииите и не обръщат никакво внимание на останалите цветя, неизвикващи у тях обич, този млад Ларошфуко-Лианкур^[1] принадлежеше от цялата си душа на работниците, на пролетариите, на бедняците от предградията Сен Жак и Сен Марсо. Силния човек, унизяваните и изпадналите в безизходица гении, срамуващите се за разорението си буржоа Теодоз изхвърляше от лоното на милосърдието си. Сърцето на всеки маниак напомня кутия с множество отделения, във всяко от които поставя различни видове хапчета; девизът на такъв маниак е „*sum cuique tribuere*“^[2], той строго

дозира задълженията си. Срещат се филантропи, чието сърце се умилюва само пред грешките на осъдените. Няма съмнение, че филантропията възниква на основата на честолюбието, но у младия провансалец в основата на всичко лежеше сметката, лицемерието, добре премислената роля на либерал и демократ, която играеше със съвършенство, далеч не по силите на който и да било артист. Теодоз не се опълчваше срещу богатите, задоволяваше се само да ги приема такива, каквито са, без да се старае да ги разбира; всеки според него трябваше да ползува плодовете на делата си; казваше, че някога бил горещ привърженик на Сен Симон^[3], но това увлечение било грешка на младостта, тъй като съвременното общество не можело да почива на друга основа, освен на наследствените права. Убеден католик като всички от провинцията Конта, Теодоз отиваше много рано на църква и криеше благочестието си. Подобно на почти всички филантропи се отличаваше с пестеливост, стигаща до скъперничество, и даваше на бедните само част от времето и съветите си, от красноречието си и парите, които успяваше да изтръгне за тях от богатите. Износваше обувката си, докато подметките им изтънееха напълно, и не снемаше костюма си от черно сукно, докато шевовеите му не започнеха да белеят. Природата беше одарила щедро Теодоз, лишавайки го от одухотворената и мъжествена красота на южняка, която смуцава дълбоко въображението и го кара да търси у човека дори това, което няма, докато за Теодоз не беше трудно да се понрави; и другите по негово внушение го намираха или за благовъзпитан красавец, или за човек с най-обикновена външност.

Нито веднъж, откакто бе въведен в дома Тюилие, той не беше се осмелявал като тази вечер да повиши глас и да спори с такова съвършено светско самообладание, в което като в броня се огъваха и най-острите стрели на Оливие Вине; но може би Теодоз дъо ла Пейрад смяташе, че вече е време да излезе от сянката, в която дотогава се криеше; освен това смяташе за необходимо да се отърве от младия магистрат, както неотдавна семейство Минар беше отстранило от пътя си Годешал. Подобно на всички възвишени натури, помощник-прокурорът, комуто не липсваше възвишеност, беше чужд на низките помисли, присъщи на буржоазния свят. И ето защо безразсъдно се устреми към почти невидимата клопка, поставена от Теодоз с такова

коварство, че в нея биха попаднали хора, далеч по-ловки от Оливие Вине.

За да се довърши портрета на адвоката на бедните, не ще бъде безполезно да се припомним първите му стъпки в дома Тюилие. Теодоз се появи там в края на 1837 година; по това време вече бе лисансие по право и бе завършил стажа си в Париж, готвейки се за адвокат; ала неизвестни обстоятелства, по които той упорито мълчеше, му бяха попречили да се включи в списъка на практикуващите адвокати в Париж и Теодоз все още бе стажуващ адвокат. Настанил се в малък апартамент на третия етаж и обзавел се с мебелировка, строго необходима за благородната му професия, тъй като уставът на адвокатската корпорация не допуска приемане на нов член, ако не разполага с подходящ кабинет и библиотека, подлежащи на задължителна проверка от страна на представители на корпорацията, Теодоз дьо ла Пейрад стана адвокат при Кралския съд в Париж.

Цялата 1838 година протече в грижи около промяната на положението му; младият човек водеше най-редовен живот. Работеше у дома си до обяд и само понякога отиваше в Съдебната палата, когато там се водеха важни процеси. В това време той по думите на Дюток упорито се стремял да се сближи с него и най-после успял, след което Дюток му прехвърлил няколко бедняка от предградието Сан Жак и Теодоз съвсем безкористно ги защитил в съда; уставът на доверените адвокати ги задължава редовно да водят делата на неимотните и тъй като Теодоз се заемаше само с дела, обещаващи сигурен успех, всякога ги спечелваше. Благодарение на познанството си с доверениците си създаде връзки в средите на адвокатите, където оцениха похвалното му усърдие, и Теодоз бе приет отначало в числото на адвокатите стажанти, а после и в корпорацията на адвокатите. И тогава именно — в 1839 година, той стана адвокат на бедните при мировото съдилище и продължи да пледира за хората от народа. Признателните бедняци споделяха чувствата си с портиерите, а те от своя страна разказваха за това на домопритежателите. Ето защо семейство Тюилие, поласкано от мисълта да се сближи с този толкова състрадателен и ползущ се с такова уважение човек, пожела да го привлече в салона си и започнаха да разпитват за него Дюток. Архиварят отговаряше така, както отговарят завистниците, и въздавайки дължимото на младия човек, накрая заяви, че е голям скъперник.

— Но това се дължи може би на беднотата му — добави Дюток. — Впрочем аз разполагам с достатъчно сведения за него. Той принадлежи към старинния род Дьо ла Пейрад от провинцията Конта-Авиньон; През 1829 година дошъл в Париж да навести чичо си, за когото се говорело, че притежава значително състояние; в края на краищата успял да открие жилището на чичо си три дни след смъртта му, когато и научил, че всичкото му имущество отишло за изплащане на дългове и покритие на разходи по погребението му. Един от приятелите на покойния дал сто луидора на бедния млад човек, задължавайки го да изучава право и се отдаде на адвокатска кариера. Тези сто луидора позволили на Теодоз да просъществува три години в Париж, дете живял като същински монах; но като не успял повече да се срещне с покровителя си, бедният студент изпаднал към 1833 година в крайна мизерия и подобно на всички лисансиета се отдал на политическа и литературна дейност; това му помогнало да изплава за известно време от нищетата, тъй като не можел да разчита на никаква подкрепа от страна на семейството си: баща му — най-малкият брат на чичо му, починал в Париж на улица Муано — притежавал дребно имение, известно под името „Канкоел“, дете с мъка изхранвал единадесетте си деца.

Най-после Теодоз постъпил на работа в правителствения вестник, чийто редактор бе прочутият Серизе, прославил се чрез гоненията, на които бе подложен в годините на Реставрацията заради привързаността му към либералите; хората от новото ляво крило не прощават на оня, който се примъкне към правителството, и тъй като днес властта твърде зле защитава най-преданите си сподвижници, както свидетелствува делото Жиске, републиканците в края на краищата разориха Серизе. Казвам това, за да ви стане ясно по какъв начин той стана експедитор в моята канцелария.

И така, във времето, когато Серизе все още просперираше като редактор на вестник, насочван от министерството Перие^[4] срещу множеството подстрекателни издания като „Ла Трибюн“ и други, той, който независимо от всичко е добър момък, макар да обича много жените, банкетите и удоволствията, се оказа твърде полезен на Теодоз, редактор в политическия отдел на вестника му; така че, ако Казимир Перие не беше починал, нашият млад човек сигурно щеше да бъде назначен за заместник-прокурор в Париж.

В 1834–1835 година въпреки способностите си Теодоз бе осъден да води жалко съществуване, тъй като сътрудничеството му в правителствен орган силно го бе злепоставило. „Ако не бяха религиозните ми убеждения — ми каза той тогава, — бих се хвърлил в Сена.“ Но и тук приятелят на чичо му, изглежда, е протегнал покровителствената си десница и Теодоз отново получил поддръжката, позволяваща му да стане адвокат; ала той и досега не знае ни името, ни местожителството на тайнствения си покровител. Ето защо, като се вземат под внимание всички тези обстоятелства, трябва да се признае, че неговата пестеливост е извинителна и че притежава твърд характер, тъй като отказва да приема подаръците, които му предлагат бедняците, чиито дела е спечелил благодарение на безкористната си преданост към тях. Човек не може да гледа без възмущение как се спекулира с безсилието на нещастниците да погасяват издръжките по процеса, които несправедливо са възбудили срещу тях. О! Теодоз ще успее и аз няма да се учудя, ако този момък заеме някога блестящо положение! Той е упорит, честен, смел! Труди се, заляга.

Въпреки благосклонността, с която бе приет в дома Тюилие, господин Дьо ла Пейрад отначало рядко се появяваше там. Ала упрекван от стопаните заради излишната му скромност, той постепенно зачести посещенията си, докато стигна дотам, че не пропускаше нито един неделен ден; канеха го на всички празнични обеди и за кратко време стана толкова близък на семейството, че когато към четири часа наминаваше да побъбри с Тюилие, насила го задържаха и приканвайки го да се откаже от всякакви церемонии, го молеха да хапне с тях каквото Господ дал. Тогава госпожица Тюилие си казваше: „Така поне ще сме сигурни, че бедният момък е вечерял добре.“

Съществува социално явление, по всяка вероятност не останало незабелязано, но все още неформулирано и ако щете, непубликувано, макар и да заслужава внимание: става дума за онова връщане към старите навици, разбирания и маниери у някои хора, излезли от низините и достигнали определено положение в обществото. Тюилие не остана чужд на такава една метаморфоза и на стари години отново се превърна в син на портиер; употребяваше някои от шеговитите изрази на баща си, които изплаваха от глъбините на съзнанието му, както тинята се въззема от дъното към повърхността на блатото.

Пет или шест пъти в месеца, когато тлъстата супа биваше особено вкусна, Тюилие полагаше лъжицата си в празната паница и с вид, че изрича нещо съвсем ново, казваше: „Тази супа къде-къде е по-приятна от ритник в задника!“ Теодоз, който чуваше шегата за пръв път, така от сърце се смя и толкова се развесели, че Тюилие, красавецът Тюилие, бе поласкан в честолюбието си както никога дотогава. От този ден нататък винаги когато Тюилие произнасяше обичайната си шегата, Теодоз я приемаше с одобрителна усмивка. Тази малка подробност ще обясни на читателя защо сутринта на същия този ден, когато се спречка с младия заместник-прокурор, Теодоз се осмели да каже на Тюилие, с когото бе излязъл в градината да видят щетите от първия мраз:

— Вие сте далеч по-умен, отколкото предполагате. И получи следния отговор:

— Във всяка друга кариера, драги мой Теодоз, бих отишъл много по-далеч, но сгромолясването на императора ми скърши врата.

— Все още не е късно — бе отвърнал младият адвокат. — Впрочем за какви заслуги този въжеиграч Колвил е получил кръст?

Хитрият Дьо ла Пейрад бе докоснал раната, която Тюилие криеше така старателно, че дори сестра му не подозираше нищо; но в стремежа си да опознае всички тези буржоа проникателният момък бе отгатнал тайната завист, разяждаща сърцето на бившия заместник-завеждащ канцелария.

— Ако вие, макар и толкова опитен и мъдър, ми направите честта да се ръководите от моите съвети и главно никога и никому да не говорите за нашето договаряне, пък било дори и на прекрасната ви сестра, освен само когато ви разреша, можете да се надявате, че ще издействувам да ви наградят с орден сред приветствията на целия квартал.

— О, ако това стане — беше възкликнал Тюилие, — вие не знаете какво бих сторил за вас...

Ето разговора, обясняващ защо Тюилие доби тази вечер такъв надут вид, когато Теодоз дръзна да го съветва...

[1] Ларошфуко-Лианкур, Франсоа (1747–1827) — френски обществен деец, естественик, основал първото във Франция селскостопанско училище. ↑

[2] *Suum cuique tribuere* (лат.) — Всекому да се въздаде полагаемото. ↑

[3] *Сен Симон* (Клод-Анри) (1760–1825) — френски социалист-утопист. ↑

[4] *Министерството Перие* — Казимир Перне (1777–1832), крупен френски банкер, способствувал за възцаряването на Луи-Филип Орлеански. ↑

ОСМА ГЛАВА

КРАЯТ НА ВЕЧЕРЯТА

В областта на изкуствата — а може би Молиер възвиси лицемерието до нивото на изкуствата, като извоюва за Тартюф завинаги славата на неподражаем актьор — съществува степен на съвършенство, която надхвърля таланта и до която може да достигне само геният. Между гениалното творение и талантливото творение разликата е толкова незначителна, че гениалните хора единствени са в състояние да определят дистанцията, отделяща Рафаел от Кореджо или Тициан от Рубенс. Нещо повече — геният заблуждава обикновеното око: характерно за гениалното творение е измамливото впечатление, че е създадено без особен труд. С други думи, гениалното произведение трябва да изглежда на пръв поглед почти обикновено, дотолкова то е естествено, дори и когато тълкува най-възвишената тематика. Колко селянки държат децата си точно както прочутата дрезденска мадона държи своето!

И така, за човек като Теодоз висшата степен на изкуството е да накара хората да казват за него: „Никой не може да му устои!“ В салона на Тюилие младият адвокат долавяше най-малкото противоречие, отгатваше в Колвил проникателната и критична мисъл на неуспелия артист. Теодоз знаеше, че не се нрави на Колвил, който по силата на обстоятелства, без особена връзка с нашия разказ, в края на краищата повярва в пророческата сила на анаграмите си. Нито една от анаграмите не беше се оказала лъжлива. Чиновниците в канцелариите се бяха присмивали над Колвил, когато по тяхна молба състави анаграма на бедния Огюст-Жан-Франсоа Минар, която казваше: *Натрупах огромно богатство*. След десетина години обаче пророчеството се сбъдна безпогрешно. Анаграмата, съставена от Колвил за Теодоз, бе фатална. Анаграмата за собствената му жена го караше да трепери и той не смееше да я каже, тъй като от името Флави Миноре Колвил се получи фразата: „Макар и да съм лъв, по нейна вина — одумки и провал!“

Вече няколко пъти Теодоз се бе опитал да спечели разположението на жизнерадостния кметски секретар, но се натъкваше на студенина, необичайна за този толкова общителен човек. Когато привършиха играта на карти, Колвил притегли Тюилие към един от прозорците и му каза:

— Ти твърде много позволяваш на твоя млад адвокат, тази вечер той направляваше всички разговори в салона.

— Благодаря ти, приятелю мой, предупрежденият два пъти по-лесно се бори със злото — отвърна Тюилие, като се смееше в себе си над Колвил.

Теодоз, който в това време разговаряше с госпожа Колвил, държеше под око двамата приятели и с интуицията на жените, знаещи безпогрешно кога и какво се говори за тях в другия край на салона, отгатна, че Колвил се опитва да го уязви в очите на слабодушния и възгласав Тюилие.

— Госпожо — пошепна Теодоз на ухото на лъжливата благочестивка, — повярвайте ми, ако някой тук е способен да ви оцени, това съм аз. Вие сте перла, паднала в калта; в никакъв случай не сте на четиридесет и две години, защото жената е на толкова години, на колкото изглежда, и много трийсетгодишни жени не могат да се сравняват с вас; те биха били щастливи да притежават вашата талия и това одухотворено лице, на което се чете, че любовта е минала край вас, без някога да ви е донесла удовлетворение. Вие сте се отдали на Бога, знаейки това, и аз съм твърде благочестив, за да пожелая да бъда за вас друго освен ваш приятел. Но вие сте се посветили на Бога, защото никога досега не сте намерили човек, достоен за вас. Обичали са ви, но не сте били предмет на обожание, това аз веднага отгатнах... Ето например вашия мъж — той никога не ви е създал положение, каквото заслужавате; той ме ненавижда, защото вероятно разбира, че ви обичам, и само с вида си ми пречи да ви кажа, че почти съм намерил начин да ви поставя в средата, за която сте предопределена... Не, госпожо — каза той високо, като стана от мястото си, — тази година абат Гондрен няма да служи на великите пости в скромната ви църква „Сен Жак дю О-Па“, службата ще извърши господин Д’Естивал, мой съгражданин, посветил проповедите си в защита на бедните класи, и вие ще чуете един от най-проникновените проповедници, които познавам, свещеник с малко приятна външност, но пък с каква душа!...

— Може би желанията ми най-после ще бъдат изпълнени — каза злочестата госпожа Тюилие, — аз никога не съм разбираjala прочутите проповедници!

По устните на госпожица Тюилие, както и по устните на мнозина от гостите, пробягна усмивка.

— Те отделят прекалено много време за теологически доказателства, това вече отдавна съм констатирал — каза Теодоз; — но аз никога не говоря за религия и ако не беше госпожа Колвил...

— Значи, съществуват теологически доказателства? — добродушно и неочаквано запита преподавателят по математика.

— Не мисля, че сериозно задавате този въпрос — отвърна Теодоз, измервайки с поглед Феликс Фелион.

— Моят син — опита се несръчно да го защити старият Фелион, доловил измъчения израз по бледото лице на госпожа Тюилие, — моят син разглежда религията от човешка и от божествена гледна точка; той отделя в нея традицията от онова, което е създадено от разума.

— Каква ерес! — извика Теодоз. — Религията е неделима и изисква от нас преди всичко вяра.

Старият Фелион, прикован от тази мисъл, потърси с поглед жена си.

— Време е да тръгваме, добра ми приятелко...

И той показва стенния часовник.

— О, господин Феликс — пошепна Селест на ухото на простодушния математик, — нима не може да бъдете като Паскал и Босюе, едновременно учен и набожен?...

Тримата Фелион, излезли вкупом, повлякоха след себе си и Колвилони и скоро в салона останаха само Дюток, Теодоз и семейство Тюилие.

Ласкателствата, с които Теодоз се бе обърнал към госпожа Флави, бяха най-банални; но в интерес на нашия разказ е да отбележим, че адвокатът съзнателно се стараяше да се приспособи към обкръжаващите го посредствени създания; плуваше в техните води, говореше на техния език. Негов любим художник бе не Жозеф Бридо, а Пиер Грасу, а настолната му книга бе „Павел и Виргиния“^[1]; в неговите очи предназначението на изкуството се свеждаше до полезността. Твърдеше, че Пармантие, откривателят на картофите,

струва трийсет Рафаеловци; филантропът Еди Шампион за него бе същинска милосърдна сестра... Всички тези изрази на красавеца Тюилие лукавият адвокат при случай ги използваше.

— Този момък, Феликс Фелион, е истински университетски капацитет на нашето време, продукт на науката, която измести Бога. Боже мой! Къде отиваме ние? Единствено религията може да спаси Франция, защото само страхът от ада ни предпазва от домашни кражби, извършвани едва ли не всеки час в семействата и които разрушават най-крупни състояния.

След тази ловка тирада, която произведе силно впечатление върху Брижит, Теодоз пожела лека нощ на стопаните и излезе, последван от Дюток.

— Млад човек, а какъв ум, какъв морал! — каза тенденциозно Тюилие.

— Да, да!... — потвърди Брижит, гасейки свещите.

— А освен това е и религиозен — настави госпожа Тюилие, като тръгна първа.

— Господине — говореше в това време Фелион на Колвил, когато стигнаха до Геоложкото училище и се бе убедил, че улицата е безлюдна, — не е в навиците ми да натрапвам мислите си, но аз не мога да не споделя с вас впечатлението си, че този млад адвокат се държи като господар в дома на нашите приятели Тюилие.

— Моето лично мнение — додаде Колвил, който вървеше с Фелион зад жена си, Селест и госпожа Фелион, уловили се една друга за ръка — е, че той е йезуит, а аз не обичам такива хора... И най-добрият от тях не струва нищо. За мен йезуитът е мошеник и не просто мошеник, а мошеник от любов към мошеничеството; те мошеничествуват заради удоволствието да мамят и както казват, за да се намират на работа... Това е моето мнение и аз не възнамерявам да го крия...

Разбирам ви, господине — отвърна Фелион, улавяйки Колвил под ръка.

— Не, господин Фелион — намеси се Флави, като обърна глава към мъжете, — вие не разбирате Колвил, но аз добре зная какво иска да каже той и по-добре ще стори да спре дотук... Подобни разговори не се водят на улицата в единайсет часа и в присъствието на млада девойка.

— Права си — отвърна Колвил.

Когато се озоваха на улица Дьо-з-Еглиз, по която трябваше да продължи семейство Фелион, всички започнаха да се сбогуват и тогава Феликс Фелион каза на Колвил:

— Господине, синът ви Франсоа би могъл да постъпи в Политехническото училище, ако много желае; предлагам ви да го подготвя за тазгодишните изпити.

— Такова предложение не е за отхвърляне! Благодаря, приятелю — каза Колвил, — ще помислим по това.

— Чудесно — рече Фелион на сина си.

— И твърде ловко! — добави майката.

— Какво искате да кажете — учуди се Феликс.

— Че се докарваш пред родителите на Селест.

— Нека никога не реша занимаващия ме научен проблем, ако въобще съм мислил за това! — възмути се младият учител. — В разговор със синовете на Колвил аз открих у Франсоа склонност към математиката и сметнах за необходимо да обърна внимание на баща му...

— Прекрасно, сине — отвърна Фелион, — такъв бих искал да бъдеш винаги! Е, желанията ми се сбъднаха; аз виждам в сина си неподкупност, почтеност, граждански и човешки добродетели, които мечтаех да изгради в себе си...

Когато Селест отиде да спи, госпожа Колвил каза на мъжа си:

— Колвил, не се произнасяй така рязко за хора, които не познаваш достатъчно. Когато казваш „йезуит“, знаей, че имаш предвид свещениците, и бъди така добър да запазиш за себе си религиозните си възгледи винаги когато си в присъствието на нашата дъщеря. Ние сме свободни да погубваме душите си, но не и душите на нашите деца. Нима искаш дъщеря ти да загуби вярата си? Сега, мили мой, ние зависим от всички, длъжни сме да се грижим за възпитанието на четири деца и можеш ли да кажеш, че рано или късно не ще се нуждаеш от помощта на този или онзи? Ето защо не си създавай врагове, каквито досега нямаш, добро момче си и благодарение на това качество, което у тебе е истинско очарование, ние до днес превъзможваме трудностите в живота...

— Стига, стига! — извика Колвил, като захвърли фрака си на стола и си развърза връзката. — Виновен съм, ти си права, моя хубава

Флави.

— При пръв удобен случай, момчето ми — продължаваше хитрата матрона, потупвайки по бузите мъжа си, — ще се опиташ да полюбезничиш с младия адвокат. Той несъмнено е някакъв хитрец и ние трябва да го привлечем на наша страна. Играе комедия ли?... Е, какво, играй и ти комедия с него; дай си вид, че му вярваш, и ако се окаже, че е човек с талант, с бъдеще, постарай се да го направиш свой приятел. Мислиш ли, че много ми се иска дълго още да те гледам да се мотаеш из това кметство?

— Ела тук, госпожо Колвил — каза, смеейки се, бившият първи кларнетист при Опера Комик, като се тупаше по коленете, за да покаже на жена си мястото, което трябваше да заеме, — ела да си посгреем крачетата и да поговорим... Колкото повече те гледам, толкова повече се убеждавам в истината, че младостта на жената е в снагата й...

— И в сърцето й...

— И в едното, и в другото — подхвана Колвил. — Снагата лека, сърцето — тежко.

— Не, глупако!... Не тежко, а дълбоко.

— Това, което е хубаво у теб, е, че съумя да запазиш белотата на кожата си, без да напълнееш... Но то е и защото имаш дребна кост... Знаеш ли, Флави, ако трябва отново да започна живота си, не бих искал друга жена освен теб.

— Ти добре знаеш, че и аз винаги съм те предпочитала пред всички други... Колко жалко, че епископът почина! Знаеш ли какво щях да му поискам?

— Не...

— Място за теб в магистратурата на Париж, с дванайсет хиляди франка заплата, нещо като касиер при общинската каса на града или в Поаси, а може и комисионер.

— Всичко това ми подхожда.

— Е, та този голям адвокат може да направи нещо; той е много способен: нека го използваме... Аз ще го поразпитам... остави това на мене и най-вече не пречи на намеренията му спрямо дома Тюилие.

Теодоз бе докоснал болното място в душата на Флави Колвил и в този случай от само себе си се налага специално обяснение, което може би ще бъде равностойно на обобщаващ поглед върху живота на жените.

[1] *Казимир Делавин* — френски поет и драматург, стремящ се да обедини в творчеството си художествените принципи на класицизма и романтизма. ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА

ЖЕНА НА ЧЕТИРИДЕСЕТ ГОДИНИ

Всяка жена на четиридесет години и особено тази, която е вкусила от запретения плод на страстта, изпитва свещен ужас: тя забелязва, че е заплашвана от двойна смърт: смърт на тялото и смърт на душата. Ако поставим жените в две големи категории, съответстващи на най-обикновените широко установени схващания, назовавайки ги добродетелни и порочни, то ще си позволим да кажем, че и едните, и другите, достигайки тази съдбовна възраст, изпитват горчиво, изгарящо чувство. Добродетелните жени потискат цял живот щенията на плътта, покоряват се безропотно на съдбата, погребали метежната страст в сърцето си или пред олтара, и не без ужас си казват, че всичко е свършено за тях. Тази мисъл упражнява върху съзнанието им въздействие, което ни кара да търсим именно в нея причината на необяснимите промени в поведението на четиридесетгодишните, промени, понякога изненадващи и ужасяващи околните. От чувство за вина дохождат в едно от ония шеметни състояния, които, уви, често стигат до лудост, а понякога и до смърт или стават жертва на демонични страсти.

Ето две правдоподобни обяснения на такава криза. Или са познали щастието и привикнали към живот, изпълнен със сладострастие, не могат да съществуват, без да дишат въздух, напоен със сласт, без да се връщат към атмосферата, ухаеща с галещи ухото ласкания. Как да се откажат от всичко това? Или пък — явление сравнително рядко, но затова пък толкова по-потресаващо — преследвайки изплъзващото им се щастие, те са намерили само отегчителни удоволствия, поддържани в тази страстна гонитба от дразнещото чувство на удовлетворено тщеславие, както картоиграчът не може да захвърли картите, тъй като за тези жени залязващата хубост е последен залог в играта, дето загубата води към безпросветно отчаяние.

„Обичали са ви, но не сте били предмет на обожание!“ Тези думи на Теодоз, съпроводени с всепроникващ поглед, който четеше не само в сърцето, а и в миналото ѝ, бе ключ към тайните и Флави почувствува, че скритата ѝ мъка е разбудена.

Адвокатът беше повторил само няколко овехтели литературни щампи, но какво значение има какъв по форма и от какъв материал е камшикът, щом кара породистия кон да тича? Опасността се криеше не в лъстивите думи на Теодоз, а в психо-физиологическото състояние на самата Флави, както шумът сам по себе си не е опасен, а е само предупредителен сигнал за планинската лавина.

Млад офицер, двама глупци, някакъв банкер, плах, несръчен юноша и бедният Колвил — ето всичият печален опит на тази жена. Веднъж само щастието се бе изпречило на пътя ѝ, но тя не вкуси от него, тъй като смъртта бе избързала да разруши единствената страст, чието очарование изпълваше сърцето ѝ. От две години насам слушаше гласа на религията, който ѝ казваше, че ни църквата, ни обществото обещава щастие и любов, а само изискват от човека изпълнение на дълга и примирение; че за тези две могъщи сили човешкото щастие се ограничава в чувството на удовлетворение, породено от съзнанието за изпълнен дълг, изискващ огромни усилия, и че наградата ще бъде въздадена на човека само в отвъдния свят. Но дълбоко в душата си Флави слушаше друг, властен глас и тъй като за нея религията не бе дълбоко вътрешно обръщане към бога, а необходима маска, която не снемаше и зад която търсеше убежище, и набожността ѝ, престорена или истинска, бе всъщност средство да се приспособи към бъдещето си, тя не излизаше от църквите подобно на пътник, озовал се на горски кръстопът и който в очакване на нощта внимателно се вглежда в пътните знаци, надявайки се случаят да му помогне.

Ето защо любопитството ѝ бе остро предизвикано, когато Теодоз така точно определи вътрешното ѝ състояние, като заговори за най-съкровениите ѝ чувства и не за да се възползува от това, а за да ѝ обещае въздушни замъци, които тя вече седем или осем пъти събаряше.

Още от началото на зимата Теодоз тайно се заглеждаше във Флави, изучаваше я, опитваше се да проникне в душата на тази жена. Вече неведнъж тя бе обличала роклята си от сиво моаре, украсена с черни дантели, и шапка с цветя, преплетени с дантелени ленти.

Тоалетът ѝ отиваше много, а мъжете винаги отгатват кога жената се гизди за тях. Непоносимият красавец от времето на Империята Тюилие я обсипваше с дръзки комплименти, тя бе царица на салона, но изразителният поглед на провансалеца ѝ говореше хиляди пъти повече.

Флави бе очаквала всеки неделен ден признание от негова страна и си казваше: „Знае, че съм нещастна и продължава да мълчи. Може би наистина е религиозен!“

Теодоз не искаше да избързва и като опитен музикант бе отбелязал времето, когато при дирижираната от него симфония трябваше да гръмнат ударните инструменти. Забелязал, че Колвил го е злепоставил пред Тюилие, адвокатът изостави играта си, грижливо подготвяна от три или четири месеца насам за изучаване характера на Флави и успя напълно, както бе успял сутринта пред Тюилие.

Лягайки си да спи, Теодоз си каза: „Жената е на моя страна, мъжът не може да ме понася; в този час те спорят и аз ще спечеля, тъй като тя го върти както си иска.“

Провансалецът се бе излъгал само в едно: между съпрузите нямаше никакъв спор и Колвил спеше до своята малка, скъпа Флави, която си казваше: „Теодоз е необикновен човек!“

Мнозина подобно на Ла Пейрад минават за необикновени благодарение на дързостта или сложността на замисленото от тях дело; енергията, която разгръщат, умножава възможностите им и те поразяват с упорството си; по-късно, когато такива хора успеят или се сгромолясат, обкръжаващите с учудване откриват, че са дребни души, нищожни и безпомощни.

След като разпали в душите на двама мъже, от които зависеше съдбата на Селест, трескаво любопитство, Теодоз си придаде вид на много зает човек: пет-шест дни подред той се губеше от сутрин до вечер, за да се срещне с Флави едва когато неудържимото ѝ желание я накара да забрави всяко благоприличие, както и за да принуди стария красавец Тюилие да дойде у него.

Следващия неделен ден той бе почти уверен, че ще намери госпожа Колвил в църква, и наистина те едновременно напуснаха църквата и се срещнаха на улица Дьо-з-Еглиз, дето Теодоз предложи ръка на Флави, която се опря на нея, оставяйки да минат напред дъщеря ѝ и Теодор. Това дванайсетгодишно дете, което по-късно щеше да постъпи в семинарията, бе на полупансион в института „Барниол“,

дето получаваше първоначалното си образование и естествено зетят на Фелион беше намалил таксата предвид на очаквания брачен съюз между математика Фелион и Селест.

— Мога ли да се лаская от мисълта, че сте благоволили да помислите върху онова, което така зле изразих пред вас миналия ден? — хитро запита адвокатът хубавата черковница, като притисна нежно и властно ръката ѝ към сърцето си, желаейки да изглежда почтителен и сдържан мимо волята си. — Разберете правилно намеренията ми — продължи той, като срещна погледа на госпожа Колвил, един от ония погледи, каквито умеят да хвърлят жените, привикнали към любовните игри и чийто израз може да се изтълкува едновременно и като дълбоко оскърбление, и като скрит призив. — Аз ви обичам, както се обича всяко прекрасно същество в борба с нещастieto; християнското милосърдие простира десницата си както над силните, така и над слабите, неговото съкровище принадлежи на всички. Изящна и елегантна, вие сте родена, за да бъдете украшение на висшето общество! Кой мъж не би изпитал дълбоко съжаление, виждайки ви да се суетите сред тези отвратителни буржоа, които не са способни да разберат нищо във вас, нито дори да оценят аристократизма на маниерите ви, на погледа ви.

Ах!... Ако бях богат!... А!... Ако имах власт, вашият мъж, който сигурно е симпатяга, начаса би станал главен бирник, а вие бихте помогнали да стане депутат. Но аз, бедният честолубец, задължен да крия честолубието си, тъй като се намирам на последното стъпало на обществената стълбица, мога да ви предложа само своята ръка, вместо да ви предложа сърцето си. Възлагам всичките си надежди на една изгодна женитба и, повярвайте ми, ще направя жена си не само щастлива, но и една от първите дами на страната, ако, разбира се, ми предостави необходимите средства, за да преуспея. Времето е хубаво, елате да се разходим в Люксембургската градина — каза той, когато стигнаха на улица Д'Анфер, до къщата на госпожа Колвил, срещу която се издига неголяма сграда, остатък от прочутия манастир „Свети Бруно“; каменна стълба в двора на този манастир отвеждаше право в Люксембургския парк.

Лекото стискане на ръката, която държеше, издаде мълчаливото съгласие на Флави и тъй като тя заслужаваше да бъде поласкана от

мисълта, че над нея се упражнява някакво насилие, той бързо я повлече след себе си, като каза:

— Елате! Скоро няма да ни се отдаде такъв случай. О! — възкликна той неочаквано. — Но вашият мъж ни наблюдава! Ето го на прозореца — да вървим по-бавно.

— Няма защо да се страхувате от господин Колвил — с усмивка отвърна Флави, той ми предоставя пълна свобода.

— О, вие наистина сте жената, за която съм мечтал! — извика провансалецът с възторг, присъщ единствено на поривистите, красноречиви южняци. — Извинете госпожо — промълви той, сякаш опомняйки се и връщайки се от някакъв неземан свят при падналия ангел, когото погледна благочестиво, — извинете, искам да продължа мисълта си!... Как може човек да гледа равнодушно чуждите болки, болки, които терзаят него самия и които са горчив жребий на същество, чийто живот би трябвало да протича в радост и щастие!... Вашите страдания са и мои страдания, аз съм толкова онеправдан от съдбата, колкото и вие, злощастieto ни сближава, то ни прави брат и сестра. Ах, скъпа Флави!

Спомням си деня, в който ви видях за пръв път, бе последната неделя на септември 1838 година... Бяхте прекрасна! Неведнъж съм ви виждал във въображението си с тази муселинова рокля с цветовете на националната наметка на вече не зная кое шотландско племе!... Тогава се запитах: „Какво търси тази жена у семейство Тюилие и главно защо е в близки отношения със самия Тюилие?...“

— Но, господине — възрази Флави, изплашена от внезапния обрат, който провансалецът даваше на разговора.

— О, аз зная всичко! — извика той, като повдигна рамене многозначително. — И всичко ми е ясно... и при все това ви уважавам не по-малко... Хайде де... само грозната и гърбавата не грешат... Но сега вие трябва да извлечете ползата от вашата грешка и ето къде аз ще ви помогна! Селест ще бъде много богата, в нея именно е заключено цялото ваше бъдеще; вие можете да имате само един зет — бъдете мъдра и съумейте да го изберете. Честолубецът ще стане министър, глупакът ще ви злепостави, ще ви дотегне, ще направи дъщеря ви нещастна и ако загуби състояние, никога не ще го придобие наново. И тъй, чуйте, аз ви обичам — продължи той, — обичам ви безгранично;

вие сте способна да се издигнете над всички тези дребни съображения, в които се оплитат глупците. Да се разберем...

Флави бе зашеметена; но тя не можеше да не почувствува прекалената откровеност на събеседника си и си каза в себе си: „Не е от прикритите...“ Но съзнаваше, че никой още не беше я вълнувал така дълбоко, както този млад човек.

— Господине, не зная кой може да е създал у вас такава погрешна представа за моя живот и с какво право вие...

— Ах, извинете, госпожо — прекъсна я той с хладно презрение, — аз мечтаех... Казвах си: „Тя е всичко това или се заблуждавам!“ Сега вече зная защо ви е съдено да останете цял живот на четвъртия етаж, там, на улица Д'Анфер.

И той потвърди казаното с енергичен жест на ръката, като посочи прозорците на апартамента ѝ, които се виждаха от голямата алея на Люксембургския парк, дето Флави и Теодоз се разхождаха сами сред това огромно поле, отъпкано от толкова много честолюбци.

— Аз бях откровен, очаквах от вас същото. Оставал съм без парче хляб, госпожо; ала намерих сили не само да не умира от глад, но и да завърша право, и да получа диплома в Париж само с две хиляди франка капитал. Дойдох в столицата с петстотин франка в джоба си, заклевайки се, като едного от моя край, да стана някога един от първенците в страната. Човек, намирал неведнъж храната си в кофите пред вратите на ресторантите, дето изхвърлят огризките в шест часа сутринта, когато вече боклукчиите не ги искат... такъв човек не ще отстъпи пред никакви средства... позволени, разбира се... Смятате ли ме за приятел на народа? — запита той с усмивка. — Трябва някак да си спечели човек име, необходимо е да се заговори за вас. Какво е талантът без репутация? Адвокатът на бедните неусетно ще стане адвокат на богатите... Може ли да бъде човек по-откровен? Разкрийте и вие сърцето си... Кажете ми „Нека бъдем приятели!“ и един ден всички ще сме щастливи...

— Боже мой! Защо дойдох тук? Защо ви подадох ръка? — питаше се Флави.

— Защото така е отредила съдбата ви — отвърна Теодоз. — О, скъпа, любима Флави — добави той, като отново притисна ръката ѝ към сърцето си, — нима желаете да чуете от мен банални комплименти?... Ние сме брат и сестра... Това е всичко.

И той я поведе към изхода на парка, отгдето можеше да се отиде на улица Д'Анфер. Флави изпитваше доволство, каквото донасят на жените силните преживявания, но дълбоко в душата си усещаше и някакъв страх, който тя взе за познатия ней вътрешен трепет, извикван от всяка нова страст; но се чувствуваше като омагьосана и продължаваше да върви мълчаливо.

— За какво мислите? — я запита Теодоз насред прохода.

— За всичко, което току-що ми казахте — отвърна тя.

— Но — забеляза той — на нашата възраст встъпленията са излишни; не сме деца, а и двамата принадлежим към общество, дето трябва да се разбираме. И тъй, запомнете едно — добави после, когато излязоха на улица Д'Анфер, — аз съм изцяло на услугите ви...

И Теодоз се поклони дълбоко.

„Желязото се кове, докато е горещо“ — си каза той, като проследи с поглед зашеметената жертва.

ДЕСЕТА ГЛАВА

ЗАГАДКАТА

Влизайки у дома си, Теодоз срещна на прага човек, играещ в нашата история роля на скрита пружина или напомнящ погребани под земята основи, на които почива сградата на дворец. Появата на този човек, който несъмнено бе звънил у него, без да го намери, и сега звънеше у Дюток, накара младия адвокат да потрепери; но той бързо се овладя и нищо в неговата външност не издаваше дълбокия му смут. Този човек бе Серизе, за когото Дюток бе намекнал в разговора си с Тюилие, казвайки, че служи като експедитор в канцеларията на мировия съдия.

Серизе нямаше повече от трийсет и девет години, но изглеждаше на петдесет, състарен от всичко, което може да похаби мъжа. Беше плешив и през обезцветената, неразресана перука се виждаше жълтеникавата кожа на черепа му; бледното му, подпухнало, прекалено набръчкано лице изглеждаше толкова по-страшно, тъй като носът бе разяден, но не дотам, че да може да се замени с изкуствен; от челото до ноздрите той си оставаше такъв, какъвто го бе създала природата; болестта, разрушила двете месести половини на долната му част, бе превърнала ноздрите в огромни дупки със странни очертания и това изменяше говора на Серизе в гъгнива, нечленоразделна реч. Очите му, някога хубави, а сега обезцветени от безсънни нощи и от всякакви мъки и със зачервени клепащи, бяха дълбоко променени, а неспокойният поглед с пламналите в него мълнии на злобната му душа можеше да изплаши дори съдии и престъпници или, с други думи, хора, непознаващи страха.

Беззъбата уста, в която тъмнееха само няколко почернели зъба, зееше заплашително; по тънките безкръвни устни понякога се появяваше рядка, пенлива слюнка.

Дребен на ръст, не толкова слаб, колкото изсъхнал, Серизе се опитваше да прикрие уродливостта си с костюма, който бе евтин, ала всякога чист и тъкмо това издаваше бедността на притежателя му.

Всичко в този човек изглеждаше съмнително — като започнете с възрастта и носа и свършите с погледа му. Можете да му дадете тридесет и девет години или шестдесет, но в никакъв случай не бихте могли да определите дали сините му, избелели, но все още прилични панталони са последна мода или по модата от 1835 година. Износените му обувки, кърпени най-малко три пъти, лъснати старателно и някога фини, може би бяха тъпкали в друго време министерски килими. Претърпелият много поправки редингот с шнурове и олющени металически копчета свидетелствуваше с кройката си за изчезналата елегантност. Сатененият нагръдник прикриваше бельото твърде сполучливо, но отзад, там, дето се виждаше металическата закопчалка, бе скъсан и сатенът бе потъмнял от помадата, с която Серизе мажеше перуката си, докато беше нова; жилетката още изглеждаше запазена, но бе от ония жилетки, които се продават по четири франка и се избират от купа готова конфекция. Костюмът, както и смачканата му шапка от лъскава коприна бяха грижливо изчеткани. Всичко хармонираше с черните ръкавици, които носеше този дребен чиновник, чийто минал живот ще разкажем с няколко думи.

Това бе същински гений на злото, преуспял в него още отначало и който, опиянен от първите успехи, продължаваше да плете срамни интриги, действайки в рамките на законността. Станал ръководител на печатницата, като бе zlepоставил господаря си, Серизе бе съден по-късно в качеството си на редактор на либерален вестник; в годините на Реставрацията си бе спечелил омразата на кралското правителство и името „злочестия Серизе“ като „злочестия Шове“, като „героичния“ Мерсие и именно на тази своя патриотическа репутация дължеше мястото си на помощник-префект в 1830 година; шест месеца по-късно бе уволнен; но той така на всеослушание обявяваше уволнението си за несправедливо, че когато дойде на власт правителството на Казимир Перие, злочестият сторонник на истината бе назначен за редактор на антирепубликански вестник, субсидиран от правителството. По-късно Серизе изостави вестника, за да се заеме с търговски дела, едно от които бе получило печална известност предприемаческо дружество, осъдено от изправителния съд; Серизе прие хладнокръвно присъдата, окачествявайки я като подло отмъщение на републиканската партия, която, казваше той, не искала да му прости жестоките удари, нанесени ѝ от неговия вестник, тъй като на един удар отвърщал с десет.

Присъдата Серизе бе излежал в затворническа болница. Властите се срамуваха за човека, излязъл от приюта за подхвърлени деца и чиито грозни навици и срамни простъпки, извършвани в съдружие с бившия banker на име Клапарон, заслужено го бяха лишили от всякакво уважение. Така, падайки все по-ниско и по-ниско, Серизе се озова на последното стъпало на социалната стълбица и дълго скита в немилост, докато най-после получи експедиторска служба в канцеларията, дето работеше Дюток. Затънал в нищета, този човек мечтаеше за реванш и тъй като нямаше какво повече да губи, не подбираще средствата си. Той и Дюток бяха свързани и еднакво обречени чрез порочните си наклонности. Серизе бе за Дюток това, което е хрътката за ловеца. Познавайки нуждите на сиромасите в квартала, Серизе се занимаваше с дребно лихварство, делеше печалбите си с Дюток и постепенно се превърна в banker на сергиджии, амбулантни търговци и зарзаватчии.

— А, слушай — рече Серизе, като видя Дюток да отваря вратата си, — щом Теодоз се върна, да отидем у него...

И адвокатът на бедните остави двамата мъже да минат пред него.

Тримата влязоха в малко антре, постлано с лъснати плочки, дето светлината, проникваща през перкалени перденца, играеше върху намазания с червен восък под и позволяваше да се види скромна кръгла маса от орех, столове от същото дърво, както и орехов бюфет, върху който стоеше лампа. От антрето се преминаваше в малък салон с червени пердета и мебели от акажу, покрити с червено, утрехтско кадифе; библиотеката на стената срещу прозорците бе препълнена с юридически книги. Камината беше украсена с най-баналните си допълнения: часовник с четири колонки от акажу и свещници под стъклени капаци. Приятелите влязоха в някакъв кабинет и седнаха пред камината, дето гореше огън от каменни въглища; това бе обикновен кабинет на начинаещ адвокат: бюро, кресло със странични облегалки, пердета от зелена коприна на прозорците, зелен килим на пода, етажерки по стените и кушетка, над която се виждаше разпятие от слонова кост върху кадифе. Спалнята и кухнята сигурно гледаха към двора.

— Е, как е — запита Серизе, — върви ли работата, успяваме ли?

— Разбира се — отвърна Теодоз.

— Признайте — извика Дюток, — че идеята ми да пипнем в мрежите си този глупак Тюилие е чудесна...

— Да, но и аз не стоя със скръстени ръце — додаде Серизе, — сега съм дошъл да ви науча как да вържем ръчичките на старата госпожица и да я накараме да върви след нас като слепец... Нека не се заблуждаваме госпожица Тюилие е всичко в тази работа — привлечем ли я на своя страна, считайте, че крепостта е превзета... Да говорим малко, но ясно, както подобава на силните хора. Моят бивш съдружник Клапарон, вие го знаете, е глупак — цял живот е бил и ще си остане посмешище. Сега той служи като подставено лице на някакъв парижки нотариус, влязъл в съюз с предприемачи; ала и нотариус, и предприемачи, всичко отишло по дяволите. За цялата работа отговаря Клапарон, който никога досега не е изпадал в положение на банкрут. Но в живота рано или късно всичко се случва и сега той се крие в бърлогата ми на улица Пул — там никой не може да го намери. Нещастникът беснее, няма стотинка в себе си; а между петте или шестте къщи, които ще се продават на търг, има една — същинско бижу, великолепно построена от дялан камък, недалече от Мадлената, с фасада, накичена като модна шапка. Но тъй като къщата не е завършена, сигурно ще бъде дадена за не повече от сто хиляди франка, а похарчат ли се още двайсет и пет хиляди, след две години може би ще носи четиридесет хиляди доход. Сторим ли такава услуга на госпожица Тюилие, тя ще ни бъде благодарна до гроб, особено ако ѝ намекнем, че подобни случаи не се представят, всяка година. Самолюбивите хора можеш да ги покориш, като ласкаеш самолюбието им или като ги заплашиш; така е и със съперниците — и тях може да подчиниш или като посегнеш на кесията им, или като я напълниш. И тъй като в края на краищата да действуваме в интерес на Тюилие ще рече да действуваме в наш интерес, трябва да ѝ помогнем да се възползува от тази добра сделка.

— А нотариусът ще се съгласи ли на това? — запита Дюток.

— Момчето ми, та тъкмо нотариусът е човекът, който ще ни помогне! Той се разори и дори бе принуден да продаде кантората си, но се досети да запази за себе си това съблазнително парче. Уверен в честността на глупака Клапарон, той го натоварил да му намери номинален собственик на къщата: защото вие разбирате, нотариусът трябва да действа и предпазливо, и безпогрешно. Какво пък, ние не му пречим да вярва, че госпожица Тюилие е честна стара мома, която предоставя името си на злочестия Клапарон, и тогава хлътват и

двамата — и нотариусът, и довереното му лице. Аз с удоволствие ще изиграя този номер на приятеля си Клапарон, който ме натопа в историята с акционерното дружество, когато ни измами мошеникът Кутюр, в чиято кожа не ви пожелавам да бъдете! — извика Серизе и в угасналите му очи проблесна адска омраза. — Това е, което имах да ви кажа, господа! — настави Серизе, като повиши гласа си, преминал шумно през уродливите му ноздри, и зае драматична поза, тъй като в момент на крайна нужда Серизе бе станал и артист.

Дълбокото мълчание, възцарило се в стаята след думите на Серизе, позволи на Теодоз да чуе звънеца на пътната врата и адвокатът изтича навън.

— Все още ли сте доволен от него? — запита Серизе Дютук. — Изглежда някак особено... аз усещам, когато ме мамят...

— Той е дотолкова в ръцете ни — каза Дютук, — че аз дори не си правя труда да го наблюдавам; но, между нас казано, не съм мислил, че е толкова силен... Предполагахме, че поставяме на седлото новак, невъзсядал в живота си кон, а той се оказа опитен ездач. Ето, това е...

— Той да внимава! — каза глухо Серизе. — В един миг мога да го срина като картонен замък. А вие, татко Дютук, проследете го как работи и не го изпускайте от очи. Впрочем аз имам начин да го поопипам: ще накарам Клапарон да му предложи да се избави от нас и тогава ще го преценим...

— Идеята не е лоша — отвърна Дютук, — ти всякога си бил смел.

— Познавам си занаята — това е всичко — каза Серизе.

Целият този разговор бе воден полугласно, докато Теодоз отиде до пътната врата и се върна обратно. Когато адвокатът се появи на прага на кабинета, Серизе си даде вид, че внимателно разглежда мебелите.

— Това е Тюилие, аз го очаквах, той е в салона — каза Теодоз — и не трябва да види редингота на Серизе — прибави той, като се усмихна, — тези лампази ще го разтревожат.

— Как не! Ти приемаш злощастници, та нали това е професията ти... Имаш ли нужда от пари? — запита Серизе, като извади от джоба на панталона си сто франка. Вземи, вземи, те ще ти свършат работа.

И той постави парите върху камината.

— Знаеш ли що — рече Дюток, — ние можем да си отидем през спалнята.

— Тогава сбогом — каза провансалецът, като им отвори тайната врата, която водеше от кабинета в спалнята. — Влезте, драги господин Тюилие! — извика той на красавеца от времето на Империята.

И когато вече го зърна на вратата на своя кабинет, адвокатът тръгна след двамата си съдружници и през спалнята и банята ги отведе в кухнята, откъдето се излизаше навън.

— След шест месеца ти трябва да станеш съпруг на Селест и да заемеш солидно положение... Късметлия си ти, не си седял два пъти на подсъдимата скамейка в изправителния съд... като мен! Първи път в 1825 година, когато преднамерено заведоха дело срещу мене... заради серия статии, които не бяха мои... И втори път заради печалбите на някакво акционерно дружество, което ни тикнаха под носа! Хайде, побързай, дявол те взел, че Дюток и аз крайно много се нуждаем от нашите двацет и пет хиляди франка. И тъй, смелост, приятелю мой! — добави той, като протегна ръка към Теодоз, влагайки в този жест някакъв скрит смисъл.

Провансалецът на свой ред подаде дясната си ръка на Серизе и горещо стисна неговата.

— Приятелю, бъди уверен, че никога няма да забравя от каква кал ме изтръгна, за да ме поставиш на крака... Аз съм само оръдие във вашите ръце, а вие ми предоставяте лъвския пай и човек трябва да е по-подъл от каторжника, станал доносчик, за да не играе с вас честна игра.

Когато вратата се затвори, Серизе погледна през дупката на ключалката, за да види лицето на Теодоз; но провансалецът се беше обърнал, за да посрещне Тюилие, така че Серизе не можа да зърне физиономията на съдружника си.

А междувременно върху лицето на Теодоз, почувствувал се свободен, се бе изписало не отвращение и не съжаление, а истинска радост. Той вече виждаше да се умножават вероятностите за успех и се ласкаеше от надеждата да се освободи от отвратителните си съучастници, на които впрочем дължеше всичко. Навсякъде, и особено в Париж, калното дъно, глъбините на нищетата са неизмерими и когато затъналият в тях отново [изплава по чудо на повърхността, пръски от кал винаги покриват тялото и дрехите му. Серизе, някогашният щедър

приятел и покровител на Теодоз, бе такава пръска кал, все още прикачена към провансалеца, и бившият управител на акционерно дружество догаждаше, че младият адвокат иска да се очисти от тази кал сега, когато се бе озовал в буржоазна среда, дето хората са особено взискателни към репутацията.

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

ПОЧТЕНИТЕ ФЕЛИОНОВИ

— И така, драги мой Теодоз — захвана Тюилие, — всеки ден се надявахме да ви видим и всяка вечер виждахме надеждите си излъгани... И тъй като днес, неделя, е нашият празничен обед, моята сестра и жена ми ме натовариха да ви помоля непременно да дойдете...

— Бях толкова зает — отвърна Теодоз, — че не можех да отделя две минути за когото и да било, дори и за вас, когото смятам за свой приятел и с когото трябва да поговоря...

— Как? Нима мислите сериозно това, за което приказвахме миналата неделя! — извика Тюилие, като прекъсна Теодоз.

— Ако вие действително не сте дошли да поговорим по този въпрос, ще започна да ви уважавам по-малко, отколкото съм ви уважавал — продължи Ла Пейрад с усмивка. — Вие сте били помощник завеждащ-канцелария, във вас трябва да е останало някакво честолюбие, а у човек като вас то е дяволски законно. Между нас казано, когато видиш някакъв Минар, този забогатял глупак, да поднася поздравления на краля, да важничи в Тюйлери, когато някой си Попино се тъкми да става министър, а вие, изтощен от отговорния труд на чиновник с трийсетгодишен опит, видял шест правителства да сеят празни надежди, бездействувате... Хайде де!... Аз съм откровен, драги мой Тюилие, искам да ви помогна да се възвисите, та после да изтеглите след себе си и мен... А сега чуйте моя план. Ще издействуваме допълнително място за член на общинския съвет в района и това, разбира се, трябва да бъдете вие!... И ще бъдете! — добави той, като съзнателно подчерта думите си. — Един ден, когато се преизбира Камарата, а този ден няма да закъснее, вие ще бъдете депутатът от нашия район... Гласовете, които ще ви изберат в градския общински съвет, ще останат с вас; когато дойде време за избиране на депутати, доверете се на мен!...

— Но как смятате да действувате? — запита Тюилие очарован.

— Ще разберете това, но сега ме оставете да помисля върху тази трудна задача, която изисква време и търпение; ако вие не съумеете да запазите в строга тайна всичко, което ние с вас си приказваме и замисляме и което тепърва ще договаряме, оставям ви и... моите почитания!

— О, вие можете да разчитате на абсолютното мълчание на един бивш завеждащ канцелария...

— Прекрасно! Но е необходимо пълно мълчание и пред вашата жена, и пред сестра ви, и пред господин и госпожа Колвил.

— Ни един мускул от лицето ми няма да трепне — увери го Тюилие, като се настани удобно в креслото.

— Прекрасно! — повтори Ла Пейрад. — И аз ще ви проверя. За да бъде избран, човек трябва да заплати някакъв ценз, а вие няма да го платите.

— Нима!

— Чуйте, предаността ми към вас е толкова голяма, че съм готов да ви посветя в тайната на една делова операция, която ще ви осигури трийсет или четирийсет хиляди франка годишен доход с капитал най-малко до сто и петдесет хиляди. Но у вас сестра ви е човекът, който отдавна и не без основание води финансовите ви дела; тя притежава, дето се казва, най-здрава разсъдъчна способност. Та ето защо трябва да ми помогнете да спечеля разположението и приятелството на госпожица Брижит, а за това аз бих искал да ѝ предложа тази възможност за изгодно капиталовложение. Ако госпожица Тюилие не повярва в способностите ми, може да възникнат неприятности и вие ще трябва да ѝ предложите да запише имота на ваше име! А колко по-добре би било аз да ѝ подсказам тази идея. Впрочем вие и двамата ще прецените доколко е изгодна предлаганата от мен сделка. Що се отнася до начина, по който възнамерявам да действам, ето, чуйте го: Фелион разполага с четвърт от избирателните гласове в квартала; той и Лудижоа живеят тук от трийсет години, хората ли слушат и им вярват като на оракули. Имам приятел, който разполага с другата четвърт избиратели, а свещеникът при църквата „Сен Жак“, ползващ се с влияние, дължимо на добродетелите му, също може да подсигури няколко гласа. Дюток и неговият мирови съдия могат да повлияят на мнозина в окръга; Дюток непременно ще ми послужи, особено като разбере, че не действам за своя сметка. И най-после Колвил — като

секретар в кметството, и той от своя страна е в състояние да ни осигури гласове.

— Но вие сте прав, аз вече съм избран! — извика Тюилие.

— Мислите ли? — запита Ла Пейрад с тон, унищожаващ с иронията си. — Идете само да помолите приятеля си Колвил да ви послужи, и ще видите какво ще ви каже... Става ли дума за избори, кандидатът никога не завоюва успех сам, а единствено чрез приятели. Кандидатът никога и нищо не трябва да иска за себе си, той трябва да изглежда незаинтересуван дори и когато го умоляват.

— Ла Пейрад! — възкликна Тюилие, като стана и взе ръката на младия адвокат. — Вие сте много силен човек!...

— Не колкото вас, но и хора като мен имат своите малки достойнства — отвърна с усмивка провансалецът.

— И ако успеем, как ще мога да ви се отблагодаря? — наивно запита Тюилие.

— А, да... Може би ще ви се сторя дързък, но работата е в това, че изпитвам чувство, което ще ви обясни всичко и което всъщност ме накара да се заема с цялата тази работа! Аз съм влюбен и бих желал да ви се доверя...

— А в кого? — запита Тюилие.

— Във вашата скъпа малка Селест — отвърна Ла Пейрад — и тази любов е залог за моята преданост; какво не би направил човек за своя тъст! Това е егоизъм, това всъщност би означавало да работя за самия себе си...

— Шт — прошепна Тюилие.

— О, приятелю мой — продължи Ла Пейрад, като прегърна Тюилие през кръста, — ако няхах на своя страна Флави и не знаех всичко, нима бих ви говорил за това? Само, моля ви, по този въпрос не й казвайте думичка. Чуйте ме — аз съм от онова тесто, от което правят министри, и не искам да получа Селест, докато не стана такъв; така че вие ще ми дадете ръката й едва в навечерието на изборите, в резултат на които ще съберете достатъчен брой бюлетини, за да станете депутат на Париж. Но за да станете парижки депутат, трябва да извоювате победа над Минар, което ще рече да обезвредите Минар, пък и други, да запазите всички средства за влияние и за да постигнете желания резултат, оставете им надеждата, че ще получат ръката на Селест, а ние ще ги изиграем до един... Госпожа Колвил, вие и аз един ден ще

станем всеизвестни личности. Но моля, не ме смятайте за користолюбив: аз искам Селест без каквато и да било зестра, достатъчно ми е само да зная, че в бъдеще ще получи наследство... Да живея в едно семейство с вас, да оставя жена си в кръга на близките ѝ — ето мечтата ми... Вие виждате, аз нищо не крия от вас, задни мисли у мен няма. Колкото до вас, шест месеца след назначаването ви в Генералния съвет ще получите ордена на Почетния легион, а когато станете депутат, ще се погрижим и за офицерския кръст. Що се отнася до вашите речи в Камарата, е какво пък, ще ги пишем заедно! Може би ще се наложи да станете автор на някой сериозен труд наполовина от морално, наполовина от политическо естество, като например проучване на благотворителните дружества от гледище на тяхната възвисяваща душата дейност или пък опит за въдворяване на нов ред в градската заложна къща, дето се вършат ужасни злоупотребления. Нека името ви добие известност... това ще ви помогне, особено в нашия район. Вече казах: „Може да получите орден и да станете член на Генералния съвет на департамента Сена!“ И така, повярвайте ми, дайте ми съгласието си да вляза в семейството ви само след като на вашата петлица се появи лентата на ордена и в деня, когато се завърнете у дома си след заседание в кметството. Ще сторя повече — ще ви осигуря четиридесет хиляди франка доход...

— Селест ще бъде ваша, ако изпълните дори само едно от тези три обещания!

— Какво съкровище! — каза Ла Пейрад, като вдигна очи към небето. — Не мога да се въздържа да не моля Бога за нея всеки ден... Очарователно същество, впрочем тя ви прилича... Е, какво пък, да не би да криете от мен! Боже мой! Та Дюток ми каза всичко! Хайде довиждане, до тази вечер! Аз отивам у Фелионови да работя за вас. А няма съмнение, че и през ум не ви е минавало да виждате в мен жених за Селест... ала иначе ще се окажа с вързани ръце и крака. Но, моля, мълчете, ни дума никому, дори и на Флави! Изчакайте тя да ви заговори. Тази вечер Фелион ще настоява пред вас за съгласието ви да ви издигнат като кандидат за съветник.

— Тази вечер? — изненада се Тюилие.

— Тази вечер — отвърна Ла Пейрад, — освен ако не го намеря.

Излизайки от дома на Теодоз, Тюилие си каза: „Ето, това е необикновен човек! Всякога ще се разбираме с него и. Бога ми,

наистина трудно ще намерим по-добър човек за Селест; ще живее с нас като едно семейство, а това вече е много; добро момче е, с добра душа...”

За хора от типа на Тюилие второстепенните съображения често придобиват важността на основна първопричина. Той бе убеден, че Теодоз е най-безобидният добряк.

Къщата, към която след няколко минути се отправи младият адвокат, вече от двайсет години бе *hoc erat in votis*^[1] за Фелион и в такава степен бе неотделима принадлежност на Фелионови, в каквато шнуровите по редингота на Серизе бяха необходими негови украшения.

Сградата, прилепена към друго голямо здание, с дълбочина между фасадата и задната стена не повече от двайсетина стъпки, завършваше в двата си края с пристройки с по един прозорец. Главно украшение на къщата бе градината, широка около 60 метра и по-дълга от фасадата, следвайки цялото протежение на двора, излизащ на улицата; край една от пристройките вървеше тясна алея, насадена с липи. Откъм улицата дворът бе ограден с две решетки, в средата на които се намираше малка двукрила врата.

Тази двуетажна сграда от мек варовиков камък бе боядисана в жълто, а капациите на двата етажа бяха зелени. Кухнята се помещаваше в партера, в една от пристройките, чиито прозорци гледаха към двора, и готвачката, дебела и здрава мома, изпълняваше също функциите на портиер, подпомагана от две огромни кучета. Фасадата на къщата, с пет прозореца и две крила, издадени напред с около два метра, бе построена в стил Фелион. Над вратата той бе поставил бяла мраморна плочка със златен надпис: „*Aurea mediocritas*“^[2]. По средата на фасадата се виждаше малка издатина, под която бе написал мъдрата максима: „*Umbra mea vita sit*“^[3].

Подпрозоречните дървени конзоли неотдавна бяха заменени с нови от червен лангедокски мрамор, купени от някакъв каменоделец. В дъното на градината се виждаше оцветена статуя: гледана отдалече, тя напомняше жена, кърмеща дете. Фелион сам се грижеше за градината си. Партерът се състоеше само от салон и трапезария, разделени чрез стълбата, чиято площадка се използваше за антре. Към салона се присъединяваше малка стая, която служеше за кабинет на Фелион.

На първия етаж се помещаваха стаите на съпрузите и на големия им син, а на втория — стаите на останалите деца и на прислугата, тъй като предвид на напредналата си възраст и тая на жена му Фелион си бе взел за прислужник момче на около петнайсет години; старецът стигна окончателно до това решение, когато големият му син се отдаде всецяло на преподавателската си работа. Вляво на двора се виждаха постройки, дето складираха дървата, а при предишния стопанин тук живееше портиерът. Двамата съпрузи Фелион по всяка вероятност очакваха женитбата на сина си, за да си позволят после такъв разкош.

Фелион отдавна бе хвърлил око на това имение, докато най-после в 1831 година успя да го купи за осемнайсет хиляди франка. Къщата беше отделена от двора чрез ограда, направена от дялани камъни, покрити с керемиди. Покрай тази изкуствена ограда се простираше жив плет от бенгалски рози, по средата на които се виждаше дървена решетъчна врата, точно срещу двукрилата пътна врата.

Тези, на които е позната задънената улица Фьоянтин, лесно ще си представят, че къщата на Фелион, стояща под прав ъгъл към пътя, имаше южно изложение и бе защитена от северния вятър чрез високата стена на съседната сграда, към която бе прилепена. Куполите на Пантеона и „Вал-дьо-Грас“ приличаха на два исполина и дотолкова изпълваха простора, че на разхождащия се в градината човек се струваше, като да се открива пред него тесен коридор. Трудно може да се намери по-тихо и по-мълчаливо място от задънената улица Фьоянтин. Такова бе убежището на великия неизвестен гражданин, който вкусваше сладостта на покоя, след като бе платил дълга си към родината, работейки в Министерството на финансите, отгдето беше се оттеглил, награден с орден, след трийсет и шест годишна служба.

В 1832 година той бе повел батальона си от националната гвардия в атака срещу манастира „Сен Мери“, но съседите му го видяха да се просълзява, когато го заставяха да стреля срещу заблудени французи. Изходът на боя бе решен, когато батальонът преминаваше с готовност за стрелба моста Нотр-Дам, промъкнал се преди това по кея на цветята. Тази чувствителност му спечели уважението на неговия квартал, но затова пък го лиши от ордена на Почетния легион; полковникът високо заяви, че воинът не трябва да разсъждава — думи, с които Луи-Филип се бе обърнал към националната гвардия в Мец. Но милостивото сърце на буржоата

Фелион и дълбоката почит, с която се ползуваше в квартала, му запазиха поста командир на батальон в продължение на осем години. Скоро щеше да направи шестдесет години и вече виждаше деня, когато трябваше да се раздели със сабята и мундира на национален гвардеец; надяваше се, че кралят (Фелион казваше „каралят“) ще благоволи да оцени заслугите му, като го награди с ордена на Почетния легион, но в интерес на истината трябва да кажем (макар подобна низост да оставя петно върху репутацията на такъв добър човек), че на приема в Тюйлери командирът на батальон Фелион се повдигаше на пръсти, провираще се упорито към първите редове и скришом надничаше към масата, дето кралят-гражданин^[4] обядваше; с други думи, Фелион се тревожеше и глухо роптаеше, но така и не бе удостоен с поглед от краля. Този честен човек не можа да намери в себе си сили да помоли Минар да ходатайствува за него.

Пасивен и покорен, Фелион бе неумолим, когато ставаше дума за дълг, и твърд като стомана там, дето трябваше да се прояви честност и добросъвестност. Ще завършим портрета с описание на неговата външност: към шестдесетте Фелион беше, ще употребим дума от буржоазния език, понатежал; добродушното му лице, белязано от едра шарка, беше заприличало на пълна луна, така че устните му, някога дебели, сега изглеждаха обикновени. Късогледите му сини очи, защитени с цветни очила, бяха загубили вече добродушния си бледосин блясък, извикващ усмивка; белите коси придаваха сега на лицето му сериозност, а само преди дванайсетина години то изглеждаше глупаво и дори смешно. Времето, което така жестоко огрубява лицата с нежни и фини черти, разхубавява физиономииите, неугледни и остри на младини: такъв бе и случаят с Фелион. Сега той употребяваше свободните си часове в съчиняване на кратък очерк за историята на Франция, тъй като вече бе автор на множество трудове, одобрени от университета.

Когато Ла Пейрад влезе в дома, всички бяха там; госпожа Барниол осведомяваше майка си за състоянието на едно от децата си, което беше болно. Синът на Фелион — пансионерът при училището за пътни съобщения, прекарваше този ден при своите. Облечени всички празнично и насядали пред камината в облицования с дърво салон, боядисан в два оттенъка сиво, те трепнаха и неволно се надигнаха от креслата с рамки от акажу, когато Жьонвиев събщи името на човека,

за когото току-що говореха във връзка със Селест, която Феликс Фелион обичаше дотолкова, че бе готов да отиде в църква, за да я види. Ученият математик бе сторил това същата тази сутрин и близките му се шегуваха, желаейки в себе си Селест и родителите ѝ да разберат най-после какво съкровище им се предлага в лицето на Феликс.

— Уви! Всички от семейство Тюилие ми се струват полудели подир този опасен човек — каза госпожа Фелион. — Тази сутрин той грабна госпожа Колвил под ръка и заедно тръгнаха към Люксембургската градина.

— В този адвокат има нещо зловещо — забеляза Феликс. — И никак не бих се учудил, ако извърши някакво престъпление...

— Много далеч отиваш, момчето ми — възрази старият Фелион, — той е просто братовчед на Тартюф, този безсмъртен образ, изваян от бронз от нашия почтен Молиер, защото, чеда мои, в основата на Молиеровия гений лежи почтеността и особено патриотизма.

Тъкмо в този миг Жьонвиев влезе и съобщи:

— Господин Ла Пейрад желае да разговаря с господина!

— С мен ли? — изненада се господин Фелион. — Поканете го! — добави после с оная тържественост в дребните неща, която едва ли не го правеше смешен, но импонираше на семейството му, където на него гледаха като на крал.

Фелион, двамата му сина, жена му и дъщеря му станаха от местата си и отвърнаха с поклон на поклona на адвоката.

— На какво дължим честта да ви видим у нас, господине? — строго запита Фелион.

— На вашия авторитет в квартала, драги господин Фелион, а така също и на спешните обществени проблеми.

— Тогава да минем в кабинета ми — каза Фелион.

— Не, не, приятелю мой — възпротиви се сухата госпожа Фелион, дребна и плоска като дъска и която запазваше върху лицето си строгото изражение, станало привично при работата ѝ в пансиона за девойки, дето преподаваше музика, — ние ще излезем, за да ви оставим сами.

Пианото „Ерар“, поставено между двата прозореца срещу камината, говореше за все още будните претенции на достойната буржоазка.

— Съжалявам много, че станах причина за вашето бягство — каза Теодоз, като се усмихна мило на майката и дъщерята. — Домът ви е прекрасен — продължи той, — липсва ви само хубава снаха, за да прекарате спокойно старините си в тази „aurea mediocritas“, мечта на латинския поет, и да се радвате на семейно благополучие. С досегашния си живот вие напълно сте заслужили тази награда, тъй като според това, което се говори за вас, драги господин Фелион, вие сте едновременно и добър гражданин, и патриарх...

— Господине — промърмори Фелион смутен, — господине, аз само съм изпълнявал дълга си, това е всичко.

Когато чу Теодоз да изразява пожеланията си за добра снаха, госпожа Барниол, която си приличаше с майка си като две капки вода, погледна госпожа Фелион и брат си Феликс така, сякаш искаше да каже: „Дали не сме се заблуждавали?“

Желанието да поговорят по повод на всичко това накара майката и трите ѝ дъщери да се отправят към градината, тъй като през март 1840 година времето бе почти сухо или поне такова беше в Париж.

— Господин майор — подхвана Теодоз, когато остана сам с достойния буржоа, когото това определение винаги ласкаеше, — нали съм ваш войник... Дойдох по повод на предстоящите избори...

— А, да, трябва да изберем общински съветник — прекъсна го Фелион.

— Именно за да поговорим за кандидата на този пост, си позволих да наруша неделната ви почивка; и може би не ще се наложи да излезем за това от семейния кръг.

Невъзможно би било за Фелион да бъде в по-голяма степен Фелион, отколкото бе Теодоз в този момент — той имаше маниерите на Фелион, езика на Фелион, мислите на Фелион!...

— Ни дума повече по този въпрос — отсече Фелион, възползувайки се от паузата на Теодоз, замълчал, за да проследи ефекта от думите си. — Моят избор вече е направен.

— Та ние с вас сме имали една и съща мисъл — извика Теодоз. — Както виждате, спогаждат се не само умните, но и почтените хора.

— Не смятам, че нашите мнения си схождат — възрази Фелион. — Районът ни имаше за представител в общината най-добродетелният човек, най-големият магистрат в лицето на господин Попино, починал като съветник при Кралския съд. Когато стана дума с кого да го

заменим, се оказа, че неговият племенник, продължител на благотворителното му дело, не живее в нашия район, но впоследствие той откупи къщата на чичо си на улица Монтан Сен Жьонвиев. Този млад човек е лекар в Политехниката и в една от нашите болници и е същинско украшение на квартала ни. Като имам предвид всичко това, а така също желаейки да почетем в лицето на племенника паметта на неговия чичо, няколко жители на квартала, включително и аз, решихме да издигнем кандидатурата на Орас Бианшон, член на Академията на науките, както знаете, и една от звездите на знаменитата парижка медицинска школа... Човек може да бъде велик, без да е знаменит, и покойният съветник Попино бе според мен почти втори свети Венсан дьо Пол.

— Лекарят не може да бъде добър администратор — отвърна Теодоз, — а освен това става дума за човек, когото във ваш интерес трябва да предпочетете, още повече че съображенията ви нямат отношение към обществените нужди.

— О, господине — извика Фелион, като стана от мястото си и зае позата на Лафон^[5] в „Горделивеца“, — толкова ли лошо е мнението ви за мен, че може да допуснете личните ми интереси да вземат връх над политическите ми убеждения? Когато се отнася за обществени въпроси, аз съм само гражданин и нищо повече...

Теодоз се усмихна в себе си при мисълта за борбата, която скоро щеше да се разгори между Фелион-бащата и Фелион-гражданина.

— Не се заричайте така, умолявам ви — каза Ла Пейрад, — защото се касае за щастието на вашия скъп Феликс.

— Какво искате да кажете? — учуди се Фелион, като се спря сред салона и пхна дясната си ръка под ревера на жилетката, подражавайки точно на прочутия Одилон Баро.

— Но аз съм дошъл да поговорим за нашия общ приятел, достойния и прекрасен господин Тюилие, чието влияние върху съдбините на очарователната Селест ви е достатъчно известно; и ако синът ви, с когото може да се гордее всяко семейство и чиито качества са безспорни, доколкото разбирам, ухажва Селест с почтени намерения, то най-доброто, което трябва да сторите, за да си спечелите вечната признателност на семейство Тюилие, е да издигнете кандидатурата на Тюилие в общинския съвет на нашия окръг... Що се отнася до мен, дошлия отскоро в квартала, въпреки влиянието, което

съм си извоювал сред бедните, аз не мога да предприема такава стъпка; услуги, оказвани на бедните, нямат никаква стойност в очите на управляващите, а освен това и скромният ми живот зле се съчетава с подобна деятелност. Посветих се в служба на обезправените като покойния съветник Попино — човек според вашите думи възвишен, и ако животът ми и така не бе осенен от религията и не бях толкова малко разположен към брачните връзки, мое второ призвание би било всеотдайното служене на Бога, на църквата... Аз не вдигам шумотевица, както правят лъжливите филантропи, и не пиша, а действувам, защото съм изцяло отдаден на християнското милосърдие. Стори ми се, че отгатнах честолубивите стремежи на нашия приятел Тюилие и поисках да съдействувам за щастието на две същества, създадени едно за друго, като ви посочвам начина да стоплите малко студеното сърце на Тюилие.

Тази великолепно произнесена тирада смути Фелион; той бе ослепен, потресен; но остана верен на себе си, пристъпи право към адвокатата и му протегна ръка, след което и Ла Пейрад му протегна своята. И двамата стиснаха ръцете си така крепко, както сториха това през август 1830 година буржоазията и хората на утрешния ден.

— Господине — промълви майорът развълнуван, — аз бях несправедлив към вас. Това, което току-що имах честта да ми доверите, ще си умре тук! — продължи той, като показва сърцето си. — Колцина са хората като вас, които ни носят утеха за злините, съпровождащи съществуващия социален ред. Доброто се среща толкова рядко, че ние, слабите духом, се боим да се доверяваме на външността. Вие имате в мое лице приятел, ако, разбира се, благоволите да ме удостоите с тази чест... Но вие ме познавате зле, господине — аз бих престанал да се уважавам, ако предлага Тюилие. Не, синът ми никога не ще дължи щастието си на долна постъпка на баща си... Аз няма да изменя решението си, дори и когато то е в интерес на Феликс... Почтеността, господине, почтеността е над всичко!

Ла Пейрад извади носната си кърпа, затърка с нея очите си, за да извика в тях сълза, и като протегна ръка към Фелион и изви глава настрана, каза:

— Ето, господине, върховният конфликт между личните и обществените интереси. Макар и посещението ми да не доведе до

нищо определено, не ще го смятам за безплодно... Какво да се прави, на ваше място и аз бих постъпил така... Вие сте това, което съставлява най-великото Божие създание — добродетелен човек! О, ако у нас имаше повече граждани, подобни на Жан-Жак Русо, защото вие сте като него, какви висини би достигнала ти, о моя родино Франция!... И не вие, господине, а аз моля за честта да бъда ваш приятел.

— Какво става? — извика госпожа Фелион, която наблюдаваше сцената през прозореца, — баща ви и това чудовище се прегръщат...

Фелион и адвокатът излязоха от салона и се присъединиха към разхождащите се в градината.

— Скъпи мой Феликс — подхвана старецът, като посочи Ла Пейрад, който в това време поздравяваше госпожа Фелион, — бъди много признателен на този млад, достоен човек; той ще ти бъде полезен много повече, отколкото си предполагал.

— О, госпожо — каза Теодоз, отвеждайки госпожа Фелион настрана, — не позволявайте на господин майора да извърши капитална грешка...

Адвокатът се разходи няколко минути с госпожите Барниол и Фелион под вече оголените по това време на годината липи и при трудното положение, възникнало вследствие упорството на Фелион, съумя да им даде съвет, резултатите от който щяха да се проявят вечерта. Първият от тях се изрази в това, че двете дами неочаквано се превърнаха в поклонници на дарованията, искреността и други неоценими качества на Теодоз, Адвокатът бе изпратен от цялото семейство до самия праг на пътната врата и всички очи го следваха, докато сви надясно по улица Фобур Сен Жак. Завръщайки се в салона, госпожа Фелион взе мъжа си под ръка и каза:

— Е, приятелю мой, ти, такъв добър баща, ще осуетиш ли от прекалена деликатност най-великолепния брак, който може да сключи нашия Феликс?

— Мила моя — отвърна Фелион, — великите мъже на древността, като Брут и други, забравяха, че са бащи, когато трябваше да се покажат граждани... Буржоазията, призвана да смени аристокрацията, още повече от нея се нуждае от висока добродетелност. При вида на мъртвия Тюрен господин Дьо Сент Илер не си и спомнил дори за отсечената си ръка... И ние, обикновените хора, сме длъжни да дадем доказателства за своето благородство,

каквото и да е мястото ни в социалната йерархия. За това ли бях строг съдия в семейството си, за да престъпя принципите си в момента, когато то трябва да се ръководи от тях!... Не, мила моя, плачи днес, ако искаш, но утре ще ме уважаващ повече! — добави той, като видя сълзи в очите на дребната си, суха половинка.

Тези високопарни думи бяха произнесени на прага на вратата, над която стоеше надписът: „Aurea mediocritas“.

— Би трябвало да прибавя: „et digna“ — настави той, посочвайки табелката, — но тези две думички съдържат похвала.

— Татко — каза Мари-Теодор Фелион, бъдещият инженер по пътните съобщения, когато цялото семейство отново се събра в салона, — струва ми се, че няма нищо непочтено в това да промениш становището си по въпрос, чужд сам по себе си на обществените интереси.

— Чужд на обществените интереси! Сине мой! — избухна Фелион. — Тук, между нас, аз мога да кажа и Феликс ще се съгласи с мен: господин Тюилие е посредствен човек, без всякакви познания. Господин Орас Бианшон е способен мъж, ще издействува хиляда придобивки за нашия район, а Тюилие — нито една. И знай, момчето ми, че да замениш доброто решение с лошо заради лични съображения, е низка постъпка, която дори и когато се изплъзне от човешкото око, е осъждана от Бога. Аз съм или поне се надявам да съм чист пред съвестта си и дължа да ви оставя името си неопетнено. Ето защо не ще променя решението си.

— О, мили мой татко — извика дъщерята на Фелион, заставайки на колене върху възглавничката до нозете на баща си, — не говори така отвисоко! Общинските съвети гъмжат от глупци и подлеци и Франция при все това процъфтява. Всички ще гласуват за доблестния Тюилие... А помисли и за това, че Селест може би ще има петстотин хиляди франка...

— Дори и милиони да има — извика вън от себе си Фелион — и да ги виждам ей тук, пред мен, няма да предложа Тюилие, когато дължа на паметта на най-добродетелния човек да съдействувам за избирането на Орас Бианшон. Горе, от небесата, Попино ме гледа и се възхищава от мен! — извика Фелион в самозабрава. — Ето такива именно съображения, като твоите, унищожават Франция и карат света да мисли зле за буржоазията.

— Баща ни е прав — намеси се Феликс, излязъл от дълбоката си замисленост — и заслужава уважението и любовта ни, както през целия си скромн, смислен и почтен живот. Аз действително не бих искал да дължа щастието си на угризения в хубавата му душа, нито на интриги; обичам Селест толкова, колкото и вас, близките ми, но над всичко поставям честта на баща си и щом въпросът опира до неговата съвест, да не говорим повече за това.

Фелион се приближи просълзен към големия си син и го притисна в обятията си.

— Сине мой, сине мой! — промълви той със задавен глас.

— Глупости — прошепна госпожа Фелион на ухото на дъщеря си, — ела да ми помогнеш да се облека, трябва да се сложи край на всичко това, аз добре познавам баща ти, той се инати... За да изпълня плана, предложен от този мил и благочестив момък, нужна ми е помощта ти, бъди готов, Теодор — обърна се тя към по-малкия си син.

В този момент Жьонвиев отново влезе в салона и подаде писмо на стария Фелион.

— Тюилие ни кани на вечеря — каза той на жена си.

[1] *Nos erat in votis* (лат.) — Това бе заветната ми мечта — Хораций — „Сатири“. ↑

[2] *Aurea mediocritas* (лат.) — Златна среда. ↑

[3] *Umbra mea vitasit* (лат.) — Да бъде спокоен животът ми. ↑

[4] *Кралят-гражданин* — прозвище, дадено от буржоазията на Луи-Филип Орлеански. ↑

[5] *Лафон, Пиер-Шери* (1797–1873) — френски комически актьор. ↑

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА

„AD MAIOREM THEODOSI GLORIAM“^[1]

Великолепната, поразяваща идея на адвоката на бедните еднакво бе разтърсила семейство Тюилие и семейство Фелион; и Жером, криейки ревниво от сестра си станалото, тъй като се считаше задължен към своя Мефистофел, отиде при Брижит и смутено ѝ каза:

— Малка моя — така Тюилие се обръщаше към сестра си, когато искаше да я предразположи, — днес ще имаме за обяд важни гости, искам да поканя Минарови, така че погрижи се, моля те, за менюто. Ще изпратя писмена покана и на съпрузите Фелион, малко съм закъснял, но пред тях аз не се стеснявам... А и на Минарови ще трябва да им хвърля малко прах в очите, имам нужда от тях.

— Четирима от семейство Минар, трима от Фелионови, други четирима от Колвилони и ние — всичко тринайсет...

— Ла Пейрад ще бъде четиринадесетият, а няма да е излишно да поканим и Дюток, той може да ми бъде полезен. Ще отскоча до него.

— Какво си намислил — учуди се Брижит; — петнайсет човека на вечеря. Най-малко четиридесет франка ще хвъркнат от джоба ни.

— Не съжалявай за тях, малка моя, и главно бъди любезна с младия ни приятел Ла Пейрад. Това се казва приятел... ще се убедиш!... Ако ме обичаш, пази го като зеницата на окото си.

И с тези думи остави Брижит съвсем смаяна.

— О, да, предпочитам сама да се убедя в това — си каза тя. — С хубави думи мен няма да залъжеш!... Момчето не е лошо, но преди да го приема в сърцето си, трябва да го опозная добре.

След като покани лично Дюток, Тюилие се премени с най-хубавия си костюм и отиде на улица Масон-Сорбон в дома на Минар, за да очарова дебелия Зели и позаглади по този начин неприятното впечатление от закъснялата покана.

Минар беше купил едно от тези големи и разкошни жилища, които старите монашески ордени бяха построили около Сорбоната. Изкачвайки се по широката каменна стълба с железни перила, която бе доказателство за високото развитие на занаятите при царуването на Луи XIII, Тюилие завидя на господин кмета и за къщата, и за положението, което заемаше в обществото.

Просторният дом, отделен от улицата чрез двор и градина, се отличаваше с благородството и старинното великолепие, характерни за епохата на Луи XIII и които бяха някаква своеобразна сплав от лошия вкус на залязващия Ренесанс и величието на ранното време на Луи XIV. Това смесение на стилове се наблюдава в много архитектурни паметници. Характерни за него са масивните плетеници по фасадата на Сорбоната, както и правите линии на колоните, издържани в духа на гръцката архитектура.

Някогашният бакалин и ловък мошеник заемаше сега дома на духовния ръководител на института, именуван навремето си „Икономство“ и зависещ от висшите църковни власти във Франция — фондация, възникнала благодарение на прозорливия гений на Ришельо.

Името Тюилие отвори пред посетителя вратите на салона, където в червено кадифе и злато, посред пищни китайски украшения, царуваше една злочеста жена, която с пълнотата си привличаше вниманието на принцове и принцеси на откритите балове в кралския дворец.

— Не е ли същинска карикатура — бе казала веднъж с усмивка някаква наконтена дама на една херцогиня, която не може да сдържи смеха си при вида на Зели, окичена с диаманти, червена като мак и напомняща в тясната си рокля от ламе бъчвичка, каквито в миналото се търкаляха в бакалницата й...

— Моля за извинение, хубава госпожо — захвана Тюилие, като изви тялото си и застана в поза номер две от репертоара си в 1807 година, — че едва сега ви връчвам поканата за обяда. Бях я оставил на бюрото си и мислех, че съм я изпратил... За днес е... Но може би съм закъснял?

Зели погледна мъжа си, който отиваше да поздрави Тюилие, и отвърна:

— Ние се готвехме да излезем от града и да обядваме набързо в някой ресторант, но ще се откажем от намерението си, толкова повече,

че намирам за ужасна простащина да се излиза вън от Париж в неделя ден.

— Младите хора ще могат да си потанцуват, ако се съберат достатъчно, а аз се надявам това да стане... Съобщих и на Фелион, жена му е близка с госпожа Прон, наследникът...

— Наследницата — поправи го госпожа Минар.

— О, не — възрази Тюилие, — тогава трябва да стане „наследничка“, както казваме „кмет“ и „кметичка“, да, наследницата — госпожица Лаграв, която е от семейство Барниол.

— Задължително ли е официалното облекло? — запита госпожица Минар.

— Не, разбира се — извика Тюилие, — а то иначе сестра ми хубаво би ми се поскарала... Не, не, събираме се семейно... Във времето на Империята, госпожице, се запознавахме, когато танцувахме... В онази велика епоха хубавият танцър бе не по-малко уважаван от храбрия воин... Но днес всичко живо се е увлякло по някакъв позитивизъм...

— Да не говорим за политика — каза кметът, като се усмихна. — Кралят е велик, ловък е, аз се възхищавам от времето, в което живеем, и от институтите, които сме създали за себе си. Впрочем кралят отлично знае какво прави, като развива индустрията: той е в ръкопашен бой с Англия и ние ѝ причиняваме повече злини през годините на този плодотворен мир, нежели във време на войните с Империята...

— Какъв депутат ще бъде Минар — наивно извика Зели. — Той вече изпитва силите си, като произнася вкъщи речи. Вие ще ни помогнете да го изберат, нали Тюилие?

— Да не говорим за политика — отвърна Тюилие. — Заповядайте в пет часа...

— А младият Вине ще дойде ли? — любопитствува Минар, — той, разбира се, би дошъл за Селест.

— Той трябва да се откаже от нея — отсече Тюилие. — Брижит не иска и да чуе за него.

Зели и Минар се спогледаха със задоволство.

— И като си помисля само, че трябва да се унизяваме с тези хора заради нашия син! — извика Зели, когато Тюилие беше вече на стълбата, дето го бе отвел кметът.

„А искаш да бъдеш депутат! — си казваше Тюилие, напущайки дома. — Всичко им е малко на тези бакали! Боже мой, какво ли би казал Наполеон, ако можеше да види в какви ръце е преминала властта!... Аз поне придобих опит в работите на управлението!... Какъв конкурент! Какво ли ще рече Ла Пейрад!...“

Тщеславният помощник завеждащ-канцелария лично покани на вечеря цялото семейство на Лодижоа и намина у Колвилони да ги помоли Селест да облече най-хубавата си рокля. Тюилие намери Флави доста замислена; тя се колебаеше да отиде ли на обяда и Жером ѝ помогна да вземе решение.

— Моя стара и вечно млада приятелко — каза той, като обгърна талията ѝ, тъй като бяха сами, — аз не желая да имам никакви тайни от вас Касе се за нещо много важно за мен... Повече не мога да ви кажа, но ви моля да бъдете особено любезна с един млад човек...

— Кого имате предвид?

— Младият Ла Пейрад.

— А защо, Жером?

— В неговите ръце е бъдещето ми; впрочем той е гениален човек. О, аз познавам хората... В него има това! — каза Тюилие, извивайки ръката си като зъболекар, изтръгващ зъб с корена. — Трябва да го спечелим за наш приятел, Флави... и най-вече нека да не забелязва нищо, той е доста самомнителен... С него ще бъде щедър, много щедър...

— Но как? Трябва ли да кокетнича?

— Не много, ангел мой — отвърна Тюилие с глупав вид.

И си тръгна, без да забележи необичайното вцепенение, в което бе изпаднала Флави.

„Да, този млад човек е сила... — си каза тя. — Ще видим!“

Затова втъкна в косите си пера от марабу, облече сиво-розовата си рокля и наметна черния ешарп, позволяващ да се виждат изящните ѝ рамене; Селест премени в къса копринена рокличка с плисиран нагръдник и я среса по последната мода а ла Берт.

В четири и половина часа Теодоз беше вече на поста си; придавайки си смирен и едва ли не раболепен вид, той се отправи към градината с Тюилие.

— Приятелю мой — подхвана той със сладък глас, — аз не се съмнявам в победата ви, но нека още веднъж ви напомня, че трябва да

си наложите пълно мълчание. Ако ви питат за каквото и да било и особено за Селест, давайте уклончиви отговори, които оставят човека в недоумение, тоест постъпвайте така, както някога в канцеларията.

— Ясно — отвърна Тюилие. — Но сигурен ли сте, че ще успеем?

— На обяда ще видите каква изненада съм ви приготвил за десерт. Но, моля, бъдете скромен. Ето и семейство Минар, оставате ме да ги метна... Доведете ги тук, а после изчезнете.

След обичайните приветствия Ла Пейрад се постара да застане близо до кмета; и в удобен момент го отведе настрана и му каза:

— Господин кмете, човек, с име в политическия живот като вашето, не идва да сучае тук без никакви намерения. Не искам да преценявам съображенията ви — нямам ни най-малко право на това и моята задача тук на земята съвсем не е да се меса в работите на силните в света. Но простете дързостта ми и благоволете да чуете съвета, който се осмелявам да ви дам. Ако аз ви сторя услуга днес, вие сте в състояние да ми отговорите с две утре, така че, желаейки да ви услужа, аз действувам в свой собствен интерес. Нашият приятел Тюилие е доведен до отчаяние от това, че сега-засега не представлява нищо, и си е наумил да стане нещо, да заеме някакво положение в своя район...

— Виж ти, виж — промърмори Минар.

— О, дребна работа, би искал да го назначат член на общинския съвет. Зная, че Фелион, разбирайки всичкото значение на подобна услуга, възнамерява да издигне кандидатурата на бедния наш приятел. Та може би ще сметнете за необходимо по ваш път да му помогнете. Избирането на Тюилие ще бъде за него много полезно и приятно, той ще се справи добре със задълженията си на генерален съветник, в общинския съвет има мнозина, още по-ограничени от него... Впрочем, съзнавайки, че с избирането си ви е задължен, не ще и съмнение, че ще гледа на всичко с вашите очи, толкова повече, че ви смята за един от стълбовете на града.

— Драги мой, благодаря ви — отвърна Минар. — Правите ми услуга, която ще съумея да оценя и която ми доказва...

— Че не обичам тези Фелионови — прекъсна го Ла Пейрад, забелязал колебанието на кмета, който се побоя да завърши мисълта си, намирайки я твърде смела. — Мразя хора, които парадират с честността си и спекулират с възвишените чувства.

— Вие, както виждам, добре сте ги опознали — забеляза Минар, — това са измамници! От десет години насам Фелион мисли само за тази червена лента — добави кметът, като показва лентата на ревера си.

— Пазете се — възкликна адвокатът, — синът му обича Селест, той е в сърцето на цитаделата.

— Да, но моят син има дванайсет хиляди франка годишен доход...

— О — каза адвокатът, като повдигна леко рамене, — онзи ден госпожица Брижит подхвърли, че женихът на Селест трябва да има поне толкова. А освен това няма да минат шест месеца, и вие ще научите, че Тюилие е собственик на имот, носещ четиридесет хиляди франка доход.

— А, дявол го взел, аз подозирах това! — измърмори кметът. — Е, няма как, ще стане член на генералния съвет.

— Във всеки случай не му говорете за мен — каза адвокатът на бедните и побърза да поздрави госпожа Фелион. — Е, как е, успяхте ли, хубава госпожо?

— Чаках до четири часа, но този достоен, прекрасен човек не ми позволи дори да се доизкажа; твърде много е зает и не може да приеме подобен пост. Господин Фелион вече прочете донесеното от мен писмо, в което доктор Бианшон благодари за добрите му намерения и му съобщава, че той от своя страна подкрепя кандидатурата на господин Тюилие. Казва още, че употребява влиянието си в негова полза и че моли мъжа ми да стори същото.

— А какво каза на това чудесният ви съпруг?...

— Каза така: „Аз изпълних дълга си, не измених на убежденията си и сега съм изцяло за Тюилие.“

— Така, значи, всичко е наред — каза Ла Пейрад. — Забравете моето посещение, смятайте, че единствено ваша е била тази идея.

И се отправи към госпожа Колвил, добил неочаквано най-почтителен вид.

— Госпожо — подхвана той, — имайте добрината да ми доведете тук нашия добър татко Колвил; ще поднесем една изненада на Тюилие, но трябва да я запазим в тайна.

Докато Ла Пейрад разговаряше артистично с Колвил и го смайваше с остроумните си шеги във връзка с кандидатурата на Тюилие, като същевременно го убеждаваше да поддържа тази

кандидатура, пък било дори само от семейни съображения, Флави седеше в салона, потънала в някакво вцепенение, и слушаше следния разговор, който звънтеше в ушите ѝ:

— Много бих искала да зная за какво толкова говорят Колвил и Ла Пейрад и защо се смеят така глупаво? — запита госпожа Тюилие, като гледаше през прозореца.

— Говорят глупости, каквито мъжете си разправят насаме — отвърна госпожица Тюилие, която с вродения си инстинкт на стара мома често злословеше за мъжете.

— Господин Ла Пейрад е неспособен на това — каза важно Фелион, — той е един от най-добродетелните млади хора, каквито съм срещал. Всички знаят колко високо е мнението ми за Феликс, но смятам, че господин Теодоз не му отстъпва в нищо, и дори бих желал синът ми да бъде толкова благочестив, колкото е той...

— Да, той наистина е достоен човек и ще преуспее в живота — обади се Минар.

— Що се отнася до мен, моята поддръжка (не смея да кажа покровителство) му е осигурена...

— Той харчи повече за газ, отколкото за хляб, това зная със сигурност — рече Дютук.

— Майка му, ако за щастие е още жива, може да се гордее с него — преднамерено забеляза госпожа Фелион.

— За нас той е същинско съкровище — добави Тюилие. — И при това колко е скромен. Той просто не знае цената си.

— Аз едно мога да кажа — намеси се отново Дютук, — няма друг момък, който да е понасял по-достойно бедността си. Сега той е възтържествувал над нея, но много е страдал, вижда се.

— Горкото момче! — извика Зели. — О, такива истории ме поболяват...

— Аз бих могъл да му доверя и тайните, и състоянието си — промълви Тюилие. — А днес това е най-хубавото, което може да се каже за човека.

— А, виждам, Колвил го разсмива — извика Дютук.

В този момент Колвил и Ла Пейрад се връщаха от градината и си приказваха като най-интимни приятели.

— Господа — извика високо Брижит, — супата и кралят не бива да чакат: моля, предложете ръка на дамите!...

[1] *Ad maiorem Theodosi gloriam* — За най-голяма слава на Теодоз, пародия на религиозния девиз: „*Ad maiorem Dei gloriam*“ (лат.) — За най-голяма слава на Бога. ↑

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

ПОСЕГАТЕЛСТВО ВЪРХУ СЛУЖЕБНАТА СКРОМНОСТ НА ТЮИЛИЕ

Пет минути след тази шега, произнасяна някога в портиерската стая на баща ѝ, Брижит има удоволствието да види край масата главните участници в нашия разказ, с изключение на ужасния Серизе.

Портретът на тази майсторка на торбички за пари би бил непълен, ако пропуснем да опишем един от празничните ѝ обеда.

При това буржоазната кухня в 1840 година е немаловажна подробност в историята на нравите и сърчните домакини ще почерпят може би полезни уроци от тези страници.

Човек не шие в продължение на двайсет години торбички за пари, без да напълни няколко и за себе си. Но освен това Брижит имаше и тази особеност, че обединяваше в себе си пестеливостта, на която дължеше състоянието си, и усет за мярка при неизбежните разходи. Така че относителната ѝ щедрост, когато се отнасяше за брат ѝ или за Селест, бе точна противоположност на скъперничеството. Тя дори често се оплакваше, че завижда на скъперниците. На последния обяд тя разказваше как, след като се борила в себе си цели десет минути, най-после решила да подхвърли десет франка на някаква бедна работничка от квартала, за която със сигурност знаела, че от два дни гладува.

— Състраданието — заяви наивно старата мома — излезе по-силно от разума.

И тъй супата представляваше почти прозрачен бульон; дори и при празнични обеда готвачката получаваше нареждане да приготвя много бульони; и после, тъй като семейството трябваше да се храни с месото на следващия и по-следващия ден, колкото по-малко се вареше, толкова по-сочно щеше да бъде за тях. Недовареното месо се отнасяше в кухнята веднага след като Тюилие го боднеше с ножа, и тогава Брижит казваше:

— Струва ми се малко твърдо, остави го, Тюилие, никой няма да го яде, има други неща за ядене.

И действително след този бульон следваха четири блюда, поставени на стари сребърни спиртници; на обяда, даден в чест на бъдещото избиране на Тюилие, тези блюда съдържаха две патици с маслини, голяма кръгла погача с кюфтета и змиорка по татарски, а така също и шпиковано телешко с цикория.

Като второ ястие бе поднесена чудесна гъска, фарширана с кестени, и салата, украсена с кръгли резенчета червено цвекло; към това бяха прибавени купички с крем и ряпа със захар, последвани от огромна тава с макарони.

Този обяд, напomniaщ обяд на портиер, празнуващ сватба или имен ден, струваше не повече от двайсестина франка, при това с остатъците му се хранеше цялото семейство в продължение на два дни. Но Брижит все пак роптаеше:

— Ех, когато се посрещат гости, парите хвърчат!... Просто страх да те побие!...

Масата беше осветена от два грозни свещника от посребрена мед с по четири евтини свещи. Покривката бе ослепително бяла; сребърните сервизи бяха наследство от бащата, който ги беше купил през време на революцията и ги бе използвал в безименния си ресторант в портиерското помещение до 1816 година, когато бе затворен, както и всички подобни ресторанчета в другите министерства. Така че обядът напълно съответствуваше и на трапезарията, и на цялата къща, и на самите Тюилие, които не можеха да се издигнат над режима, съществуващ тогава във Франция, а и над нравите на тази епоха. Минарови, Колвилони и Ла Пейрад размениха усмивки, които, макар и сдържано, издаваха ирония и надменност. Минарови, които често бяха сядали край изящни трапези, не криеха, че посещаваха дома Тюилие с определена цел. Седнал редом с Флави, Ла Пейрад й пошепна на ухото:

— Съгласете се, че Минарови са преситени, разглезени хора, непознаващи живота, и че вие, Колвилони, търпите лишения, каквито в миналото не бяха чужди и на мен. Каква чудовищна алчност! Вашата дъщеря ще бъде завинаги изгубена за вас. Тези парвенюта притежават пороците на някогашните аристократи, без да могат да си позволят тяхната изисканост. Синът им, който няма повече от дванайсет хиляди

франка доход, може да си потърси жена в семейство Потас, без да ви унижава с парите си, спечелени чрез съмнителни сделки. Какво удоволствие е да настройваш такива хора в желаната от теб тоналност, както музикантът настройва инструмента си.

Флави слушаше Теодоз с усмивка и не отдръпна крака си, когато неговият докосна обувката ѝ.

— Аз бих искал да наблюдавате всичко, което тук тепърва ще става — каза той полугласно, — ето, чрез този педал ние ще се разбираме. От този ден нататък можете да четете в сърцето ми като в разтворена книга, аз не съм човек на дребните интереси...

Флави не беше разглезена от самомнение за изтънчено превъзходство: решителният тон, самоувереността на Теодоз покоряваха тази жена, която сръчният фокусник изправяше пред необходимостта да го приеме или да го отхвърли напълно; и тъй като поведението му се изграждаше на основата на трезви сметки, той следеше със спокоен поглед, ала със скрита вътрешна напрегнатост всяко движение на своята жертва.

Докато отнасяха празните блюда от второто ястие, Минар, обезпокоен да не бъде изпреварен от Фелион, тържествено заяви на Тюилие:

— Скъпи мой Тюилие, приех поканата ви за обяд само защото исках да ви съобщя нещо особено важно, отнасящо се до вас и което ви прави твърде голяма чест, за да не споделите радостта си с всички присъстващи.

Тюилие пребледня като платно.

— Навярно сте издействували орден за мен — рече Тюилие в желанието си да покаже съобразителност пред Теодоз, стрелнал го скришом с поглед.

— И орден ще получите — отвърна кметът. — Но сега става дума за нещо по-важно. Орденът е внимание, дължимо на доброто мнение на министъра, докато тук се касае за събитие, доказващо високото мнение за вас на всички ваши съграждани. С една дума, голям брой избиратели от нашия район са насочили погледите си към вас и желаят да ви засвидетелствуват доверието си, като ви изберат за свой представител в общинския съвет на Париж, който, както е всеизвестно, същевременно изпълнява и функциите на генерален съвет на Сена...

— Браво! — извика Дюток.

В този момент стана от мястото си Фелион.

— Господин кметът ме изпревари — каза той с развълнуван глас, — но аз съм така щастлив, че нашият приятел привлича към себе си вниманието на всички добронамерени граждани едновременно и печели общественото доверие в целия окръг, че не ще и помисля да съжалявам, загдето изоставям на втори план: властта трябва да има инициативата!... — И Фелион почтително се поклони на Минар. — Да, господин Тюилие, мнозина избиратели от тази част на района, дето е моето скромно бащино огнище, поискаха да ви дадат гласовете си и което е особено важно за вас, вашата кандидатура бе издигната от знаменит човек... — Всеобщо удивление! — Човек, в чието лице ние искахме да почетем паметта на един от най-добродетелните жители на нашия окръг и който в продължение на дваисет години бе за всички нас баща — имам предвид покойния господин Попино, приживе съветник при Кралския съд и съветник в общинския съвет на нашия район. Но неговият племенник, доктор Бианшон, гордостта на града ни... отклони поради многочислените си задължения предлагания му почетен пост, като ни благодари за оказаната му чест, и обърнете внимание: препоръча на избирателите ни кандидата, наименуван токущо от господин кмета; по думите на доктор Бианшон, Тюилие е най-достойният да бъде облечен във висша административна власт предвид на мястото, което някога е заемал!...

И Фелион отново седна на стола сред одобрителните възгласи на присъстващите.

— Тюилие, ти можеш да разчиташ на стария са приятел — заяви Колвил.

Тук гостите станаха неволни свидетели на трогателна сцена. По лицето на смъртно пребледнялата Брижит бавно закапаха сълзи, сълзи на дълбока радост, а госпожа Тюилие стоеше като поразена от гръм и втрещено гледаше пред себе си. Неочаквано старата мома изтича към кухнята и извика на Жозефин:

— Тичай в мазето, момичето ми!... Донеси най-хубавото вино!

— Приятели мои — подхвана Тюилие с прочувствен глас, — това е най-хубавият ден в живота ми, по-хубав дори от деня на избирането ми, стига само да се реша да приема кандидатурата ми да бъде предложена на вниманието на нашите съграждани... (Хайде, де!

Има си хас!) Защото нека призная, че се чувствавам доста уморен от трийсетгодишна обществена работа, и вие разбирате, че съзнателният гражданин трябва да си даде сметка за силите и възможностите си, преди да поеме върху себе си функциите на член на градския съвет...

— Друг отговор от вас аз и не очаквах — извика Фелион. — Извинете! За пръв път в живота си прекъсвам говорещия и при това човек, заемал в миналото високо обществено положение! Но сега обстоятелствата...

— Приемете! Приемете! — закрещя Зели. — Ами че тъкмо такива хора трябва да ни управляват!...

— Решете се, шефе! — намеси се и Дюток. — Да живее бъдещият общински съветник... Но чашите са празни...

— И тъй, въпросът е решен — додаде Минар, — вие сте нашият кандидат.

— Вие надценявате силите ми — отвърна Тюилие.

— И таз хубава! — извика Колвил. — Човек, който трийсет години се е трудил в канцелариите на финансовото министерство, е истинско съкровище за града.

— Вие сте прекалено скромни! — заяви младият Минар. — Вашата работоспособност ни е добре известна. Тя днес е критерий в министерството...

— Помнете, вие сами сте искали това — извика Тюилие.

— Кралят ще бъде много доволен от този избор, повярвайте ми — изрече Минар, като си придаде важен вид.

— Господа — подхвана Ла Пейрад, — благоволете да разрешите на младия жител на предградието Сен Жак да добави нещо, което не е съвсем маловажно.

Високото мнение, създадено у всекиго за адвоката на бедните, накара всички да млъкнат.

— Влиянието на господин кмета в съседния на нашия район, където той е оставил такива хубави спомени; влиянието на господин Фелион, оракулът, да, нека кажем истината — наблегна той, като забеляза неодобрителния жест на Фелион, — оракулът на своя батальон; не по-малко могъщото влияние на господин Дьо Колвил, дължимо на открития му характер и на неговата общителност; особено полезното влияние на господин секретаря при мировото съдилище и накрая малкото усилия, които аз мога да положа в сферата на моята

скромна деятелност — ето, с една дума, залога за успеха, но това все още не е истинският успех... За да извоюваме бърза победа, ние трябва да си наложим пълно мълчание за всичко, на което току-що бяхме свидетели... В противен случай, без да подозираме и без да желаем, ще предизвикаме хорската завист, ще разбудим низки страсти, които ще ни създадат по-късно препятствия по пътя към победата. Политическият смисъл на новия обществен ред, неговият главен отличителен белег и гаранция за съществуването му е в известна подялба, разбира се, в определени граници, на властта със средните класи — истинската опора на съвременното общество, средището на нравствеността, на възвишените чувства и трудолюбието. Но ние не можем да крием, че избираемостта на болшинството от длъжностите породи опасни стремежи, бих казал дори, яростна жажда да бъдеш нещо, породи я в социални среди, дето подобни чувства са малко уместни. Едни виждат в това добро, други — зло; аз няма да изказвам мнението си в присъствие на хора, пред чийто ум се прекланям; ще се задоволя само да напомня това, за да посоча опасността, която грози нашия приятел. Ето, не мина и седмица от смъртта на почитаемия член на общинския съвет, и нашият район вече гъмжи от войнствени честолюбци. Искат на всяка цена да се наложат. Изборите ще бъдат произведени вероятно не по-рано от месец. Колко интриги могат да изникнат в този срок!... Моля ви, нека не излагаме нашия приятел на нападите на конкурентите му. Нека не подхвърляме честното му име на публични одумки — тази съвременна ламя, която е глашатай на клеветата, на завистта, на зли подбуди и се стреми да унизи всичко велико, да опетни всичко достойно, да оскверни всичко свято... Нека действуваме така, както действува третото съсловие в Камарата: да мълчим и да гласуваме!

— Добре говори — каза Фелион на седящия до него Дюток.

— И колко е убедителен...

Синът на Минар пожълтя, а после позеленя от завист.

— Всичко е вярно и е казано отлично — добави Минар.

— Прието без възражения — заключи Колвил. — Господа, ние сме честни хора, достатъчно е това, че се съгласяваме с всичко.

— Целта оправдава средствата — надутото каза Фелион.

Тъкмо в тази минута на прага се показва госпожица Тюилие, следвана от две прислужнички. На колана ѝ висеше ключът от мазето.

По неин знак прислужничките поставиха на масата три бутилки шампанско, три бутилки от доброто отлежало вино „Ермитаж“ и бутилка „Малага“. Но Брижит носеше с почти благоговейно внимание друга малка бутилка, подобна на феята Карабос^[1], която постави пред себе си. Всред възбуждението, причинено от това изобилие на чудесни вина, плод на признателността, преизпълнила сърцето на старата мома, и които тя щедро предлагаше, забравила в опиянението си разумната пестеливост, съпътстваща всякога гостоприемството ѝ, последваха и всевъзможни десерти: огромни блюда със смокини, стафиди, орехи и бадеми, купища портокали и ябълки, различни сортове сиренета, конфитюри, както и сушени плодове, извадени от най-прикътани места и които при други обстоятелства не биха се появили на трапезата.

— Селест, сега ще ти донесат бутилка ракия, която в 1802 година са дали на баща ми, нарежи си портокали и ги залей с нея — извика тя на снаха си. — Господин Фелион, отворете шампанското, бутилката е за вас тримата. Господин Дюток, вземете тази! Господин Колвил, вие така добре умеете да отваряте бутилки!...

Двете прислужнички подаваха чаши за шампанско и чаши за „Бордо“, защото Жозефин донесе още три бутилки.

— Вино от годината на Кометата^[2] — извика Тюилие. — Господа, та вие накарахте сестра ми да си загуби ума.

— При такова празненство са нужни пунш и сладки — каза Брижит. — Пратих да потърсят чай в аптеката. Боже мой! Ако знаех, че става дума за избори — продължи тя, като погледна снаха си, — щях да сготвя пуйката...

Дружен смях посрещна тези нейни думи.

— О, ние и с гъска се задоволяваме — каза със смях младият Минар.

— А ето и подкрепленията! — извика госпожа Тюилие, като видя да сервират захаросани кестени и целувки.

Лицето на госпожица Тюилие бе пламнало от червенина; тя бе възхитителна в гордостта си и може би ни една сестра в света не е изпитвала такава буйна, неудържима радост пред братовите си успехи.

— За ония, които я познават, това е трогателно — рече госпожа Колвил.

Чашите бяха пълни, гостите се споглеждаха в очакване някой да вдигне тост. И тогава Ла Пейрад каза:

— Господа, да пием за нещо възвишено...

— Всички го погледнаха в недоумение.

— За госпожица Брижит!...

И гостите станаха, чукнаха се и извикаха: „Да живее госпожица Тюилие!“ — дотолкова всеобщ бе ентусиазмът, извикан от дълбоко прочувствения глас на младия адвокат.

— Господа — обади се неочаквано Фелион, загледан в някакво листче, изписано с молив: — „За труда, за блестящите резултати, дължими на нашия стар приятел, станал кмет в един от окръзите на Париж, за господин Минар и неговата съпруга!“

След одобрителни възгласи, продължили пет минути, Тюилие на свой ред стана и каза:

— Господа, за краля и кралската фамилия! Повече нищо няма да добавя, тостът говори сам по себе си.

— А сега аз ще ви разсмея — пошепна Ла Пейрад на ухото на Флави.

И той стана:

— За жените! За красивия пол, на който дължим толкова щастие, без да включвам нашите майки, сестри и съпруги!...

Този тост предизвика всеобщо оживление и Колвил, видимо развеселен, високо запротестира:

— Разбойник! Открадна ми тоста!

После стана кметът и в трапезарията се възцари дълбоко мълчание.

— Господа, за нашите институции! От тях произлиза силата и величието на династическа Франция!

Бутилките се изпразваха сред одобрителни възклицания, разменяни между съседни, за изненадващото гостоприемство и прекрасните вина.

Тук Селест Колвил плахо се обади:

— Мамо, позволете ми и аз да вдигна тост...

Клетото момиче беше забелязало слисаното лице на кръстницата си, забравената от всички стопанка на дома, която с изражение на кученце, незнаещо на кой господар да се подчини, поглеждаше ту към страшната си зълва, ту към Тюилие, сякаш в безпомощността си ги питаше как да се държи. Радостта по лицето на тази робиня, свикнала да бъде нищо, да потиска мислите си, чувствата си, напомняше

бледото сияние на зимно слънце, забулено от тънка мъглица: тя едва озаряваше отпуснатите, увехнали черти. Шапчицата от газ, украсена с тъмни цветя, небрежната прическа, златната верижка на шията, единственото украшение на скромната, тъмнокафява рокля, всичко, включително и държането ѝ, усилваше обичта на младата Селест, която единствена в света знаеше истинската цена на тази жена, обречена на мълчание, разбираща всичко, което се върши наоколо, и страдаща от това, намирайки утешение само в Бога и в нея.

— Оставете я да каже своя тост — тихо настоя Ла Пейрад пред госпожа Колвил.

— Говори, дъще — извика Колвил, — ние тепърва ще пием от чудесното отлежало вино „Ермитаж“.

— За милата ми кръстница! — изговори девойката, като вдигна почтително чашата си и се поклони на госпожи Тюилие.

Нещастната жена изплашено погледна през сълзи мъжа си, а после и сестра му; но нейното положение в семейството бе толкова известно и преклонението на невинността пред слабостта имаше в себе си нещо толкова красиво, че всички неволно се развълнуваха; мъжете станаха и се поклониха пред госпожа Тюилие.

— Ах, Селест, бих искал да притежавам царство, за да го положа в нозете ви — възкликна Феликс Фелион.

Добрият му баща изтриваше една сълза, дори Дюток беше трогнат.

— Какво очарователно дете — каза госпожица Тюилие, като стана и прегърна снаха си.

— Моля! — прогърмя гласът на Колвил, заел поза на атлет. — Изслушайте ме! За приятелството! Изпразнете чашите до дъно! Напълнете ги отново! Така! За изящните изкуства, цветът на обществения живот! Изпразнете чашите! Напълнете ги! За празненството след деня на изборите!

— Каква е тази малка бутилка? — запита Дюток госпожица Тюилие.

— Това е — отвърна тя — една от трите наши бутилки ликьор „Мадам Амфу“; втората е за сватбата на Селест, а третата — за кръщението на първото ѝ дете.

— Моята сестра се побърка напълно — пошегува се Тюилие.

Обедът завърши с тост, дигнат от Тюилие и който му бе подсказан от Теодоз, когато малагата заблестя в чашите като рубин.

— Господа, Колвил пи за приятелството, а аз пия за моите приятели!...

Гръмко, възторжено ура посрещна тези прочувствени думи; тук Дюток подхвърли на Теодоз:

— Престъпление е да се излива такова вино в калайдисаните им гърла...

— Ах, ако можеше и у нас да произвеждат подобен еликсир — извика кметицата, като пиеше шумно от чашата си гъстото испанско вино, — какво състояние би направил човек!...

Зели беше съвсем пияна, лицето и изглеждаше ужасно...

— А — рече Минар, — хубаво се наредихме.

— Как мислите, сестрице — обърна се Брижит към госпожа Тюилие, — да прием ли чай в салона?

Госпожа Тюилие стана от мястото си.

[1] *Феята Карабос* — във френските народни приказки — зла фея. ↑

[2] *Вино от годината на Кометата* — т.е. вино от 1811 г., събитие, когато появяването на голяма комета съвпаднало с богат гроздобер. ↑

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

ДВЕ ЛЮБОВНИ СЦЕНИ

— Ах, вие сте магьосник — каза Флави Колвил на Ла Пейрад, който ѝ предложи ръка, за да преминат в салона.

— Да — отвърна той, — но магьосник, който иска да омагьоса само вас. И повярвайте ми, аз съм напълно удовлетворен: днес вие сте по-очарователна от всякога!

— Като си помисля само — продължи тя, за да избегне предизвикателството, — че Тюилие се смята за политик.

— Но, скъпа моя, половината от тия жалки фигури са плод на подобни интриги; и човекът тук няма никаква вина. Не виждате ли в колко семейства мъжът, децата, приятелите са убедени, че глупавата майка е умна или че четиридесет и пет годишната матрона е млада и хубава?... Оттук възникват и особени, странни положения, необясними за странични лица. Срещат се мъже, дължащи отвратителното си самомнение на обожаващата ги любовница, или самозвани стихоплетци, които продажни лъстители са убедили, че са велики поети. Всяко семейство има своя велик човек и ето как в обществото, подобно на Камарата, дето тлеят светилата на Франция, се възцарява мрак... Е какво, умните хора се подсмиват, и толкоз. Вие сте умът и красотата на този малък буржоазен свят, затова ви и въздигнах в култ; но моята втора мисъл е да ви изтръгна оттам, защото искрено ви обичам; и изпитвам по-скоро приятелски чувства, отколкото любов, макар че в тях вече се вплете немалко любов — добави той, като я притисна към сърцето си, възползувайки се от прозоречната ниша, дето я беше довел.

— Госпожа Фелион ще седне пред пианото — каза Колвил; — днес всичко трябва да танцува: бутилките, монетите в джоба на госпожица Брижит и нашите мили дъщери. А аз ще отскоча да си взема кларнета.

И той подаде на жена си чашата, от която току-що бе изпил кафето си, и се усмихна от удоволствие, като я видя да разговаря тъй

приятелски с Теодоз.

— Впрочем, какво направихте вие с моя мъж? — запита Флави прелъстителю си.

— Трябва ли да ви кажа всички наши тайни?

— Значи, не ме обичате? — каза в отговор тя, гледайки го със скритото кокетство на жена, почти решила да отиде докрай.

— О, понеже вие ми доверявате всички ваши тайни — захвана той възбудено с оная провансалска жизненост, тъй очарователна и тъй естествена наглед, — аз не бих искал да скрия от вас болката, която лежи на сърцето ми...

И той отново я повлече към нишата и усмихнат ѝ каза:

— Горкият Колвил съзря в мен артиста, потиснат от всички тези буржоа и непродумващ в тяхно присъствие от страх, че ще бъде неразбран, зле преценен, изгонен; но той почувствува в мен топлината на свещения огън, който ме изгаря. Да, Впрочем аз съм — подчерта той с дълбока убеденост — майстор на словото в стила на Берие^[1]; мога да разплача съдиите, като сам плача, защото съм нервен като жена. И ето, вашият мъж, комуто цялата тази буржоазия вдъхва ужас, се смя с мен, ние буквално ги унищожихме и той намери, че моята ирония не отстъпва на неговата. Аз му разкрих намеренията си да създам нещо от Тюилие и му помогнах да схване всичката полза, която би извлякъл от подобен политически манекен. „Ако щете само заради това — казах му аз — да станете «господин Дьо Колвил» и да поставите очарователната си жена в подobaващо за нея общество, дете би трябвало да ви изберат депутат. За всичко това достатъчно ще бъде да отидете осем години в Горните или в Долните Алпи, в някой забутан град, където всички ще ви обичат и където жена ви ще очарова всички... И това непременно ще стане — рекох му аз, — особено ако склоните да дадете вашата мила Селест на човек, способен да си извоюва влияние в Камарата.“ Аргументите под форма на шега имат това предимство, че действуват на някои хора далеч по-силно, отколкото когато са излагани сериозно. Така че оттук нататък Колвил и аз сме най-добрите приятели на света. Чухте ли го как ми извика на масата: „Разбойник! Открадна ми тоста!“ Още тази вечер ние с него ще преминем на „ти“... После някоя заплетена историйка с артисти, които винаги се излагат, а аз вече съм го натопил в такава историйка, ще го сблизих още повече с мен и може би повече, отколкото с Тюилие, защото аз му казах, че Тюилие ще се

пукне от завист, като види на ревера му розетката... Виждате ли, скъпа моя, обожаема Флави, с каква смелост изпълва човека едно дълбоко чувство! Та ви казвам, нужно бе Колвил да ме обикне, за да проникна във вашия дом с негово съгласие!... Готов съм заради вас да ближа раните на прокажени, да гълтам живи жаби, да прелъстя Брижит! Да, аз бих пронизал гърдите си с този кол, ако може да ми послужи като кокили, за да стигна до вас и да се хвърля в нозете ви!

— Сутринта вие ме ужасихте — извика Флави.

— Но тази вечер сте спокойна?... Да — добави той, — докато сте с мен, никога не ще ви се случи нищо лошо.

— О, признавам, вие сте необикновен човек!...

— Съвсем не! Всички мои постъпки, големи и малки, са само отблясък на огъня, който запалихте в сърцето ми, и аз искам да стана ваш зет, за да не се разделяме повече никога... Моята жена, Боже, прости ми, ще бъде само машина за деца, а възвишеното същество, моята богиня, ще бъдеш ти! — прошепна той на ухото ѝ.

— Вие сте сатана! — проговори тя в ужас.

— Не, само поет, като всички мъже от моя край. Моля ви, бъдете моята Жозефин!^[2]... Ще дойда при вас утре в два часа и нека ви кажа, че горя от желание да видя къде спите, да видя креслата, на които си отпочивате, цвета на спалното ви бельо, да видя как са разположени вещите около вас, да се полюбувам на перлата в нейната раковина!...

И с тези думи той ловко се измъкна, без да дочака отговора ѝ.

Флави, с която никога в живота обожателите ѝ не бяха разговаряли така пламенно, бе дълбоко смутена, ала щастлива и с туптящо сърце си казваше, че е твърде трудно да се изплъзне от влиянието на такъв мъж. Тази вечер Теодоз за първи път се бе облякъл в нови панталони, сиви копринени чорапи и отворени обувки, жилетка от черна коприна и черна сатенена вратовръзка, върху която блестеше карфица, избрана с вкус. Носеше нов фрак, ушит по последна мода, и жълти ръкавици с бели маншети; в салона, който неусетно се изпълваше с гости, той беше единственият мъж с безукорни маниери и държане.

Госпожа Прон, по баща Барниол, дойде с две пансионерки по на седемнайсет години, доверени на майчините ѝ грижи от родителите им, които живеяха на островите Бурбон и Мартиника. Господин Прон, преподавател по риторика в колеж, управляван от духовници, бе човек

от типа на Фелион, но за разлика от него не се самоизтъкваше, не се изливаше в сентенции и афоризми, нито се стараеше да бъде пример за подражание, а се държеше сухо и надменно. Господин и госпожа Прон, най-тачените гости в салона на Фелионови, приемаха в понеделник; с Фелионови се бяха сблизили чрез Барниолови. Макар и учител, дребният на ръст Прон танцуваше. Доброто реноме на пансиона на госпожица Лаграв, с която съпрузите Фелион поддържаха приятелски връзки от двайсетина години, порасна още повече под ръководството на госпожица Барниол, най-умелата и най-опитната от възпитателките. Прон се ползуваше с голямо влияние в тази част на квартала, която бе разположена между булевард Монпарнас, Люксембургския парк и Севърския път. И ето защо, щом зърна приятеля си, Фелион тутакси го грабна под ръка и го повлече настрана, за да го посвети в тайната около Тюилие, а след десет минути и двамата се отправиха към Тюилие и прозоречната ниша отсреща, дето все още стоеше Флави, чу без съмнение трио, достойно за триото на тримата швейцарци от операта „Вилхелм Тел“.

— Виждате ли — каза на Флави приближилият се отново Теодоз — какъв интригант е почтеният и чист Фелион!... Убедете честния човек, че е прав, и ето ви го готов да нагази в най-пошли игри; защото той пипва малкия Прон и Прон тръгва слепешком по петите му единствено в интерес на Феликс Фелион, който в този момент забавлява вашата мила Селест... Идете да ги разделите. Та те разговарят вече повече от десет минути, а синът на Минарови се върти около тях като разярен булдог.

Все още под дълбокото впечатление от благородната постъпка на Селест, продиктувана от доброто ѝ сърце, макар никой освен госпожа Тюилие да не си и спомняше за това, Феликс неволно прибягна до една от ония наивни хитрини, които са благородното лукавство на истинската любов; но нека добавим, че подобни хитрини не бяха за него обичайни: математическите науки го правеха невероятно разсеян. И той, Феликс, отиде при госпожа Тюилие, предполагайки, че Селест на свой ред ще се отправи към нея — дълбока сметка на дълбока любов. Девојката бе особено признателна на Феликс, толкова повече, че адвокатът Минар, който съзираше в нея само зестра, дори и не помисли да се приближи към кръстницата ѝ и спокойно си пиеше кафето, говорейки за политика с Лодижоа, Барниол и Дюток; вършейки

това, младият човек изпълняваше нареждането на баща си, който вече мислеше за законодателните избори през 1842 година.

— Кой не би обикнал Селест! — каза Феликс на госпожа Тюилие.

— Милото дете, само тя едничка на света ме обича — отвърна робинята, сдържайки с мъка сълзите си.

— О, не, госпожо, ние и двамата ви обичаме еднакво — възкликна простиодушният Матие^[3], като се усмихна.

— За какво говорите? — запита Селест, когато се приближи към тях.

— Дете мое — отвърна благочестивата жена и с любов целуна по челото кръщелницата си, — господинът казва, че вие двамата ме обичате и че ще се грижите за мен.

— Нека това предсказание не ви сърди, госпожице — каза съвсем тихо бъдещият кандидат за Академията на науките, — и ми позволете да сторя всичко, за да го осъществя!... Знаете ли, аз съм такъв: несправедливостта ме възмуцава дълбоко... О, колко прав е бил спасителят, като е обещавал рая на нищите духом, на агънцата, обречени на жертвоприношение... Дори и човекът, който не ви е обичал, Селест, би ви обожавал след възвишената ви проява на трапезата! Да, само на невинността е дадено да утешава мъчениците!... Вие сте добра девойка и ще станете една от жените, които са едновременно и славата, и щастието на семейството си. Щастлив ще бъде този, когото предпочетете!

— Скъпа кръстнице, с какви очи ме гледа господин Феликс?

— Той те вижда такава, каквато си, ангелче мое, и аз ще се моля на Бога за двама ви...

— Ако знаете само колко съм щастлив, че баща ми може да послужи на господин Тюилие... и колко бих желал да бъда полезен на брат ви!...

— Но тогава вие обичате цялото ни семейство.

— О, разбира се — отвърна Феликс.

Истинската любов е винаги плаха, тя се бои от гръмките изрази, защото и без това достатъчно говори сама по себе си; тя не се нуждае от фойерверки като фалшивата любов и внимателният наблюдател, проникнал в салона Тюилие, би могъл да напише цяла книга, съпоставяйки двете сцени, неимоверните спекулации на Теодоз и

простотата на Феликс; единият бе олицетворение на природата, другият — на обществото, истината, противопоставена на лъжата. Флави забеляза особеното състояние на дъщеря си, всяка фибра на чието лице издаваше вълнението ѝ, видя как то засия като лице на девойка, току-що чула първото плахо признание в любов, и потискайки прокрадналото се в сърцето ѝ чувство на ревност, отиде при Селест и ѝ пошепна на ухото:

— Не се държете добре, мое дете, всички ви наблюдават, излагате се, като разговаряте така дълго с господин Феликс, без да държите сметка дали това ни се нрави, или не.

— Но, мамо, тук е кръстницата ми.

— Ах, извинете, скъпа приятелко — каза госпожа Колвил, — не ви забелязах...

— Като всички останали — проговори Йоан Златоуст^[4].

Тези думи боднаха госпожа Колвил така, сякаш гърдите ѝ прониза стрела; тя високомерно стрелна с поглед Феликс и каза на Селест: „Ела тук, момичето ми!“ — а после сама седна до госпожа Тюилие и посочи на дъщеря си стола до себе си.

— Ще се погубя от работа — каза тогава Феликс на госпожа Тюилие, — но ще стана член на Академията на науките, за да заслужи ръката на Селест.

„Ах — въздъхна в себе си бедната жена, — ето такъв кротък и спокоен мъж ми трябваше и на мен... С каква радост бих живяла в сянката му и бих дочекала старостта... Боже мой, ти не пожела това, но събери и закрилай тези две деца! Те са създадени един за друг.“

И се замисли дълбоко, ослушвайки се машинално в шума, причиняван от зълва ѝ, която с неизчерпаемата енергия на тежковозен кон помагаше на двете прислужнички да раздигат масата, за да освободят трапезарията за танци, подвижвайки като капитан на фрегата пред атака: „Имаме ли още сироп от френско грозде? Тичайте да купите бадемово мляко!“ Или „Чашите не стигат, напитките са малко, донесете и шестте бутилки обикновено вино, които извадих от мазето. И внимавайте портиерът Кофине да не отмъкне някоя!... Каролин, момичето ми, остане при бюфета!... Ако танците продължат до един часа сутринта, ще трябва да се сервира шунка. Но с мярка и дръжте под око всичко. Подайте ми метлата... Налейте масло в лампите... и главно внимавайте да не счупите нещо... Остатъците от десерта трябва

да се използват, поставете ги на бюфета. Вижте дали снаха ми ще дойде да ни помогне... Не зная за какво толкоз се е замислила тази мързелана... Боже мой, колко е бавна... Вдигнете столовете, така ще има повече място за танците.“

Салонът гъмжеше от гости: тук бяха семейства Барниол, Колвил, Лодижоа, Фелион и всички, които бе привлякъл тук слухът, че у Тюилие в този ден се танцува; слухът бе обиколил Люксембургската градина между два и три часа, когато там се разхождаше кварталната буржоазия.

— Готова ли сте, Брижит — запита Колвил, като влезе неочаквано в трапезарията. — Девет часа е и гостите във вашия салон са наблъскани като сардели в кутии. Кардо с цялото си семейство и бъдещия си зет току-що дойдоха, с тях дойде и младият заместник-прокурор Вине, така че предградието Сент Антоан нахлува в този момент. Ще трябва да пренесем пианото тук, вие как мислите?

И Колвил подаде сигнал с кларнета, чиито трели бяха приети с гръмко ура в салона.

Излишно е да се впускаме в описание на подобен бал. Тоалети, лица, разговори — всичко тук хармонираше с една подробност, която говори достатъчно и на най-бедното въображение, защото във всички неща дребният, ала ярък и характерен факт е определящ. Върху олющени, загубили лака си подноси се предлагаха чаши с вино, с безалкохолни напитки или само с подсладена вода. От време на време, все по-рядко, се появяваха и табли с чаши бадемово мляко и сироп. Имаше пет маси за игра на карти, дваисет и пет картоиграчи, девет танцуващи двойки. Към един часа сутринта, забулил главата си като кабил^[5], Дюток подхвана лудешкия контраданс, наричан по народному „Хлебарка“, в който бяха въввлечени и госпожа Тюилие, и госпожица Брижит, и госпожа Фелион, както и самият татко Фелион. Слугите, които очакваха господарите си, дошли на гости у Тюилие, а и слугите на Тюилие гледаха с любопитство танцуващите; когато безконечният танц, продължил повече от час, най-после завърши и Брижит прикани всички на закуска, в салона се чуха възторжени викове; но предвидливата стопанка бе успяла да скрие дванайсет бутилки старо бургундско вино. Млади и стари се веселиха от все сърце и най-после Тюилие каза:

— Тази сутрин и през ум не ни минаваше, че вечерта у нас ще има такъв весел празник!...

— А всъщност на такива импровизирани балове човек се забавлява най-добре — додаде нотариусът. — Не ми говорете за тези предвзети вечери, дето се събират горделивци и позьори!

Това мнение не е далеч от една аксиома в буржоазните среди.

— Аз пък — намеси се госпожа Минар, — нямам предпочитания!

— Това не се отнася за вас, госпожо, в чийто дом е удоволствие да поседиш — каза Дюток.

Когато контрадансът завърши, Теодоз се отправи към бюфета, дето Дюток току-що бе взел резен говежди език, и му каза:

— Време е да си тръгнем, утре заран трябва да бъдем у Серизе; той обеща да научи нещо повече около работата, която ни занимава и която впрочем съвсем не е така лека, както той си я представя.

— И защо — запита Дюток, като преглътна залъка си, преди да влезе в салона.

— Но вие не познавате ли законите? А аз достатъчно ги познавам, за да предвиждам всички рискове, свързани с тази афера. Ако нотариусът поиска да купи къщата, той има възможност да повиши цената ѝ и да ни я отнеме, като се скрие зад когото и да било от регистрираните кредитори. По силата на сега действащото ипотечно право, когато се продава къща по искането на един от кредиторите и сумата, получена за него на търга, се окаже недостатъчна да удовлетвори всички кредитори, те имат право да наддават и нотариусът веднъж подвел се, може да осъзнае грешката си.

— Така е — рече Дюток. — Тогава да отидем при Серизе.

Адвокатът Минар чу думите „да отидем при Серизе“ и без да се замисли над тях, тръгна веднага след двамата приятели. Тези двама мъже бяха така далече от него, от неговия жизнен път и въжделения, че той не вникваше в мисълта на разговора им, в който се ослушваше машинално.

— Ето един от най-хубавите дни в живота ни — каза Брижит на брат си, когато в два и половина часа сутринта се озоваха сами в празния салон; — каква чест е да бъдеш избран така единодушно от съгражданите си!

— Не се заблуждавай, Брижит; ние, мила моя, дължим всичко това на един-единствен човек.

— На кого?

— На нашия приятел Ла Пейрад.

[1] *Берие, Никола* (1755–1841) — френски адвокат, ползващ се в 30-те години на XIX век с голяма известност. ↑

[2] *Жозефин Боарне* (1763–1814) — първата жена на Наполеон I, съдействувала за военната му кариера. ↑

[3] *Матие, Клод-Луи* (1783–1875) — френски астроном, известен с добротата си. ↑

[4] *Йоан Златоуст* — константинополски патриарх, прославил се с красноречието си. ↑

[5] *Кабили* — племе, населяващо Алжир. ↑

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

БАНКЕРЪТ НА БЕДНИТЕ

Къщата, към която се отправиха не на следния ден — понеделник, а във вторник Дюток и Теодоз, на които секретарят напомни, че Серизе отсъства неделя и понеделник, тъй като тези два дни народът празнуваше и никакъв клиент не се вестяваше при него, е характерна за облика на предградието Сен Жак, тъй както и къщите на Тюилие и Фелион. Не е известно (вярно е, че все още не е създадена комисия за изучаване на това явление), повтарям, не е известно ни как, ни защо парижките предградия западат и катастрофално се променят както в архитектурно, така и в нравствено отношение; по какъв начин Люксембургският и Латинският квартал, дето се помещават дворецът и църквата, са стигнали до това състояние, в което ги виждаме днес; та тук се намира един от най-красивите дворци в света, тук са устремили към небесата куполите си „Света Жьонвиев“ и Мансаровата „Вал дьо Грас“, тук е разположена вълшебната ботаническа градина! Защо елегантността изчезва от нашия живот? Защо сгради като къщите на Воке, Фелион, Тюилие никнат като гъби и изтласкват на заден план дворците на Стюартите, на кардиналите Миньон и Дюперон? Защо калта, промишлените отпадъци и нищетата преизпълват централната част на столицата, вместо да бъдат отстранени далеч от стария и благороден град?... След смъртта на ангела-благодетел, чиято покровителствена десница се простираше над квартала, тук надигнаха глава хора от най-долните обществени слоеве. На мястото на съветника Попино дойде Серизе. И което е странно и достойно да бъде проучено, резултатите, разглеждани от социална гледна точка, не се различаваха. Попино заемаше без лихва, а умееше и да губи; Серизе не губеше нищо и принуждаваше нещастниците да работят, да омъдряват. Бедняците обожаваша Попино, но не мразеха и Серизе. Тук действа последното колело на парижката финансова машина. Горے — банкерските фирми Нюсенжан, Келер, Дю Типе, Монжено; малко по-долу — лихвари от типа на Палма, Жигоне, Гобсек; още по-долу

гешефтари като Саманон, Шабуасо, Барбе; после градската заложна къща, тази царица на лихварството, която протяга пипалата си на всеки ъгъл, за да улови всички жертви на нищетата, и накрая на самото дъно — Серизе.

Рединготът с ширити трябва да ви подсказе бърлогата на този бивш участник в командното дружество и стар познайник на Шестата палата.

Това бе къща, буквално разядена от селитра и чиито стени, покрити със зеленикави петна, се овлажняваха и воняха като самите нечистоплътни лихвари. Разположена бе на ъгъла на улица Пул и в нея се помещаваше една нищо и никаква кръчма, боядисана в яркочервено, с червени памучни пердета на зарешетените си прозорци и с тезгях, обкован с оловни листи.

Над вратата се полюляваше грозен фенер, над който бе написано: „Мебелирани стаи“. Стените бяха прорязани с железни кръстове, свидетелстващи за нестабилността на сградата, собственост на кръчмаря; той заемаше половината от приземния етаж и мецанина. Мебелираните стаи държеше вдовицата на господин Поаре, по баща Мишоно; те бяха разположени на първия, втория и третия етаж и в тях живееха най-бедните студенти.

Серизе разполагаше със стая в приземния етаж и с друга — в мецанина; до нея се изкачваше по вътрешна стълба, осветявана от прозорец, който гледаше към постлан с плочи двор, отгдето се надигаха отровни зловония. Серизе плащаше на госпожа Поаре четиридесет франка месечно за закуска и обяд; така той задоволяваше и хазайката, като живееше у нея на пансион, и кръчмаря, комуто осигуряваше огромна клиентела от продажба на вина и ракии и печалби, реализирани още преди изгрев-слънце. Господин Кадне отваряше заведението си по-рано от Серизе, който започваше финансовите си операции във вторник — към три часа сутринта лете и към пет — зиме.

Това ранно начало на ужасната му търговия се предопределяше от часа на отварянето на Централните хали, дето тогава отиваха мнозина от клиентите на Серизе.

Предвид на тази клиентела, която изцяло дължеше на Серизе, господин Кадне му вземаше за двете стаи само осемдесет франка годишно и подписа договор за дванайсет години при условие, че

Серизе можеше всеки три месеца да го разтрогне, без да плаща неустойки. Сам Кадне отнасяше на Серизе всеки ден бутилка превъзходно вино за обяд и когато Серизе оставаше без пукнат грош, бе достатъчно да каже на приятеля си: „Кадне, заеми ми сто екю!“ Но той всякога му ги връщаше до стотинка.

Разправят, че Кадне бил надушил, че вдовицата Поаре навремето си дала на Серизе две хиляди франка, което впрочем обяснява донякъде напредъка в работите му от деня, когато се установи в квартала с последните хиляда франка в джоба и покровителството на Дютук. Кадне, чиято алчност растеше заедно с процъфтяващата му търговия, бе предложил в началото на годината два пъти хиляди франка на приятеля си Серизе, но Серизе отказа да ги приеме под предлог, че рискува да влезе в пререкания със съдружниците си, ако финансовата операция пропадне.

— Моите хора ще се съгласят да вземат парите ви срещу шест процента годишно — каза той на Кадне, — а вие ще спечелите много повече, ако ги използвате в търговията си... Да предприемем двама по-късно нещо по-сериозно, но добрият случай изисква поне петдесет хиляди франка; съберете тези пари и тогава елате да приказваме...

Серизе бе съобщил на Теодоз за възможността да се закупи изгодно къщата, след като се бе убедил, че дори заедно с госпожа Поаре и Кадне не би могъл да има на ръка сто хиляди франка.

И тъй лихварят се чувствуваше напълно сигурен в леговището си, дето при нужда можеше да разчита на помощ. Имаше дни, когато идваха не по-малко от шестдесет, а дори и осемдесет клиенти, мъже и жени; те изпълваха кръчмата, тълпяха се в коридора, седяха по стъпалата на стълбата или се отправяха към бюрото, дето недоверчивият Серизе не приемаше повече от шест човека наведнъж. Пристигналите първи пазеха реда си и кръчмарят или неговият помощник изписваха с тебешир номера по шапките на мъжете и по полите на жените.

Често стоящите отпред преотстъпваха за пари реда си на последните, подражавайки на файтонджиите. В някои дни, когато клиентите бързаха да отидат час по-скоро в халите, предният номер се заплащаше с чаша ракия и едно су. Клиентът, излизащ от кабинета на Серизе, назоваваше следващия поред и ако понякога възникваха спорове, Кадне бързо ги пресичаше, като казваше:

— Но ако с вашите викове доведете стражата и полицията, какво ще спечелите? Той ще затвори бюрото, и толкоз.

„Той“ — това бе Серизе. Когато някоя нещастница, останала без късче хляб и виждайки децата ѝ да умират от глад, в отчаянието си изтичаше да заеме десет-двайсет су, тя се обръщаше към кръчмаря или към помощника му с думите.

— Тук ли е той?

Дебелият и нисък Кадне, облечен в син костюм с черни наръкавници, с кръчмарска престилка и с каскет на глава, изглеждаше в очите на такива нещастни майки като ангел небесен, когато им отговаряше:

— Той ми каза, че сте честна жена и ми нареди да ви дам четиридесет су. А вие знаете какво трябва да правите по-нататък...

И странно нещо, благославяха го, както някога благославяха Попино.

Проклинаха Серизе в неделя сутринта, когато си уреждаха сметките; цял Париж го проклинаше в събота, когато върху парите за извършена работа се правеха удържки, за да му се възстановят дължими суми и проценти! Но бе провидение, бе бог за бедните от вторник до петък всяка седмица.

Стаята, в която живееше, служила някога за кухня на обитателите на първия етаж, беше почти празна; дъсченият под, боядисан с вар, още носеше следи от сажди. Стените, покрай които беше наредил столове, и плочите от пясъчник, които заменяха паркета, попиваха и същевременно изпускаха влагата. Камината, от която бе останал само отдушникът, бе заменена с желязна печка, дето в студени дни Серизе гореше каменни въглища. Под този отдушник, на половин стъпка над пода, се издигаше квадратен дъсчен подиум, където имаше маса, струваща не повече от двајсет франка, и дървено кресло, с кръгла възглавничка от зелена кожа. Стената зад подиума Серизе бе обковал с дъски, а самия подиум бе обградил с малък параван от нерендосано дърво, за да не му духа откъм прозореца и откъм вратата; но този двукрил параван имаше това неудобство, че пропускаше топлината на печката. Прозорците имаха отвътре огромни капаци, подплатени с ламарина и прикачени на металически рамки. Вратата, подплатена с ламарина, също вдъхваше респект.

В дъното на стаята, в един от ъглите, се виждаше вита стълба, изнамерена от някакъв полуразрушен склад на улица Шапони закупена от Кадне, който я бе поставил в мецанина, като по настояване на Серизе премахна всяка връзка с първия етаж, след което зазида и вратата, извеждаща на площадката. По този начин жилището се бе превърнало в същинска крепост. В другата стая на Серизе имаше килим, купен за двайсетина франка, тесен креват, шкаф, два стола, едно кресло и желязна каса във вид на писалищна маса с великолепна ключалка, купена на вехто. Серизе се бръснеше пред огледалото на камината; имаше два чифта памучни чаршафи, шест хасени ризи и всичко останало също бе ушито от евтина материя. Един или два пъти Кадне видя Серизе облечен елегантно; лихварят, изглежда, пазеше в последното чекмедже на шкафа си нов костюм, с който можеше да се появи в Операта и дори в обществото; празничните дрехи правеха Серизе толкова неузнаваем, че ако не го разпознаваше по гласа, Кадне би го попитал: „С какво мога да ви услужа?“

Това, което клиентите най-много харесваха у Серизе, бе веселият нрав и остроумието му; той говореше на техния език. Принудени да живеят в самото сърце на нищетата, Кадне, двамата му помощници и Серизе винаги запазваха спокойствие подобно на гробари сред ридаещите близки на покойника или на стари сержанти сред мъртъвци; те изслушваха безучастно воплите на гладните, на отчаяните, както хирурзите слушат безучастно стоновите на пациентите в болниците, и като войниците и санитарите изричаха тези нищо неозначаващи думи: „Имайте търпение, повече смелост! Защо да се отчайвате! Ще се убие, а после?... С всичко се свиква, малко разум“ и т.н.

Серизе криеше парите, необходими за сутрешните му операции, в двойното дъно на креслото, на което седеше, и измъкваше оттам не повече от сто франка наведнъж, след което ги пъхаше в джобовете на панталона си; макар че черпеше от паричните си резерви само в промеждутъци между две групи просители, като държеше вратата си затворена и я отваряше едва след като отново напъхваше парите в джобовете си, Серизе нямаше основание да се бои от нещастниците, дошли от всички краища на Париж да получат някой и друг грош. Разбира се, съществуват различни форми на честност и добродетелност и нашата „Монография на добродетелта“^[1] има за основа тази именно социална аксиома. И когато човек действа

против съвестта си, когато открито нарушава общоприетите норми на поведение, това все още не ще рече, че е недостоеен за уважение; дори когато е нечестен, ние не можем да го изпратим в изправителната полиция; дори и крадец, той не е подсъден; макар и осъждан, той още може да се ползува с уважение в затвора, като даде доказателства за онази своеобразна честност сред престъпниците, която ги задължава да не издават другаря си, справедливо да делят плячката и да се излагат на едни и същи рискове. И именно тази форма на честност, която всъщност е може би само сметка, необходимост, все още предлагаща на човека възможност да запази остатъци от някакво величие и последни шансове да се върне към доброто, цареше напълно в отношенията между Серизе и клиентите му. Серизе не прибегваше към измами, не търсеха да хитруват и бедняците; не си оспорваха взаимно ни размера на дълга, ни процентите. Много пъти Серизе, произлязъл впрочем от низините, бе поправял неволната грешка в интерес на злощастника, който дори и не подозираше това. Ето защо считаха Серизе за куче, но куче честно; думата му в тази долина на скръбта бе свещена. Веднъж някаква жена, взела от него трийсет франка, умря, без да погаси дълга си.

— Ето ползата ми от вас — каза той на хората около него, — а вие ме кълнете. Но както и да е, аз няма да тормозя дребосъците!... — И Кадне отнесе на сираците хляб и евтино вино.

След този случай, който покрай всичко друго бе и добра сметка, и в двете предградия казваха за Серизе:

— Не, не е лош човек!...

Дребното лихварство, разбирано така, както го разбираше Серизе, каквото и да казваме, не е такова голямо зло като градската зложна къща. Серизе даваше десет франка във вторник, за да получи дванайсет в неделя сутринта. За пет седмици той удвояваше капитала си, но затова пък си позволяваше множество великодушни жестове. Великодушието му се свеждаше до това — от време на време да взема от длъжника само единадесет франка и петдесет сантима; случваше се дълго да не му заплатят проценти. Освен това, когато заемаше петдесет франка на дребен продавач на плодове при условие да му върне шестдесет или сто за сто и двадесет на продавача на торф, Серизе рискуваше парите си.

Когато прекосиха улица Пост и стигнаха на улица Пул, Теодоз и Дюток забелязаха тълпа от мъже и жени и в светлината на фенера пред кръчмата съгледаха червените, попукани, смачкани, смръщени от мъка лица на нещастниците, плешиви, отдавна невчесани, подпухнали от вино, изсъхнали от ракия, едни заплашващи, други примирени, хапливи, духовити, безразлични, облечени в дрипи, които дори четката на художник с най-смело въображение не може да възпроизведе.

— Тук ще ме познаят — каза Теодоз на Дюток и го повлече настрана. — Постъпихме глупаво, като дойдохме в разгара на работата му...

— И не помислихте, че Клапарон спи в бърлогата му и че не познаваме вътрешното й разположение. Слушайте, има неща, неудобни за вас и напълно удобни — за мен; аз например мога да поговоря с моя експедитор и да го поканя на обяд; утре заседават в съда и не ще можем да закусим заедно в „Хижата“. Но в едно от сепаретата откъм градината...

— Не, не. Могат да ни подслушват, без да усетим — възрази адвокатът; — предпочитам „Пти Роше дьо Канкал“ — сядаме в отделено сепаре и разговаряме тихо.

— А ако ви видят със Серизе?

— Тогава да отидем в „Червения кон“ на кея „Турнел“.

— Това вече е друго; в седем часа там е пусто.

И Дюток тръгна сам сред това парцаливо сборище и неведнъж чу да произнасят името му, защото наистина бе трудно да не срещне някой подсъдим, както Теодоз би срещнал тук някои от клиентите си.

В тези квартали мировият съдия е върховен съдия и всички спорове секват в неговия кабинет, особено откакто бе узаконена компетенцията му във всички дела, в които сумата на иска не превишава четиристотин франка. Бедняците се боят от съдилищния писар не по-малко от самия съдия и ето защо всички боязливо се оттегляха пред Дюток. На стълбата той видя жени, седнали на стъпалата: ужасна изложба, подобна на витрините с амфитеатрално разположени на тях цветя и сред които имаше и млади, и с изпити лица, и болни; разноцветните шалчета, шапчици, рокли и престилки правеха сравнението по-правдоподобно, отколкото може да бъде. Дюток едва ли не се задуши, когато отвори вратата на стаята, дето вече шестдесет души бяха оставили вонята си.

— Вашият номер? Номерът ви — крещяха от всички страни.

— Затваряйте си човките — извика от улицата нечий хриплив глас, — това е писарят при мировото съдилище!

И изведнъж се възцари пълна тишина. Дюток намери експедитора си в жилетка от жълта кожа, от каквато правят ръкавиците на стражарите; под нея се подаваше друга, плетена жилетка, необикновено грозна и овехтяла. Вие можете да си представите болезненото лице на този човек, чиято гола шия се подаваше от своеобразната си коруба; главата му бе забрадена с копринена кърпа, която покриваше част от челото и врата и придаваше на физиономията на лихваря едновременно злоещ и заплашителен вид; това впечатление се усилваше още повече при светлината на евтината свещ, каквито се продават по една ливра дузината.

— Не, тази работа не може да върви така, татко Лантимеш — казваше Серизе на висок старец на около седемдесет години, който стоеше пред него с червеното си вълнено боне в ръка, смъкнал го от плешивата си глава. През разкопчаната, износена работна риза на стареца се виждаше голата му гръд, покрита с бели косми.

— Кажете ми сега какво смятате да предприемете! Сто франка, дори при условие да получа за тях сто и дваисет, не се пушат току-така като куче в черква...

Петимата останали клиенти, сред тях две кърмачки, едната от които плетеше, а другата кърмеше детето си, прихнаха да се смеят.

Когато видя Дюток, Серизе почтително стана и побърза да го посрещне, като каза на стареца:

— Имате време да си помислите, но вие разбирате, това ме смущава — стар ключар да иска сто франка.

— Но ако става дума за изобретение? — извика старият работник.

— Изобретение, и само сто франка! Вие не познавате законите! Мислете най-малко за две хиляди франка — намеси се Дюток. — Та нали трябва патент, трябва покровители...

— Така е — потвърди Серизе, който разчиташе много на такива случаи. — Слушайте, татко Лантимеш, елате утре в шест часа, тогава ще помислим. Не може да се говори за изобретения, когато има хора.

— Ако работата си струва, включвам се и аз.

— Защо сте станали толкова рано — за да дойдете и да ми кажете това ли? — запита недоверчивият Серизе, подразнен от думите „включвам се и аз“. — Можехме да се видим в канцеларията.

И той скришом погледна Дюток, който макар да казваше истината, като напомняше за Клапарон и за необходимостта да се заемат по-енергично с работата на Теодоз, изглеждаше объркан. После Дюток излезе, като преди това си определи среща със Серизе.

— Можехме да се видим тази сутрин в канцеларията ми — повтори Серизе, изпращайки Дюток до вратата.

— Ето един — рече си той, като се връщаше на мястото си, — който гледа да ме омотае в мрежите си... Е добре, ще оставим експедиторската служба... А, кумичке! — извика той. — Вие също изобретявате, но само... деца... Този номер е забавен, колкото и да е стар.

[1] „Монография на добродетелта“ — произведение от характера на „Физиология на брака“, върху което Балзак работи от 1833 година. Текстът не е бил никога отпечатван. ↑

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА

КАК БЕ ПОБЕДЕНА БРИЖИТ

Излишно е да описваме срещата на тримата съдружници, толкова повече, че всичко, за което се споразумяха, бе разказано от Теодоз на госпожица Тюилие; необходимо е обаче да подчертаем, че проявената от Ла Пейрад ловкост почти уплаши Серизе и Дюток. Още от тази среща у банкера на бедните се породил мисълта да излезе от играта, щом партньорът му се оказва такъв силен играч. Да спечели на всяка цена, да вземе връх над най-сръчните, дори и чрез измама, е честолюбив стремеж на истинските приятели на зелената маса. Ето откъде дойде ужасният удар, който впоследствие щеше да се стовари върху Ла Пейрад.

Впрочем той познаваше съдружниците си; ето защо, въпреки постоянното напрежение на умствените му сили, въпреки непрекъснатите усилия, които изискваше многоликата му роля, нищо не го уморяваше повече от играта с двамата му съучастници. Дюток бе голям мошеник, а Серизе някога бе играл в театър, така че разбираше чудесно условния език на позорството. Маската на безстрастно лице а ла Талейран би ги накарала да скъсат с провансалеца, който бе в ръцете им, и затова той трябваше да играе роля на непринудено, открито, едва ли не наивно момче, а подобна игра изисква върховни усилия. Да създава илюзии в партера, може всеки свестен артист, но да заблуждаваш госпожица Марс, Фредерик Льомер, Потие, Талма Монроз е висше изкуство.

И тъй, след тази среща в ресторанта Ла Пейрад, както и не помалко проникателният Серизе, почувствува страх, който сега, в последния период на голямата игра, вледеняваше кръвта му, стискаше го за гърлото и караше краката му да се подкосяват като на комарджия, наблюдаващ с крайчеца на окото си рулетката, дето е заложил последния си шанс. В такива напрегнати минути чувствата придобиват необикновена острота, а умът стига до свои прозрения, недосегаеми за човешката наука.

На другия ден след срещата със съдружниците си Теодоз отиде да обядва у Тюилие; под благовидния претекст, че трябва да посетят госпожа Дьо Сен Фондрий, съпруга на прочутия учен, с която искаха да се сблизат, Тюилие взе жена си и остави Теодоз насаме с Брижит. Нито Тюилие, нито сестра му, нито Теодоз не се заблуждаваха относно истинския смисъл на тази постъпка, която някогашният красавец от времето на Империята наричаше дипломатическа.

— Млади момко, не злоупотребявай с невинността на сестра ми, внимавай — каза Тюилие тържествено, преди да излезе.

— Госпожице — захвана Теодоз, като притегли креслото си към дълбокото кресло, в което плетеше Брижит, — помислили ли сте, че трябва да се спечели разположението на търговците в нашия район към Тюилие?

— А как ще стане това? — запита Брижит.

— Но вие сте в делови отношения с Барбе и Метивие.

— О, наистина!... Честна дума, вие не сте вчерашен — каза тя след кратко мълчание.

— Когато човек обича хората, стреми се да им помага — отвърна Теодоз сдържано и същевременно наставнически.

Да спечели Брижит в тази продължителна битка, започнала преди две години, бе за него толкова важно, колкото Наполеон да овладее големия редут под Москва. Но той трябваше и да омагьоса Брижит, както дяволът според средновековното вярване е омагьосвал хората, и то така, че никога повече да не се опомни. От три дни вече Ла Пейрад обмисляше задачата си и добре разбираше всичките ѝ трудности. Ласкателството, това сигурно оръжие в сърчните ръце, се оказа безсилно пред старата мома, простила се отдавна с всякакви илюзии. Но за човек с неотстъпна воля не съществуват непреодолими прегради и Ламарковци^[1] винаги ще съумяват да превземат своя Капри. Така че ще се опитаме да не пропуснем нищо от паметната сцена, разиграла се тази вечер; всичко в нея има своето значение — и мълчанието, и сведените очи, и погледите, и извивките на гласа, обхващащи сърцето като мрежа.

— Но — отвърна Брижит, — вие вече ни доказахте, че ни обичате много...

— Брат ви говорил ли ви е за това?

— Не, само ми подхвърли, че желаете да разговаряте с мен...

— Да, госпожице, защото вие сте главата на семейството, но като поразмислих добре, открих много рискове за себе си в тази работа; човек може да се излага така само за близки хора. Касае се за цяло състояние, за четиридесет хиляди франка годишен доход... и ни следа от каквито и да било спекулации... просто недвижимо имущество... Мисълта да се осигури за Тюилие състояние ме грабна от самото начало... Това бие на очи, аз вече му говорих... Защото всеки, освен ако не е глупак, с основание ще се запита: „Защо пък толкова много се грижи за нас?“ Но както обясних на вашия брат, действайки в негов интерес, аз се лаская от надеждата, че действам и в свой интерес. Ако той желае да стане депутат, две неща са абсолютно необходими: да се заплати цензът и по някакъв начин да нашуми името му. И ако аз, изхождайки от моите добри намерения, стигам дотам да желая да помогна на Тюилие да напише книга за държавния кредит, за каквото и да било... налага се да помисля и за състоянието му... А вие няма защо да му давате тази къща.

— На брат ми?... Че аз още утре ще я прехвърля на негово име!
— извика Брижит. — Вие не ме познавате!...

— Вярно е, не ви познавам напълно — потвърди Ла Пейрад, — но зная за вас неща, които ме карат да съжалявам, че не ви казах всичко от самото начало, когато замислих плана, по който ще стане избирането на Тюилие за общински съветник. Но утре около него ще се появят завистници, предстои му трудна задача; трябва да внесем смут сред съперниците му, да ги обезвредим напълно!

— А деловият въпрос... — прекъсна го Брижит, — в какво се състоят трудностите, свързани с него?

— Госпожице, трудностите са от морално естество... и аз ще се осмеля да ви служа само след като поговоря с моя изповедник... Колкото до юридическата страна на въпроса, о, работата е напълно законна и аз, както знаете, членувам в корпорацията на парижките адвокати, а тя е строго принципна и аз никога в живота си не бих се заел с дела, които будят съмнение... Успокоява ме едно: че от всичко това за себе си не искам нито грош.

Брижит седеше като на жарава, лицето ѝ гореше, късаше вълнения конец, отново го връзваше и не знаеше какво да каже.

— Днес — продума най-после тя, — недвижимият имот трябва да струва най-малко милион и осемстотин хиляди франка, за да носи

годишен доход четиридесет хиляди...

— Аз ще ви покажа къщата, така че вие сама ще пресметнете приблизителния доход, и мога да ви гарантирам, че Тюилие ще стане собственик на сградата с петдесет хиляди франка...

— О, ако вие ни помогнете да я вземем — извика Брижит с дълбоко вътрешно вълнение, предизвикано от пробудилата се в нея алчност, — то тогава, драги мой господин Теодоз...

Тя се спря.

— Продължете, госпожице...

— Тогава, може да се окаже, че сте се трудили във ваш интерес.

— О, ако Тюилие е издал тайната ми, аз напускам този дом.

Брижит вдигна глава.

— Каза ли ви, че обичам Селест?

— Честна дума, не! — извика Брижит. — Но аз сама исках да ви говоря за нея.

— Да ми предложите ръката й?... О, Бог да ни прощава! Аз бих искал тя сама с родителите си да направи своя избор... Не, не, от вас искам само вашето разположение, вашата подкрепа... Обещайте ми, вие, както и Тюилие, като награда за усилията ми, вашето влияние, вашето приятелство; кажете ми, че ще се отнасяте с мен като с ваш син... И тогава ще ви поискам съвет... И ще постъпя така, както решите, дори не ще разговарям с изповедника си. Повярвайте ми, от две години вече наблюдавам семейството, в което бих искал да вляза, като донеса вместо състояние името си, енергията си... Защото аз ще преуспея!... И така аз виждам, вие притежавате морала на доброто старо време, здрави и непоколебими възгледи... Вие сте делови човек, а да наблюдаваш всички тези качества у близките си, е особено приятно!... С такава тъща като вас аз бих бил освободен от редица домашни грижи, които ни пречат да се отдадем на политиката, когато това се наложи... В неделя вечерта аз наистина се възхищавах от вас... О, вие бяхте просто прекрасна! Как бързо и неусетно се справихте с всичко!... За десетина минути трапезарията бе готова за танци. И без за миг да излезете от дома, съумяхте да намерите толкова напитки, да пригответе такива лакомства... „Ето — казах на себе си, — ето една образцова домакиня!...“

Ноздрите на Брижит се разтваряха от удоволствие, тя просто вдишваше думите на младия адвокат, а той скришом я наблюдаваше,

доволен от победата си. Успял бе да докосне чувствителната струна в сърцето на старата мома.

— А — рече тя, — аз съм свикнала с домашната работа, познавам я добре!...

— Да докоснеш една чиста, спокойна съвест — промълви Теодоз, — о, това ми стига!

После стана от мястото си, отново седна и каза:

— Ето в какво се състои нашата работа, скъпа лелю... Защото вие все пак ще ми бъдете лелка...

— Млъкнете, негоднико! — сгълча го Брижит. — И говорете по работата.

— Аз ще бъда с вас съвсем откровен и знайте, че се излагам на риск, като ви казвам нещата такива, каквито са, тъй като това са тайни, които зная по силата на моето положение на адвокат... Ние с вас двама, може да се каже, вършим престъпление против служебната тайна. Един парижки нотариус се сдружил с някакъв архитект, закупили свободни терени и започнали да строят... Но претърпели крах... излъгали се в сметките си... но това нас не ни занимава... Между къщите, които тази незаконна компания (защото нотариусът не може да участва в никакви сделки) е построила, има една, която не е завършена и затова ще бъде продадена за сто хиляди франка, макар теренът и строежът да възлизат на четиристотин хиляди. Тъй като къщата е почти готова, остават за довършване само някои вътрешни работи, много лесно е да се направят всички изчисления; материалите са на разположение у предприемачите, а те ще ги отстъпят на по-ниска цена, така че цялата сума няма да възлезе на повече от сто и петдесет хиляди франка. Къщата има много добро изложение и след заплащане на данъците ще започне да носи повече от четиридесет хиляди франка годишен доход. Цялата е от дялан камък, а вътрешните стени — от мек пясъчник; фасадата е украсена с разкошна скулптура за повече от двайсет хиляди франка; прозорците са с огледално стъкло, а дръжките им са някаква нова система от италианския град Кремона.

— Добре, добре, но в какво се състоят трудностите?

— Ето в какво: нотариусът е решил да запази за себе си този дял от голямата плячка, която се изплъзва от ръцете му, и в настоящия момент, скрит под името на свой приятел, е един от заемодавците, заинтересувани строежът да бъде продаден на търг. Но за да се

избягнат излишни разходи, работата не стигна до съда, така че бе уговорено продажбата да се извърши на основата на взаимно съгласие. Решил обаче на всяка цена да тури ръка на строежа, нотариусът се обърнал към един от клиентите ми и го замолил да му стане подставено лице. А моят клиент е беден човечец и ми каза буквално така: „О, това е цяло състояние, ако успеем да го измъкнем под носа на нотариуса!...“

— В търговията стават такива работи — подхвърли живо Брижит.

— Ако беше само това — продължи Теодоз, — можеше да ви отговоря така, както е отговорил приятелят ми на един от учениците си, който се оплакал, че му било много трудно да създава шедьоври в живописата: „О, момчето ми — казал му той, — ако беше иначе, всеки лакей щеше да рисува картини...“ Но, госпожице, дано успеем да заблудим този ужасен нотариус, разорил вече множество частни имуществва, защото той, уверявам ви, е много хитър и лесно няма да се остави втори път да го измамат. Когато недвижимото имущество се продава на търг, ако заемодавците не са доволни от получената сума, имат право в определен срок да предложат по-висока цена и по такъв начин да запазят имота за себе си. Ако ние не съумеем да го залъжем до изтичането на този срок, ще се наложи да прибегнем до нова хитрост. Но не излиза ли от рамките на закона подобна стъпка?... Мога ли да я предприема в интерес на семейството, в което желая да вляза?... Ето какво ме занимава от три дни насам...

Брижит, не може да отречем това, се колебаеше и тогава Теодоз пусна в ход последния си коз.

— Нощта е пред вас, помислете си, пък утре пак ще поговорим.

— Чуй, момчето ми — каза Брижит, като погледна адвокатата с почти влюбени очи, — преди всичко трябва да се види къщата. Къде е тя?

— Близо до Мадлената! След десетина години там ще бъде центърът на Париж. И ако искате да знаете, за тези участъци се е мислело още в 1819 година! Богатството на банкера Дю Тийе произлиза от тази афера. Нашумелият банкрут на нотариуса Роген,^[2] банкрут, който предизвика навремето си такъв ужас в Париж, нанесе тежък удар върху престижа на нотариуската корпорация и причини

гибелта на прочутия парфюмерист Бирото, е също свързан с нея. Малко се избърза със спекулациите по тези поземлени участъци...

— Спомням си това — отвърна Брижит.

— Къщата сигурно може да бъде завършена до края на годината и вече към средата на следващата година ще я дадете под наем.

— Може ли да я видим утре?

— Мила лельо, аз съм на услугите ви.

— О, пак ли!... Моля, не ме наричайте така пред хората. А колкото до нашата работа, нищо не мога да кажа, преди да съм видяла къщата.

— Тя е шестетажна, с девет прозореца на фасадата, с хубав двор, има четири магазина и е на ъгъл... О, нотариусът разбира от тия неща! Но стават неочаквани събития и държавните лихви и прочее ценни книжа отиват по дяволите. На ваше място бих продал всички свои облигации, както и всичко, което притежава госпожа Тюилие, за да купя за Тюилие тази красива къща. А после с бъдещите си спестявания ще възстановите дължимото на тази добра женица... Може ли да си представим по-висока държавна рента от днешната. Сто дваисет и два процента!... Просто невероятно! Трябва да се побърза.

Брижит облизваше устни; тя съзираше възможност да запази капиталите си и да обогати брат си за сметка на госпожа Тюилие.

— Моят брат е прав — каза тя на Теодоз, — вие сте рядък човек и ще отидете далеч...

— Той всякога ще върви пред мен — отвърна Теодоз с искреност, която трогна старата мома.

— Но вие ще станете член на семейството ни — произнесе в отговор тя.

— Предвиждам препятствия — додаде Теодоз, — госпожа Тюилие е малко налудничава, тя никак не ме обича.

— О, бих искала да видя ще посмее ли да гъкне! — извика Брижит. — Ние да си свършим работата — продължи тя, — ако само може да се свърши, а колкото до вашите интереси, предоставите ги на мен.

— Тюилие, член на генералния съвет, собственик на къща, носеща повече от четиридесет хиляди годишен доход, награден с орден, публикувал сериозен и важен политически труд... избран за

депутат в 1842 година. Между нас да си остане, мила моя лелко, но такава обич човек може да изпитва само към своя тъст...

— Така е.

— Аз нямам състояние, но затова пък ще удвоя вашето; и ако работата мине тихомълком, ще потърся и нещо друго...

— Докато не видя къщата с очите си — отсече госпожица Тюилие, — нищо не мога да кажа...

— Тогава утре наемете файтон и ще отидем. Аз ще се погрижа за позволителното, което трябва да представим...

— До утре, към обяд — отвърна Брижит, като протегна ръка на Теодоз, за да я стисне в знак на съгласие. Но адвокатът положи върху нея най-нежната и същевременно най-почтителната целувка, каквато Брижит бе получавала в живота си.

— Сбогом, мое дете — каза тя, когато го изпрати до вратата.

Брижит нетърпеливо позвъни и на появилата се на прага прислужничка каза:

— Жозефин, веднага идете у госпожа Колвил и ѝ кажете да дойде при мен.

След четвърт час Флави влезе в салона, дето Брижит се разхождаше, обзета от трескава възбуда.

— Мила моя, моля ви за голяма услуга, която се отнася и до нашата скъпа Селест... Вие познавате Тюлиа, танцьорката от Операта; навремето моят брат ми беше продънил ушите да ми говори за нея.

— Да, драга моя, но тя вече отдавна не е танцьорка, сега е графиня Дю Брюел. И ако не се лъжа, мъжът ѝ е пер на Франция...

— А държи ли още на вас?

— От много години вече не се срещаме.

— Доколкото зная, богатият предприемач Шафару е неин чичо — продължи старата мома. — Той е богат и е стар. Идете да видите някогашната си приятелка и се постарайте да вземете от нея писъмце с няколко думи до чичо ѝ, в което да му каже, че ще ѝ направи неоценима услуга, ако склони да ви даде приятелски съвет, а ние с вас утре в един часа по обяд ще отидем при него. Но нека помоли чичо си да запази всичко в пълна тайна. Хайде, детето ми. Нашата скъпа Селест ще бъде милионерка и ще получи от ръката ми, разбирате ли, от моята ръка, съпруг, който ще я въздигне до небесата.

— Искате ли да ви кажа първата буква на името му?

— Кажете...

— Теодоз дьо ла Пейрад! И вие сте права. Този човек, подкрепян от жена като вас, може да стане министър!...

— Сам Господ го изпрати в дома ни — извика старата мома.

В същия момент господин и госпожа Тюилие се завърнаха от гости.

[1] *Ламарковски* — от Ламарк, Максимилиен (1770–1832) — френски генерал от времето на Наполеоновата империя, в 1807 година овладял остров Капри, сломявайки съпротивата на английския пълководец Хъдсън Лоу. ↑

[2] *Нашумелият банкрут на нотариуса Роген* — Вж. романа на Балзак „Величие и падение на Сезар Бирото“. ↑

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

ЦАРУВАНЕТО НА ТЕОДОЗ

Пет дни по-късно, в началото на април, известието, с което се приканваха жителите да вземат участие в избирането на член на общинския съвет на 20-и същия месец, бе публикувано в „Монитор“ и разгласено с афиши из улиците на Париж. Вече от месец насам бе дошло на власт правителството, наречено „правителство на първи март“^[1]. Брижит беше в неизказано добро настроение, тя се бе убедила в истинността на Теодозовите уверения. Къщата, огледана от горе до долу от стария Шафару, бе призната от него за шедьовър на строителството; бедният Гриндо, архитектът, свързан с работите на нотариуса и на Клапарон, предполагаше, че се труди в своя полза; чичото на госпожа Дю Брюел си въобрази, че се касае за интересите на племенницата му, и заяви, че с трийсет хиляди франка ще завърши напълно строежа.

Така че от седмица насам Ла Пейрад бе божество за Брижит; излагайки му наивно нечестните си аргументи, тя го убеждаваше, че не бива да се изпуска такова състояние, когато то само идва в ръцете ти.

— Е, и какво пък — подхвърли му тя, когато се озоваха наскредината, — ако има там някакъв грях, ще се изповядате, и толкоз.

— Хайде, хайде приятелю — извика приближилият се към тях Тюилие, — за какъв дявол се колебаеш, та помисли за бъдещите си роднини.

— Ще се реша на това — отвърна Ла Пейрад с развълнуван глас, — но при следните условия: не искам да бъда обвинен в алчност и в користолубие, когато се ожения за Селест... Ако заради вас ще трябва да изпитвам угризения на съвестта, направете така, че в очите на хората да остана това, което съм. Не давай на Селест ти, мой стар Тюилие, нищо освен голата къща, която ще ти осигуря...

— Точно така...

— Не се лишавайте заради нас — продължи Теодоз — и нека моята скъпа леля има предвид това при подписване на брачния договор. Поставете остатъка от наличните ви средства на името на госпожа Тюилие, а тя да разполага с тях както намери за добре. Ще живеем като едно семейство и аз ще съумея да си създам състояние, стига само да се освободя от грижи за бъдещето си.

— Това ми харесва — извика Тюилие. — Ето думи на честен човек.

— Позволете ми да ви целуна по челото, дете мое — каза старата мома; — но тъй като прикя все пак е необходима, ще дадем на Селест шейсет хиляди франка.

— За тоалетите й — уточни Ла Пейрад.

— Ние и тримата сме почтени хора — извика Тюилие. — Това ще рече, че вие ще ни помогнете да станем собственици на къщата, после заедно ще напишем моя политически труд и ще се поразшетате, за да издействувате орден за мен.

— Това е сигурно, както е сигурно, че на 1-ви май ще бъдете общински съветник! Само, добри ми приятелю, а и вие, мила лелко, запазете всичко в най-дълбока тайна и не се поддавайте на клеветите, които ще се кажат по мой адрес, когато всички ония, които изиграя, се нахвърлят срещу мен... Предупреждавам ви, че ще ме нарекат и голтак, и мошеник, и опасен човек, и йезуит, и тщеславен, и грабител на чужди състояния... Ще слушате ли подобни обвинения със спокойствие?...

— Не се тревожете — отвърна Брижит.

От този ден нататък Тюилие стана „добрият приятел“. Това име Теодоз произнасяше с глас, който удивляваше Флави не само с физическото качество на тембъра си, но и с различните чувства, които изразяваше. Но обръщението „мила лелю“, така ласкаещо слуха на Брижит, се произнасяше само в семеен кръг и понякога в присъствието на Флави; пред чужди хора се пошепваше на ухото на Брижит. Усилията на Теодоз, Дюток, Серизе, Барбе, Метивие, Минаровци, Фелионовци, семейство Лодижоа, Колвил, Прон, Барниол и всички техни приятели бяха наистина огромни. Големи и малки участвуваха според силите си в делото. Кадне осигури трийсет гласа в своята секция, при което собственоръчно попълни бюлетините на седем неграмотни избиратели. На 30-ти април Тюилие бе избран за член на

генералния съвет в департамента Сена с внушително мнозинство, тъй като само шестдесет човека не бяха дали гласа си за него. На 1-ви май Тюилие се присъедини към обинското тяло, което трябваше да се отпрати към Тюйлери, за да поздравя краля по случай рождения му ден, и се върна оттам сияещ: беше влязъл в двореца непосредствено след Минарови.

След десет дни жълт афиш обяви продажбата на къщата с първоначална цена седемдесет и пет хиляди франка; търгът трябваше да се състои към края на юли. Във връзка с това Клапарон и Серизе водиха разговор, в който Серизе обеща на Клапарон сумата петнайсет хиляди франка на думи, разбира се, ако съумее да направи така, че нотариусът да пропусне фаталния срок за наддаване. Предупредена от Теодоз, госпожица Тюилие напълно се присъедини към тайното споразумение, разбирайки, че трябва да се възнаградят участниците в срамния заговор. Парите трябваше да минават през ръцете на достойния адвокат. Посред нощ Клапарон се среща на площада пред Обсерваторията със съдружника си — нотариус, чиято кантора, обявена за продажба по решение на Дисциплинарната палата на парижките нотариуси, още не беше продадена.

Този млад нотариус, приемник на Леополд Анекен, се бе устремил тичешком към благополучието, вместо да крачи към него спокойно; той още не бе изгубил илюзиите си за по-добро бъдеще и опитваше всичко, за да го постигне. При тази среща бе готов да заплати до десет хиляди франка за възможността да излезе неопетнен от мръсната афера, трябваше да ги връчи на Клапарон само след като получателят подпише едно тайно писмо. Младият човек знаеше, че тази сума бе единственият капитал, с който беднякът се надяваше да оправи работата, и разчиташе напълно на него.

— Да, та кой друг в Париж може да ми даде такава комисиона за тази афера? — каза Клапарон. — Така че, спете си спокойно. Подставеното от мен лице е честен човек, но достатъчно наивен, за да не надуши кроежите ни... Някакъв стар пенсионер ще му даде парите, за да заплати къщата, и той ще подпише дарителния документ на ваше име.

Когато нотариусът даде на Клапарон да разбере, че не може да му заплати повече от десет хиляди франка, Серизе предложи двайсет хиляди на бившия си съдружник, а после поиска от Теодоз петнайсет,

решавайки в последна сметка да остави за Клапарон само три хиляди. Всички разговори, разменени между тези четирима мъже, бяха подкрепени с най-красиви думи за високи чувства и неподкупна честност, с уверения, че ония, на които е отредено да работят заедно, трябва да си помагат един на друг. Докато цялата тази подмолна дейност се извършваше в полза на Тюилие и за която Теодоз го осведомяваше редовно, изтъквайки най-дълбокото си отвращение от подобни срамни истории, двамата приятели обмисляха заедно бъдещия голям труд на „добрия приятел“; така членът на генералния съвет при департамента на Сена стигна до убеждението, че никога не би могъл да преуспее без помощта на този гениален човек, чийто ум го възхищаваше и чиито способности го поразяваха, усещайки с всеки ден все по-силно желание да направи Теодоз свой зет. И от месец май насам Теодоз обядваше вече четири пъти седмично с „добрия приятел“.

Това бе времето, когато Теодоз властвуваше всецяло в семейство Тюилие, подкрепян от одобрителните изказвания на всички приятели на дома. Ето как ставаше това. Слушайки възторжените похвали на Брижит и Тюилие по адрес на Теодоз, Фелионови се страхуваха да не извикат недоволство у тези две важни особи, колкото и преувеличени да им се струваха безкрайните им хвалби. Същото бе и със семейство Минар. Впрочем поведението на този приятел на къщата бе всякога безукорно; обезоръжаваше и най-подозрителните чрез начина, по който умееше да остане незабележим; той бе просто като допълнителна мебел в дома и Фелионови и Минарови започнаха да мислят, че Брижит и Тюилие са наблюдавали и претегляли Теодоз и че в последна сметка са го намерили за достатъчно лекомислен, за да бъде някога нещо повече от добър млад човек, комуто би трябвало да се помага.

— Може би си въобразява — призна веднъж Тюилие на Минар, — че сестра ми ще го упомене в завещанието си; той съвсем не я познава.

Тези думи, подсказани от Теодоз, успокоиха подозрителния Минар.

— Той ни е много предан — каза един ден старата мома на Фелион, — но пък и много ни е задължен; ние не му вземаме никога наем и почти всеки ден обядва у пас...

Тези лъжи, внушавани на старата мома от Теодоз и пошепвани от ухо на ухо в семействата, посещаващи салона Тюилие, разсеяха и последните опасения и Теодоз потвърждаваше думите на Тюилие и сестра му с раболепието на истински блюдолизец. При играта на вист поправяше грешките на „добрия приятел“. Усмивката му, неизменна и благодушна като усмивката на госпожа Тюилие, бе всякога готова за всички баналности, изречени от сестрата и от брата.

Адвокатът постигна онова, което тъй горещо бе желал, приемаше спокойно презрението на истинските си съперници и дори се възползуваше от него, за да прикрие могъществото си. В продължение на четири месеца той имаше неподвижния, вцепенен вид на змия, която поглъща и смилва плячката си. Затова понякога бягаше в градината с Колвил или с Флави, та там да се насмее, да захвърли маската си, да си отдъхне и се посъвземе, отдавайки се пред бъдещата си тъща на ония нервни пристъпи на страстта, които я ужасяваха и същевременно трогваха.

— Не ме ли съжалявате? — питаше той Флави в навечерието на търга, на който Тюилие стана собственик на къщата срещу седемдесет и пет хиляди франка. — Човек като мен да пристъпя като котка, да преглъща думите си, да потиска гнева си... и отгоре на всичко да понася вашите откази...

— Приятелю мой, дете мое!... — мълвеше Флави объркана.

Тези думи, подобно на термометър, показват до какво нагряване ловкият артист бе довел интрижката си с Флави. Бедната жена се разкъсваше между щенията на сърцето си и повелите на морала, между задръжките на религията и тайнствения зов на страстта.

Междувременно младият Феликс Фелион с обич и постоянство, достойни за похвала, даваше уроци на младия Колвил; той удължаваше щедро часовете, вярвайки, че помага на бъдещото си семейство. В знак на благодарност за грижите му и по съвета на Теодоз Колвил канеше Феликс всеки четвъртък на обяд, на който редовно присъствуваше и адвокатът. Флави подаряваше на Феликс ту направено от нея портмоне, ту пантофи, ту табакера и младият щастливец възкликаваше:

— Аз съм щедро възнаграждаван, госпожо, чрез удоволствието да ви бъда полезен.

— Ние не сме богати, господине — отвръщаше Колвил, — но, дявол да го вземе, не искаме да бъдем неблагодарни!

Старият Фелион потриваше ръце, когато слушаше сина си след завръщането му от тези вечери, и вече виждаше своя скъп, благороден Феликс съпруг на Селест.

Ала колкото повече Селест обикваше Феликс, толкова по-строго и по-хладно ставаше държанието ѝ към него, особено след острото предупреждение на майка ѝ една вечер, когато ѝ беше казала:

— Не давайте никакви надежди на младия Фелион, дъще моя. Ни баща ви, ни аз сме в състояние да ви омъжим по свой избор — вие, както знаете, ще получите зестра от други хора; затова не се старайте да се харесате на някакъв учител, беден като църковна мишка, а гледайте да си осигурите обичта на госпожица Брижит и на вашия кръстник. Ако не искаш да убиеш майка си, да, да, ангелче мое... да ме убиеш, довери ми се напълно и запомни веднъж завинаги, че ние преди всичко желаем твоето щастие.

Тъй като окончателният търг бе насрочен за края на месец юли, Теодоз още в края на юни посъветва Брижит да бъде готова и тя побърза да продаде всички ценни книжа на снаха си, както и своите. Провалът на договора на четирите сили, отекнал като оскърбление за Франция, е исторически факт, но при все това е необходимо да припомним катастрофалното спадане на държавната рента към края на юли и август 1840 година, когато перспективата за война бе подчертавана твърде често от господин Тиер и курсът на рентата спадна на двайсет франка, а трипроцентната рента стигна до шестдесет франка при номинална цена сто франка. Но това не е всичко: този финансов крах даде рязко отражение върху стойността на недвижимите имущества в Париж и всички, които бяха обявени за продажба, бяха продадени на загуба. Тези събития направиха Теодоз пророк, гений в очите на Брижит и Тюилие, комуто къщата бе окончателно присъдена срещу седемдесет и пет хиляди франка. Нотариусът, положението на когото се влоши още повече вследствие политическата криза и чиято кантора бе междувременно продадена, се видя принуден да замине за няколко дни в провинцията, задържайки в себе си десетте хиляди франка, предназначени за Клапарон. Посъветван от Теодоз, Тюилие възложи на Грендо да завърши къщата, което архитектът направи, продължавайки да смята, че работи за нотариуса; и тъй като по това време всички строежи бяха преустановени и работниците стояха със скръстени ръце, архитектът с

толкова по-голямо усърдие се зае с любимата си работа. За двайсет и пет хиляди франка той облече в позлата четири салона!...

Теодоз поиска всички сметки да се водят на книга, дето вместо двайсет и пет хиляди да бъдат вписани петдесет хиляди франка. С придобиването на новия дом авторитетът на Тюилие порасна неимоверно много. Колкото до нотариуса, той бе съвсем объркан от политическите събития, връхлетели като гръм от ясно небе върху него. Уверен в могъществото си, силен със съзнанието за толкова извършени от него услуги, държащ в ръцете си Тюилие чрез труда, върху който работеха заедно, и най-вече боготворен от Брижит заради деликатността си, тъй като никога не бе направил и най-малък намек за материалните си затруднения и въобще не говореше за пари, Теодоз се държеше сега по-малко раболепно, отколкото преди. Веднъж Брижит и Тюилие му казаха:

— Нищо не е в състояние да разколебае нашите чувства към вас; чувствувайте се тук като у дома си, а колкото до мнението на Минар и Фелион, от което, кой знае защо, се боите, нека ви кажем, че ни занимава толкова, колкото някоя строфа от стихотворенията на Виктор Юго. Така че оставете ги да си говорят и... горе главата!

— Но ние все още се нуждаем от тези хора за избирането на Тюилие в Камарата на депутатите — отвърна Теодоз. — Вслушвайте се и занапред в съветите ми, щом ги намирате за добри! Когато къщата стане напълно ваша, ще си дадете сметка, че сте я получили едва ли не даром, тъй като ще можете да закупите по шейсет франка стофранковата рента, носеща три процента, на името на госпожа Тюилие и по този начин да възстановите напълно спестяванията й... Изчакайте само да изтече срока на допълнителното наддаване и имайте подръка петнайсетте хиляди франка за нашите нехранимайковци.

Брижит обаче не чака: събра всички свои капитали с изключение на една сума от сто и двайсет хиляди франка и като получи върху двеста и четиридесет хиляди франка трипроцентна рента на името на госпожа Тюилие, възстанови прежното състояние на снаха си. Тази рента носеше годишен доход дванайсет хиляди франка; осигури си и на свое име такава рента, носеща годишен доход десет хиляди франка, заричайки се никога повече да не си създава такива главоболия. За брат си предвиждаше четиридесетте хиляди франка доход извън пенсията, дванадесет хиляди за госпожа Тюилие и осемнадесет хиляди за себе

си, което, взето вкупом, възлизаше на седемдесет хиляди франка плюс наемите от жилището, изчислявани на осем хиляди франка.

— Сега сме не по-малко богати от Минарови — извика Брижит.

— Рано е да ликуваме — възрази ѝ Теодоз; — допълнителният срок изтича едва след още осем дни. Аз уредих вашите въпроси, но моите изоставих напълно...

— Скъпо мое дете, вие имате приятели — възкликна Брижит — и ако се нуждаете от двайсет и пет луидора, всякога ще ги имате от нас.

При тези думи Теодоз размени усмивка с Тюилие, който го отведе в градината и му каза:

— Извинете горката ми сестра, тя гледа на света през кухненското прозорче. Но ако вие се нуждаете от двайсет и пет хиляди франка, аз мога да ви ги заема... когато получа първите наеми от новата къща — добави накрая той.

— Тюилие, примката около врата ми се затяга — извика Теодоз. — Откакто съм адвокат, се разправям с полици... Но, шт, нито дума!... — пошепна Теодоз, уплашен, че беше издал тайната си. — Аз съм в ръцете на мошеници... искам да ги смажа...

[1] *Правителство на първи март.* — На 1 март 1840 година министерският кабинет във Франция бил оглавен от Тиер, сторонник на английска политика, но външнополитическата ситуация се оказала неблагоприятна за Франция и Тиер бил принуден да излезе в оставка. ↑

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

ДЯВОЛИ СРЕЩУ ДЯВОЛИ

Когато разкриваше тайната си, Теодоз се ръководеше от две съображения: да изпита Тюилие и същевременно да предотврати страшния удар, който можеше да му бъде нанесен в тъмната и зловеща борба, предвиждана отдавна. Нека се опитаме с две думи да си обясним ужасното му състояние.

В дните на най-жестока нищета единствен Серизе бе дошъл да го навести в ледената му мансарда, дето лежеше премръзнал в леглото. Останал бе само с една риза. От три дни живееше с един хляб, който режеше на тънки филийки, и се питаше: „Какво да правя!...“ И тъкмо в това трудно за него време излезе от затвора някогашният му покровител, когото бяха помилвали. Излишно е да говорим за планове, които си чертаеха тези двама мъже пред горящите дръвца в камината, единият — завит в покривката на хазайката, другият — потънал в сметките си. На другия ден Серизе, който сутринта бе успял да се срещне с Дюток, донесе панталон, жилетка, палто, шапка и обувца, купени на вехто, и отведе Теодоз на обяд. Провансалецът се озова в ресторант „Пенсон“ на улица Ансиен Комеди и изгълта половината от обяда, който струваше четиридесет и седем франка. При десерта, между две чаши вино, Серизе каза на приятеля си:

— Ще подпишеш ли полица за петдесет хиляди франка, а аз ще те направя адвокат?...

— Но за това са нужни само пет хиляди — възрази Теодоз.

— Остави тази работа на мен, ти ще платиш петдесет хиляди; това е нашият дял, на господина, който току-що те нахрани, и моят в една афера, в която ти нищо не рискуваш, а в замяна на това ще получиш титлата адвокат, хубава клиента и ръката на младо момиче с двайсет, че и с трийсет хиляди франка. Ни Дюток, ни аз можем да се оженим за нея, затова решихме да те облечем като хората, да те храним и поим, да ти плащаме жилището, да те поставим в подходяща за теб обстановка, с една дума, да те направим човек... Но ние се нуждаем от

гаранции. Не е работата до мен, аз те познавам, но имам предвид човека, комуто ще бъда подставено лице... Стягаме те за поход, няма как, затова ще трябва да подпишеш веднага. Ако не пипнем тази зестра, ще потърсим нещо друго... Между нас казано, няма какво да се церемоним много, ясно, нали?... Допълнително ще ти дадем някои уточнения, работата не е чак толкова бърза... Ето, аз имам марки...

— Момче, перо и мастило — извика Теодоз.

— Такива хора обичам! — възкликна Дюток.

— Подпиши: „Теодоз дьо ла Пейрад“ и прибави: „Адвокат, улица Сен Доминик-д’Анфер“, ето тук, под думите „Приел за десет хиляди франка.“ Ние сами ще поставим датата и ще предявим иска, без да вдигаме шум, за да излезе заповед за задържането ти. Корабопритежателите трябва да подсигурят интересите си още докато капитанът и корабите са в морето.

На другия ден след постъпването на Теодоз в адвокатската корпорация приставът при мировото съдилище отиде, по молба на Серизе, късно вечерта при него и всичко бе уредено мирно и тихо. Търговският съд оформя стотици подобни решения в едно заседание. Уставът на корпорацията на парижките адвокати е известен със своята строгост и принципност. Тази корпорация, както и корпорацията на поверениците изискват строга дисциплина от членовете си. Адвокат, когото грози опасност да се озове за неизплатени данъци в затвора Клиши, незабавно се изключва от списъка на адвокатите. И тъй, посъветван от Дюток, Серизе предприе чрез подставено лице мерки, осигуряващи на двамата съдружници по двайсет и пет хиляди франка от зестрата на Селест. Теодоз мислеше, че с подписване на полицата си осигурява живота, както и възможност да упражнява професията си, но колкото повече хоризонтът пред него се проясняваше, колкото по-високо се изкачваше по социалната стълба, толкова по-горещо желаше да се освободи от двамата си съдружници. И сега, искайки от Тюилие двайсет и пет хиляди франка, Теодоз възнамеряваше да се споразумее със Серизе и да откупи на половин цена полицата си.

Подобни срамни спекулации за съжаление не са рядкост. Под една или друга форма те се вършат твърде често в Париж и историкът, желаещ да нарисува точна и вярна картина на обществото, не бива да ги отминава.

Закоравелият развратник и куче от вертепите Дюток все още дължеше двайсет хиляди франка за своята длъжност и се надяваше, в случай, че планът им успее, да се освободи от дълговете си до края на 1840 година. Дотогава ни един от тримата съдружници не бе престъпвал споразумението. Всеки съзнаваше силата си и догаждаше опасността. Затова изпитваха еднакво недоверие един към друг, еднакво се шпионираха, еднакво бе привидното доверие, което си засвидетелствуваха, еднакво мрачни бяха мълчанието или погледите, когато взаимното подозрение проличеше в думите и жестовите им. Но от два месеца насам позициите на Теодоз укрепнаха и добиха внушителната сила на независима крепост. Дюток и Серизе обаче бяха струпали куп барут в подножието ѝ, дето фитилът гореше непрекъснато; достатъчно бе вятърът да духне, за да отиде крепостта по дяволите.

Звярът, както знаем, е особено свиреп, когато се нахвърля върху плячката си, и ето това време бе настъпило за трите изгладнели тигъра. Понякога Серизе пронизваше Теодоз с бунтовен поглед, какъвто в това столетие народът два пъти бе отправил към владетелите си и с който му казваше: „Направих те крал, а сам съм нищо... Не си ли всичко, значи, си нищо.“

Завист като неудържима лавина се надигна в душата на Серизе. Дюток изцяло се намираше във властта на забогателия си експедитор. Теодоз на драго сърце би изгорил полицата на двамата си съдружници в някакъв инсцениран пожар, а заедно с нея и самите тях. И колкото по-ревниво криеха един от друг мислите си, толкова по-лесно ги отгатваха. Като душа, която предчувствува близката си гибел, Теодоз мислеше за козове на противника, за недостойната си игра и за бъдещето си. Признанието пред Тюилие се бе изплъзнало от душата му в момент на отчаяние; надникнал бе във всички потайни местенца на този буржоа и бе намерил там само двайсет и пет хиляди франка.

„А след месец може би и нищо“ — си каза той, когато се прибра у дома си.

Обзе го дълбока омраза към семейство Тюилие. Но държеше Тюилие като с харпун чрез труда, озаглавен „За налозите и погашенията на дълговете“, в който свободната му мисъл намери нови форми за идеите, изложени в органа на последователите на Сен Симон „Глоб“, както и своеобразен, стегнат език, натрупващ плътни бои по

картината и носещ поетичното дихание на южната душа. Практическите познания на Тюилие в тази област помогнаха много на Теодоз. Гъделичкайки честолюбието на наивника, тази необикновено чувствителна струна в човешката душа, Теодоз реши с това именно бедно оръжие да покори окончателно покровителя си. В зависимост от характера човешкото самолюбие е кораво като гранит или ронливо като пясък.

Когато поразмисли, Теодоз си даде сметка, че признанието му не бе погрешна стъпка.

„Виждайки, че му връщам петнайсетте хиляди франка в момента, когато сам се нуждая толкова много от пари — продължаваше да размишлява Теодоз. — Тюилие ще гледа на мен като на олицетворение на честността.“

Ето как Клапарон и Серизе бяха изиграли нотариуса в навечерието на деня, когато изтичаше срокът за допълнителното наддаване. Серизе, комуто Клапарон съобщи паролата и показва жилището на нотариуса, отиде при него и му каза:

— Един от приятелите ми, Клапарон, вие го познавате, ме помоли да намина да ви видя; той ви очаква вдругиден вечерта на уговореното място с десет хиляди франка; ще ви донесе документа, който искате от него, но и аз трябва да присъствувам при връчването на сумата, защото той ми дължи пет хиляди франка... И ви предупреждавам, драги господине, че името в дарителния документ още не е вписано.

— Ще отида — съгласи се нотариусът.

Бедният хитрец чака до зори и един от кредиторите му, с когото Серизе се бе споразумял за половината от получения дълг, задържа нотариуса и взе от него дължимите си шест хиляди франка.

— Ето ти хиляда екю — си каза Серизе, — достатъчни, за да се отърва от Клапарон.

А после отново отиде при нотариуса и му каза:

— Клапарон е негодяй! Той получи петнайсет хиляди франка от човека, който купи къщата, и по всичко изглежда, че ще я задържи окончателно... Заплашете го, че ще разкриете на кредиторите му мястото, дето се укрива, обвинете го в умишлен фалит и Клапарон ще ви даде половината.

Вбесен, нотариусът написа мълниеносно писмо на Клапарон, който в опасенията си да не бъде арестуван, помоли Серизе да му осигури задграничен паспорт.

— Ти ми създаде много неприятности — каза му Серизе, — но аз не съм като теб. Ето, имам всичко на всичко хиляда екю и съм готов да ти ги дам. Замини за Америка и опитай щастието си там, както аз моето тук...

Вечерта, предрешен с помощта на Серизе като старица, Клапарон отпътува за Хавър с дилижанс. Серизе оставаше господар на петнайсетте хиляди франка, които Теодоз трябваше да заплати на Клапарон, и спокойно, без да бърза, зачака адвоката. Този човек, с рядко остра и будна мисъл, се бе договорил с едного от заимодавците, притежаващ полица за не повече от две хиляди франка, че ще излезе в най-изгодния момент с искане да се повиши цената на продаваната къща. Тази маневра бе всъщност идея на Дюток, която Серизе бързаше да осъществи. В нея той виждаше възможност да получи още седем хиляди франка, от които се нуждаеше, за да уреди друга една афера, досущ като тази с Тюилие и която измъченият от мизерия Клапарон бе подсказал. Касаше се за къща на улица Жофроа-Мари, която се продаваше за шейсет хиляди франка. Вдовицата Поаре даваше на Серизе десет хиляди франка, толкова плюс облигации за други десет хиляди му предлагаше и кръчмарят. Тези трийсет хиляди франка, прибавени към шестте хиляди, с които разполагаше, и към парите, които разчиташе да получи, му позволяваха да опита щастието си, толкова повече, че смяташе за сигурни и двайсет и петте хиляди, дължими му от Теодоз.

„Срокът за допълнителното наддаване изтече — си каза Теодоз, когато отиваше да помоли Дюток да доведе Серизе. — Дали да направя опит да се освободя от моята пиявица?...“

— Най-добре е да поговорите по тази работа в дома на Серизе, защото там се крие Клапарон — отвърна Дюток.

И тъй, между седем и осем часа Теодоз се отправи към леговището на банкера на бедните, когато сутринта писарят бе предупредил за посещението на главния човек.

Серизе прие Ла Пейрад в ужасната кухня, дето се потулваха интриги, дето се готвеха човешки страдания и дето двамата приятели закрачиха като зверове в клетка, водейки следния разговор:

— Донесе ли петнайсетте хиляди франка?

— Не, но ги имам у дома.

— А защо не в джоба? — запита остро Серизе.

— Ще ти обясня — отвърна адвокатът, който, изминавайки пътя от улица Сен Доминик до Естрапад, бе обмислил решението си.

Печейки се на ръжена на двамата си съдружници, провансалецът внезапно бе осенен от добра идея. Опасността изостря сетивата ни. Адвокатът разчиташе на силата на откровеността, която покорява всички, дори и мошеника. Човек почти всякога изпитва уважение към противника си, който в дуела разголва гърдите си и не стреля навреме.

— Добре — каза Серизе със зъл глас. — Комедията започва!

Тези зловещи думи той произнесе под носа си, от което прозвучаха още по-заплашително.

— Ти ми създаде великолепно положение и аз никога не ще забравя това, приятелю мой — подхвана Теодоз развълнувано.

— О, какъв си мазен сега! — ухили се Серизе.

— Не ме прекъсвай; ти не се съмняваш в искреността ми, нали?

— Напротив, съмнявам се, и как още! — отвърна банкерът на бедните.

— Що думаш?

— Ти не искаш да изпуснеш от ръце петнайсетте хиляди...

Теодоз повдигна рамене и втренчено погледна Серизе, който недоумяващ мълчеше.

— Ако беше на моето място и живееше под постоянно насочено към теб оръдейно дуло, не би ли поискал и ти да излезеш от такова положение?... Изслушай ме добре. Ти се занимаваш с опасни търговийки и за теб не е излишно да си осигуриш солидна поддръжка в съдебните кръгове на Париж... Ако непредвидени обстоятелства не ме отклонят от моя път, до три години мога да стана заместник кралски прокурор, а може би и адвокат при кралския съд... Днес аз ти предлагам вярното си приятелство, което при всички случаи ще ти бъде полезно, а по-късно обещавам да ти издействувам някоя почтена служба. Това са моите условия.

— Условия! — извика Серизе.

— След десет минути ще ти донеса дващест и пет хиляди франка, а ти ще ми върнеш всички полици на мое име...

— А Дюток? А Клапарон? — изсъска Серизе.

— Ти за тях не мисли — пошепна Теодоз на ухото на приятеля си.

— Много мило! — изсмя се Серизе. — И ти си измислил този номер, за да пипнеш петнайсетте хиляди франка, които не са твои!...

— Но нали добавям към тях още десет хиляди... Пък и добре се познаваме...

— Щом си успял да измъкнеш десет хиляди от твоите буржоа — прекъсна го живо Серизе, — нищо не ти струва да им поискаш двайсет... Срещу трийсет хиляди може да разчиташ на мен... Откровеност за откровеност.

— Ти искаш невъзможното — извика не на себе си Теодоз. — И трябва да знаеш, че ако имаше работа с Клапарон, а не с мен, нямаше да видиш тези петнайсет хиляди, защото къщата вече е собственост на Тюилие.

— Ще отида да му кажа това — заплаши го Серизе, като тръгна към стаята си, която Клапарон бе напуснал преди десетина минути, предрешен като старица.

Двамата противници, както читателят и предполага, разговаряха полугласно и когато понякога Теодоз повишаваше глас, Серизе с жест му припомняше, че Клапарон може да ги чуе. През петте минути, в продължение на които се вслушваше в брътвежа на двата мъжки гласа, Теодоз изпитваше тъмното и страшно безпокойство на човек, заложил в жестока игра живота си. Най-после Серизе се върна и се приближи към съдружника си; по устните му играеше усмивка, свирепите му очи светеха със сатанинско коварство, а по лицето му се бе появило странно оживление като на тържествуващ Луцифер.

— Аз съм бос в тия истории — захвана той, като вдигаше рамене, — но, виж, Клапарон си знае работата; той ненапразно е оправял сметки на големи банкери и сега, като му предадох думите ти, прихна да се смее и каза: „Така си и знаех!...“ Та гледай утре да ми донесеш двайсет и петте хиляди франка, които ми предлагаше, но полицата ще си остане у мен.

— И защо? — запита Теодоз, усещайки по гърба си остри тръпки, сякаш електрически ток му бе пронизал гръбнака.

— Къщата е наша!

— Но как?

— Клапарон е поискал да се повиши продажната цена от името на първия ищец, някаква дребна риба на име Совиню. Пълномощникът Дерош е изготвил иска и утре заран ще получите съобщение... Работата си струва Клапарон, Дюток и аз да се запретнем и да купим къщата за нас... Какво щях да правя без Клапарон? И ето защо аз всичко му простих. Да, простих му и може би няма да ми повярваш, но дори го целунах. Така че промени условията си...

Последните думи прозвучаха толкова по-страшно, тъй като бяха съпроводени с ужасната гримаса на Серизе, който с удоволствие разиграваше сцена от „Единствения наследник“^[1], наблюдавайки скришом поведението на провансалеца.

— О, Серизе!... — изпъшка Теодоз. — Аз, който съм ти мислил само доброто!...

— Знаеш ли какво, драги мой, между нас трябва да има ей това...

И той се потупа по сърцето.

— Ти нямаш сърце. Щом сметна, че си отишъл далеч, реши да ни смажеш... Аз те изтръгнах от твоята тиня, спасих те от ужасите на глада!... Щеше да пукнеш като последен глупак... Ние ти посочихме пътя към богатството, създадохме ти най-хубаво положение в обществото, поставихме те там, дето имаше какво да вземеш... и ето! Сега вече те познавам и ние винаги ще бъдем нащрек.

— Значи, война — извика Теодоз.

— Ти пръв стреля срещу мен — заяви Серизе.

— Но ако вие ме разнищите, сбогом надежди! А ако не ме разнищите, ще имате в лицето ми враг!...

— Това казвах вчера и аз на Дюток — отвърна студено Серизе. — Но какво да се прави, друг избор нямаме... живуркаме и действуваме според обстоятелствата... Ала аз съм добро момче — продължи той след малка пауза; — донеси ми утре в девет часа твоите двайсет и пет хиляди франка, и Тюилие ще има къщата... Ние ще продължим да ти служим всеотдайно, и ти ще плащаш. След всичко, което току-що стана, момчето ми, не можеш да отречеш, че постъпвам благородно.

И Серизе потупа Теодоз по рамото с цинизъм, далеч по-унизителен, отколкото бе някога клеймото на палача.

— Е добре, дай ми срок до обяд — отвърна провансалецът, — защото, както сам казваш, работата иска време!

— Ще се опитам да склоня Клапарон, а то той е много нетърпелив.

— И тъй, довиждане — каза Теодоз с вид на човек, взел внезапно някакво решение.

— Лека нощ, приятелю — отвърна Серизе през носа си, което лишаваше от очарованието ѝ най-хубавата дума в езика ни.

„Ето един, който си намери майстора!“ — си каза той, гледайки от прозореца Теодоз, който вървеше из улицата като замаян.

[1] „Единственият наследник“ — комедия на френския драматург Реняр (началото на XVII в.). ↑

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

МЕЖДУ СЪДЕБНИ ЗАСЕДАТЕЛИ

Когато свърна по улица Пост, Теодоз се отправи с бързи крачки към къщата на госпожа Колвил, крайно възбуден и от време на време си говореше сам. Дълбокото вълнение и изгарящата го като огън тревога, позната на мнозина парижани, защото до подобни ужасни положения стигат хиляди хора в Париж, доведоха адвоката до някакво трескаво състояние, при което изпитваше непреодолима потребност да изрази чувствата си. Ще се опитаме да обясним с няколко думи това състояние. На ъгъла, където се пресичат булевардът Сен Жак дю-О-Па и малката уличка Дьо-з-Еглиз. Ла Пейрад извика:

— Ще го убия!...

— Ето един недоволен — забеляза някакъв работник, чиято шега успокои трескавата лудост, в плен на която бе Теодоз.

Излизайки от Серизе, той реши да се довери на Флави и да ѝ признае всичко. Южните натури са такива — силни до известен предел, после рухват. Намери Флави сама в стаята си; тя го погледна и веднага си помисли, че или ще се опита да я изнасили, или ще я убие.

— Какво ви е? — извика Флави.

— Аз... — измърмори той. — Обичате ли ме, Флави?

— О, нима се съмнявате?

— Обичате ли ме безгранично... дори и ако ви кажа, че съм престъпник?

„Да не е убил някого?“ — помисли си тя. И му отвърна утвърдително, като кимна с глава. Този знак извика у него онова неописуемо усещане на парлива радост, на зашеметяващо облекчение, което изпитва давящият се, когато се улови за спасителния върбов клон; ставайки от стола си, той се хвърли към дивана, където седеше Флави, и разтърсван от ридания, които биха трогнали дори закоравелия съдия, взе ръката ѝ и я намокри със сълзите си.

— Днес за никого не съм у дома — каза Флави на прислужничката си, след което затвори вратата и се върна при Теодоз,

почувствувала в сърцето си прилив на майчина нежност... Намери го заровил глава във възглавниците на дивана и облян в сълзи. Носната кърпа, която Флави взе от ръцете му, бе мокра.

— Но, Боже мой, какво има? Какво ви е? — запита тя отново.

Човешката натура, далеч по-проникновена от изкуството, помогна чудесно на Теодоз; сега той не позираше, сърцето му по закона на всяко сърце се разкъсваше от мъка и тези сълзи, тази нервна криза изкупваха довчерашните му игри.

— Вие сте същинско дете — проговори Флави с нежен глас, като галеше косите на Теодоз, чиито ридания постепенно секваха.

— За мен вие сте всичко на този свят — извика той, покривайки с горещи целувки ръцете на Флави — и ако останете до мен, ако бъдете за мен това, което е тялото за душата и душата за тялото продължи той вече значително успокоен и поглеждащ нежно Флави, — тогава само ще добия смелост.

Теодоз стана и закричи из стаята.

— О, да, аз отново ще се впусна в бой, отново ще почерпя сили, когато като Антей прегърна майка си, ще удуша със собствените си ръце змиите, които се увиват около мен, които ме даряват със змийски целувки, които плюнчат бузите ми, искат да изсмучат кръвта ми, честта ми! О, нищета!... О, колко велики са ония, които съумяват да стоят твърдо на нозете си с високо вдигнати чела!... По-добре да бях умрял от глад на сламеника си преди три години и половина!... Гробът е меко легло в сравнение с живота, който вода! Ето вече осемнайсет месеца как вкусвам живота на буржоа!... И в момента, когато съм пред прага на почтено и щастливо съществуване, пред прага на великолепно бъдеще, когато вече се отправям към обществената пиршествена трапеза, палачът ме удря в гърба... Да, чудовището ме удари в гърба и ми каза: „Плащай дължимото на дявола или ще загинеш!...“ Та аз да не го срина!... Да не разчекна мордата му и да не напъхам ръката си в нея, докато му провиснат червата!... О, и как ще го направя!... Погледнете, Флави, очите ми са вече сухи, нали!... А сега аз отново се смея, отново усещам сили, отново мощ изпълва гърдите ми... О, кажете само, че ме обичате... повторете го! В този момент вашето признание би ме върнало към живота, както се раждат повторно хората, примирени с необходимостта да умрат, когато чуят вестта за помилване.

— Но вие сте ужасен, приятелю мой — промълви Флави. — О, вие ме съкрушихте...

Злочестата жена, която не разбираше нищо, се отпусна на канапето като мъртва, с уморени, блуждаещи очи и тогава Теодоз коленичи пред нея.

— Простете... простете — зашепна той.

— Но, моля, кажете, какво се е случило с вас? — запита Флави.

— Искат да ме погубят. О, дайте ми Селест и ще видите какъв прекрасен живот ще ви създам — и на нея, и на вас... Колебаете се... това ще рече, че сте готова да бъдете моя, и то веднага!...

И той посегна да я сграбчи, но ужасена, Флави скочи от дивана и започна да крачи из стаята.

— О, мой ангел пазител!... О, какво чудо! Сега ясно виждам, че Бог е с мен! В душата ми проблесна светлина. Внезапно ме осени чудна мисъл... О, благодаря ти, добър мой ангел, велики Теодоз... Ти ме спаси.

Флави гледаше с възхищение този хамелеон: опрял коляно до земята, скръстил ръце на гърдите, обърнал очи към небето и удавил в религиозен екстаз грешния си порив, Теодоз произнасяше молитва и се кръстеше със смирения вид на най-благочестив католик.

— Сбогом! — каза той с тъга и с копринена мекота на гласа, които съблазняваха.

— О — извика Флави, — оставете ми тази кърпичка!

Теодоз се спусна надолу по стълбата като луд, изскочи на улицата и забърза към Тюилие; после внезапно се обърна, съгледа Флави в прозореца и с тържествуващ вид размаха ръка.

„Какъв човек!“ — прошепна тя.

— Добри приятелю — подхвана Теодоз със спокоен, мек и едва ли не мазен глас, когато влезе в дома на Тюилие, — ние сме в ръцете на жестоки мошеници. Но аз ще им дам мънищък урок.

— Какво има? — запита Брижит.

— Какво има ли — искат двайсет и пет хиляди франка, за да узаконят продажбата. Тюилие, вземете със себе си пет хиляди франка и елате с мен, аз ще ви осигурия къщата... Създавам си безпощадни врагове!... — извика адвокатът. — Ще се опитат морално да ме унищожат. Дано само не се поддадете на техните клевети и не промените отношението си към мен — това е всичко, което искам от

вас. В края на краищата какво ме засягат интригите им? Ако аз успея, вие ще имате къщата за сто двайсет и пет хиляди франка вместо за сто и двайсет хиляди.

— А това няма ли да се повтори? — запита Брижит с разширени от уплаха очи.

— Право да наддават имат единствено регистрираните по съответния ред заемодавци и тъй като само един от тях се е възползвал от своето право, ние можем да бъдем спокойни. Трябва да се депозират не повече от две хиляди франка, но останалите са нужни, за да възнаградим щедро пълномощниците, а добре ще е и на заемодавеца да подхвърлим някоя хилядарка.

— Иди, Тюилие — каза Брижит, — иди да вземеш шапката и ръкавиците си, а парите знаеш къде са...

— Тъй като изтървах без полза двайсет и петте хиляди франка, сега вече не искам пари в ръцете си... Нека Тюилие сам урежда сметките си — каза Теодоз, когато остана насаме с Брижит. — Вие спечелихте двайсет хиляди франка в сделката с Грендо, той мислеше, че работи за нотариуса, и сега притежавате имот, който след пет години ще струва милион. Ами че това е къща на ъгъла на булевард!

Брижит слушаше неспокойно като котка, усетила под пода мишки. Тя гледаше Теодоз в очите и колкото и да съзнаваше правотата на думите му, изпитваше недоверие.

— Какво става с вас, мила лельо?...

— О, аз не ще се успокоя, докато не станем собственици на къщата...

— Но вие ще дадете двайсет хиляди франка, нали — прекъсна я Теодоз, — за да стане Тюилие, както ние, юристите се изразяваме, безспорен неин владетел? И не забравяйте, че аз вече втори път спечелвам за вас това богатство.

— Къде отиваме? — запита Тюилие.

— При метр Годешал, когото ще вземем за наш пълномощник.

— Но ние му отказахме ръката на Селест! — извика старата мома.

— Тъкмо затова се отправяме към него — отвърна Теодоз. — Аз съм го преценил. Той е честен човек и сега ще се възползува от случая, за да ви услужи.

Годешал, наследник на Дервил, бе в продължение на повече от десет години главен деловодител при Дервил. Теодоз, комуто това обстоятелство бе известно, се досети в отчаянието си за името му и догади възможността да измъкне от ръцете на Клапарон оръжието, с което Серизе го заплашваше. Преди всичко адвокатът трябваше да проникне в кабинета на Дерош и с негова помощ да си изясни положението на противниците си. И единствен Годешал, на основание на близките отношения между писаря и неговия патрон, можеше да го отведе там.

В Париж пълномощниците, свързани с такива връзки, каквито съществуваха между Годешал и Дерош, живеят в пълно съгласие и това им позволява да уреждат с лекота въпросите, които могат да бъдат решени по този път. Те си правят един на друг взаимни отстъпки, позовавайки се на поговорката: „Погледни ме с едно око, да те погледна с две“. От този принцип се ръководят хора с различни професии, като се започне с министри и генерали и се завърши със съдии и търговци; така постъпват навсякъде, където отсъствието на единомислие не е издигнало непреодолими бариери между отделните партии.

„При тази сделка аз получавам солиден процент“ — е мисъл, която не се нуждае от обяснение; то е в жеста, в акцента, в погледа. И тъй като тези обстоятелства са еднакво обичайни за пълномощниците, те се разбират помежду си с недомлъвки и работите се уреждат бързо. Противовес на тези взаимни приятелски услуги ще търсим в това, което може да се нарече „професионална чест“. И както обществото не подлага на съмнение думите на лекаря, когато казва „това лекарство съдържа арсеник“, така не подлага на съмнение и думите на пълномощника. Никакви съображения не могат да надделеят над самолюбието на артиста, над неподкупността на законоведа, над независимостта на обществения труженик. Ето защо пълномощникът в Париж с еднакво безразличие казва: „Не, тук няма да спечелиш, моят клиент е побеснял“, или „Е, какво да се прави, ще почакаме и ще видим...“

Но Ла Пейрад, човек с остър ум, доста дълго бе развявал съдийската си мантия из коридорите на Съдебната палата, за да не разбира, че съдийските нрави благоприятствуват осъществяването на плановете му.

Бе единадесет часа вечерта и Ла Пейрад не беше се излъгал в сметките си, че в този късен час отскорошният довереник все още работи в кантората си.

— На какво дължа честта да бъда посетен от адвокат — запита Годешал, като тръгна да посрещне Ла Пейрад.

Чужденци, провинциалисти, светски хора може би не знаят, че отношенията между адвокати и доверени лица до голяма степен напомнят отношенията между генерали и офицери; между корпорацията на адвокатите и сдружението на доверените лица е строго съблюдавана вододелна линия. С каквото и уважение да се ползува довереникът, колкото и внушителен да бъде професионалният му опит, той трябва да посещава адвоката. Довереното лице е щабният офицер, той надхвърля бойния план, осигурява армията с боеви припаси, подготвя настъплението, а адвокатът води битката. Не се знае защо законът задължава клиента да има работа с две юридически лица вместо с едно, както не се знае защо авторът трябва да има работа и с книгоиздателя, и с книжаря. Уставът на адвокатската корпорация забранява на членовете си да издават каквито и да било документи, отнасящи се до компетенцията на доверените лица. Много рядко се наблюдава големият адвокат да посети кантората на довереника, с когото обикновено се вижда в Съдебната палата, но в света няма правила без изключения и някои адвокати, особено когато изпаднат в положението на Ла Пейрад, нарушават традицията и сами се отправят към доверените лица. Подобни случаи обаче са редки и обикновено се обясняват със спешността на занимаващия ги въпрос.

— Е, приятелю — захвана Ла Пейрад, — работата е сериозна и особено деликатна и ние двамата най-добре ще я разрешим. Тюилие е долу пред вратата ви в един файтон и аз идвам при вас не в качеството си на адвокат, а на негов приятел. Вие единствен сте в състояние да му окажете огромна услуга и аз го уверих, че сте човек с благородна душа (не току-така сте приемник на великия Дервил) и че на драго сърце ще се предоставите на негово разположение. Ето в какво се състои работата.

След като изложи в благоприятна светлина случилото се, разказвайки за мошеничеството на Серизе, на което следваше да се отговори с добре пресметнат удар, адвокатът се постара да спечели доверието на довереника с искреността си, тъй като е известно, че

повечето от клиентите говорят неистини и нахвърлят свой план на действие.

— Драги мой метр, добре би било още тази вечер да намерите Дерош, да го поставите в течение на това съзаклятие и да го помолите да извика утре сутринта при себе си своя клиент, този Совиню; ние трима ще си поговорим с него от сърце и ако той се съгласи да получи, освен дължимото му, още хиляда франка добавъчно, ще му ги дадем, без да смятаме вашето възнаграждение от петстотин франка и други петстотин за Дерош. Тези пари Тюилие трябва да заплати, ако утре в десет часа сутринта Совиню се съгласи да си изтегли иска... Какво иска този Совиню? Да си възвърне парите! Е добре, ни един посредник няма да устои на изкушението да пипне хиляда франка, дори и когато е оръдие на алчни спекуланти. Нека после да се оправя с хората си както може, нас това не ни интересува... Моля ви, избавете от тази банда семейство Тюилие!...

— Веднага ще отида у Дерош — каза Годешал.

— Не преди Тюилие да подпише пълномощно на ваше име и да внесе пет хиляди франка. В такива случаи парите трябва да са на масата.

След кратък разговор, по време на който Тюилие видимо се колебаеше, Ла Пейрад настана Годешал във файтона и го отведе на улица Бетизи у Дерош, подхвърляйки, че той им е на път и че ще продължат към улица Сен Доминик; на сбогуване с Годешал в дома на Дерош Ла Пейрад се договори с него за среща на следващия ден в седем часа сутринта.

Бъдещето и богатството на Ла Пейрад зависеха сега от успеха на преговорите при тази среща. Ето защо не бива да се учудваме, че младият човек, престъпвайки устава на адвокатската корпорация, се осмели да се яви в кантората на Дерош, за да се срещне там със Совиню и да се намеси в битката въпреки риска, на който се излагаше, като се явяваше пред очите на най-страшния от доверените лица в целия Париж.

Влизайки в кантората, той поздрави и внимателно се вгледа в Совиню. Както самото име му подсказваше, Совиню бе марсилец, строител, заемащ място на пръв работник между работниците и предприемачите на строителните работи и натоварен със задължението да следи за хода на строителството. Доходът на предприемача се

ограничава в разликата между сумата, която получава от клиента, и сумата, която изплаща на строителя за строителни материали и за работната ръка.

Когато предприемачът фалира, Совиню предяви иск в Търговския съд и бе признат за един от кредиторите, включени в списъка. Този именно иск бе предрешил печалното банкрутство на гешефтарите, строящи къщата до Мадлената.

Совиню, нисък, набит мъж, облечен в сива, платнена риза, с каскет на главата, седеше в кресло. Трите банкноти от по хиляда франка пред него върху бюрото на Дерош подсказваха достатъчно ясно на Ла Пейрад, че разговорите вече са привършени и че доверениците са претърпели неуспех. Годешал продължително се вгледа в адвоката на бедните, а Дерош го стрелна с острия си поглед така, сякаш заби в него острието на търнокоп. Мобилизиран от опасността, провансалецът беше възхитителен: той взе банкнотите и ги смачка в ръката си.

— Тюилие се отказва от сделката — каза той на Дерош.

— Чудесно, с това въпросът се приключва — отвърна ужасният довереник.

— Да, съгласно договора, подписан от Тюилие и Грендо, вашият клиент ще трябва да ни заплати шестдесет хиляди франка, изразходвани за дострояване на къщата. Вчера пропуснах да ви кажа това — добави Теодоз, поглеждайки към Годешал.

— Чувате ли? — обърна се Дерош към Совиню. — Това ми мирише на процес, който не бих се заел да водя без гаранции.

— Но, господа — заяви провансалецът, — аз не мога да преговарям с вас, без да видя почтения човек, който ми връчи петстотин франка срещу дълга си при условие, че ще му подпише пълномощно. Ти от Марсилия ли си? — Запита Ла Пейрад на южен диалект Совиню.

— О, щом започват на диалект, Совиню е загубен — прошепна Дерош на Годешал.

— Да, господине.

— Тогава чуй, голтако — продължи Теодоз, — теб искат да те разорят... Знаеш ли какво трябва да сториш? Вземи тези три хиляди франка, а когато твоят човек дойде, грабни тоягата и хубаво го натупай, като му кажеш, че е негодник, че е искал да те използва, че

ще си получи пълномощното обратно и че ще му върнеш парите на куково лято. После с тези три хиляди франка, които са твои спестявания, замини за Марсилия. А ако с теб се случи нещо неприятно, ела тук при този господин — той знае как да ме намери и аз ще те измъкна от бедата; защото работата е такава, приятелчето ми, че аз не само съм добър провансалец, но и един от първите адвокати в Париж и приятел на бедните...

Когато намери в лицето на земляка си представител на властта, подкрепящ породилото се в него желание да предаде наелия го по договор лихвар, работникът капитулира, но поиска срещу това три хиляди и петстотин франка.

— Заслужава си да го натупам — промърмори Совиню. — За такива истории и в полицията се отива...

— Само внимавай да започнеш, когато те наругае — забеляза Ла Пейрад. — Така ще ти се признае, че си действувал в самозащита.

Дерош увери работника, че Ла Пейрад действително е член на адвокатската корпорация, и Совиню подписа документа за отказване от иска; доверените лица съставиха акта, действайки от името на Тюилие и Совиню: в него бе потвърдено, че кредиторът е получил дължимата сума и процентите и че му са възстановени всички разходи; така изготвеният документ парираше съдебния процес в самото му начало.

— Ние ви оставяме хиляда и петстотин франка — прошепна Ла Пейрад на Дерош и Годешал, — но при условие да ми дадете документа за отказ от иска; трябва да го отнеса за подпис на Тюилие, който не е мигнал тази нощ и ме очаква у своя нотариус Кардо...

— Добре! — каза Дерош. — А вие можете да бъдете доволен — обърна се той към подписващия документа Совиню, — че така на бърза ръка пипнахте петстотин франка.

— А моите няма ли да ми ги вземат, господин писарю? — запита марсилецът разтревожен.

— О, вие си ги получихте напълно законно — успокои го Дерош. — Само ще трябва да уведомите вашия пълномощник, че се отказвате от вашите права, и поставете вчерашна дата на заявлението си. Минете в канцеларията, ето оттук...

Дерош обясни на първия си деловодител как да изготви документа и задължи друг да внимава разсилният да връчи документа

до десет часа сутринта.

— Благодаря ви, Дерош — каза Ла Пейрад, като стисна ръката на довереника. — Вие за всичко се погрижихте, аз никога не ще забравя услугата ви... Депозирайте документа на Кардо следобед.

— Хей, земляк! — извика адвокатът на Совиню. — Разхождай се с момичето си цял ден из Белвил и не се прибирай по-рано от полунощ...

— Разбирам — каза Совиню, — тупаницата за утре!...

— На добър час — отвърна адвокатът с живописен провансалски акцент.

— Тук има нещо, което не разбирам — казваше Дерош на Годешал в момента, когато адвокатът се показва на вратата на кабинета.

— Тюилие се сдоби с прекрасен имот едва ли не даром — отвърна Годешал, — ето каква е работата.

— Ла Пейрад и Серизе ми приличат на плувци, които се дебнат под водата. Какво да кажа на Серизе, ако ме запита кой ме насади в тази история — обърна се довереникът към адвоката, когато се приближи към масата.

— Кажете, че Совиню ви е принудил — отсече Ла Пейрад.

— А вие от нищо ли не се боите? — запита внезапно Дерош.

— О, аз ще го науча!

— Утре ще узнаем всичко — каза с половин глас Дерош на Годешал. — Никой не е по-бъбрив от победения!

Ла Пейрад излезе, отнасяйки със себе си документа. В единайсет часа той бе при мировия съдия, спокоен и сдържан. Когато видя да влиза побледнелия от гняв Серизе със злобно святкащи очи, Теодоз се приближи към него и му пошепна:

— Драги мой, и аз съм добра душа! И все още държа на твое разположение двайсет и пет хиляди франка в банкноти срещу всички мои полици...

Серизе погледна адвоката на бедните, без да може да намери дума в отговор. Беше позеленял и конвулсивно преглъщаше гнева си.

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА

КЛЕВЕТНИЦИ

— Аз съм неотменим собственик на дома! — извика Тюилие, когато се завърна от Жанино, зет и приемник на Кардо. — Никакви човешки сили не могат да ме лишат от къщата ми. В това ме увериха.

Буржоата вярва много повече на нотариуса, отколкото на доверените лица. Нотариусът му е по-близък от всяко друго официално лице. Парижкият буржоа със страх отива при довереника, чиято войнствена дързост го смущава, докато винаги с удоволствие посещава нотариуса си и се прекланя пред мъдростта и здравия му смисъл.

— Кардо си търси хубаво жилище и ми поиска един от апартаментите на втория етаж — продължи Тюилие. — Каза ми, че ако желая, може да ме запознае в неделя с главния представител на квартиронаемателите, който бил съгласен да сключи с мен договор за срок от осемнайсет години, да плаща данъците и ежегодно да внася четиридесет хиляди франка на мое име... Какво ще кажеш на това, Брижит?

— Нека да почакаме — отвърна тя. — Ах, нашият скъп Теодоз така много ме плаши!...

— О, мила моя, ти още не знаеш какво ми каза Кардо, когато ме запита кой ми уреди тази работа... Каза ми, че съм длъжен да предложа на този човек подарък най-малко за десет хиляди франка. Фактически аз му дължа всичко!

— Но той е почти член на семейството ни — отвърна Брижит.

— Бедното момче, което си е вярно, не иска нищо от нас...

— И така, добри ми приятелю — заяви Ла Пейрад, завръщайки се в три часа от мировото съдилище, — ето ви и пребогат.

— Благодарение на вас, скъпи мой Теодоз...

— А вие, мила лелко, дойдохте ли на себе си?... А, уверявам ви, че се страхувах повече от вас... Вашите интереси за мен са по-важни от моите. Повярвайте ми, от толкова дни насам за пръв път въздъхнах

свободно днес в единайсет часа сутринта; оттук нататък ще ме преследват по петите заклетите ми врагове — двамата мъже, които измаших заради вас. По пътя за насам се питах какво влияние трябва да имате над мен, за да ме тласнете към подобно престъпление. Питах се още дали щастието да бъда член на вашето семейство, да стана ваш син, ще изтрие петното, с което изцапах съвестта си?

— Глупости! Ще изповядаш греха си, и толкоз — отсече небрежно Тюилие.

— Сега — обърна се Теодоз към Брижит — вие спокойно може да заплатите осемдесет хиляди франка за къщата и трийсет хиляди на Грендо — всичко, заедно с допълнителните разходи, сто и двайсет хиляди франка плюс двайсет хиляди прави сто и четиридесет хиляди франка. Ако сключите договор с главен наемател на квартири, поискайте да ви внесе аванс за последната година и запазете за мен и бъдещата ми жена целия първи етаж над мецанина. Вие и при тези условия ще получите от къщата четиридесет хиляди годишен доход. Ако искате да напуснете този квартал и се прехвърлите в квартала, дето се намира Депутатската палата, вие разполагате с достатъчно средства, за да си обзаведете апартамент на първия етаж, който има килер, конюшня и всичко необходимо за хора, живеещи на широка нога. А сега, Тюилие, ще се опитай да ти издействувам кръста на Почетния легион!

При тези думи Брижит извика:

— Наистина, драги мой, вие така добре разрешихте всички наши въпроси, че на драго сърце бих ви оставила да изведете на добър край и тази последна грижа на дома Тюилие.

— Не се отказвайте от правата си, мила лелко — отвърна Теодоз, — опазил ме Бог да направя крачка без вас! Вие сте добрият гений на семейството. Сега аз мисля само за деня, когато Тюилие ще стане член на Палатата. Няма да минат два месеца, и вие ще имате четиридесетте хиляди франка. Но това не ще попречи на Тюилие в първия платежен срок да вложи в банката десет хиляди франка, които ще получи от квартирантите.

След като замая с тия надежди главата на старата мома, Теодоз отведе Тюилие в градината и там, без много да се двоуми, му каза:

— Добри приятелю, намери начин да поискаш десет хиляди франка от сестра си, но нека тя не разбере, че ще ги предадеш на мен;

кажи ѝ, че тази сума ще бъде разпределена между чиновниците в разните служби, за да ускорят удостоверяването ти с ордена на Почетния легион, и че ти знаеш на кого трябва да се дадат пари.

— Добре — съгласи се Тюилие, — аз ще ѝ ги върна, когато получа наемите.

— Парите трябва да ги имаш на ръка още тази вечер, добри приятелю, сега аз ще изляза да потичам за твоя кръст и утре ще знаем какво да предприемем...

— Какъв необикновен човек си ти! — възкликна Тюилие.

— Министерството от 1-ви март скоро ще падне, трябва да получим кръста от него.

Приключил с Тюилие, адвокатът изтича при госпожа Колвил и още от вратата ѝ каза:

— Аз победих; Селест ще стане собственица на имот, възлизащ на милион; при сключване на брачния договор Тюилие ще ѝ го предаде във владение без право да ползува доходите. Но пазете това в тайна, иначе и перове на Франция ще си оспорват ръката на дъщеря ви. Впрочем тя ще получи дома само ако се омъжи за мен. А сега се облечете, за да отидем у графиня Дю Брюел, тя може да издействува кръст за Тюилие. Докато вие надявате бойните си доспехи, аз ще пофлиртувам малко със Селест и после ще ви разкажа всичко в каретата.

Влизайки при Флави, Ла Пейрад бе съгледал в салона Селест и Феликс Фелион. Госпожа Колвил имаше такова доверие в дъщеря си, че спокойно я оставяше насаме с младия преподавател. След големия успех, извоюван сутринта, Теодоз смяташе, че е настъпил моментът да заговори открито със Селест. Часът да скара двамата влюбени бе ударил и адвокатът не се подвоуми да залепи ухо към вратата на салона, преди да влезе, за да узнае до коя буква в азбуката на любовта вече бяха стигнали. Към тази постъпка, присъща на слугите, го бе, така да се каже, подканил шумът от пресекливия нервен разговор, който се водеше в салона. Любовта според одного от нашите поети е привилегия, която ползуват две същества, за да си причиняват взаимно много огорчения за нищо.

Веднъж избрала в сърцето си Феликс за спътник в живота, Селест изпитваше желание не толкова да го изучава, колкото да се слее с него в онова единение на сърцата, което е източник на истинската

привързаност и което кара младите хора против волята си да поставят големи изисквания към избраница си. Спречкването, на което Теодоз бе станал свидетел, имаше за повод дълбокия конфликт, настъпил от няколко дни между математика и Селест.

Тази девойка, духовно изградена във времето, когато госпожа Колвил се опитваше да изкупи прегрешенията си, бе крайно благочестива; тя принадлежеше към паството на дълбоко вярващите и монолитният ѝ католицизъм, леко осенен от заложения в младите души мистицизъм, бе за нея съкровена поезия, неин морален живот, стил на нейното световиждане. Такива екзалтирани девойки обикновено впоследствие стават жени с крайно леко поведение или светици. Но в младата си възраст те тежнеят към деспотическа непримиримост; в сантименталните си и изпълнени с наивен патос души те всякога носят образа на съвършеното и всичко според тях трябва да свети с блясъка на чистата истина, да излъчва прелестното дихание на небесното, на Божественото. Извън идеала им нищо не съществува, всичко е кал и мръсотия. Тази мисъл ги кара да отхвърлят презрително великолепни диаманти, а когато станат жени, обожават щраусови пера.

И тъй, Селест бе открила във Феликс не неверие, а безразличие към религиозните въпроси. Подобно на мнозина геометри, химици, математици и прочути естествоизпитатели, той бе подчинил вярата на разума: смяташе проблема за съществуването на Бога неразрешен както квадратурата на кръга.

В душата си бе деист, но вярваше, тъй както вярват почти всички французи, които придават на вярата си не по-голямо значение, отколкото на новия закон, издаден през Юли. Трябваше да има бог на небето, както в кметството имаше бюст на краля. Достоеен син на баща си, Феликс Фелион не криеше убежденията си; с простодушното и разсеяността на учен, погълнат от научните проблеми, той позволяваше на Селест да чете в сърцето му. И младата девойка не бе в състояние да отдели религиозните въпроси от въпросите на гражданското състояние; тя изпитваше дълбок ужас пред атеизма, а изповедникът ѝ казваше, че деистът е братовчед на атеиста.

— Изпълнихте ли, Феликс, това, което ми обещахте? — запита Селест, когато госпожа Колвил я остави насаме с младия учен.

— Не, скъпа Селест — отвърна Феликс.

— О, да не изпълниш обещанието си!... — прошепна с огорчение девойката.

— Но това би било кощунство — каза Феликс. — Аз ви обичам тъй дълбоко и с нежност, която ме обезсилва дотолкова пред вас, че бях принуден да ви обещавам нещо, непримиримо със съвестта ми. А съвестта, Селест, е нашето съкровище, нашата сила, нашата опора. Как може да искате от мен да отида в църква и да падна на колене пред свещеника, в когото не виждам друго освен обикновен човек?... Та вие първа бихте ме презрели, ако бях ви послушал.

— И тъй, драги Феликс, вие не искате да отидете в църква? — запита Селест, поглеждайки с просълзени очи човека, когото обичаше. — И ако бъда ваша жена, ще ме оставите да ходя там сама, нали? Не, вие не ме обичате тъй, както аз ви обичам. И до този момент съм изпитвала към един безбожник чувство, противно на това, което Бог изисква от мен!

— Безбожник! — извика Феликс Фелион. — О, не! Чуйте ме, Селест... Бог сигурно съществува, аз вярвам в това, но моята представа за него е много по-възвишена, отколкото представата на вашите свещеници; аз не го принизявам до себе си, а се старая да се извися до него... Аз се вслушвам в гласа, който той е вселил в мен и който почтените хора наричат съвест, и се стремя да не помръкне божественото озарение, което осенява душата ми. Ето защо никога никому не ще напакостя, никога не ще престъпя законите на общочовешкия морал, морала на Конфуций, Мойсей, Питагор, Сократ, както и на Христос... Аз ще остана чист пред Бога; моите дела ще бъдат моите молитви; никога не ще излъжа, моята дума ще бъде свята и никога не ще извърша низка, подла постъпка. Ето какво съм научил от добродетелния си баща и което искам да завеща на децата си. Доброто, което е по силите ми, винаги ще го извърша, дори ако трябва да страдам. Какво повече може да се иска от човека?...

Тази изповед на Феликс Фелион накара Селест горчиво да поклати глава.

— Прочетете внимателно — каза тя — „Подражание Христово“^[1]... Опитайте да се възвърнете в лоното на светата католическа църква и ще се убедите колко абсурдни са думите ви... Чуйте, Феликс, бракът според църквата не е работа за един ден, задоволяване на желанията ни, а тайнство, съединяващо хората навеки.

Как вие виждате това — ще бъдем заедно ден и нощ, ще станем една плът, една кръв, а сърцата ни ще имат два езика, две религии, което ще води до вечни пререкания! Вие ще ме осъдите на скрити страдания, защото аз не ще се примиря с мисълта, че обричате душата си на гибел; как да се обръщам към Бога, когато тежката му десница бъде постоянно срещу вас?... Вашата кръв на деист и вашите убеждения могат да повлияят на децата ми!... О, Господи, колко злочестини за една съпруга!... Не, не, аз не мога да се примиря с вашите идеи... Феликс! Приемете моята вяра, защото аз не съм в състояние да приема вашата! Не дълбайте пропаст между нас... Ако вие ме обичате, би трябвало вече да сте прочели „Подражание Христово“.

Семейство Фелион, възпитано в духа на идеите на вестника „Конституционел“^[2], не обичаше църковния дух. И Феликс има неблагоприятното да отговори рязко на тази молба, изтръгнала се от душата на пламенна католичка.

— Вие повтаряте, Селест, урока на вашия изповедник, а, повярвайте ми, нищо не е по-опасно от вмешателството на духовници в семейството...

— О — извика възмутена Селест, която изхождаше само от своята логика, от своя усет и от своето чувство на обич, — вие не ме обичате!... Гласът на сърцето ми не достига до вас! Вие не ме разбрахте, тъй като не ме чувате, но аз ви прощавам, защото сам не знаете какво говорите.

Тя потъна в гордо мълчание, а Феликс забарабани с пръсти по стъклото на близкия прозорец: занимание, добре известно на хора, отдадени на мрачни мисли. И Феликс действително си задаваше тези странни и деликатни въпроси по внушение на Фелионовската си съвест:

„Селест е богата наследница; приемайки нейните идеи, чужди на моите религиозни убеждения, аз бих действувал като човек, преследващ изгоден брак: недостойна постъпка. Като глава на семейство аз не трябва да позволя свещеници да упражняват каквото и да било влияние в моя дом; ако отстъпя днес, ще проявя слабост, която ще доведе до много други отстъпки, пагубни за авторитета ми на баща и съпруг... Не, всичко това ще бъде недостойно за философ.“

И той се върна към любимата си.

— Селест, готов съм да ви моля на колене да не смесваме неща, които законът в мъдростта си е разделил. Ние живеем в два различни свята — обществото и небето. Всеки от тях по свой път върви към спасението си. Но що се отнася до обществото, нима, съблюдавайки законите му, не се подчиняваме на Бога? Христос каза: „Отдайте кесарю кесаревото“. Кесар е обществото... Да забравим тази малка свада!

Малка свада! — извика младата католичка. — Аз искам вие всецяло да владеете сърцето ми и аз всецяло да владея вашето, а вие ги делите на две половини!... Каква беда, нали? Вие забравяте, че бракът е тайнство.

— Вашите чернокапци са ви объркали главата — отсече: математикът, излязъл от търпение.

— Господин Фелион — прекъсна го живо Селест, — достатъчно сме говорили на тази тема.

При тези именно думи Теодоз сметна за необходимо да влезе в стаята. Той намери Селест пребледняла, а младия преподавател — разтревожен, като влюбен, оскърбил току-що любимата си.

— Чух думата „достатъчно“... Може би в нещо сте прекалили? — запита той, като гледаше последователно Селест и Феликс.

— Говорехме за религията — отвърна Феликс — и аз казах на госпожицата колко е пагубно за семейството религиозното влияние.

— Не ставаше дума за това, господине — намеси се остро Селест, — ние искахме да си изясним могат ли мъжът и жената да живеят в пълно единение, когато той е безбожник, а тя — вярваща.

— Но нима има безбожници?... — извика Теодоз, придавайки си вид на крайно учуден. — И нима католичка може да се омъжи за протестант? Не, за съпрузите е възможно спасение само когато и двамата изповядват една и съща религия!... Аз, който съм роден в Конта, и то в семейство, между чиито предци има дори папа, защото в нашия герб е изобразен сребърен ключ върху зинала уста, а в основата на герба — монах, застанал пред църква, и пилигрим със златен жезъл в ръка с девиз „Аз отварям и затварям“, аз, подчертавам, съм по тези въпроси яростен привърженик на строгите нрави. Но днес, благодарение на съвременната образователна система, често възникват въпроси като тези, които и вас занимават... Аз ви уверявам, че не ще се ожения за протестантка, пък дори да има милиони... и да съм влюбен в

нея до уши! По вярата не се спори. „Una fides, unus Dominus“^[3] — ето моя девиз в обществото.

— Чувате ли! — извика тържествуваща Селест, като погледна Феликс Фелион.

— Аз не съм лицемерно набожен — продължи Ла Пейрад, — ходя на църква в шест часа сутринта, когато никой не ме вижда, постя всеки петък, с една дума, аз съм верен син на църквата и не предприемам нищо сериозно, без да се помоля, както някога са правели нашите предци. Не изтъквам вярата си... През време на революцията от хиляда седемстотин осемдесет и девета година в семейството ни се случи нещо, което още повече ни привързва към нашата свята майка — Църквата. Някаква злочеста госпожица Ла Пейрад от по-старото поколение на рода, притежателка на малкото имение Ла Пейрад, тъй като ние, аз и семейството ми, принадлежим към по-младото поколение Ла Пейрад де Канкоел, но и двете поколения се наследяват едно друго, та тази, казвам, госпожица, шест години преди Революцията се омъжи за един адвокат, който бе волтерианец, тоест — невярващ или, ако щете, деист. Той изповядваше революционни идеи и се беше поддал на изкушението да въвежда приятни новости по подобие на култа към богинята Свобода-Разум. В нашия край дойде надъхан до фанатизъм с нововъведенията на Конвента. Жена му бе красавица и тоя я принуди да играе ролята на богиня на Свободата, вследствие на което тя загуби разсъдък си. Тя така си и умря — в пълно умопомрачение... Та и ние сега живеем в такова време, че не е изключено да станем свидетели на една нова хиляда седемстотин деветдесет и трета година!

Тази злонамерено съчинена история произведе такова впечатление върху крехката и чиста душа на Селест, че тя внезапно стана от мястото си, поклони се на двамата млади мъже и се оттегли в стаята си.

— Ах, господине, какво сторихте! — извика Феликс, засегнат в сърцето от студения поглед, който Селест му бе отправила с дълбоко безразличие. — Сега тя се вижда в ролята на богиня на Разума...

— Но какво всъщност предизвика вашия спор? — запита Теодоз.

— Безразличието ми към въпросите на религията.

— Голямата язва на нашия век — отвърна Теодоз важно.

— Ето ме и мен — каза госпожа Колвил, появявайки се на прага на салона, облечена с вкус. — Но какво се е случило с бедната ми дъщеря? Тя плаче.

— Плаче ли? — извика Феликс разтревожен. — Кажете й госпожо, че ще прочета внимателно „Подражание Христово“.

И Феликс тръгна да си отива заедно с Теодоз и Флави, на която адвокатът стисна ръката, давайки й да разбере, че в колата ще й обясни причината за възбудата на младия учен.

След час двамата Колвил, Селест и Теодоз вече влизаха в дома Тюилие, където бяха поканени на обяд. Теодоз и Флави отмъкнаха в градината Тюилие и Теодоз му каза:

— Добри приятелю, след осем дни ще имаш кръста на Почетния легион. Помоли любезната госпожа Колвил да ти разкаже за посещението ни при графиня Дю Брюел.

И Теодоз се отдели от Тюилие, тъй като в същия миг съгледа Дерош, който се отправяше към него, съпровождан от госпожица Тюилие. Тръгвайки да го посрещне, младият човек внезапно почувствува ужасно, вледеняващо предчувствие.

— Драги мой метр — зашепна Дерош на ухото на Теодоз, — дойдох да разбера можете ли да депозирате сумата дваисет и седем хиляди шестстотин и осемдесет франка и шейсет сантима за разходите.

— Като доверено лице на Серизе ли идвате?! — учуди се адвокатът.

— Той връчи полиците ви на Лушар, а вие знаете, че в случая ви очаква арест. Не зная какви са основанията на Серизе, но той смята, че сте оставили във вашето чекмедже дваисет и пет хиляди франка. Вие сте предлагали да му ги заплатите и сега той намира за съвсем естествено тези пари да не се залежават у вас...

— Благодаря за предупреждението ви, драги мой метр — каза Теодоз, — аз предвиждах тази атака.

— Между нас казано — прекъсна го Дерош, — вие хубаво го наредихте... Негодникът не се спира пред нищо, за да си отмъсти; готов е дори да загуби всичко, ако вие решите да се откажете от адвокатската си кариера и влезете в затвора...

— Аз! — извика Теодоз... — Не, аз плащам... Той има на ръка пет полици по пет хиляди франка. Какво смята да прави с тях?

— О, след това, което стана сутринта, нищо не мога да ви кажа. Зная само едно: моят клиент е опасен човек и преследва свои намерения.

— А, кажете, Дерош — обърна се Ла Пейрад към Дерош, обгръщайки с ръка тънката му, суха снага, — полиците още ли са у вас?

— Ще ги плащате ли?

— Да, след три часа.

— В такъв случай бъдете при мен в девет часа; аз ще приема парите и ще ви върна полиците. Ако дойдете обаче в девет и половина, те вече ще бъдат у Лушар.

— Чудесно, довиждане до девет часа вечерта — каза Теодоз.

— До девет вечерта — повтори Дерош, като хвърли поглед към събралите се в градината: Селест, която с все още зачервени от плач очи разговаряше с кръстницата си, Колвил, Брижит, Флави и Тюилие. Излязъл вече във входното антре, Дерош каза на съпровождащия го Теодоз:

— Вие можете да заплатите полиците си.

С този единствен поглед, който бе принудил Серизе да заговори, Дерош отгатна всичката бясна енергия на адвоката.

[1] „Подражание Христово“ — анонимна книга на християнската мистика с религиозни наставления. ↑

[2] „Конститусионел“ — умерено-либерален, антиклерикален вестник. ↑

[3] *Una fides, unus Dominus* (лат.). — Една вяра, един господ. ↑

ДВАДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА

КЛИЕНТКА НА СЕРИЗЕ

Рало сутринта на следващия ден Теодоз се отправи към банкера на бедняците, за да види какво впечатление е произвело върху неговия враг окончателното изплащане „а дълговете му и да направи още един опит да се избави от тази конска муха. Разговаряйки прав с някаква жена, Серизе със заповеднически тон го покани да остане по-далеч от тях, за да не пречи на разговора им. Няколко минути Теодоз стоя в пълна неподвижност със затаен дъх и напрегнат слух: едно внезапно внушение го накара да се впусне в догадки за важността на тази жена, която банкерът на бедняците слушаше с необикновено внимание. И докато мозъкът му продължаваше да работи с неумолима настойчивост, Теодоз изведнъж почувствува смътно, че този разговор ще окаже влияние върху по-нататъшното поведение на Серизе, по чието прояснено лице прочете надежда.

— Но, драга майко Кардинал...

— Да, добри ми господине...

— Какво ще кажете по това?

— Трябва да се решите.

Тези откъслечни думи, достигнали до слуха на адвоката, не можеха да хвърлят светлина върху оживения разговор, който се водеше от ухо на ухо шепнешком и който привлече вниманието на неподвижния свидетел върху госпожа Кардинал.

Госпожа Кардинал, продавачка на прясна риба, бе постоянна клиентка на Серизе. Ако на парижани са познати тези своеобразни създания из техния край, другоземците дори и не подозират тяхното съществуване и майка Кардинал, ако се изразим с езика на рубриката «Некролози», заслужаваше напълно интереса, който будеше у адвоката. Човек среща толкова жени от този тип из улиците на Париж, че с време започва да им обръща внимание не повече, отколкото на трите хиляди картини на някоя изложба. Но тук, далеч от уличната

тълпа, госпожа Кардинал придобиваше всичката стойност на уникален шедьовър, като възплъщение на тази категория хора.

Нахлузила бе кално сабо, но с дебели рипсени чорапи и топли, прилични терлици. Басмената ѝ рокля, опръскана тук-там с кал, носеше следи от колана, на който окачваше рибарската си кошница. Главна и най-представителна част от тоалета ѝ беше кашмиреният шал от заешка кожа, както шеговито се изразяват парижани, и чиито два края се връзваха отзад над ханша. Тук трябва да си послужим с тази именно дума, употребявана от светските дами, за да обясним, че полите им, пристегнати с колан, се издуваха като листа на зелка. Забрадка от грубо руанско платно оставяше открита червената ѝ шия, нашарена с бразди като дъното на басейна Вилет, когато по него се пързелят кънкьори. На темето ѝ вместо шапчица се ветрееше жълта копринена кърпа, вързана по много живописен начин.

Ниска, дебела и червендалеста, майка Кардинал сигурно всяка сутрин обръщаше с дъното нагоре по чашка ракия. Била е хубава навремето си. Продавачките от рибните хали с грубовата, ала сочна образност разказваха истории за нощните удоволствия, на които се отдавала и след зори. За да не оглуши събеседника си с гърлицето си, от което излизаше глас като из ерихонска тръба, старицата трябваше да говори шепнешком, както се говори в стая на болен; но тогава този глас, свикнал да изстрелва имената на сезонните риби чак до мансардите на високите сгради, ставаше хриплив и гъгнив. Носът ѝ, необичайно чип като носа на султанката Рокселана^[1], хубаво очертаната ѝ уста, сините очи, с една дума всичко, което съставляваше някога нейната привлекателност, бе потънало сега в дълбоките бръчки на тлъстото ѝ, обветрено лице. Коремът и гърдите ѝ бяха достойни за четката на Рубенс.

— Да не би да искате да спя на слама? — казваше тя на Серизе. — Какво са за мене тези Пупилие!... Аз самата съм Пупилие!... Човек не знае къде да се дене от всички тези Пупилие...

Този див словесен поток бе спрял от Серизе, изсъскал на продавачката едно от своите продължителни «шът», на които се подчиняват всички заговорници.

— Е добре, идете и вижте какво става там, а после елате при мен — каза Серизе, като избута жената към изхода, дето пошепна нещо на ухото ѝ.

— И тъй, драги мой приятелю — обърна се Теодоз към Серизе, — получи ли парите си?

— Да — отвърна Серизе, — ние измерихме силата на ноктите си и както знаеш, оказаха се еднакво дълги, здрави и остри... А сега?

— Трябва ли да съобщя на Дюток, че си получил вчера двайсет и седем хиляди?

— О, не, мили мой, нито дума за това... ако, разбира се, държиш на мен...

— Слушай — продължи Теодоз, — аз трябва веднъж завинаги да разбера какво искаш от мен. И знай, че имам твърдото намерение да не се пържа ден повече на твоя огън. Че баламосваш Дюток, ми е все едно, но ние с теб трябва да се разберем. Ти не си без пари, твоята търговия ти е донесла поне едно десет хиляди и с моите двайсет и седем хиляди имаш цяло състояние, така че може да заживееш като човек... Серизе, ако ти ме оставиш на мира, ако не ми пречиш да се ожения за госпожица Колвил, аз ще стана нещо като кралски адвокат в Париж, а ти, не ще и съмнение, ще разчиташ на поддръжка в съдийските кръгове.

— Ето моите условия, те не подлежат на разискване: приемаш ги или ги отхвърляш. Ще ми помогнеш да стана главен квартиронаемател в новата къща на Тюилие, а аз ще ти върна една от петте неизплатени полици. Повече няма да ме срещаш на пътя си, останалите четири полици уреждай с Дюток... Ти ме надви, Дюток няма сили да се бори срещу теб...

— Съгласен съм с това, ако си готов да внесеш четиридесет и осем хиляди франка годишен наем плюс наема за последната година в аванс и договорът да влезе в сила от октомври.

— Добре, но аз ще дам само четиридесет и три хиляди, останалите пет ще покрия с твоя полица. Аз видях къщата, огледах я хубаво, харесва ми.

— И едно последно условие — прекъсна го Теодоз, — ще ми помогнеш срещу Дюток.

— Не — отсече Серизе, — ти и без друго си го сгрял добре, та и аз да го пека на шиш — у него душа няма да остане. Малко разум, нали сме хора... Той, горкият, се чуди как да събере петнайсет хиляди франка, за да ги внесе срещу службата си, и сега ти се сещаш, че с петнайсет хиляди франка можеш да откупиш полиците си.

— А, добре — извика Теодоз, — след две седмици надявам се да ти връча договора за наемите.

— Не по-късно от идущия понеделник. Вторник своята полица за пет хиляди ще бъде протестирана, ако в понеделник не ми заплатиш парите или Тюилие не подпише договора.

— Съгласен, нека бъде в понеделник — склони Теодоз. — Приятели ли сме с теб?

— Ще станем приятели в понеделник — отвърна Серизе.

— И така, до понеделник. А сега ще ми платиш ли обяда? — засмя се Теодоз.

— В «Роше дю Канкал», но след подписване на договора. Ще вземем и Дютук. Ще се посмеем от сърце... Отдавна не съм се смял...

Теодоз и Серизе си стиснаха ръце и си казаха:

— До скоро виждане!

Серизе не без основание бе овладял така бързо гнева си. Преди всичко той си спомни думите на Дерош, че гневът не улеснява работите ни, думи, в чиято правота лихварят се бе убеждавал твърде често, за да не реши сега хладнокръвно да извлече полза от създалото се положение и както сам се изрази, да извади с памук душата на коварния провансалец.

— Вие трябва да получите реванш — му каза Дерош, — а момчето и без друго е в ръцете ви... Гледайте да измъкнете от него колкото може повече...

Но през последните десет години Серизе бе видял да забогатяват мнозина, станали главни квартиронаематели в големи къщи. Главният квартиронаемател в Париж е за собствениците на къщите това, което са арендаторите за земевладелците. Целият Париж бе свидетел на това, как един от най-известните шивачи издигна върху неголемия терен на Фраскати, на ъгъла на булеварда и улица Ришелъ, разкошна къща на свои разноски и като главен квартиронаемател в жилищна сграда, чиито наеми възлизаха на не по-малко от петдесет хиляди франка годишно. Въпреки че разноските по строителството надхвърлиха седемстотин хиляди франка, наемите за деветнайсет години сигурно ще му донесат добра печалба.

Търсейки изгодни сделки, Серизе внимателно бе претеглил всички шансове за печалби, които можеше да донесе наемането на къщата, открадната от Тюилие (така се изразяваше той пред Дерош), и

се увери във възможността да я наеме след шест години за шестдесет хиляди франка. Огромната сграда разполагаше с помещения за четири магазина, по два от всяка страна, тъй като заемаше ъгъла на булеварда.

Серизе се надяваше да печели по десетина хиляди годишно в течение на дванайсет години, без да държи сметка за непредвидените доходи и допълнителните заплащания при всяко подновяване на договора със съответните търговски агенции, като предварително реши да сключва с тях контракти само за шест години. Възнамеряваше да продаде на вдовицата Поаре и Кадне за десетина хиляди франка намиращите се на негово разположение полици; прибавяйки към тях други десет хиляди лични негови спестявания, той можеше да внесе аванс за една година, който собствениците на жилищните сгради обикновено изискват като гаранция от главните квартиронаематели. С други думи, Серизе бе прекарал блажена нощ; заспивайки, той бе мечтал в близко бъдеще да се отдаде на почтен занаят, да стане буржоа като Тюилие, като Минар, като толкова други. И тогава се отказваше от намерението си да тури ръка на сградата, която се строеше на улица Жофроа-Мари. Но пробуждането на Серизе бе най-неочаквано: в лицето на госпожа Кардинал той намери богинята Фортуна, която го засипваше със злато от своя рог на изобилието.

Той винаги се беше отнасял с внимание към тази жена и от година насам ѝ обещавахе пари, за да си набави магаре и малка каручка, което да ѝ позволи да разшири търговията си, като обслужва не само Париж, но и предградията му. Госпожа Кардинал, вдовица на хамалин при халите, имаше единствена дъщеря, за чиято хубост Серизе беше слушал от други клюкарки. Олимпия Кардинал беше на около тринайсет години, когато в 1837 година той подхвана занаята си на лихвар в квартала и започна да обсипва с внимание госпожа Кардинал, търсейки случай да прелъсти дъщерята; изтръгна майката от крайна нищета, надявайки се да направи дъщерята своя любовница. Но в 1838 година девойката напусна майка си и заживя весел живот, както се изразява простолюдието в Париж, когато има предвид злоупотребата със скъпоценните дарове на природата и младостта.

Да търсиш девойка в Париж, ще рече да търсиш блескун в Сена — тази риба само случайно може да попадне в мрежата. Такъв случай не закъсня да се представи. Желаяйки да развлече някаква своя кумица, майка Кардинал я отвежда в театър «Бабино» и там в героинята на

пиесата открива дъщеря си, която първият комик на театъра от три години насам държал в подчинение. Отначало поласкана от това, че вижда дъщеря си в красива рокля от ламе, сресана като графиня, с ажурени чорапи и атлазени пантофки и аплодирана при появяването си на сцената, накрая майка Кардинал не издържала и извикала от мястото си:

— Хубаво ще ме запомниш ти, убийцо на собствената си майка!... Аз ще разбера дали жалки циркаджии имат право да развращават тринайсетгодишни момичета!...

Госпожа Кардинал поискала да издебне дъщеря си при изхода на театъра, но младата примадона и първият актьор, изглежда, скочили от сцената направо в залата и се смесили с публиката, вместо да излязат от вратата на театъра, където вдовицата Кардинал и приятелката ѝ Маудо вдигнали адска врява, която двама общински пазачи с мъка потушили. Въпросните блюстители на реда, пред които двете жени снишили гласовете си, обърнали внимание на майката, че на шестнадесет години дъщеря ѝ има право да играе на сцена и че вместо да крещи пред вратата на директора на театъра, може да го съобщи на мировия съдия или в полицията, както си избере.

На другия ден госпожа Кардинал възнамеряваше да се обърне за съвет към него предвид на това, че работеше при мировия съдия, но бе зашеметена от портиера на къщата, дето живееше нейният чичо, старият Пупилие, който по думите на господин Пераш бил крайно изтощен и му оставало да живее не повече от два дни.

— Е и какво искате от мен? — запита вдовицата Кардинал.

— Ние разчитаме на вас, драга госпожо Кардинал. Не ни забравяйте заради добрия съвет, който ви даваме. Ето каква е работата: в последните дни вашият злочест чичо, който не можеше вече да се движи, ми възложи да събера наемите от живущите в къщата му на улица Нотр-Дам-дьо-Назарет и да получа припадащите му се по държавните облигации лихви, възлизащи на хиляда и осемстотин франка...

При тези думи блуждаещите дотогава очи на вдовицата Кардинал изведнъж се втренчиха в портиера.

— Да, мила моя — продължи дребното, гърбаво човече; — и тъй като вие единствена си опомняхте за него, навестяхте го, а понякога му носехте и риба, може би на вас ще завещае състоянието си... Моята

жена го наглеждаше, грижеше се за него през тези дни, говореше му за вас, но той не искаше да ви съобщим, че е толкова зле... Сега обаче трябва да го видите... Ами че вече от два месеца човекът не е ходил на работата си.

— Съгласете се, майсторе — говореше госпожа Кардинал на портиера, по занаят обущар, буквално тичайки към ужасната мансарда на улица Оноре-Шьовалие, дето живееше чичо й, — че на мен полесно ще ми израснат косми по дланите, отколкото да повярвам това, което току-що ми казахте... Боже мой! Чичо ми Пупилие богаташ! Бедният просяк от църквата «Сен Сюлпис»!

— А — възрази портиерът, — но той се хранеше добре... и всяка вечер си лягаше с добрата си приятелка — огромна бутилка русийонско вино. Жена ми го опита и го позна, но на нас казваше, че е от простото вино, по шест су литъра. Доставяше му го търговецът на вина от улица Канет.

— Не говорете за всичко това, добри човече — каза вдовицата Кардинал, — аз ще имам грижата да ви възнаградя... ако има нещо.

Някогашен барабанчик във френската гвардия, Пупилие бе служил година-две до революцията от 1789 като вратар в църквата «Сен Сюлпис». Впоследствие революцията го бе лишила от това място и той изпадна в ужасна мизерия. Тогава стана манекен, тъй като притежаваше хубава външност.

Когато църквата възстанови правата си, Пупилие отново грабна алебардата си, но в 1816 година бе уволнен заради безнравственото си поведение, както и поради напреднала възраст: тогава, изглежда, е бил на шейсет години. Ала вместо пенсия, позволиха му да стои на църковната врата, където предлагаше светена вода.

В 1820 година неговото леко и доходно занятие извика завист в някои сърца и Пупилие бе принуден да го отстъпи другиму срещу обещанието да му позволяват да проси пред църковните двери. В това време той бе на шейсет и пет години, но твърдеше, че е на деветдесет и шест, тъй като към столетниците биваха по-щедри.

В целия Париж бе невъзможно да се намери човек с коси и брада като на Пупилие. Почти приведен на две, той държеше бастун в треперещата си ръка, покрита с лишеи, каквито виждаме по гранитните скали, а с другата протягаше към минувачите широкополата си мазна, грубо окърпена шапка, в която падаха щедри

подавания. На краката си, усукани в парцали и дрипи, носеше вехти, ужасни на вид плетени чехли, ходилата на които бяха подплатени отвътре с чудесни, меки подложки от конски косъм. Лицето си натриваше с различни мазила, които създаваха впечатление за изриви, петна и отоци, говорещи за болести; с една дума, играеше чудесно ролята на грохнал столетник. Вече от 1825 година Пупилие уверяваше всички, че е столетник, докато всъщност бе само на седемдесет години. Той бе главатар на просяците, господар на църковния площад и всички, които идваха да просят пред църковните двери, далеч от преследващите ги полицаи и под закрилата на църковния вратар, на клисаря, на човека, който ръсеше богомолците със светена вода, а така също и на цялата енория, му плащаха своеобразен данък.

Когато, при изхода на църквата, някой наследник, млад съпруг или кум, подхвърляйки богато подавание, казваше: «Ето за всички, та да няма недоволни» — Пупилие, когото вратарят избутваше напред, пипваше три четвърти от подаванието и само четвъртата част даваше на бедните си събратя, от които редовно вземаше по едно су на ден. Сребролюбието и страстта към виното бяха единствените чувства, които топлеха душата му, но той овладя второто и се отдаде всецяло на любовта си към парите. Пиеше само следобед и вечер, когато църквата беше затворена, и в продължение на двайсет години заспиваше, притискайки в обятията си последната си любовница — бутилката с вино.

Всеки ден на разсъмване той заставаше на поста си, въоръжен с просешките си доспехи. От сутрин до обяд, когато отиваше да се нахрани в прочутия ресторант на Латюил, прославен от четката на Шарле^[2], старецът гризеше сухи корички хляб и ги гризеше като артист, с трагичното примирение на окаян бедняк, което му осигуряваше най-щедри подавания. Църковният пазач и човекът, който ръсеше богомолците със светена вода, с които може би се договаряше, казваха за него:

— Той е най-старият просяк при нашата църква: познавал е Ланге, строителя на Сен Сюлпис“, двайсет години е бил пазач на този храм преди и след революцията и сега е на сто години.

Тази кратка биография, известна на богомолците, бе прекрасна препоръка и ни една друга просешка шапка в целия Париж не е била

предмет на по-щедро внимание. В 1826 година Пупилие си купи къща, а в 1830 започна да получава държавна рента.

Двата източника на доходи му донасяха до шест хиляди франка годишно и той сигурно ги влагаше като Серизе в лихварство, защото стойността на къщата му възлизаше на четиридесет хиляди франка, а стойността на рентата — на осем хиляди. Племенницата на стареца подобно на вратарите, дребните църковни служители и богомолците, не подозираше богатството на Пупилие и го смяташе за по-беден от себе си, затова, когато стоката ѝ залежеше, донасяше на чичо си престоляла риба. Ето защо мама Кардинал намери за справедливо да извлече полза от вниманието и съчувствието си към престарелия роднина, който несъмнено имаше куп неизвестни на нея родственици, тъй като тя бе третата и последна дъщеря на един от братята му, хамалин при халите: имаше четири братя и баща ѝ в детството ѝ говореше за три лели и четирима чичовци, и седмината хора с жалки съдби.

След като навести чичо си, госпожа Кардинал полетя при Серизе да се посъветва с него, а същевременно да му разкаже как бе намерила дъщеря си и да изтъкне съображенията, наблюденията и признаците, които я караха да мисли, че чичо ѝ Пупилие крие куп злато в сламеника си. Майка Кардинал не знаеше по какъв начин — законен или незаконен — да сложи ръка върху наследството на просяка и ето защо бе дошла да се довери на Серизе.

Лихварят на бедните напомняше чистач на улици, който, ровейки в нечистотиите, понякога намира диаманти; Серизе вече четири години ровеше из калта, дебнейки един от ония случаи, за които казват, че се срещат понякога в предградията, дето довчерашни сетни сиромаси ненадейно осъмват богати наследници. Ето защо така кротко разговаряше с човека, чието разорение желаше от все сърце, и вие си представяте с каква тревога очакваше Серизе завръщането на вдовицата Кардинал, на която този ловък майстор на низки интриги беше обяснил по какъв начин да провери на място подозренията си за скрито съкровище в сиромашкия дом и бе подхвърлил, че ѝ обещава всичко, ако му възложи да се заеме със златната жертва. Той не бе човек, който би се спрял пред престъпление, особено ако съзира възможност да накара друг да го извърши, а печалбите да присвои за себе си. И вече мислено купуваше къщата на улица Жофроа-Мари и се

виждаше парижки буржоа, капиталист с перспективи за блестящи афери в света на парите.

[1] *Рокселана* — жена на турския султан Сюлейман II, която имала необикновено чип нос. ↑

[2] *Шар ле, Никола-Тусен* (1792–1845) — френски художник и литограф. ↑

ДВАДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА

ТРУДНОСТИ, НА КОИТО СЕ НАТЪКВА И НАЙ-ЛЕСНАТА КРАЖБА

— Драги мой Бенжамен — каза продавачката на риба, завърнала се при Серизе с лице, пламнало от тичане и от алчност, — моят чичо крие в дюшека си не по-малко от сто хиляди златни франка!... И аз съм уверена, че Перашевци са се заели да се грижат за него не за друго, а защото са хвърлили око на имането му.

— Ако това състояние се подели между четиридесет наследници — отвърна Серизе, — ще се стопи в ръцете им без полза за никого от тях. Чуйте, майко Кардинал, аз ще се оженя за дъщеря ви; вие ще й дадете като зестра златото на вашия чичо, а аз ще ви оставя и рентата му, и дома му... с пожизнено ползуване на доходите.

— А не рискуваме ли нищо?

— Нищо.

— Съгласна! — извика вдовицата Кардинал. — О, какъв живот ме очаква с тази рента от шест хиляди франка!

— И с такъв зет като мен — настави Серизе.

— Значи, оттук натъй ще бъда парижка буржоазка! — възкликна в упоителен екстаз продавачката.

— А сега — продължи Серизе след кратка пауза, по време на която бъдещият зет и тъщата се прегърнаха, — аз трябва да проуча положението на място. Идете при чичо си и повече не го оставяйте сам. Кажете на вратаря, че чакате лекар; лекарят ще бъде аз, но гледайте да не покажете, че ме познавате.

— Хитра лисица си ти, проклетнико неден — извика на прощаване майка Кардинал и тупна с ръка Серизе по корема.

След около час Серизе, облечен целият в черно, с червеникава перука на глава и изкусно гримирано лице, пристигна с нает кабриолет на улица Оноре-Шьовалие и помоли портиера-обущар да му посочи жилището на бедняка Пупилие.

— Вие ли сте, господине, лекарят, когото очаква госпожа Кардинал? — на свой ред запита портиерът.

Серизе кимна утвърдително с глава и портиерът тръгна с него по тясната стълба, която водеше в мансардата на бедняка.

После недоверчивият Пераш изтича обратно към пътната врата и се опита да разбере от кочияша дали действително господинът е лекар, което за негово спокойствие му бе потвърдено.

Къщата, в която живееше Пупилие, приличаше на всички плоски и дълги сгради, с каквито е застроена улица Оноре-Шьовалие — една от най-тесните улици в квартала Сен Сюлпис. Законите не позволяваха на собственика да надстроява и подновява сградата и той бе принуден да я наема в жалкия вид, в който я беше купил. Тази къща с необикновено грозна фасада бе двуетажна, с мансарда и с два малки еркера от двете страни. Дворът завършваше с градина, която ползуваха квартирантите от първия етаж. Градината, отделена от двора чрез решетка, позволяваше на собственика при условие, че е богат, разбира се, да продаде къщата и в двора да си построи нова. А собственикът не само че не беше богат, но и бе дал под наем за осемнайсет години целия първи етаж на някакъв подозрителен човек, когото не можаха да разберат що за птица бе ни частното разузнаване на портиера, ни любопитството на другите квартиранти.

Този наемател, тогава на седемдесет години, още в 1829 година беше пристроил към прозореца на еркера, издаден над градината, специална стълба, за да се спуща по нея в тази градина, без да минава през двора. Лявата половина на приземния етаж заемаше някакъв брошуровач, превърнал от десет години насам складовете и конюшните в ателие, а дясната — книговезец. Брошуровачът и книговезецът заемаха също така половината от мансардите с изглед към улицата. Мансардите, чиито прозорци гледаха в градината, принадлежаха на загадъчния наемател. И най-после мансардата, увенчаваща втория еркер, служеше за жилище на Пупилие, за което плащаше сто франка годишно и до което можеше да се стигне по стълба, осветявана от тесни прозорци. Вратата беше с дълбока ниша, необходима в тази тясна улица, дето две каруци не можеха да се разминат.

Серизе се улови за въженцето, служещо за перила на стълбата, по която се заизкачва към стаята, дето старецът умираше и дето го

очакваше ужасното зрелище на фалшива нищета.

Ала в Париж всичко, което се върши преднамерено, преуспява чудесно. Бедните в този смисъл са толкова изкусни, колкото бакалите, когато украсяват витрините си, или колкото набедените богаташи, когато желаят да получат кредит.

Подът в стаята никога не е бил метен; дъските не се виждаха, скрити под своеобразна настилка от нечистотия, прах, засъхнала кал и от всичко, което Пупилие хвърляше по тях. Стара чугунена печка с кюнец, напъхан в стената над полуразрушената камина, украсяваше бърлогата; в дъното ѝ се виждаше ниша и в нишата легло, напомнящо гробница, със завеси от зелена саржа, изядени и изпокъсани дотолкова, че приличаха на дантела; стъклото на прозореца бе покрито с дебел пласт мазнини и прах, който правеше ненужно всякакво перде. Стените, някога белосани с вар, сега бяха потъмнели от сажди, тъй като старецът се отопляваше с въглища и торф. На камината имаше оцърбена кана за вода, две бутилки и счупена паница. Стар, прояден от червеи шкаф прикътваше бельо и чисти дрехи. Цялата мебелировка в стаята се състоеше от най-обикновено нощно шкафче, маса, струваща четиридесет су, и два кухненски стола с продънени сламени седалки. Живописният костюм на стареца висеше на гвоздей, а долу под кревата се подаваха смачканите плъстени чехли, които му служеха за обуца. Чудодейният бастун и шапката му се намираха до нишата, дето бе леглото.

Влизайки в стаята, Серизе насочи поглед към стареца; той бе положил глава върху почерняла от мръсотия възглавница без калъфка. Рязко очертаният му профил, напомнящ профилите, с които гравьорите от миналия век обичаха да украсяват барелефи, каквито и днес още може да се видят по домовете и из булевардите, се открояваше като тъмен силует на зеления фон на завесата. Пупилие, висок и костелив старец, втренчено гледаше някакъв въображаем предмет в краката на леглото си и дори не трепна при скърцането на тежката, обкована с желязо врата, която със солидната си ключалка затваряше здраво жилището му.

— В съзнание ли е? — запита Серизе, пред когото майка Кардинал уплашено отстъпи назад, тъй като позна влезлия само по гласа.

— Почти — отвърна тя.

— Елате на стълбата, там никой не може да ни чуе. Ето моя план — зашепна Серизе на ухото на бъдещата си тъща. — Той е отпаднал много, но лицето му е още бодро, така че ние имаме на разположение не по-малко от седмица. Впрочем аз ще потърся подходящ лекар. Във вторник ще дойда отново с шест главички мак. Старецът е в такова състояние, че отваря от мак веднага ще го потопи в дълбок сън. Аз ще ви изпратя походно легло под предлог, че се налага да нощувате при болния. После ще го прехвърлим от неговото на походното легло и когато разберем колко пари съдържа скъпоценният сламеник, ще помислим и как да ги пренесем. Лекарят ще ни каже колко дни му остават да живее и дали е в състояние да направи завещание...

— Синко!... — възкликна продавачката.

— Но трябва да разберем какви хора живеят в този коптор! Перашови могат да вдигнат тревога, а после, дето се казва, колкото квартиранти, толкова и шпиони.

— Хайде де! Аз научих вече, че първия етаж заема някой си господин Дю Портай, дребен старец, опекун на една луда, която чух да нарича Лидия тази сутрин; тя е долу, пазена от някаква стара фламандка, казват ѝ Кат. Старецът има само един прислужник — друг старец, Брюно, той върши всичко вкъщи, само не готви.

— Да, но брошурът, книговезецът от тъмно работят — забеляза Серизе. — Сега да вървим в общината, трябва ми за обявите в църквата името, презимето и рождената дата на дъщеря ви, за да се изготвят необходимите книжа. Идната събота в осем часа е сватбата.

— Хайде, хайде, брей, че си бил чевръст! — каза майка Кардинал, като потупа по рамото страшния си зет.

Когато слезе долу, Серизе с учудване видя, че дребният старец Дю Портай се разхожда в градината с едного от най-важните членове на правителството, граф Марсиал дьо ла Рош-Югон. Лихварят се спря в двора и се престори, че разглежда старата къща, построена във времето на Луи XIV и чиито пожълтели стени, макар и каменни, се бяха огънали като стареца Пупилие; успя да хвърли поглед и на двете работилници и да установи броя на работниците в тях. В къщата беше тихо като в манастир. Забелязвайки, че го наблюдават, Серизе се отдалечи, мислейки за всички трудности, с които щеше да бъде съпроводено измъкването на парите, скрити от умиращия, макар златото да не заема много място.

— Да ги изнесем през нощта? — си казваше Серизе. — Но портиерът и жена му са нащрек, а през деня ще ни видят двайсет чифта очи... Не е така лесно да помъкнеш двайсет и пет хиляди златни франка.

Човешкото общество познава две форми на съвършенство: в първия случай цивилизацията и нравствеността сами по себе си изключват възможността за престъпление и евреите достигнаха тази възвишена форма на съвършенство, каквато представляваше ранното християнство; във втория случай цивилизацията е на такъв уровень, когато взаимното дебнене между гражданите прави престъплението невъзможно. Именно към такава форма на съвършенство се стреми съвременното общество, когато престъплението е съпроводено с трудности, които само лишеният от разсъдък би могъл да го извърши. И наистина ни едно от правонарушенията, дори и изплъзналите се от възмездието на закона, не остава безнаказано и често присъдата на общественото мнение е по-сурова от съдебната присъда. Нека унищожават завещание без свидетели като немурския нотариус Миноре! Такива престъпления се разкриват от добродетелните хора, както полицейските агенти разкриват кражбите. Никаква противообществена проява не минава незабелязана и най-потайната щета, нанесена на ближния, рано или късно ще стане явна. Днес ни хората, ни богатствата им изчезват безследно, особено в Париж, дето вещите са инвентаризирани, домовете охранявани, улиците наблюдавани, площадите шпионирани. За да получи право на съществуване, правонарушението трябва да бъде санкционирано от такова авторитетно учреждение като Борсата или да се извършва с общо съгласие, както правят клиентите на Серизе, които никога не се оплакват и дори треперят от ужас, когато някой вторник не го намерят в кухнята му...

— Е, какво ще кажете господине — запита портиерката, задала се срещу Серизе, — как е старият, тази бедна душа, този божи човечец?...

— Аз съм доверено лице на госпожа Кардинал — отвърна Серизе; — току-що я посъветвах да си постави в стаята на болния походно легло, за да се грижи за него, а сега ще изпратя тук нотариус, лекар и пазач.

— О, аз мога да бъда пазач — извика госпожа Пераш, — пазила съм толкова родилки.

— Добре, добре, ще видим — отзова се Серизе, — ще наредя нещо... А кой е наемател на първия етаж?

— Господин Дю Портай... От трийсет години живее тук, рентиер, много почтен човек... Вие сам знаете, господине, рентиерите живеят с рентата си... Някога е бил търговец... Скоро ще станат единайсет години, откак се опитва да върне разсъдъка на дъщерята на одного от приятелите си, госпожица Лидия дьо ла Пейрад. О, какви грижи се полагат за нея, и то от двамата най-прочути лекари... Но досега нищо не можа да ѝ помогне.

— Госпожица Лидия дьо ла Пейрад ли казахте? — учуди се Серизе. — Сигурна ли сте в името?

— Госпожа Кат, гувернантката ѝ, която понякога и готви в къщата, сто пъти е произнасяла това име пред мене, макар че нито господин Брюно, нито госпожа Кат обичат да бърбят. От тях нищо не може да научиш — мълчат като риби... Ето ние от двайсет години сме портиери, но и досега не сме научили нищо от господин Дю Портай. И нещо повече, господине — той е собственик на ей там онази малка къща, виждате ли я, с тясната вратичка? Е, добре, човекът си излиза, когато поиска и си приема гости, без ние да знаем нищо. И нашият домопритежател не знае повече от нас; когато звънят на вратичката, винаги господин Брюно отива да отваря...

— А не видяхте ли — запита Серизе — как влезе тук човекът, с когото този загадъчен ваш старец разговаря сега?

— Виж ти, виж! Не — отвърна смутено портиерката.

„Лидия е чичова дъщеря на Теодоз — си каза Серизе, качвайки се в кабриолета. — А Дю Портай трябва да е неизвестният покровител, който навремето изпрати на моя приятел две хиляди и петстотин франка. Какво ли ще е, ако му изпратя анонимно писмо, за да го предупредя за опасността, която грози младия адвокат, дължащ по полица двайсет и пет хиляди франка?“

Час по-късно походното легло-комплект бе връчено на госпожа Кардинал, на която любопитната портиерка предложи услугите си, за да ѝ помогне да приготви обяда.

— Искате ли да си поговорите с господин свещеника? — запита майка Кардинал болния си чичо, който с любопитство разглеждаше

новото легло.

— Искам вино — отвърна беднякът, — и никакви лекарства.

— Как се чувствувате, татко Пупилие? — запита на свой ред портиерката.

— Въобще не се чувствавам — усмихна се старецът; — ето вече дванайсет дни, откак съм изоставил занаята си...

Да, този човек смяташе за занаят дългогодишната просия под църковната стряха...

— Пак ще го подхванете — подхвърли майка Кардинал.

— Крадат ме, карат я без мен — продължи старецът, като хвърляше наоколо заплашителни погледи... А, ето те и теб, моя мъничка Кардинал! Кълна се в светата църква!...

— О, как се радвам, че дойдохте на себе си! — извика мъничката Кардинал, която скоро щеше да изпълни четиридесет години.

Старецът отново отпусна глава на възглавницата.

— Все едно — промърмори продавачката на риба, — още е в сили да напише завещание, както казва моята „маймуна“.

Простолюдието кръщава с това прозвище довереното лице и нотариуса, а понякога и предприемача.

— Нали няма да ме забравите? — обади се отново портиерката. — Аз казах на Пераш да ви потърси.

— Да ви забравя? По-скоро ще забравя Бога, мила моя... Да не е името ми Пупилие, ако не напълня престилката ви с монети, когато получа дела си...

Привечер Серизе отново дойде, след като бе направил всички постъпки във връзка с необходимите венчални документи и постави обяви в две общини. Една-единствена чашка макова отвара приспа дълбоко стария Пупилие. Племенницата му и Серизе го взеха за главата и за краката и го пренесоха на другото легло. После с бързина, която не издаваше никакво стеснение, развалиха леглото и пребъркаха сламеника, тази сиромашка желязна каса. Сламеникът се оказа празен, но под него вместо мрежа видяха дървен сандък. Наследниците скоро откриха в сандъка двойно дъно и тогава стана ясно защо майка Кардинал не може сутринта да премести това тежко легло. Продължавайки да търси, Серизе разбра, че вътрешният сандък бе замаскиран с дъсчица, приспособена като дървените летви, които затварят ковчезите. Той измъкна тази дървена летва и пред погледа му

се откриха четири чекмеджета, дълбоки три дюйма, и четирите пълни със златни монети.

— Ще ги заменим с медни монети — ухили се Серизе, като бутна с лакът съдружницата си.

— Колко има тук?

— Стотина хиляди франка, че и повече, най-малко по трийсет хиляди във всяко чекмедже — отвърна Серизе, — добра зестра за дъщеря ви. А сега да пренесем стареца в леглото му. Щом веднъж сме открили тайната на съкровището, лесно ще използваме тази златна мина.

— Сигурно от някой мебелист е купил това легло на скъперник — подхвърли госпожа Кардинал.

— Я да видим дали мога да понеса наведнъж хиляда монети по четиридесет франка — каза Серизе и напъха в джобовете на панталоните си триста златни монети, в джобовете на жилетката — двеста, а във всеки от двата джоба на палтото — по двеста и петдесет монети, завързани в носната му кърпа и в кърпата на майка Кардинал.

— Забелязва ли се, че съм натоварен? — запита той, като крачеше насам-натам из стаята.

— Съвсем не.

— Щом е тъй, за четири пъти ще прехвърля при мен всичкото злато от чекмеджетата. — Двамата преместиха спящия старец на леглото му, след което Серизе се отправи към площад Сен Сюлпис, дето нае файтон и потегли към дома си. За да не събужда подозрения, той отново се върна, съпровождан този път от някакъв лекар в квартала Сен Марсел, посещаващ често бедните и познаващ страданията им. Консултацията продължи до девет часа вечерта. Заблуден от видимата отпадналост на стареца, предизвикана от маковата отвара, лекарят заяви, че болният не ще отиде повече от три дни. Когато остана сам, Серизе взе...

(Тук завършва текстът, оставен от Балзак.)

ЕДНА ТЪМНА АФЕРА^[1]

На Господин Дьо Маргон^[1] в знак на благодарност за гостоприемството в замъка Саше.

[0] Романът „Една тъмна афера“ се отпечатва за пръв път във вестник „Комерс“ от 14 януари до 20 февруари 1841 година. След около година излиза в отделна книга с дванадесет глави и предговор от Балзак.

В 1841 година авторът го включва в дванадесетия том на първото издание на „Човешка комедия“ („Сцени из политическия живот“). В настоящия си вид романът се състои от три части: I. Полицейски несполуки. II. Отмъщението на Корантен. III. Политически процес от времето на империята и Епилог. ↑

[1] Господин Дьо Маргон — стар приятел на семейството на Балзак; в неговия замък Саше в Турен писателят е работил над много свои произведения: „Дядо Горно“, „Изгубени илюзии“ и др. ↑

I. ПОЛИЦЕЙСКИ НЕСПОЛУКИ

ПЪРВА ГЛАВА

ЮДА

Есента на 1803 година бе една от най-хубавите за всички първи години от този период на историята, който наричаме империя. Падналите през октомври дъждове бяха освежили ливадите и в средата на ноември дърветата все още запазваха своята пищна зелена премяна. Народът вече започваше да говори, че Наполеон, неотдавна провъзгласен за пожизнен консул, е сключил с небесата съюз — в подобни слухове се криеше една от причините за неотразимото му обаяние. И странно нещо — достатъчно бе в 1812 година звездата да му измени, за да настъпи в същия ден край на неговия възход.

На 15 ноември 1803 година към четири часа следобед яркото слънце сякаш обсипваше с червеникав прах върховете на вековните брястове, ограждащи в четири реда дългата централна алея; под неговите лъчи блестяха пясъкът и тревата на голямата площадка, каквито може да се видят в селата, където някога земята е била толкова евтина, че хората си позволявали разкоша да засаждат големи парцели градини с цветни лехи. Въздухът беше чист и толкова мек, че едно семейство бе излязло да поседи пред дома си като през лято.

Мъж в ловджийска куртка от зелено сукно със зелени копчета и панталони от същата тъкан, с обикновени обувки и платнени гетри, стигащи до коленете, чистеше пушката си със старание, присъщо на опитни ловджии, които в свободните си часове се отдават на това занимание. Край него не се виждаше ни ловджийска чанта, ни дивеч — с една дума, нищо, което да говори за предстоящ лов или за завръщане от лов, а две жени, седнали до него, го гледаха и едва скриваха някаква своя вътрешна тревога.

Всеки, който скритом би наблюдавал тази сцена, би потреперил, както трепереха старата тъща и жената на този човек. Разбира се, че никой ловец нямаше да се заеме така старателно да чисти оръжието си, за да убие две-три патици, и никой в департамента Об не би грабнал за това тежката си шарена карабина.

— Ти какво, сръндаци ли ще убиваш? — с престорена закачливост го попита младата му и хубава жена.

Преди да отговори, Мишю погледна кучето си, което се грееше на слънце, изтегнало предните лапи и положило на тях муцунката си в оная грациозна поза, в която обикновено лежат ловджийските кучета. Внезапно то вдигна глава и започна да души въздуха, като поглеждаше ту пред себе си към дългата четвърт миля алея, ту към страничния път, който излизаше на площадката от лявата страна.

— Не сърни, а чудовище и съвсем не ми се ще да го изпусна.

Тук кучето, великолепен испански сетер, бял, с кафяви петна, силно излая.

— Ясно — каза Мишю на себе си, — шпиони! Страната гъмжи от шпиони!

Госпожа Мишю тъжно вдигна поглед към небето. Хубава блондинка със сини очи, изваяна като антична статуя, замислена и съсредоточена, тя имаше вид на човек, разяждан от горчива мъка.

Външният вид на мъжа ѝ можеше да обясни до известна степен тревогата на двете жени. Законите на физиогномиката са ясни и категорични не само относно характера на човека, но и когато се отнася до неговата съдба. Има пророчески физиономии.

Ако разполагахме с точни изображения на хора, завършили живота си на ешафода (а такава жива статистика би била крайно интересна за обществото), науката на Лафатер^[2] и Гал безпогрешно щеше да установи в главата на тези хора, даже и невинни, някои странни особености. Да, съдбата поставя своя отпечатък върху лицата на ония, на които е съдено да умрат от насилствена смърт. Именно такъв отпечатък би видял внимателният наблюдател върху изразителното лице на човека с карабината. Мишю бе дебел, нисък, поривист и ловък като маймуна, макар и спокоен по характер; лицето му беше бяло, с червени петна, свито на топка като у калмик, а червеникавите къдрави коси му придаваха зловещо изражение. В светлите му, жълтеникави очи се таеше, като в очите на тигър, някаква вътрешна дълбочина, в която погледът потъваше, без да среща там ни движение, ни топлота. И тези втречени, лъчисти и строги очи плашеха. Постоянното противоречие между неподвижността на погледа и пъргавината на тялото още повече усилваше смразяващото впечатление, което правеше Мишю при първа среща. Неизтощимата

жизненост на този човек служеше на една-единствена мисъл, както у животните целият живот несъзнателно е подчинен на инстинкта. От 1793 година той започна да подстригва червеникавата си брада ветрилообразно. Но дори по време на Терора да не бе председател на якобинския клуб, тази особеност на външността му сама по себе си щеше да го направи страшен на вид. Сократовската му чипоноса физиономия бе увенчана от великолепно, но много изпъкнало чело, което сякаш стърчеше над лицето. Добре оформените уши бяха подвижни като ушите на вечно дебнещите хищници. Устата му, полуотворена, както често бива у селяните, разкриваше здрави и бели като бадеми, но за съжаление — криви зъби. Гъсти и лъскави бакенбарди ограждаха бялото и на места възмораво лице. Косите, ниско подстригани отпред, но по-дълги встрани и на тила, със своя яркочервеникав цвят още по-силно подчертаваха всичко странно и фатално, с което поразяваше това лице. Късият и дебел врат сякаш привличаше към себе си меча на правосъдието.

Гал, Франц Йосиф (1758–1828) — австрийски анатом. Опитал се, основавайки се на формата на черепа, да прави изводи за душевните качества на човека („френология“).]

В този миг слънцето заливаше със светлина трите фигури, към които от време на време поглеждаше кучето.

Цялата сцена се развиваше на великолепен фон. Площадката се намираше накрая на гондрьовилското имение — едно от най-живописните във Франция и безспорно най-богатото в департамента Об: чудесни брястови алеи, замък, построен по план на Мансар, парк от петстотин арпана, заобиколен с ограда, девет големи ферми, гора, мелници и ливади, Това, кажи-речи, кралско имение принадлежеше до революцията на семейство Дьо Симьоз. Ксимьоз е феодално владение, разположено в Лотарингия. Фамилията Ксимьоз произнасяла името си „Симьоз“ и накрая така започнали и да го пишат.

Огромните богатства на Симьозови, дворянския род, на служба при бургундските херцози, водят началото си от времената, когато фамилията Гиз съперничела на Валоа. Отначало Ришельо, после Луи XIV си спомнили как ревностно бяха служили Симьозови на бунтовния лотарингски род и ги възненавидели. Тогавашият маркиз Дьо Симьоз, стар бургундец, стар Гиз, стар привърженик на Лигата, стар участник във Фрондата (той бе наследил злопаметството на

аристокрацията срещу краля), отиде да живее в Сен Син. Изгонен от лувърския дворец, този велможа се оженва за вдовицата на граф Дьо Сен Син, издънка на известната фамилия Дьо Шаржбьоф, един от най-знатните родове в старинното графство Шампан, при което тази млада издънка се прославила колкото старата, а по богатства я надминала. Останал при двора, маркизът, един от най-богатите хора навремето си, построил гондрьовилския замък, обединил обкръжаващите го имения и присъединил към тях други земи с единствената цел да ловува на воля. Издигнал и голям замък Симьоз в град Троа, недалеч от замъка Сен Син. Тези две старинни сгради и епископството дълго време били единствените каменни постройки в Троа. Маркизът продал имението Симьоз на Лотарингския херцог. При царуването на Луи XV синът на маркиза пропилял всички спестявания и част от огромното бащино състояние; но впоследствие станал командир на ескадра, после вицеадмирал и с доблестната си служба изкупил всички грешки на младостта си. Маркиз Дьо Симьоз, син на този моряк, загинал на ешафода в Троа и оставил два близнака, които емигрирали, а сега се намираха зад граница, споделяйки съдбата на фамилията Конде.

Навремето тази площадка била сборно място на ловците, приятели на Великия маркиз (така наричаха в семейство Симьоз основоположника на Гондрьовил). От 1789 година Мишю живееше тук в ловджийската къщичка, сгушена в дълбочината на парка. Къщичката бе построена още по времето на Луи XIV и я наричаха сенсинския павилион. Селцето Сен Син е разположено в края на Нодемската гора (Нодем — извращение на Нотр-Дам); към гората води брястова алея, същата, където Куро дебнеше шпиони. След смъртта на Великия маркиз ловджийският павилион бил съвсем изоставен. Морето и дворът привличали вицеадмирала много повече, отколкото Шампан, а неговият син предоставил разнебитения павилион на разположение на Мишю.

Тази изящна сграда е направена от тухли, а ъглите, вратите и прозорците са украсени с дялани камъни. Заобиколена е от всички страни с прекрасна, но силно ръждясала ограда; зад нея се простира широк и дълбок ров, от дъното на който се възправят могъщи дървета, а на оградата стърчат железни шипове, които заплашват злосторниците.

Стените на парка минават зад кръглата ловджийска площадка. Отвъд нея се вижда великолепият полумесец над засадения с брястове скат, а съответният на него полукръг вътре в парка е изрязан върху масив от екзотични дървета. Ловджийският павилион заема центъра на площадката, обкръжен от тези две подкови.

Мишю беше превърнал помещенията в приземния етаж в конюшня, обор, кухня и мазе за дърва. Единствена следа от някогашния разкош бе само антрето, покрито с бели и черни мраморни плочи; в него се влизаше откъм парка през врата-прозорец с малки стъкла; такива врати още се виждаха във Версай до времето, когато Луи-Филип превърна двореца в убежище за някогашната слава на Франция.^[3] Вътре къщата е разделена на две от старинна дървена стълба, проядена от червеи, много характерна за архитектурата на това време; тя води към горния етаж, където са разположени пет ниски стаи. Над тях се простира огромен таван. Този почтен дом е увенчан от висок четиристранен покрив с гребен и два метални букета; на покрива се виждат четири кръгли прозорчета, които Мансар обичаше не без основание, тъй като във Франция атическият покрив, както и плоският, по италиански маниер, са безсмислица, срещу която въстава самият климат. Тук Мишю си направи плевня. Частта от парка, която заобикаля старинната къща, е издържана в английски стил. Някога на стотина крачки отгук имало езеро — сега то е обикновено блато, изобилстващо с риба; за неговата близост можеше да се съди по леката мъглица над дърветата и по крякането на хиляди жаби и други земноводни, които са особено вресливи по заник-слънце. Извехтялостта на дома, дълбоката тишина в парка, гледката към алеята, далечният лес, хиляди още дребни на вид неща като разядената от ръжда ограда или покритите с мъх камъни, всичко придава на ловджийската къщица, съществуваща и днес, особена поетичност.

В мига, когато започна тази история, Мишю стоеше облакътен на потъналата в мъх каменна ограда, върху която се виждаха неговите фуражка, кърпа, рог за барут, отвертка, парцали — с една дума, всички принадлежности, необходими за загадъчното му приготвяне. Столът, на който седеше неговата жена, бе близо до външната врата на павилиона, над която още бе запазен красивият герб на Симьозови и техният благороден девиз: „Si meurs!“^[4] Майката, облечена като

селянка, беше поставила стола си пред стола на госпожа Мишю, за да може дъщеря ѝ да опре краката си на него и така да ги запази от влага.

— Къде е малкият? — запита Мишю жена си.

— Скита някъде около блатото; той умира за жаби и буболечки — каза в отговор майката.

Мишю свирна оглушително. Бързината, с която синът му дотича, свидетелствуваше за деспотизма на гондрьовилския управител. От 1789 и особено от 1793 година Мишю стана почти пълновластен господар на тази земя. Страхът, който внушаваше на жена си, на тъща си, на малкото момче — слугата Гоше, и на слугинята Мариан, се предаваше и на всички. Може би трябва да пристъпим вече към обясняване на причините, извикващи подобно чувство, толкова повече, че в известна степен това ще допълни духовния портрет на Мишю.

Старият маркиз Дьо Симьоз бе разпродадл своите имения в 1790 година, но изпреварен от събитията, не можа да предаде в надеждни ръце прекрасното си имение Гондрьовил. Обвинени в поддържане на връзки с Брауншвайгския херцог и Кобургския принц, маркиз Дьо Симьоз и жена му бяха арестувани и осъдени на смърт от революционния трибунал в Троа, председател на който беше бащата на Март. И ето как това хубаво имение станало достояние на държавата. По време на екзекуцията на маркиза и неговата съпруга мнозина, не без ужас, забелязали сред тълпата главния пазач на Гондрьовил, станал председател на якобинския клуб в град Арси; той беше дошъл нарочно в Троа, за да присъствува на екзекуцията.

Син на прост селянин и сирак, Мишю бе облагодетелствуван от маркизата; тя го бе възпитала при себе си в замъка, а после го бе назначила за управител на парка; ето защо даже най-фанатичните и екзалтирани хора го смятаха за своего рода Брут и след грубата му непризнателност всички се бяха отвърнали от него. Имението Гондрьовил бе купено от някой си Марион от Арси, внук на бившия управител на дома Симьоз. Този човек, занимаващ се до и след революцията с адвокатство, се боеше от пазача-лесничей; ето защо го бе взел за свой управител с три хиляди ливри заплата и някакъв процент от доходите на имението. Мишю, известен като страстен патриот и вече притежател на няколко десетки хиляди франка, се ожени за дъщерята на един кожар от Троа, апостол на революцията в града, където той председателствуваше местния революционен

трибунал. Кожарят, човек на твърдите убеждения и приличащ по характер на Сен Жюст^[5], впоследствие се оказа замесен в заговора Бабьоф^[6] и за да избегне наказанието, завърши живота си със самоубийство. Март беше най-хубавата девойка в Троа. Ето защо, въпреки трогателната си скромност, бе принудена от страшния си баща да представи богинята на свободата на едно от републиканските празненства. За седем години новият владетел на Гондрьовил не се мярна и три пъти в своето имение. И тъй като неговият дядо бе управител при Симьоз, целият град Арси реши, че гражданинът Марион действа в интерес на това семейство. Докато Терорът продължаваше, пазачът на Гондрьовил, запален патриот, зет на председателя на републиканския трибунал в Троа, човек, гледан с добро око от Мален, живеещ в Об, депутат в този департамент, се ползуваше с всеобщо уважение.

Но когато Планината^[7] бе разгромена, а неговият тъст посегна на живота си, Мишю се превърна в изкупителна жертва; всички побързаха да припишат и на него, и на тъста му дела, на които Мишю беше напълно чужд. Мишю се възмути от човешката несправедливост, затвори се в себе си, оскърбен и ожесточен. Стана дързък. Но от 18-и брюмер нататък пазеше дълбоко мълчание, което е изстрадана философия на силните хора; вече не воюваше с общественото мнение, задоволявайки се с това — да действа; тази мъдра сдържаност накара обществото да го смята за хитрец, тъй като разполагаше с капитал от около стотина хиляди франка, вложен в земята. Но първо той не харчеше нищо; второ — бе натрупал това състояние по напълно законен път, както благодарение на оставено от тъста му наследство, така и благодарение на тези шест хиляди франка годишно, които получаваше във вид на възнаграждения и проценти. Макар Мишю да беше вече дванайсет години управител и всеки без усилие можеше да изчисли спестяванията му, когато в началото на Консулството този бивш привърженик на Планината си купи ферма за петдесет хиляди франка, всички жители на Арси започнаха да се възмуцват и да го обвиняват, че възнамерявал, чрез натрупване на нови богатства, да си възвърне предишното влияние. За нещастие, когато одумките около бившия монтаняр започнаха да утихват, една нелепа история, раздухвана от хлевоусти провинциалисти, отново засили всеобщото убеждение, че този човек е необикновено жесток.

Една вечер, когато излизаше от предградията на Троа заедно с няколко селяни, сред които бе и фермерът на Сен Син, Мишю изпусна на пътя някаква хартия; фермерът, вървящ след него, се навежда и я взима. Мишю се обръща, вижда хартията в ръцете на този човек, изтегля от пояса си пистолет, зарежда го и заплашва фермера (а той знаел да чете), че ще му пръсне черепа, ако се осмели да разтвори листа и да го прочете. Движенията на Мишю бяха тъй внезапни, тъй резки, гласът му звучеше тъй страшно, в очите му пламнаха такива мълнии, че всички онемяха от ужас. Фермерът на Сен Син естествено бе враг на Мишю.

Госпожица Дьо Сен Син, братовчедка на Дьо Симьозови, притежаваше само тази единствена ферма и си живееше в своя замък Сен Син. Тя бе посветила живота си изцяло на братовчедите си близнаци, с които бе играла като дете в Троа и Гондрьовил. Нейният единствен роден брат, Жюл дьо Сен Син, емигрирал прели Симьозови, бе убит при Майнц; но благодарение на една твърде рядка привилегия, за която ще стане дума по-нататък, родът Сен Син далеч не бе застрашен да угасне поради отсъствие на мъжки представители.

Стълкновението между Мишю и сенсинския фермер предизвика ужасен шум в целия окръг и сгъсти боите на тайнствеността, която забулваше Мишю; но това обстоятелство не бе единственото, което го направи опасен в очите на околните. Няколко месеца след произшествието гражданинът Марион дойде с гражданина Мален в Гондрьовил. Тръгна слух, че Марион щял да продаде имението на този човек, за когото политическите събития се бяха оказали благоприятни и когото Първият консул^[8] току-що бе назначил за член на Държавния съвет като награда за услугите му на 18-и брюмер. Тогава политиканите на затънтения градец Арси догадиха, че Марион е подставено лице на Мален, а не на господата Дьо Симьоз. Всесилният държавен съветник бе най-важната особа в града. Той бе назначил едного от своите политически съмишленици в префектурата на Троа, освободил бе от военна повинност сина на един от гондрьовилските фермери на име Бовизаж или, с други думи, правеше услуги на всички. Следователно сделката не трябваше да се натъкне на никакви възражения в този край, където Мален бе и продължаваше да бъде безспорен господар. Беше времето преди изгрева на Империята.

Тези, които четат днес историята на Френската революция, не могат даже да си представят какви огромни интервали поставяше тогава човешката мисъл между тъй близките в онова време събития. Нуждата от спокойствие и мир, която всички изпитваха след буриите сътресения, изместваше от паметта на хората спомена и за най-значителните събития през неотдавнашните години. Историята бързо старееше, защото възникваха все нови и остри интереси. Ето защо никой освен Мишю не си спомняше как започна тази афера, която тогава на всички се струваше съвсем обикновена. Закупил навремето си Гондрьовил за шестстотин хиляди франка в асигнации, Марион го продаде за милион екю; Мален обаче предложил налични пари само за съставяне на крепостния акт. Гревен, стар приятел на Мален, естествено покровителствувал тази сделка, а държавният съветник му се отблагодарил, като го назначил нотариус в Арси.

Когато новината стигна до ловджийския павилион, където я донесе стопанинът на фермата Груаж, разположена между гората и парка вляво от хубавата алея, Мишю побледня и излезе от дома си; той отиде да издебне Марион и накрая го срещна сам в една от алеите на парка.

— Продавали сте Гондрьовил?

— Да, Мишю, да. Ще имате за господар много влиятелен човек. Държавният съветник е приятел на Първия консул, близък е с всички министри, ще ви бъде полезен.

— Вие, значи, пазехте имението за него?

— Не, това не е точно така — отвърна Марион, — навремето аз не знаех къде да вложя парите си и за по-сигурно се насочих към конфискуваните земи; но за мен е неудобно да бъда господар на имение, което принадлежеше на семейство, в което моят баща беше...

— Слуга, пазач — прекъсна го рязко Мишю, — но вие няма да продадете имението на Мален! Аз искам да го купя, имам пари...

— Ти?

— Да, аз; и не се шегувам; готов съм да ви дам на ръка осемстотин хиляди франка...

— Осемстотин хиляди франка? А откъде си ги взел? — учуди се Марион.

— Това не е ваша работа — възрази Мишю. После, смекчил гласа си, едва чуто промълви: — Моят тъст спаси немалко хора.

— Но ти си закъснял, Мишю, сделката е сключена.

— Развалете я, господине! — извика Мишю и като хвана ръката на господаря си, стисна я като в менгеме. — Ненавиждат ме, затуй искам да стана богат и силен; на мен е нужен Гондрьовил! Чуйте, аз не държа на живота — или ще ми продадете имението, или ще ви пръсна черепа...

— Но поне ми дайте време да се освободя от Мален, а това не е така лесно.

— Давам ви двайсет и четири часа. А ако кажете някому и дума, ще ви откъсна главата от плещите, като ряпа от кочана й.

През нощта Марион и Мален напуснаха замъка. Марион се страхуваше и разказа на държавния съветник за тази среща, като го посъветва да държи под око управителя. Марион не можеше да не изпълни своето задължение и да не предаде имението на този, който действително го бе заплатил, а Мишю явно не беше в състояние ни да разбере, ни да признае такъв довод. Прочее, услугата, която Марион оказваше на Мален, трябваше да стане и действително стана източник на политическата кариера на Марион и на неговия брат. В 1806 година Мален назначи адвоката Марион за пръв председател на имперския съд, а когато беше учредена длъжността завеждащ данъчните листи, издействува тази длъжност в департамента Об за брата на Марион. Държавният съветник каза на Марион да остане в Париж, като същевременно осведоми за случая министъра на полицията, който нареди да поставят Мишю под наблюдение. Но за да не го предизвиква, а може би и за да го следи по-добре, Марион въпреки всичко не го уволни и Мишю продължи да управлява имението под надзора на арсийския нотариус.

Оттогава Мишю, който ставаше все по-мълчалив и по-замислен, си спечели репутация на човек, способен даже на престъпление.

Мален, държавен съветник (служба, която Първият консул беше приравнил тогава с тази на министър) и един от съставителите на Кодекса, играеше голяма роля в Париж, където бе купил една от най-хубавите къщи в предградието Сен Жермен, след като се беше оженил за единствената дъщеря на Сибюел, човек богат, но със съмнително име, който назначи Марион за помощник при данъчното управление в департамента Об. Ето защо бе посетил Гондрьовил един-единствен път, възлагайки на Гревен изцяло защитата на своите интереси.

Всъщност, защо бившият депутат от департамента Об трябваше да се бои от бившия председател на арсийския клуб на якобинците? Но лошото име на Мишю, известно сред низшите класи, постепенно започна да прониква и в буржоазния свят; и Марион, Гревен и Мален внимателно, без да се впускат в обяснения, го сочеха като крайно опасен човек. Местните власти, задължени от министъра на полицията да наблюдават управителя, не опровергаха установеното за него мнение. В последна сметка жителите на департамента Об започнаха да се питат защо Мишю въпреки всичко продължава да заема мястото на управител; и си обясняваха снизходителността на Мален с ужаса, който Мишю вдъхваше на всички.

Кой сега не би разбрал дълбоката печал, лъхаща от образа на Мишювата жена?

Преди всичко следва да кажем, че Март бе възпитана от майка си в дух на истинско благочестие. Като добри католички и двете бяха страдали от разбиранията и от поведението на кожаря. Март се червеше от срам при спомена как я бяха возили по улиците на Троа като езическа богиня. Тя се и омъжи по волята на баща си за Мишю, чиято лоша слава все повече растеше и от когото се боеше твърде много, за да се осмели да го съди. По тя чувствуваше, че е обичана, и в дълбините на душата си също таеше най-искрена привързаност към този страшен човек. Тя никога не беше забелязала той да бъде несправедлив, никога не беше чула груба дума от него, поне за себе си; и се стараеше да отгатне всички нейни желания. Този жалък парий предполагаше, че е неприятен на жена си и почти всякога си намираще занимание вън от дома. Март и Мишю не се доверяваха един на друг и се намираха в състояние на така наречения въоръжен мир.

Март прекарваше дни в пълна самота и дълбоко страдаше от всеобщото недоброжелателство, което през последните седем години тегнеше над нея, тъй като хората смятаха баща ѝ за палач, а мъжа ѝ — за предател. В долината, надясно от алеята, се виждаше фермата Белаш, наета от Бовизаж, човек, предан на Дьо Симьозови, и Март неведнъж беше чувала обитателите на фермата, минавайки край Мишювия дом, да казват: „Ето къщата на Юда!“ И наистина в целия окръг наричаха мъжа ѝ Юда заради странната му прилика с тринадесетия апостол — прилика, която сам той сякаш се бе постарал да допълни чрез своите качества. Ето какви неприятности и постоянни

тревоги за бъдещето бяха направили Март замислена и затворена. Нищо не гнети душата както незаслужения позор, от който няма възможност да се избавиш. Художникът би могъл да създаде прекрасна картина, изобразявайки тази отхвърлена от обществото двойка в едно от най-красивите кътчета на Шампан, чийто пейзаж всякога е обвеян с печал.

— Франсоа! — извика управляващият, за да накара сина си да побърза.

Франсоа Мишю, десетгодишно момченце, се чувствуваше господар в парка и в гората, където ядеше плодове на воля и гонеше дивеча, без да знае умора, нито огорчение; той беше единственото щастливо същество в това семейство, отделен от обкръжаващия го свят чрез парка и гората, както в нравствен смисъл всеобщото презрение отделяше семейство Мишю от хората.

— Събери всичко — каза Мишю, като показва на момчето вещите, окачени на каменната ограда — и го скрий. Погледни ме сега в очите! Обичаш ли мен и майка си?

Детето се хвърли към бащата, за да го прегърне, но Мишю премести карабината и отстрани сина си.

— Слушай: ти неведнъж си разправял вън какво става тук у нас — каза той и впери в момчето втренчен поглед, страшен като погледа на дива котка. — Добре запомни: кажеш ли думица и за най-дребните неща у нас на Гоше, на хора от Груаж или от Белаш, пък даже и на Мариан, която ни обича, ще погубиш баща си. Гледай повече да не правиш така и аз ще простя досегашната ти бърливост.

Детето заплака.

— Не плачи. Каквото и да те питат, на всичко отговаряй като селяните: „Не зная.“ Тук скитат какви ли не хора и на мен това не ми е по сърце. Хайде, върви! А и вие двете, чухте ли? — обърна се Мишю към жените. — И вие си дръжте езика зад зъбите.

— Приятелю мой, какво мислиш да правиш?

Мишю внимателно отмери барутния пълнеж, изсипа го в цевта на карабината, подпря оръжието на стената и каза на Март:

— Никой не е видял у мен тази карабина. Скрый я!

Тук Куро скочи и сърдито започна да лае.

— Хубаво, умно куче! — извика Мишю. — Убеден съм, че това са шпиони...

Човек чувствава, когато го дебнат. Куро и Мишю, които изглежда, имаха една и съща душа, живеяха в единение, както живее в пустинята арабинът със своя кон. Управителят познаваше всички оттенъци на неговия лай и по тях отгатваше мислите на кучето, точно както кучето четеше в очите мислите на господаря си, подушваше ги във въздуха, сякаш те се излъчваха от тялото му.

— Какво ще кажеш? — възмутено прошепна Мишю, като посочи на жена си двете зловещи фигури, които се бяха задали по страничната алея.

— Какви са тези хора? Да не би да са парижани? — запита старицата.

— Аха, виж ти каква била работата! — извика Мишю. — Скрий карабината ми — каза той на ухото на жена си, — те идват тук.

[2] *Лафатер, Йохан Каспар* (1741–1801) — швейцарски поет и богослов, основател на псевдонауката физиогномика, установяваща съответствие между чертите на лицето и характера и душевните качества на човека. ↑

[3] ... *убежище за някогашната слава на Франция...* — така нарича Балзак открития в 1838 година във Версай от крал Луи-Филип „Музей на героичните възпоминания на Франция“. ↑

[4] *Умри, но не отстъпвай!* (Лат.) ↑

[5] *Сен Жюст, Антоан-Луи* (1767–1794) — един от най-видните политически дейци на френската буржоазна революция от края на XVIII век, якобинец, близък приятел и съратник на Робеспьер. ↑

[6] *Бабьоф, Франсоа-Ноел*, с прозвище Гракх (1760–1797) — глава на тайното „Общество на равните“, разработващо проект за комунистическо обществено устройство, осъден на смърт от правителството на Директорията. ↑

[7] *Планината* — революционно-демократическо крило на Конвента в периода на френската буржоазна революция от края на XVIII век. Представителите на тази политическа група се наричали *монтаняри* (от френската дума „la montagne“ — планина). ↑

[8] *Първият консул* — Наполеон. ↑

ВТОРА ГЛАВА

ПРЕСТЪПЕН ПЛАН

Двамата парижани, които пресякоха площадката, имаха вид, би казал човек, типичен за художник. Единият от тях, очевидно подчинен на другия, носеше къси ботуши, които откриваха слаби прасци, обути в тънки копринени чорапи със съмнителна чистота. Сукнените раирани панталони, кайсиеножълти, с металически копчета, явно му бяха широки, а измачканите им ръбове подсказваха, че човекът води заседнал живот. Отворената жилетка от пике, богато украсена с релефна бродерия и закопчана на корема само с едно копче, му придаваше вид на немарлив човек; усуканите като свредел черни коси покриваха челото и се спускаха по бузите му, като усилваха това впечатление. Две стоманени часовникови верижки висяха на пояса му. Ризата бе украсена с карфица с камея в два цвята — син и бял. Кафеникавият фрак бе същинска карикатура с дългата си опашка, която, гледана отзад, дотолкова напомняше опашка на моруна, че с право я наричаха така. Модата на фрака с рибена опашка се задържа цели десет години, почти толкова, колкото и Империята на Наполеон. Голяма вратовръзка с множество дълбоки гънки позволяваше на този субект да се крие в нея чак до носа. На пъпчивото му лице, внушителния, керемиденочервен нос, червендалестите бузи, беззъбата, ала хищна и лакома уста, ушите, украсени с големи златни обици, ниското чело — на всички тези черти, сами по себе си уродливи и смешни, придаваха свирепост две малки глиганови очички, горящи от неутолима жажда и насмешлива, почти дръзка жестокост. Дебнеци и пронизващи, ледено и вледеняващо сини, очите можеха да представляват образец на онова прословуто око, измислено по време на Революцията като страшен символ на полицията. Непознатият носеше черни копринени ръкавици и бастунче в ръка. По всичко личеше, че той бе официално лице, тъй като в неговото държане, в това как вземаше стиска емфие и я пъхаше в носа си проличаваше важността на чиновник, макар и второстепенен, но който явно се издига и който по нареждане отгоре може да стане всесилен.

Другият беше облечен по същия начин, но дрехите му бяха елегантни и изискани във всички подробности и ги носеше елегантно; неговите „суворовски“ ботуши, обути върху опънатите панталони, приятно скърцаха при ходене; върху жакета си имаше спенсер, аристократическа мода, възприета от клишийците и от златната младеж и преживяла и клишийци, и златната младеж. В тези времена някои моди се задържаха по-дълго от политическите партии — признак на анархия, която не закъсня да се прояви през 1830 година. Това напарфюмирано конте нямаше повече от трийсет години. Съдейки по маниерите му, той бе светски човек — носеше скъпи пръстени, а яката на ризата му стигаше чак до ушите. Надутостта и почти наглият му вид говореха за скрито превъзходство; сивкавото му лице изглеждаше съвсем безкръвно, в тънкия, чип нос, напомнящ нос на мъртвец, имаше нещо злокобно, а зелените очи изглеждаха непроницаеми; техният израз говореше така малко, както можеше да се предполага и за тънките и стиснати устни.

Първият изглеждаше добродушен момък в сравнение с този слаб и мършав млад човек, шибав върху въздуха с бастунчето си, чиято позлатена ръкохватка блестеше на слънцето. Първият можеше със собствените си ръце да отреже главата на някого, но вторият беше способен да оплете в мрежите на интригите и клеветите невинността, красотата, добродетелта, хладнокръвно да ги удави или отрови. Червенобузестият можеше да утеши жертвата си с шеги, другият даже не би се усмихнал. Първият, по всичко изглежда чревоугодник и сластолюбец, беше на четиридесет и пет години. Такива хора притежават страсти, които ги превръщат в роби на своя занаят. Затова пък младият човек изглеждаше чужд на всякакви страсти и пороци. Ако бе шпионин, за него това бе дипломация и той работеше от любов към изкуството. Единият замисляше плана, другият го изпълняваше; единият бе идеята, другият — формата.

— Това Гондрьовил ли е, уважаема? — запита младият човек.

— Тук не е прието да се казва „уважаема“ — поправи го Мишю.
— Ние сме хора без превземки и все още простишко си казваме „гражданко“ и „гражданино“.

— Ах, така ли? — спокойно отвърна младият човек, ни най-малко смутен от забележката.

Случва се понякога играчите, особено при екарте, изведнъж да бъдат обхванати от дълбоко вътрешно смущение, ако именно в минутата, когато много им върви, пред тях седне човек, чието поведение, външност, глас, начин на бъркане на картите им предвещава разгром.

Озовал се лице срещу лице с този млад човек, Мишю изпита именно такава пророческа слабост. Обхвана го гибелно предчувствие, неясно му се мярна ешафод; някакъв вътрешен глас крещеше в него, че това конте ще изиграе съдбова роля в живота му, макар и да нямаха още нищо общо помежду си. Ето защо говореше рязко, искаше му се да бъде груб и действително беше груб.

— Не е ли ваш господар държавният съветник Мален? — запита младият.

— Аз сам съм си господар — отсече Мишю.

— Кажете все пак, госпожо — отново подхвана младият човек, като се стараеше да бъде възможно най-вежлив, — в Гондрьовил ли се намираме? Там ни чака господин Мален.

— Ето парка — отвърна Мишю и посочи отворената врата.

— А защо криете тази карабина, красавице? — запита веселият спътник на младия човек, забелязал оръжието до оградата.

— Ти всякога работиш, даже и на село — извика с усмивка младият.

Двамата се отправиха към къщата, обхванати от някакво недоверие, и тъкмо това управителят остро почувствува, макар лицата на непознатите да оставаха невъзмутими. Въпреки неспокойния лай на Куро, Март им позволи да разгледат карабината, защото беше убедена, че Мишю замисля нещо безразсъдно, и почти се зарадва, че непознатите се оказаха толкова проникателни. Мишю хвърли на жена си поглед, от който го тя изтръпна, взе карабината и отново я зареди, предизвиквайки с това сякаш всичко, което носеха тази среща и инцидентът с карабината; той сякаш не държеше вече на живота и неговата жена разбра, че в тази минута мъжът ѝ взе някакво съдбоносно решение.

— Тук, из вашия край, изглежда, са се навъдили вълци? — запита младият човек, поглеждайки към Мишю.

— Където има овце, там всякога ще се намерят и вълци. Вие сте в Шампан, а ето я и гората; у нас се въдят глигани, дребен и едър

дивеч, намира се по малко от всичко — с насмешка отвърна Мишю.

— Обзалагам се, Корантен — каза по-старият, след като размени поглед с другия, — че този човек е моят Мишю.

— Ние с вас не сме пасли овце заедно — забеляза управителят.

— Овце не, но председателствувахме якобински клубове, гражданино — възрази старият циник, — вие в Арси, а аз на друго място. Ти се придържаш към вежливостта от времето на Карманьолата^[1], но тя сега не е на мода, момчето ми.

— Паркът ми се струва твърде голям, може да се изгубим в него; щом вие сте управителят, наредете да ни придружат до замъка — каза Корантен с тон, който не търпеше възражения.

Мишю свирна на сина си и продължи да набива куршума. Корантен гледаше равнодушно Март, докато на неговия спътник тя явно се харесваше; но Корантен забеляза в нея признаци на голямо безпокойство, които се изплъзнаха от вниманието на стария развратник, изплашен от карабината. Техните два различни характера напълно се разкриха в този дребен, но забележителен инцидент.

— Имам среща в друга посока — каза управителят — и сам не мога да ви придружа, но моят син ще ви изпроводи до замъка. От коя страна дойдохте в Гондрювил? През Сен Син ли?

— Ние също имавме работа из този край на гората — отвърна Корантен без видима ирония.

— Франсоа — извика Мишю, — заведи господата до замъка по пътеките, та никой да не ги види, те не обичат утъпканите пътища. Сега ела тук! — добави той, като видя, че непознатите вече му обръщаха гръб и се отдалечаваха, разговаряйки полугласно. Мишю улови сина си и го целуна почти благоговейно и с изражение, което още повече усили предчувствията на Март; ледени тръпки полазиха по гърба ѝ и тя погледна майка си в отчаяние, но без сълзи, тъй като не можеше да плаче.

— Върви — каза Мишю и се загледа втренчено след него, докато детето се загуби от погледа му.

Куро залая към фермата Груаж.

— О! Отново Виолет! — сърдито забеляза Мишю. — Вече трети път се мярка тук. Какво става? Престани, Куро!

След няколко минути се раздаде конски тропот.

Виолет беше възседнал едно от онези кончета, каквито яздят селяните в околностите на Париж; под кръглата широкопола шапка лицето му, смугло и набръчкано, изглеждаше още по-тъмно. Зад лукавия блясък на сивите му очички се таеше присъщото му вероломство. Тънките му нозе в бели, платнени гетри, се клатеха, без да опират в стремената, и сякаш се поддържаха от дебелия подковани обуца. Носеше синя сукнена куртка, а върху нея — раирано черно-бяло наметало. Прошарените коси падаха на кичури около шията му.

Облеклото му, сивото късокрако конче, начинът, по който го бе възседнал с издаден напред корем и наведено назад тяло, дебелия черна и попукана ръка, която държеше извехтяла, изгризана и изпокъсана юзда, с една дума, всичко в него говореше за селянина скъперник, високомерен и самонадеян, който иска да притежава земя и я купува на каквато и да е цена. Синкавите му устни, като че цепнати с хирургическо ножче, и безчислените бръчки по лицето и врата придаваха на физиономията му някаква неподвижност и само овалът и беше изразителен. В тези сурови и резки черти имаше нещо застрашително, въпреки смирения вид, който си придават почти всички селяни, за да прикрият чувствата и замислите си, както хората от Изтока и диваците и ги скриват зад невъзмутимата си важност.

От прост селянин-надничар той бе станал арендатор на фермата Груаж благодарение на множество подлости и продължаваше да ги върши и след като се бе домогнал до положение, за което не беше и мечтал.

Радваше го нещастieto на ближния и с цялата си душа му желаше зло. Когато му се представеше възможност да напакости, Виолет на драго сърце пакостеше. Завиждаше открито, но всякога оставаше в пределите на законността, досущ като парламентарната опозиция. Беше убеден, че благосъстоянието му зависи от разорението на другите и че всеки, който стои над него, му е враг, в борбата срещу когото всички средства са добри. Подобни типове твърде често се срещат сред селяните. Главната задача на Виолет сега бе да се сдобие с продължение на арендата, чийто срок изтичаше след шест години. Завиждайки на управителя за богатствата му, Виолет непрестанно го държеше под око; селяните го укоряваха, че общува със семейство Мишю; но хитрият арендатор дебнеше случай да стори услуга на

правителството или на Мален, който се боеше от Мишю, и за награда се надяваше да му продължат арендата за още дванайсет години.

С помощта на гондрьовилската стража, на горския пазач и на някои селяни, ходещи в гората за съчки, Виолет бе осведомяван за всяка стъпка на Мишю и съобщаваше всичко на полицейския комисар в Арси. Опитал се бе, макар и напразно, да завербува даже Мариан, прислужницата на Мишю; но Виолет и неговите привърженици научаваха всичко от Гоше — малкото момче, което служеше като общ работник при Мишю и се ползваше с доверието му; той предаваше Мишю за разни вехтории — жилетка, катарамы, чорапи, или за лакомства. Момчето впрочем и не подозираше какво значение имат неговите приказки.

Виолет съзнателно изкористяваше всяка постъпка на Мишю и като измисляше най-нелепи предположения, придаваше на действията му престъпен замисъл; Мишю не знаеше това, макар да се догаждаше за гнусната роля, която арендаторът играеше спрямо него; той даже се забавляваше, като понякога нарочно го подвеждаше.

— Вие сигурно имате много работа в Белаш, щом отново сте тук! — каза Мишю.

— „Отново“! Упрек ли е това, господин Мишю? А вие да не би да плашите врабци с тази пищялка? Не знаех, че имате карабина...

— Поникна на една от карабиновите ми ниви — отвърна Мишю. — Ето, вижте как ги сея.

Управителят се прицели в магарешки бодил на трийсет крачки пред себе си и го отсече до корен.

— И вие държите това разбойническо оръжие, за да охранявате господаря? Да не би да ви го е подарил той?

— Нарочно дойде от Париж, за да ми го поднесе — отвърна Мишю.

— Приказват много из нашия край за пътуването му; едни разправят, че бил в немилост и че вече излиза в пенсия, други — че сам искал да сложи в ред работите си. А защо всъщност идва, без да ни предупреди, съвсем като Първия консул? Вие знаехте ли, че идва?

— Аз не съм така близък с него, та да ми доверява планове си.

— Значи, още не сте го виждали?

— Научих за пристигането му, когато се върнах от гората — отвърна Мишю и продължи да зарежда карабината.

— Изпратил хора в Арси да доведат Гревен — нещо ще трибунят...

Мален навремето си бе трибун.^[2]

— Ако тръгвате към Сен Син — каза Мишю, — вземете и мен, аз отивам натам.

Виолет бе твърде страхлив, за да настани зад себе си атлет като Мишю, и мигом пришпори коня.

Юда Арсийски нарами оръжието си и тръгна към алеята.

— На кого се сърди Мишю? — запита Март майка си.

— Откакто научи за пристигането на господин Мален, не е на себе си — отвърна тя. — Влажно е, да влезем вкъщи.

Когато седнаха пред камината, двете жени неочаквано чуха лая на Куро.

— Мъжът ми се връща — извика Март.

И наистина Мишю се качваше по стълбата; разтревожена, Март отиде да го посрещне в спалнята.

— Виж дали има някой — неспокойно се обърна той към жена си.

— Никой — отвърна тя. — Мариан е на полето с кравата, а Гоше...

— Къде е Гоше? — прекъсна я той.

— Не зная.

— Вече не вярвам на този негодник; иди в плевника и го потърси, прегледай всички ъгли, цялата къща.

Март излезе; когато се върна, намери Мишю, коленичил на земята, да се моли.

— Какво ти е? — запита тя ужасена.

Управителят прегърна жена си през кръста, привлече я към себе си, целуна я по челото и развълнувано ѝ каза:

— Ако ние с теб повече не се видим, знай, мила моя, че много съм те обичал. Изпълнявай точно всички мои разпореждания, които ще намериш в писмото, заровено под бориката, ей там, до онези дървета — каза той и я посочи. — Поставено е в тенекиена кутия. Откопай го след моята смърт. Каквото и да се случи, колкото и несправедливи да са хората, вярвай, че ръката ми е послужила на делото на Божието правосъдие.

Март постепенно пребледня и накрая стана по-бяла и от платно; втренчено се вгледа в мъжа си и очите ѝ се разшириха от ужас; искаше ѝ се да заговори, но гърлото ѝ пресъхна. Мишю завърза за крака на леглото си Куро, който започна да вие, както вят кучетата, когато подушат беда, и изчезна като призрак.

[1] ... *вежливостта от времето на Караманьолата*. — тоест от времето на Якобинската диктатура (1792–1794), когато била на мода революционната песен „Карманьола“. ↑

[2] *Мален навремето си бе трибун* — тоест член на така наречения Трибунат, една от четирите палати, изпълняващи в периода на Консулството законодателната власт. ↑

ТРЕТА ГЛАВА

ЗЛОБНИТЕ ЗАКАНИ НА МАЛЕН

Гневът на Мишю срещу господин Марион имаше сериозни основания, но сега Мишю го насочи към човек, много по-престъпен в неговите очи — Мален, чиито тайни Мишю бе отгатнал, тъй като по-добре от когото и да било можеше да оцени по достойнство поведението на държавния съветник. Като политически деятел, тъстът на Мишю се ползуваше с доверието на Мален, избран благодарение на Гревеновите грижи в Конвента за представител на департамента Об.

Може би не ще бъде излишно да припомним обстоятелствата, при които фамилията Симьоз и Сен Син влязоха в стълкновение с Мален и които тегнат върху съдбата на близнаците и на госпожица Дьо Сен Син и още повече върху съдбата на Март и Мишю.

В град Троа замъкът Сен Син се намирал точно срещу замъка Симьоз. Тълпата, чиито страсти бяха развихрени от ръце колкото ловки, толкова и предпазливи, разграби къщата Симьоз, измъкна от нея маркиза и жена му, обвинени в предателство, и ги предаде на националните гвардейци, които ги отведоха в затвора; после същата тълпа, действаща последователно, изрева: „Сега към Сен Син!“

Тълпата не можеше да допусне, че хората от замък Сен Син могат да бъдат чужди на престъпленията на Симьозови. Почтеният и мъжествен маркиз Дьо Симьоз, опасявайки се да не би младостта на двамата му осемнайсетгодишни синове да ги тласне към някоя безразсъдна постъпка и желаейки да ги спаси, няколко минути, преди да врълети бурята, ги повери на тяхната леля, графиня Дьо Сен Син. Двама слуги, предани на семейство Дьо Симьоз, държаха младежите под ключ. Старецът, който не желал неговият род да угасне, бе наредил в случай на нещастие да скрият всичко от синовете му. Двамата братя горещо обичаха Лоранс, която тогава беше 12-годишна, и не по-малко горещо бяха обичани от нея. Както често се случва с близнаци, Симьозови толкова си приличаха, че майката дълго време ги обличаше в разноцветни костюмчета, за да не ги бърка. Родилия се пръв наричаха Пол-Мари, а втория — Мари-Пол. Лоранс дьо Сен Син,

от която не скриха сериозността на положението, чудесно изпълни ролята си на зряла жена: тя се грижеше за братовчедите си, пазеше ги, съветваше ги до минутата, когато разярената тълпа обкръжи дома. Братята мигновено доловиха опасността, надвиснала над тях, и размениха погледи, изразяващи една и съща мисъл. Решението бе взето незабавно: те въоръжиха слугите си и слугата на графиня Дьо Сен Син, барикадираха вратата и заедно с петима слуги и свещеника Отсер, роднина на семейството, застанаха до прозорците, като преди това пуснаха щорите. И осмината храбреци откриха бесен огън срещу тълпата. Всеки изстрел убиваше или раняваше някого от нападателите. Вместо да се отдаде на отчаянието си, Лоранс с учудващо хладнокръвие зареждаше пушките, подаваше патрони и барут на ония, които ги бяха привършили. Графиня Дьо Сен Син коленичи.

— Какво правите, майчице? — запита Лоранс.

— Моля се — отвърна тя — и за вас, и за тях.

Възвишени думи! Някога в Испания при подобни обстоятелства ги бе произнесла майката на принц Дьо ла Пе^[1]. Единадесет души бяха убити мигновено и лежаха на земята сред множество ранени. Такъв ход на събитията или охлажда, или още повече разпалва тълпата; тя или упорствува в намеренията си, или се отказва от тях. Първите редици на нападателите отстъпиха в ужас; тълпата, която бе дошла тук, за да убива, граби и унищожаваше, при вида на убитите започна да крещи: „Злодеи! Кръвопийци!“ По-разумни хора изтичаха да потърсят представителя на народа.

Научили едва сега за кървавите събития през деня, двамата братя заподозряха члена на Конвента в стремеж да погуби семейството им и това подозрение скоро се превърна в увереност. Преизпълнени от жажда за мъст, те се изправиха до голямата пътна врата и заредиха оръжието си с намерение да убият Мален тутакси щом се появи. Графинята напълно изгуби самообладание; тя вече виждаше на мястото на своя дом пепелище, а дъщеря си — убита; и осъждаше родствениците си за героическата им защита, за която после дни наред говореше цяла Франция. По настояване на Мален Лоранс отвори вратата. Разчитайки на страха, който внушаваше на всички, както и на слабостта на стоящата пред него девойка, представителят на народа влезе и запита с какво право младите хора оказват съпротива.

— Вие искате да възстановите свободата във Франция — прекъсна го Лоранс, — а отказвате защита на мирните хора в домовете им. Тази тълпа е готова да разруши дома ни и да ни убие и ние нямаме право да отвърнем на силата със сила?!

Мален се спря вцепенен.

— Вие, внук на каменар, работил като зидар при построяването на нашия замък, вие повярвахте на клеветата и позволихте да арестуват нашия баща, Великия маркиз — нахвърли се върху него Мари-Пол.

— Успокойте се, ще бъде освободен — отвърна Мален: наблюдавайки как младите мъже конвулсивно стискат в ръце оръжието си, Мален реши, че е настъпил краят на живота му.

— Вие дължите живота си на това обещание — заяви тържествено Мари-Пол, — но ако то до довечера не бъде изпълнено, ние ще съумеем да ви открием.

— Що се отнася до тази обезумяла тълпа — добави Лоранс, — ако вие не я разпръснете, първият куршум ще бъде за вас. А сега, господин Мален, излезте!

Мален излезе и заговори към тълпата, позовавайки се на свещените права на домашното огнище, на habeas corpus^[2] и на английския дом. Каза, че законът и народът са суверенни, че законът — това е народът, че народът трябва да действа само чрез закона и че силата може да бъде прилагана само със закона. Трудните обстоятелства направиха Мален особено красноречив и той успя да разпръсне тълпата. Но никога не забрави ни презрителното изражение, изписано по лицата на двамата братя, ни властното „Излезте!“ на госпожица Дьо Сен Син. Ето защо, когато възникна въпросът за продажба като държавна собственост на имуществото на граф Дьо Сен Син, брат на Лоранс, подялбата бе извършена без каквото и да било снизхождение.

На Лоранс оставиха замъка, парка, градините и така наречената сенсинска ферма. Мален нареди да бъде признато на Лоранс правото само на част от имението, принадлежащо лично на нея; що се отнася до емигранта, тоест до брат й, неговото имущество изцяло преминаваше в ръцете на народа, особено след като бе вдигнал оръжие срещу Републиката.

Вечерта след тези бурни събития Лоранс, опасявайки се от козните на Мален и от предателство, настоятелно започна да умолява братовчедите си да заминат и те най-после отстъпиха, яхнаха конете си и догониха първите отряди на пруската армия. Близнаците още не бяха стигнали гондрьовилския лес и ето че замъкът Сен Син бе обкръжен; придружен от въоръжена охрана, Мален се яви лично, за да арестува младите наследници на семейство Дьо Симьоз. Той не се осмели да посегне ни на графиня Дьо Сен Син, прикована на легло от силна нервна треска, ни на Лоранс — дванадесетгодишна девойка. Слугите, уплашени от суровите нрави на Републиката, се бяха изпокрили. На другата сутрин новината за оказаната съпротива и за бягството на юношите, както се говореше, в Прусия, обходи целия окръг; пред къщата Сен Син се струпва трихилядна тълпа и домът бе разрушен с удивителна бързина. Госпожа Дьо Сен Син бе пренесена в замъка Симьоз, където усилилата се треска я довърши.

Мишю се появи на политическата сцена едва след тези събития, тъй като маркизът и жена му бяха задържани в затвора близо пет месеца. Междувременно представителят на департамента Об замина някъде по служебни въпроси. Но когато господин Марион продаде Гондрьовил на Мален, когато всички вече бяха забравили народните вълнения, Мишю най-после разбра що за човек бе Мален или поне си въобрази, че го бе разбрал; защото Мален подобно на Фуше принадлежеше към хората, които имат толкова маски, криещи бездни, че наистина са непроницаеми в момента на играта; тях човек може да разбере едва когато напълно изиграят ролята си.

При важни случаи Мален неизменно се съветваше със своя верен приятел Гревен, арсийски нотариус, чиято преценка за нещата и хората от разстояние се оказваше солидна, ясна и точна. Това само по себе си говори за мъдрост и съставлява силата на социално обезправените люде.

Но през ноември 1803 година обстоятелствата се стекоха за държавния съветник толкова неблагоприятно, че едно-единствено писмо можеше да компрометира двамата приятели. Мален, който очакваше да бъде назначен в Сената, се боеше от обяснение в Париж; ето защо той напусна дома си и се отправи към Гондрьовил: пред Първия консул изтъкна само една причина за своето пътуване, и то такава, която в очите на Бонапарт можеше да придаде на това пътуване

служебен характер тогава, когато всъщност съвсем не се отнасяше до държавни интереси, а до лично негови. И докато Мишю, скрит в парка като дивак, дебнеше благоприятната за мъст минута, далновидният Мален, свикнал да извлича полза от всякакви обстоятелства, отвеждаше приятеля си към една полянка сред английския парк — място, пусто и удобно за разговор на четири очи. Разхождайки се и разговаряйки шепнешком, приятелите можеха да бъдат сигурни: тук никой нямаше да ги чуе, даже ако допуснеха, че някой се е скрил в храстите, за да ги подслушва; а ако някой изневиделица се появеше, те имаха време да променят разговора.

— А защо не останеш в замъка? — запита Гревен.

— Нима не забеляза двамата агенти, които ми изпрати началникът на полицията?

Макар по време на делото Пишегрю, Жорж, Моро и Полиняк да беше душата на консулското правителство, Фуше не ръководеше Министерството на полицията и бе обикновен държавен съветник като Мален.

— Тези двама души са двете ръце на Фуше. Единият от тях, младото конте, с лице като лимон, с оцет на устните и с ягорида в очите, за две седмици потуши въстанието на запад в седмата година. Другият — рожба на Леноар^[3], е единственият продължител на великите завети на полицията. Поисках да ми дадат кой да е от агентите и някакъв чиновник към него, а те ми изпращат тези двама господа. Ах, Гревен! Вече не се съмнявам, че Фуше иска да надникне в картите ми. Ето защо предложих на двамата да обядват в замъка; нека да огледат всичко, там те няма да намерят ни Луи XVIII, ни каквото и да било друго осъдително.

— Но каква игра играеш ти? — запита Гревен.

— Двойната игра всякога е опасна, моята е тройна, като имате предвид, че играя и с Фуше; той може би вече е понадушил, че съм посветен в тайната на Бурбоните.

— Ти?

— Аз — потвърди Мален.

— Ти да не би да си забравил Фавра? — При това име съветникът се намръщи.

— И откога? — запита Гревен след кратко мълчание.

— Откакто обявиха пожизненото консулство.

— Но той няма доказателства.

— Нито ей толкова — отвърна Мален, показвайки края на нокътя си.

Мален нахвърли с няколко думи критичното положение, в което Бонапарт поставяше Англия, заплашена смъртно от армията в Булон; обясни на Гревен всичката важност на предстоящия десант, което още не разбираха ни Франция, ни Европа, но Пит вече подозираше; после обрисова критичното положение, в което Англия на свой ред щеше да постави Бонапарт. Могъщата коалиция — Прусия, Австрия и Русия, субсидирана с английско злато, трябваше да вдигне на крак седемстотин хиляди войници. Едновременно с това гигантски заговор вътре в страната обхващаше в мрежите си и обединяваше монтаняри, шуани, роялисти и техните предводители.

— Докато бяха трима консули, на Луи XVIII се чинеше, че анархията все още продължава и че би могъл да се възползува от някои вътрешни вълнения, за да си отмъсти за тринадесети вандемиер^[4] и осемнадесети фрюктидор — каза Мален. — Но доживотното консулство разобличи намеренията на Бонапарт: той скоро ще стане император. Този бивш поручик иска да основе нова династия. Но сега вече става дума да го премахнат и ударът днес се подготвя още по-изкусно, отколкото на улица Сен Никез.^[5] Пишегрю, Жорж. Моро, херцог Ангиенски, Полиняк и Ривиер — и двамата приятели на граф Д'Артоа — всички участвуват в заговора.

— Какво сборище! — възкликна Гревен.

— Тихомълком наводниха със заговорници цяла Франция; искат да нанесат удари от всички страни, пуснати са в ход всички достъпни средства. Стотина мъже под командата на Жорж трябва да нападнат охраната на Консула и него самия!

— Но тогава ги издай!

— Ето вече два месеца откак Консултът, министърът на полицията, началникът на полицията и Фуше държат в ръце част от конците на този огромен заговор; но те още не си представят неговия размах и сега оставят на свобода всички заговорници, за да узнаят всичко.

— Що се отнася до моралното право за борба — забеляза нотариусът, — Бурбоните имат далеч по-голямо право да замислят, организират и предприемат действия срещу Бонапарт, отколкото

имаше Бонапарт на осемнадесети брюмер, когато посегна на Революцията, чиято рожба бе самият той; той убиваше родната си майка, а ония искат да се върнат у дома си.

Виждайки, че в списъка на емигрантите престанаха да внасят нови имена, а все повече и повече изключваха, че католическата църква се възстановява, че се издават един след друг антиреволюционни закони, принцовете разбраха, че тяхното завръщане става все по-трудно осъществимо, за да не кажем невъзможно. Бонапарт се явява единственото препятствие по техния път и те пекат да отстранят това препятствие — ето всичко. Претърпят ли поражение, заговорниците ще се превърнат в обикновени разбойници; победят ли — ще станат герои; та затуй твоите колебания ми се струват напълно естествени.

— Необходимо е да направляваме събитията по такъв начин — каза Мален, — че Бонапарт да хвърли на Бурбоните главата на Ангиенския херцог, както Конвентът хвърли на европейските монарси главата на Луи XVI, за да го натопим в Революцията преди нас; или да съборим сегашния идол на френския народ и негов бъдещ император и върху останките от неговия трон да възстановим трона на законния монарх. Аз завися от случая, от дребния пистолетен изстрел, от някоя адска машина като тази, която бе поставена на улица Сен Никез. Достатъчно е само да я взривят. На мен не казаха всичко. Просто ми възложиха в критичния момент да свикам Държавния съвет и да ръководя юридическата страна на реставрацията на Бурбоните.

— Почакай — рече нотариусът.

— Невъзможно. Аз съм длъжен да взема решение сега, времето не чака.

— Защо?

— Дватамата братя Дьо Симьоз участвуват в заговора; те се укриват тук. Аз трябва или да ги шпионирам, да ги оставя да се изложат и така да се избавя от тях, или тайно да ги взема под своя защита. Бях поискал да ми изпратят обикновени агенти, а ми натрапиха първокласни детективи и те нарочно минаха през Троа, за да си осигурят жандармерията.

— Гондрьовил е синигер в ръката, а заговорът — жерав в небесата — възрази Гревен. — В заговора не участвуват ни Фуше, ни Талейран — твои съратници; с тях трябва да играеш открито. Помисли

си само: онези, които скършиха врата на Луи XVI, днес са членове на правителството. Франция гъмжи от притежатели на държавни имуществва, а ти замисляш да връщаш ония, които отново ще ти поискат Гондрьовил. Ако не са глупави, Бурбоните трябва да заличат всичко, направено от нас. По-добре предупреди Бонапарт.

— Човек от моя ранг не може да бъде доносчик — запалено възрази Мален.

— От твоя ранг ли? — учуди се Гревен насмешливо.

— Предлагат ми Министерството на правосъдието.

— Ти си заслепен, разбирам. Следователно върху мен лежи задължението да запазя яснота на погледа в този политически мрак, да издиря изход. При това няма никаква възможност да се предвиди какви събития могат да върнат Бурбоните, щом пълководец като Бонапарт разполага с осемдесет кораба и с четиристотинхилядна армия. Най-трудното в политиката на изчакване е да предугадиш кога ще падне едно разклатено правителство; а правителството на Бонапарт, приятелю мой, е в своя възходящ период. Дали Фуше не е решил да проникне в теб по-дълбоко, за да узнае тайните ти мисли и се избави от теб?

— Не, аз не се съмнявам в човека, с когото съм във връзка. Впрочем Фуше никога не би ми изпратил тези две маймуни, които познавам твърде добре, за да не наостря уши.

— А мен те ме плашат — каза Гревен. — Ако Фуше не се съмнява в теб, ако не иска да те изпита, защо ще ти ги изпраща. Фуше не прибъгва към подобни номера без причина...

— Ето това е убедителен довод за мен — извика Мален — и с тези двама Симьозови никога няма да съм спокоен; може би Фуше, който знае становището ми, не иска да ги изпусне и се надява чрез тях да се добере до Конде.

— Ех, драги, при Бонапарт няма да безпокоят владетеля на Гондрьовил.

Вдигнал глава, Мален видя в гъстия листак на липата цевта на пушка.

— Не съм се лъгал, преди малко дочух щракане на спусък — каза той на Гревен, като се скри зад дебело дърво; разтревожен от внезапното движение на приятеля си, нотариусът последва неговия пример.

— Това е Мишю — пошепна Гревен, — виждам червената му брада.

— Не бива да показваме, че сме се изплашили — забеляза Мален и бавно се върна на мястото си, като мислено си говореше „Какво иска Мишю от стопаните на тази земя? Не в мен се целеше той. Ако е подслушвал разговора ни, ще се наложи да се позанимая с него! Трябваше да отидем към ливадата. Но на мен и през ум не ми минаваше, че даже и въздухът може да има уши!“

— Човек цял живот се учи! — каза нотариусът. — Но той беше много далече, а ние си говорехме шепнешком.

— Ще трябва да кажа това на Корантен — отвърна Мален.

[1] *Принц Дьо ла Пе* — прозвище на Годой Алварес де Фарма (1767–1851), всемоушен министр, фаворит на испанския крал, сключил в 1795 година мир с Франция. ↑

[2] *Habeas corpus* (лат.) — началните думи на закона за неприкосновеността на личността, приет от английския парламент в 1679 г. ↑

[3] *Леноар, Пиер* — началник на парижката полиция в 1776–1785 година. ↑

[4] ... *тринадесети вандемиер*... — 5 октомври 1795 година. В този ден Наполеон Бонапарт потушил роялисткия метеж. ↑

[5] На улица Сен Никез на 24 декември 1800 година било организирано покушение срещу Наполеон, претърпяло неуспех. ↑

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

МАСКАТА Е СМЪКНАТА

След няколко минути Мишю се върна у дома си бледен и смръщен.

— Какво ти е? — изплашено запита Март.

— Нищо — отвърна той, забелязвайки Виолет, чието присъствие го порази като гръм.

Мишю взе стол, седна спокойно пред огнището и хвърли в огъня някакво листче, което извади от тенекиена тръбичка — такива тръбички дават на войниците, за да пазят в тях документите си. Забелязвайки това, Март въздъхна като човек, освободен от тежко бреме; затова пък Виолет бе силно озадачен. Управителят с неподражаемо хладнокръвие подпря карабината на огнището. Мариан и майката на Март предяха в светлината на лампата.

— Хайде, Франсоа — каза бащата, — време е да спиш.

Той грубо хвана сина си през кръста и го отведе навън.

— Слез в мазата — пошепна на ухото му, когато излязоха на стълбата, — вземи две бутилки маконско вино, отлей от тях третинката и ги долеи с коняк, който е на полицата; после налеи половин бутилка бяло вино и го смеси с ракия. Направи това внимателно и постави трите бутилки на празната бъчва при входа на мазата. Когато аз отворя прозореца, ти излез от мазата, оседлай моя кон и иди в Пото-де-Гьо. Чакай ме там.

— Това дете никога не си ляга навреме — каза управителят, когато се върна в кухнята, — иска като големите всичко да види, всичко да чуе, всичко да знае. Вие ще ми развалите хората, дядо Виолет!

— Боже Господи! — възкликна Виолет. — Какво ви развърза така езика? Та вие никога не сте приказвали толкова много...

— А вие си въобразявате, че мен могат да ме шпионират и аз да не забележа това? Лъжете се, дядо Виолет. Ако вие, вместо да угаждате на враговете ми, застанехте на моя страна, аз можех да направя за вас къде-къде повече от едно продължаване на арендата...

— Какво например? — наостри уши алчният селянин и широко отвори очи.

— Бих ви продал имота си евтино.

— Няма евтино, щом трябва да се плаща — наставнически каза Виолет.

— Искам да напусна този край и ще ви дам фермата в Мусо, постройките, посевите, добитъка — всичко за петдесет хиляди франка.

— Наистина ли?

— Съгласен ли сте?

— Дявол го взел, трябва да помисля.

— Да поприказваме... Но искам капаро.

— Стотинка нямам.

— Дайте дума.

— Друго?

— Кажете ми, кой ви изпрати тук?

— Просто се връщах оттам, дето бях отишъл, и рекох да ви кажа добър вечер.

— Връщал си се пешком? Ти какво, за глупак ли ме вземаш? Лъжеш, няма да получиш фермата ми!

— Е добре... Господин Гревен ме изпрати — това е всичко. „Иди — каза, — за Мишю, нужен ни е. Ако не го намериш — почакай го!“ Разбрах, че трябва да остана тази вечер тук.

— А парижките франтове още ли са в замъка?

— Виж, това не зная; но в салона имаше хора.

— Ще ти дам фермата си, ще поговорим сериозно. Жена, донеси вино, та да направим пазарлъка. Вземи най-хубавото, русийонското, от мазето на бившия маркиз. Да не сме деца! На празната бъчва при входа има две бутилки, не забравяй и бутилчицата с бялото...

— Добре — рече Виолет, който никога не се напиваше. — Да пием!

— Вие имате петдесет хиляди франка под дюшемето във вашата стая на мястото, дето е креватът. Ще ми ги дадете петнайсет дни след сключване на продажбата у Гревен...

Виолет с изумление спря поглед на Мишю и побледня.

— Аа, ти си намислил да шпионираш добрия якобинец, който има честта да председателствува арсийския клуб, и си въобразяваш, че няма да те различи? Та да не съм сляп, аз вече забелязах, че у теб

плочите току-що са поставени, и реших, че не си ги вдигал, за да сееш там пшеница. Да пием!

Виолет беше толкова смаян, че пресуши голям стакан, без да обръща внимание на вкуса на виното; страхът сякаш бе поставил разкалено желязо в стомаха му, а присъщото му скъперничество не му позволяваше да се напие. Сега той би дал мило и драго да можеше да се озове у дома си и да скрие делвата с парите на друго място.

Трите жени се усмихваха.

— Е какво, съгласен ли си? — запита Мишю и отново напълни чашата на Виолет.

— Съгласен!

— Стопанин на фермата ми ще станеш ти, хитрецо!

След като половин час спориха оживено за предаване на имуществото, както спорят селяните, когато сключват сделки след множество уверения, изпразнени чаши, всевъзможни обещания, препирни, нескончаеми: „Разбираш ли? Ето, кръст правя! Честна дума! Вече казах — значи, твърдо! Да пукна, ако аз!... Виното в чашата ми отрова да стане, ако това не е самата истина!“ — Виолет най-последно отпусна глава на масата не развеселен, а просто мъртвопиян; щом забеляза, че погледът на стареца помътня, Мишю побърза да отвори прозореца.

— Къде е този негодяй, Гоше? — запита жена си.

— Спи.

— Ти, Мариан — обърна се управителят към вярната си прислужничка, — стой до вратата му и го пази. Вие, майчице, останете долу, следете този шпионин, бъдете нащрек и не отваряйте вратата на никого, освен на Франсоа. Боря се на живот и смърт! — добави той глухо. — За всички вас под моя покрив аз не съм напускал дома си тази нощ; вие трябва да твърдите това даже на ешафода. Хайде — обърна се той към жена си, — да тръгваме; обуй чепиците си, слагай си забрадката — по-скоро! Без въпроси, идвам с теб.

За последния три четвърти час в движенията и в погледа му се появи някаква неудържима деспотична властност, почерпена от оня дълбок и неведом източник, откъдето черпят своята непостижима сила и великите пълководци, въодушевяващи армиите по бойните полета, и великите оратори, увеличащи масите на събранията, но и великите престъпници в дръзките си замисли. Тогава някаква неудържима сила

като че се излъчва от такъв човек и насища думите му, а движенията му буквално подчиняват на волята му волята на окръжаващите го. И трите жени чувствуваха, че е настъпил страшен, съдбоносен час; те не знаеха нищо определено, но го предчувствуваха по стихийната решимост на този човек; лицето му сияеше, чертите бяха изразителни, очите горяха като звезди; на челото бяха избили капки пот, гласът често потреперваше от нетърпение и гняв. И Март безмълвно се подчиняваше. Въръжен до зъби, с карабината на рамо, Мишю се втурна по алеята, жена му го последва и те бързо стигнаха кръстовището, където Франсоа се беше скрил в храстите.

— Сече му умът на малкия — каза Мишю, като забеляза сина си.

Това бяха първите думи, които произнесе. Жена му и той бяха тичали дотук и съвсем не им беше до разговори.

— Върни се вкъщи, изкачи се на най-кичестото дърво, наблюдавай полето, парка — каза той на сина си. — Всички ние спим, не пускаме никого в къщата, едничка баба ти е будна, но тя ще отвори само на твоя глас. Запомни какво ти казвам — до най-малките подробности. Отнася се за живота на баща ти и на майка ти. Властта в никакъв случай не бива да научи, че не сме си били у дома.

Когато след тези думи, пошепнати на ухото му, малкият потъна в леса като змиорка в речна тиня, Мишю каза на жена си:

— Качвай се на коня! И моли Бога да бъде с нас! Улови се по-здраво за мен! Добичето може и да не издържи.

Мишю едва произнесе тези думи и ето че конят, получил два силни удара в хълбоците и притиснат в седалището от две могъщи колене, се понесе като хала; животното сякаш разбра своя господар; за някакъв си четвърт час гората остана зад тях. Избирайки през цялото време най-краткия път, Мишю стигна там, отгдето се виждаха осветените от луната кули на сенсинския замък. Той завърза коня за близкото дърво и побърза да се изкачи на хълма — оттук се откриваше изглед към цялата сенсинска долина.

Замъкът, който Март и Мишю гледаха няколко мига, прави приятно впечатление сред този пейзаж. Макар да не е забележителен ни с размерите, ни с архитектурата си, замъкът не е лишен от известна археологическа стойност. Старинното здание от XV век, кацнало на хълма и опасно с широк и дълбок ров, все още пълен с вода, е построено от камъни и хоросан, но дебелината на стените му достига

седем стъпки. Простотата му красноречиво говори за суровия и войнствен живот във феодалните времена. Този наистина простичък замък се състои от две обширни червеникави кули, съединени чрез дълга редица жилищни помещения с прозорци, чиито каменни розетки напомнят грубо изсечени лозови клонки. В замъка се влиза по външна стълба, построена в средата на сградата и завършваща в петоъгълна кула с малка врата под островърха арка. Приземният етаж, вътрешно модернизиран по времето на Луи XIV, и първият етаж са увенчани с огромни покриви, в които са изрязани прозорци със скулптирани рамки. Пред замъка — широка морава, на която неотдавна са били отсечени дърветата. От всяка страна на моста, водещ към замъка, се виждат две къщици, в които живеят градинарите; къщите са отделени една от друга чрез тънка и проста, по всичко изглежда, новопостроена ограда. Вдясно и вляво от моравката, разделена на две от павиран път, се намират конюшните, хамбарите, плевните, варникът, хлебарницата, курниците, стаите за слугите; всички помещения са построени, както се вижда, върху остатъците от две крила, които някога са съставлявали едно цяло с днешния замък.

Някога замъкът навярно е бил квадратен и с укрепления в четирите ъгли; охранявала го е огромна кула със засводен коридор, в подножието на който на мястото на сегашните решетки е имало подвижен мост. Двете големи кули, конусообразните покриви на които се бяха запазили, и камбанарийката на средната кула придаваха на замъка своеобразен вид. Някаква стара църква извисяваше островърхата си камбанария недалеч от замъка и напълно хармонираше с него. Лунната светлина огряваше всички негови покриви и кули.

Мишю погледна господарския дом с изражение, което съвсем обърка жена му: неговото лице бе вече по-спокойно и излъчваше надежда и някаква гордост. Той огледа с втренчен поглед хоризонта, послуша се: беше около девет часът, лунната светлина заливаше края на гората, а хълмът бе осветен особено ярко. Това естествено се стори на Мишю опасно и той заслиза надолу, уплашен, че може да го видят. Но ни един подозрителен шум не нарушаваше мълчанието на чудната долина, граничеща от тази страна с Нодемската гора.

Трепереща, изтощена от умора, Март с нетърпение очакваше, че след такова необичайно галопиране най-после ще настъпи някаква

развръзка. На какво трябваше да служи тя? На добро дело или на престъпление? В този миг Мишю се наведе над ухото на жена си.

— Иди при графиня Дьо Сен Син, кажи, че трябва да разговаряш с нея; когато излезе, отведи я настрана. Щом се увериш, че никой не може да ви подслушва, кажи ѝ: „Госпожице, животът на вашите двама братовчеди е в опасност. Човекът, който ще ви обясни как и защо, ви очаква.“ Ако тя се уплаши, ако не ти повярва, кажи: „Те участвуват в заговора против Първия консул, а заговорът е разкрит.“ Не казвай коя си, на нас не вярват.

Март погледна мъжа си и запита:

— Значи, ти си на тяхна страна?

— Е и какво? — отвърна Мишю и смръщи вежди, смятайки, че го упрекват.

— Ти не ме разбираш — извика Март, хвърли се пред него на колене, улови широката му ръка, целуна я и я обля в сълзи.

— Бягай, после ще плачеш — каза той и силно я притисна към себе си.

Когато стъпките на Март затихнаха напълно, в очите на този железен човек се появиха сълзи. Беше се съмнявал в Март заради убежденията на баща ѝ; и всякога беше крил от нея своите тайни, но сега благородният характер на жена му внезапно се бе разкрил пред него, така както величието на неговия характер току-що бе засияло пред нея.

От чувството на дълбоко унижение, което извиква падението на човека, чието име носим, Март премина към възторга, внушаван от неговата слава; и този преход се бе извършил така внезапно, че тя едва не загуби съзнание. Измъчвана от силна тревога, Март, както сама после му призна, беше вървяла от техния дом до замъка буквално като по тръни, но сега ѝ се струваше, че изведнъж се бе възнесла на небето сред ангели. А той пък всякога си мислеше, че не ѝ е драг: тъгата и затвореността ѝ вземаше за отсъствие на любов, рядко оставаше въкъщи, за да бъде тя сама със себе си, и всичката си нежност прехвърли върху сина си; и сега изведнъж разбра какво означаваха сълзите на тази жена: тя проклинаше ролята, която хубостта ѝ и бащината воля я бяха принудили да играе. И ето, в разгара на опасността щастието беше блеснало пред тях като мълния с най-ярък пламък. И то наистина проблесна като мълния. Всеки от тях мислеше

за десетте години на взаимно неразбиране и всеки упрекуваше единствено себе си. Мишю стоеше неподвижно, опирайки се на карабината и положил глава на ръката си в дълбок размисъл. Подобни минути изкупват цялата горест дори на най-печалното минало.

В главата на Март се въртяха хиляди мисли, сходни с мислите, които вълнуваха нейния мъж, и сърцето ѝ се свиваше от съзнанието за опасността, надвиснала над Симьозови, тъй като разбра всичко, даже кои бяха тези двама парижани; едно само тя не можеше да си обясни: защо мъжът ѝ се бе снабдил с тази карабина? Тя се хвърли напред като кошута и скоро излезе на пътя, водещ към замъка; внезапно дочу зад себе си мъжки стъпки и извика, но широката длан на Мишю тозчас ѝ затвори устата.

— От хълма забелязах в далечината да проблясват сребърните галони на шапките. Влез през отвора при рова между конюшната и Моминската кула; кучетата няма да залаят по теб. Проври се в градината, повикай младата графиня от прозореца, кажи ѝ да нареди да оседлаят коня ѝ и да го изведе през рова. Аз ще бъда там; но най-напред ще разбера какво са замислили парижаните и ще подиря начин да се изплъзнем от тях.

Опасността растеше с бързината на лавина, тя трябваше да бъде предотвратена на всяка цена и това окриляше Март.

ПЕТА ГЛАВА

ЛОРАНС ДЪО СЕН СИН

Старото франкско име, общо за Сен Син и Шаржбьоф, е Дюинеф. Сен Син станало прозвище на младите Шаржбьоф, след като веднъж, в отсъствие на бащата, пет негови дъщери, всички необикновено светлокоси, защитили бащиния замък, което никой не очаквал от тях. И ето как един от първите Шампански графове пожелал чрез това красиво прозвище да запази спомена за забележителното събитие, докато техният род съществува. След този своеобразен военен подвиг всички девойки от рода били преизпълнени от гордост, макар, както изглежда, не всички да са били светлокоси. Последната от тях, Лоранс, се явява, въпреки салическия закон^[1], наследница и на титлата, и на герба, и на феодалните имения. Кралят на Франция бе потвърдил указа на Шампанския граф, според който титлата и имуществото може да се предават в този род и по женска линия. Следователно Лоранс беше графиня Дьо Сен Син, а бъдещият ѝ мъж бе длъжен да приеме нейното име и герба; на този герб бяха написани като девиз вдъхновените думи, произнесени от най-възрастната от петте сестри в отговор на поканата да се предадат: „Да умрем с песен!“ Достояйна наследница на тези красиви героини, Лоранс се отличаваше с особена бледност, която като че бе игра на случая! Под нейната тънка и еластична кожа прозираха и най-малките синкави вени. Гъстите светлоруси коси чудесно хармонираха с тъмносините и очи. Всичко в нея бе очарователно. Но в крехката девойка с тънко кръстче и млечнобяло лице живееше душа на безстрашен мъж, надарен със силен характер; ала никой, даже най-проницателният наблюдател, не можеше да отгатне същността на тази девойка при вида на кроткото, леко удължено личице с профил, смътно напомняш профила на агънце. Нейната изключителна кротост, макар и благородна, като че граничеше с глупостта на агнето. „Аз приличам на замислен овен“ — казваше понякога тя на шега. Лоранс беше неразговорлива и изглеждаше не замислена, а по-скоро вцепенена. При трудни обстоятелства скритата в нея Юдит веднага се пробуждаше в

цялото си величие, а такива обстоятелства за съжаление не бяха рядкост в живота на Лоранс.

На тринайсет години, след известните вече на читателя събития, тя остана сираче в града, където до вчера се извисяваше едно от най-забележителните здания на XVI век — замъкът Сен Син. Господин Д'Отсер, някакъв роднина, станал неин опекун, побърза да отведе наследницата на село. Този достоен провинциален дворянин, изплашен от смъртта на брат си, свещеника Д'Отсер, пронизан от куршум в минутата, когато, предрешен като селянин, се готвел да бяга, нямаше сили да отстоява интересите на довереницата си: двама от синовете му служеха в армията на принцовете и всякога, при най-малък шум, мислеше, че асирийските власти идват да го арестуват.

Горда, че бе удържала обсадата, и наследила потомствената белота на предците си, Лоранс презираше мъдрата предпазливост на стария дворянин, огънал се под ветровете на развихрилата се буря; тя мислеше само за слава. И смело окачи в бедния си сенсински салон портрета на Шарлот^[2] Корде и го окичи с малки дъбови клончета. Чрез посредничеството на верен човек тя си пишеше с близнаците въпреки закона, който предвиждаше за това смъртна присъда. Този неин довереник, рискуващ също живота си, ѝ носеше отговорите. От времето на трагедията, разиграла се в Троа, Лоранс живееше единствено за тържеството на монархията.

Внимателно преценявайки характера на господин Д'Отсер и на жена му, Лоранс се убеди, че са безкрайно честни, но слаби и ги изключи от кръга на интересите си. Лоранс беше твърде умна и безкрайно снизходителна, за да ги упреква за тяхната нерешителност; добра, внимателна, любезна с тях, но не ги посвети в нито една от тайните си. Нищо не укрепва самообладанието така, както необходимостта постоянно да таиш нещо в себе си, и то в собственото си семейство. Достигнала пълнолетие, Лоранс предостави на стареца Д'Отсер да се занимава и занапред с нейните дела. Тя не изискваше друго, освен да се грижат за нейната кобила, прислужницата ѝ Катрин да бъде облечена с вкус, а слугата Готар да е всякога чист и спретнат, всичко останало малко тревожеше графинята. Мислите ѝ бяха отправени към твърде възвишени цели, за да се принизи до неща, които в друго време несъмнено биха я занимавали. Към тоалетите беше напълно безразлична, пък и братовчедите ѝ не бяха при нея.

Лоранс имаше зеленикава амазонка за езда, обикновена рокля и обшито с елмази елече без ръкави за разходки из парка и копринен пеньоар.

Малкият коняр Готар, сърдечно и безстрашно петнайсетгодишно момче, всякога я съпровождаше и тя почти никога не се задържаше у дома си; ходеше на лов из всички гондрьовилски земи и ни фермерите, ни Мишю се противопоставяха на това. Беше превъзходна ездачка, а на лов показваше същински чудеса. В целия окръг, дори и в годините на Революцията, я наричаха просто „госпожицата“.

Всеки, който е чел прекрасния роман „Роб Рой“, несъмнено е запомнил образа, чрез който Уолтър Скот преодолява обичайната си студенина: става дума за образа на Даяна Върнън. Споменът за нея ще помогне да разберем Лоранс, ако към чертите, присъщи на шотландската ловджийка, прибавим съдържаната въодушевеност на Шарлот Корде и в същото време изключим прелестната подвижност, която придава на Даяна такова обаяние!

Младата графиня бе свидетелка на смъртта на майка си, на убийството на абата Д'Отсер, на екзекуцията на маркиз Дьо Симьоз и на жена му; единственият ѝ брат бе умрял от раните си, двамата ѝ братовчеди, служещи в армията на Корде, можеха да бъдат убити всяка минута и най-после богатството на двете фамилии — Дьо Симьоз и Дьо Сен Син, току-що бе погълнато от Републиката без особена полза за нея. Та ето защо трябва да се отнесем с разбиране към тази постоянна замисленост на Лоранс, стигаща понякога до явна вцепененост.

Впрочем господин Д'Отсер се прояви като най-честен и най-осведомен опекун. Под неговите грижи Сен Син придоби вид на ферма. Този старец, напомнящ много повече грижлив земеделец, нежели благородник, съумя да извлече доходи и от парка, и от градините, които заемаха почти двеста арпана; те даваха зоб за конете и храна на хората, даваха и гориво. Благодарение на неговите най-строги икономии и влагането на спестяванията в държавни мероприятия младата графиня се оказа в деня на пълнолетието си притежателка на добро състояние. В 1798 година наследницата разполагаше с двайсет хиляди франка годишен доход държавна рента, получавана наистина много нередовно, и дванайсет хиляди франка от сенсинските земи, договорите на които бяха възобновени със

значителни увеличения на наемите. Съпрузите Д'Отсер се бяха оттеглили на село с три хиляди франка пожизнена рента от капитала, вложен в кантората на Лафарж: с тези оцелели остатъци от състоянието им те можеха да преживяват само в Сен Син; ето защо Лоранс им предостави за доживотно ползуване пристройката, която те заемаха. В стремежа си да спестяват по хиляда екю годишно за синовете си, съпрузите Д'Отсер станаха спрямо довереницата си такива скъперници, каквито бяха към самите себе си, и никак не я глезеха. Общият разход в Сен Син не надхвърляше пет хиляди франка годишно. Но чужда на всякаква дребнавост, Лоранс беше доволна от всичко. Опекунът и жена му неусетно попаднаха под влиянието на нейния характер, който се изявяваше и в най-незначителните дребболии, и накрая започнаха даже да се възхищават от девойката, която познаваха от дете. Но в маниерите на Лоранс, в ниския ѝ гръден глас, в повелителния ѝ поглед имаше нещо необикновено, някаква необяснима властност, която покорява всякога, дори когато е само външна, тъй като за глупците пустотата често се отъждествява с дълбокомислие. За обикновения човек дълбокомислието е непостижимо. Може би с това се обяснява преклонението на тълпата пред онова, което не разбира. Съпрузите Д'Отсер, удивени от неизменната мълчаливост и необщителност на младата графиня, всякога очакваха от нея нещо изключително. Действувайки добре обмислено и не поддавайки се на измама, Лоранс заслужи искреното уважение на селяните, макар да бе аристократка. Това, че беше жена, името ѝ, преживените нещастия, необикновеният ѝ живот, с една дума, всичко способствуваше да се изгради авторитетът ѝ сред жителите на сенсинската долина. Понякога тя изчезваше за ден-два, съпроводжана от Готар; но нито господин Д'Отсер, нито неговата съпруга се осмеляваха да я разпитват за причините на отсъствието ѝ.

Забележете, че у Лоранс нямаше никакви ексцентричности. Мъжкараната се криеше у нея под най-нежна и най-крехка женственост. Сърцето ѝ беше прекалено чувствително, но умът ѝ се отличаваше с мъжествена решимост и стоическа твърдост. Проницателните ѝ очи не познаваха сълзите. Гледайки бялата и нежна китка на ръката ѝ със синкави, едва забележими жилчици, никой не би допуснал, че девойката е в състояние да съперничи на най-ловкия

кавалерист. Тази ръчица, така мека, така тънка, владееше пистолета и пушката не по-зле от опитния ловец.

Вън от дома си Лоранс всякога носеше обичайната за амазонките кокетна касторена шапка със спуснат зелен воал: ето защо нежното ѝ лице и бялата ѝ шия, закрити с черен ешарп, не потъмняваха от продължителното пребиваване на открито. При Директорията и в началото на Консулството Лоранс можеше да води такъв живот, без да привлича ничие внимание; но откакто държавната власт започна да укрепва, новите длъжностни лица — префектът на департамента Об, другарите на Мален и самият Мален — се опитаха да подронят уважението към девойката. Лоранс мислеше единствено за свалянето на Наполеон, чиято амбициозност и успехи извикваха у нея особена ярост, но ярост хладнокръвна и целеустремена. Невзрачен и неизвестен враг на този увенчан със слава човек, тя се целеше в него от глухотата на своята долина и на горите си с ужасяваща съсредоточеност; понякога трудно се овладяваше и бе готова да замине оттук и някъде, в предградията на Сен Клу или на Малмезон, да го убие. Осъществяването на този замисъл напълно би оправдало навиците ѝ и начина ѝ на живот; но след нарушаването на Амиенския мирен договор тя бе посветена в намеренията на заговорниците, целта на които бе да насочат 18-и брюмер против Първия консул, и от това време тя подчини ненавистта и силите си на обширния и превъзходно направляван план: съгласно този план удар отвън трябваше да нанесе на Наполеон могъщата коалиция на Русия, Австрия и Прусия, коалиция, която той, станал император, разгроми при Аустерлиц, и отвътре — съюзът на хора с най-различни възгледи, но обединени от общата ненавист, при която мнозина от тях, подобно на Лоранс, обмисляха как да отстранят Наполеон, без да се боят да произнесат думата „убийство“. И така, тази девойка, тъй крехка на вид и тъй силна в очите на ония, които я познаваха добре, служеше в момента като верен и надежден посредник на дворяните, които идваха от Германия, за да вземат участие в този сериозен щурм. Фуше се възползува от съюза на задрейнските емигранти, за да оплете в заговора им и ангиенския херцог. Пребиваването на принца на територията на Баден, недалече от Страсбург, потвърди впоследствие предположенията на Фуше. Главният въпрос — действително ли херцогът е бил посветен в заговора, действително ли при успех е възнамерявал да влезе във

Франция, е една от тайните, върху които, както и върху някои други, принцовете от фамилията на Бурбоните пазеха най-дълбоко мълчание. Но когато историята на тази епоха започне да старее и влезе в миналото, безпристрастни историци ще окачествят поне като неблагоприятно появянето на херцога край границата във време, когато трябваше да се осъществи грандиозният заговор, в чиято тайна кралското семейство несъмнено е било посветено.

Предпазливостта, която Мален проявяваше, като разговаряше с Гревен на открито, Лоранс прилагаше по отношение на всички и на всичко. Приемаше пратениците отвън, разговаряше с тях някъде на края на Нодемската гора или извън сенсинската долина, между Сезан и Бриен. Често изминаваше с Готар на един дъх петнайсет левги и се връщаше в Сен Син, без някой да долови по лицето ѝ сянка от умора или загриженост. Веднъж тя забеляза в очите на това говедарче, тогава още деветгодишен хлапак, простодушно възхищение, което извикват у детето необикновените неща; взе го при себе си като коняр и го научи да обгражда конете с грижовност и внимание, както е прието у англичаните. Откри у него старателност, схватливост и истинска безкористност; подложи на изпитание и предаността му и се убеди, че е не само умен, но и благороден: той не допускаше и мисъл за награди; Лоранс се зае с възпитанието на тази още тъй млада душа и бе към него добра и великодушна; привърза го към себе си и сама се привърза към него, облагородявайки полудивото създание, без да му отнема самобитността, нито простотата. Когато сметна, че достатъчно е проверила почти кучешката му вярност, която сама бе подхранвала, тя го направи свой умен и простодушен съучастник.

Малкият селянин, когото никой не би се и досетил да подозира, ходеше от Сен Син чак до Нанси и никой не забелязваше отсъствието му. Прибягваше до всички хитрини, използвани от шпионите. Крайната недоверчивост, към която го бе приучила господарката му, ни най-малко не измени природата му. Готар притежаваше едновременно и хитростта на жената, и наивността на детето, и неотстъпната бдителност на заговорника, но своите чудесни качества той криеше под маската на дълбоко невежествено селско хлапе. Това мъжленце изглеждаше глуповато, хилаво и несръчно, но заловеше ли се с нещо, ставаше гъвкав като риба, изплъзваше се като змиорка, отгатваше като куче с един само поглед чуждата мисъл. Широкото му добродушно

лице, кръгло и червендалесто, кафявите му сънливи очи, подстриганите по селски коси, дрехите, дребният ръст — всичко му придаваше вид на десетгодишно момче.

Покровителствувани от братовчедката си, която от Страсбург до Бар-сюр-Об бдеше над тях, господа Д'Отсер и Дьо Симьоз, придружавани от мнозина други емигранти, идваха през Елзас, Лотарингия и Шампан, докато други, не по-малко смели заговорници, проникнаха на френска земя през скалистите брегове на Нормандия. Предрешени като работници, Д'Отсерови и Дьо Симьозови бяха вървели през гори и поля под водачеството на хора, избирани от Лоранс в течение на последните три месеца из разни департаменти сред предани на Бурбоните хора и в същото време най-малко събуждащи подозрение. Емигрантите спяха денем и тръгваха на път през нощта.

Всеки от тях водеше по двама верни войника, от които единият вървеше напред като разузнавач, а вторият ги следваше отзад, та при беда да прикрие отстъплението. Благодарение на тези предохранителни военни мерки, героичният отряд благополучно бе стигнал до Нодемската гора, където бе назначена срещата.

Други двайсет и седем дворяни влязоха през Швейцария и прекосиха Бургундия, отпратени към Париж по горепосочения начин. Господин Дьо Ривиер разчиташе на петстотин души, в това число и на сто млади дворяни, офицери от свещения отряд. В качеството си на ръководители, господата Дьо Полиняк и Дьо Ривиер се държаха във висша степен достойно и запазиха в пълна тайна имената на всички съучастници, които останаха неизвестни. В съгласие с разкритията, направени в годините на Реставрацията, и сега може да се твърди, че Бонапарт е бил в неведение на грозящата го смъртна опасност толкова, колкото и Англия, която не подозираше, че разположената в Булон армия я застрашава; и при това никога дотогава полицията не е била ръководена от толкова умни и ловки хора.

В момента, когато започва тази история, някакъв подлец, а такива всякога ще се намерят сред участниците в кой да е заговор, ако неговият кръг не се ограничава с малък брой хора с еднакви духовни сили, някакъв заговорник, изправен пред лицето на смъртта, даваше показания, макар за щастие и недостатъчни, за да се отгатне размахът на заговора, но достатъчно ясни по отношение на целите му. Ето защо

полицията, както Мален беше казал на Гревен, предоставяше на заговорниците възможност да действуват, та като ги наблюдава, да обхване всички разклонения на заговора. Но правителството се видя принудено да избърза с вземане на решителни мерки, тъй като Жорж Кадудал, делови човек, който всичко решаваше самостоятелно, се беше скрил тогава в Париж с двайсет и пет шуани, готови да извършат покушение над Първия консул.

В замислите на Лоранс ненавистта се съчетаваше с любов. Да унищожи Бонапарт и възстанови Бурбоните не означаваше ли отново да се сдобие с Гондрьовил и да върне на братовчедите си състоянието им? Тези две чувства, от които едното се явява обратната страна на другото, са достатъчни, особено когато човек е на двайсет и три години, да пробудят и изострят всички умствени способности и всички жизнени сили. Ето защо в последните два месеца Лоранс се струваше на обитателите на Сен Син по-красива от когато и да било. Страните ѝ бяха поруменели, надеждата придаваше понякога гордо изражение на челото ѝ; но когато ѝ четяха вечерния „Газет“, където се съобщаваше за реакционните действия на Първия консул, тя свеждаше очи, за да не прочетат в тях закана за сигурност в предстоящото сгромолясване на този враг на Бурбоните.

Никой в замъка не се досещаше, че младата графиня се бе виждала с братовчедите си предишната нощ. Двамата сина на съпрузите Д'Отсер бяха прекарвали нощта не къде да е, а в спалнята на графинята, под един покрив с родителите си; настанила да спят двамата съпрузи Д'Отсер, Лоранс се беше отправила между един и два часа след полунощ към уговореното място и срещайки там братовчедите си, ги бе отвела към горския гъсталак, където ги скрила в един изоставен заслон. Сигурна, че отново ще ги види, тя с нищо не показала радостта си, нищо в нея не издало тревогата на очакването; с други думи, тя бе съумяла да овладее чувствата си и когато се видя с тях, беше невъзмутимо спокойна. Красавицата Катрин, дъщеря на дойката ѝ, и Готар, и двамата посветени в тайната, се държаха по примера на господарката си. Катрин беше деветнайсетгодишна. В тази възраст девойките, както и юношите във възрастта на Готар, са беззаветно предани и готови да сложат глава на дръвника, без да проронят дума. А Готар, вдъхнеше ли само парфюма от косите и

дрехите на графинята, бе готов да изтърпи най-страшните изпитания, без да каже дума.

[1] ... *въпреки салическия закон*... — По силата на този древен закон на франките земята и титлите били наследявани само по мъжка линия. ↑

[2] *Шарлот Корде* — убийцата на Марат. ↑

ШЕСТА ГЛАВА

ИНТЕРИОР И СИЛУЕТИ ОТ ВРЕМЕТО НА КОНСУЛСТВОТО

Когато Март, предупредена за близката опасност, се промъкваше с бързината на сянката към посочения от Мишю отвор, в салона на сенсинския замък цареше пълно спокойствие. Събраните тук хора бяха така далеч от мисълта за надигащата се буря, че техният спокоен вид неволно би извикал жал у всекиго, който знаеше истинското им положение. Във високата камина, украсена с огледало, по чиято гипсова рамка се виждаха и танцуващи пастирки в кринолини, пращеше огромен огън, каквито палят само в замъците, разположени край гора. Близко до камината, в дълбоко, квадратно кресло с позлатена рамка и облечено във великолепна зелена коприна, почиваше младата графиня. Нейната поза говореше за крайна умора. Лоранс се бе завърнала в шест часа от провинцията Бри; бе яздила като водач пред малък отряд от четирима дворяни и благополучно ги бе отвела в убежището, където трябваше да отдъхнат, преди да потеглят за Париж; когато се върна, съпрузите Д'Отсер вече привършваха обяда си. Измъчвана от глад, тя седна на масата както беше — с изкаляна амазонка и с ботушки. След обяда отведнъж почувствува такава немощ, че даже нямаше сили да се разсъблече, а се облегна на гърба на огромното кресло, отпусна на него русата си, къдрокоса главица, опъна нозе и ги постави на една табуретка. Огънят в камината бавно сушеше изкаляната дреха и ботушите ѝ. Кожените ѝ ръкавици, касторената шапка, зеленият ешарп и камшикът лежаха на конзолата, където ги беше захвърлила. Тя ту поглеждаше старинния часовник от Бул, поставен на камината между два свещника, и премисляше дали четиримата заговорници се бяха вече наспали, ту хвърляше поглед към масата за игра на карти пред камината, около която седяха господин Д'Отсер, съпругата му и сенсинския свещеник със сестра си.

Макар че тези хора не бяха непосредствени участници в описваната от нас драма, те все пак заслужават внимание като представители на една от разновидностите на аристокрацията след

нейния разгром в 1793 година. От тази гледна точка описанието на сенсинския салон има привкуса на неподправена история.

Господин Д'Отсер, който тогава навършваше петдесет и две години, висок, сух, румен, с крепко здраве, можеше да изглежда човек със силен характер, ако не бяха големите тъмносини очи, чийто поглед издаваше крайно простодушие. Брадичката беше издадена напред, а несъразмерно голямото разстояние между носа и устата му придаваше хрисим вид, напълно съответстващ на тихия му характер, за което говореха всички черти на лицето му. Посивелите коси, сплъстени от шапката, която почти никога не снемаше, образуваха на главата нещо като кепе и подчертаваха крушовидната ѝ форма. Челото му, набръчкано от селски труд и постоянни тревоги, беше плоско и неизразително. Големият орлов нос придаваше значителност на лицето му; единствен признак на сила бяха гъстите, все още черни вежди и яркият руменец на страните му; и този признак не лъжеше: макар простодушен и мек, господин Д'Отсер беше непоколебим католик и монархист и никакви съображения не можеха да го заставят да се откаже от възгледите си. Той покорно би оставил да го арестуват, не би стрелял по полицейските агенти и безропотно би отишъл на ешафода. Не можеше и да емигрира, тъй като освен с рентата от три хиляди франка не разполагаше с никакви други средства. Ето защо се подчиняваше на съществуващото правителство, не преставаше да бъде верен на кралското семейство и да желае неговото възстановяване; но би отказал да се компрометира чрез участие в какъвто и да било опит да се върнат Бурбоните. Господин Д'Отсер принадлежеше към ония роялисти, които до края на живота си не можаха да забравят, че са били победени и ограбени, и които оттогава насам си останаха мълчаливи и пресметливи, озлобени и безволеви, но неспособни ни на себеотрицание, ни на жертви; те всякога бяха готови да приветствуват монархията, ако тя възтържествуваше, пазеха верността си към църквата и духовенството, но не отстъпваха от решението си покорно да понасят всички унижения и мъки. А това вече не е убеждение, а упорство. Същината на всяка борба е действието. Не особено умен, но честен, скъперник като истински селянин и заедно с това аристократ по маниери, смел в желанията си, но скромнен в думи и постъпки, от всичко извличащ изгода и дори готов да стане сенсински кмет, господин Д'Отсер бе типичен представител на тези почтени дворяни,

на чието чело Бог е написал думата „mites“^[1]; те не се противопоставиха на бурята на Революцията, която профуча над главите и над дворянските им гнезда, богати при Реставрацията със скритите си спестявания и горди с тайната си преданост към династията, а след 1830 година отново се оттеглиха в именията си.

Облеклото му, много характерно за този род хора, красноречиво говореше и за самия него, и за епохата. Господин Д'Отсер носеше широк бежов плащ с неголяма яка, въведен на мода от последния Орлеански херцог след завръщането му от Англия; по време на Революцията такива плащове бяха нещо средно между неугледните простонародни дрехи и изящните рединготи на аристокрацията. Каdifената му жилетка на райета и с цветенца, кройка, която напомняше жилетките на Робеспьер и Сен Жюст, откриваше горната част на ситно плисирано жабо върху ризата. Той все още носеше къси панталони, но неговите бяха от грубо синьо сукно, с потъмнели стоманени копчета. Тънките му като на елен нозе бяха обути в евтини черни копринени чорапи, груби обуца и черни платнени гетри. Постарому носеше муселинена яка с безчислени плисенца, закрепена под брадичката със златна карфица. С такова облекло, съчетаващо в себе си елементи на селска, революционна и аристократическа дреха, този безобиден дворянин съвсем не искаше да демонстрира някакъв политически еkleктизъм, той просто се подчиняваше на обстоятелствата.

Госпожа Д'Отсер, вече четиридесетгодишна жена, рано състарена от житейските неслоди, всякога сякаш позираше за портрет, а дантеленото ѝ боне, украсено с бели атлазени панделки, като че подчертаваше тържественото изражение на лицето ѝ. Тя още пудреше косите си, макар че носеше бяла кърпа и рокля от бежова коприна на точици, с гладки ръкави и широка, надиплена пола — последната премяна на кралица Мария Антоанета. Госпожа Д'Отсер имаше леко чип нос, остра брадичка, почти триъгълно лице, насълзени очи; леко червеше страните си и това оживяваше сивите ѝ очи. Смъркаше енфие и при всяка щипка вземаше тези престорени предпазни мерки, с които някога злоупотребяваха светските дами; всички подробности при вземане на щипка енфие съставляваха същинска церемония, обяснима със следното: жената имаше красиви ръце.

Абатът-францисканец на име Гуже, бивш възпитател на двамата млади Симьоз и приятел на абат Д'Отсер, преди две години бе поел от приятелски чувства към семейство Д'Отсер и към графинята сенсинската енория. Неговата сестра, госпожица Гуже, разполагаше със седемстотин франка рента, прибави към тези пари скромната заплата на свещеника и с тях поддържаше домакинството.

Църквата и църковната къща не бяха продадени поради нищожната им цена. Абат Гуже живееше на две крачки от замъка — само една ограда делеше градината му от господарския парк. Ето защо абат Гуже и сестра му два пъти седмично обядваха в Сен Син и всяка вечер идваха да играят на карти с Д'Отсерови. Лоранс не умееше и да вземе картите в ръце.

Абат Гуже беше беловлас старец с бяло като у възрастна жена лице, любезно усмихнат, с ласкав внушителен глас; сладникавото му, малко кукленско лице се разхубавяваше от високото умно чело и проникателните очи. Бе среден на ръст, добре сложен, всякога носеше черен фрак с френска кройка, сребърни катарамии на панталоните и на обувките, черни копринени чорапи, черна жилетка със спусната над нея бяла широка вратовръзка, което придаваше на стареца изящество, без това да нарушава пастирското му достойнство. Абатът, станал при Реставрацията епископ на Троа благодарение на своята предишна дейност, се беше научил да разбира младите хора; той долови силния характер на Лоранс, оцени го по достойнство и още отначало започна да се отнася към девойката с почителност и уважение; а това в значителна степен ѝ помогна да си извоюва в Сен Син независимо положение и да подчини на волята си строгата възрастна дама и добрияк дворянин, които тя според обичая беше длъжна да слуша. Вече шест месеца абатът наблюдаваше Лоранс с присъщото на свещениците проникновение, тъй като те са най-проникателните хора на света; и без да подозира, че тази двайсет и три годишна девойка в минутата, когато слабите ѝ ръчици разсукваха отпорилия се гайтан на амазонката, мислеше как да събори Бонапарт, той все пак догаждаше, че е погълната от някакви големи замисли.

Госпожица Гуже беше една от ония стари моми, чийто портрет може да се нахвърли с две думи и те биха били напълно достатъчни, за да си го представят дори и хора с най-бедно въображение: госпожицата принадлежеше към категорията на така наречените кобили. Бедната

жена съзнаваше, че е грозна, и сама се смееше над грозотата си, показвайки при това големите си зъби, жълти като лицето и костеливите ѝ ръце. Но в замяна беше безкрайно добра и весела. Носеше старовремски чепици, широка пола с джобове, всякога пълни с ключове, боне с панделки и перука. Още на младини беше изглеждала като четиридесетгодишна жена, но според думите ѝ от двайсет години наваксвала пропуснатото и стоеше все в тази възраст. Почиташе дълбоко дворянството и отдаваше на знатните хора дължимото им уважение и почит, но умееше да запазва собственото си достойнство.

Това общество се беше събрало в Сен Син точно навреме за госпожа Д'Отсер, която нямаше като мъжа си домашни задължения или като Лоранс — живеца на омразата, помагач да се понася горчивината на самотата. При това за последните шест години животът беше станал значително по-лек. Католическата служба бе възстановена и това позволяваше на вярващите да изпълняват религиозните задължения, а в селския живот те заемат по-голямо място, отколкото където и да било другаде. Съпрузите Д'Отсер, успокоени от консервативните начинания на Първия консул, можеха сега да кореспондират със синовете си, да получават от тях известия, да не треперят за живота им, да настояват пред тях да сторят всичко, за да ги изключат от списъка на емигрантите и да се завърнат във Франция. Финансовите служби изплащаха дължимите ренти и се стараеха да ги изплащат в срок. По това време Д'Отсерови разполагаха освен с пожизнената рента, още с осем хиляди годишен доход. Старецът се радваше на мъдрата си далновидност: всички свои спестявания — двайсет хиляди франка, както и парите на довереницата си, беше вложил в държавната банка още преди 18-и брюмер, а този преврат, както е известно, доведе до повишаване курса на фондовите ценности на дванадесет до осемнадесет франка.

Дълго време замъкът Сен Син беше празен, изоставен и разорен. Докато бушуваше революционната буря, благоразумният опекун съзнателно се въздържахше от каквито и да било почини; но след Амиенския мир отиде в Троа и донесе оттам остатъците от мебелировката на двата замъка, изкупена от вехтошарите. Тогава именно благодарение на неговите грижи салонът на замъка бе подреден. Пищните копринени завеси със зелени цветя на бял фон, висящи някога в замъка Симьоз, сега украсяваха шестте прозореца на

салона, където тази вечер седяха гореупоменатите лица. Огромният салон беше изцяло облицован с гравирано дърво във вид на пана, поставени в красиво изработени рамки и оцветени в сиво с два оттенъка. Четири врати бяха изписани в духа на епохата Луи XV с картини в сиви цветове с различни нюанси. Старецът беше издирил в Троа позлатени конзоли, кресло, облечено в зелена коприна, кристален лампион, маса с инкрустации за игра на карти и други вещи, които можеха да послужат за възстановяването на Сен Син в предишния му вид. В 1792 година всичката покъщнина на замъка беше задигната, тъй като разграбването на частните домове в градовете продължи и в селата. Всякога, когато отиваше в Троа, старецът се връщаше с някои реликви на миналото великолепие — ту някой хубав килим като постлания сега върху паркета в салона, ту част от сервизи от старинен саксонски и севърски порцелан. Преди половин година се бе осмелил да откопае сенсинското сребро, скрито от готвача в къщурката му в самия край на едно от просторните предградия на Троа.

Този предан прислужник на име Дюрийо и неговата жена бяха свързали завинаги съдбата си със съдбата на младата си господарка. Изпълняваше в замъка най-различни служби, а жена му беше икономка. Дюрийо беше взел при себе си като помощница в кухнята сестрата на Катрин; тя изучаваше под негово ръководство кулинарното изкуство и обещавахе да стане превъзходна готвачка.

Старият градинар, жена му, техният син, работещ като надничар, и дъщеря им, която бе краварка, съставляваха целият персонал на замъка.

Преди около шест месеца жената на Дюрийо тайно бе поръчала за сина на градинаря и за Готар ливреи с хералдическите цветове на графовете Сен Син. Макар благородникът да я беше смъмрил заради тази нейна непредпазливост, тя бе щастлива, че в деня на свети Лоран — именния ден на Лоранс, обядът бе сервиран почти както преди. Постепенното трудно възстановяване на миналото радваше Д'Отсерови и съпрузите Дюрийо. Лоранс се смееше на всичко това и го наричаше детинщини. Но старецът Д'Отсер не забравяше и по-съществени неща: възстановяваше постройки, поправяше огради, садеше дървета навсякъде, дето това бе възможно, и се стараеше да оползотвори всяко кътче земя. Ето защо в сенсинската долина го смятаха за авторитет в областта на земеделието. Той успя да възвърне

сто арпана спорна земя, непродадена навремето и присъединена към общинските владения; превърна я в ливада, засади я с кръмни култури и я ограда с тополи, които за шест години израснаха невероятно. Възнамеряваше да изкупи и други участъци и да извлича доход от всички пристройки около замъка, да създаде втора ферма, която мечтаеше да управлява сам.

И така последните две години обитателите на замъка бяха почти щастливи. Господин Д'Отсер в тъмни зори тръгваше да наглежда работниците, които работеха при него целогодишно; после се връщаше за закуска, а след закуската яхваше някое селско конче и обикаляше имението като същински пъдар; по време на обяд повторно се мярваше у дома си и завършваше деня с партия бостон.

Всеки обитател на замъка имаше свое занимание и животът течеше размерено като в манастир. Само Лоранс нарушаваше този ред с внезапните си отпътувания, с честите си отсъствия, с всичко, което госпожа Д'Отсер наричаше нейни прищевки. Но в Сен Син съществуваха две политически направления, както и поводи за разногласия. Първо, Дюрийо и жена му ревнуваха Готар и Катрин, които стояха по-близо до младата господарка, кумир на целия дом. Второ, съпрузите Д'Отсер, поддържани от госпожица Гуже и от брат ѝ, желаеха синовете им, както и близнаците Симьоз, да се върнат в родината и да се приобщят към радостите на спокойния живот в замъка, вместо да влачат жалко съществуване в чужбина. Лоранс осъждаше малодушната готовност да се стига до компромиси; тя бе представителка на чистия, войнстващ и непреклонен роялизъм. Четиримата старци не желаеха да подлагат на изпитание този щастлив живот и това късче земя, които бяха опазили от бурния поток на Революцията, и се стараеха да внушат на Лоранс своите наистина мъдри възгледи, подозирайки, че тя немалко е допринесла за решението на младите Д'Отсер и Симьоз да не се завръщат във Франция. Гордото презрение на възпитаницата им към подобна надежда ужасяваше бедните старци и те основателно се опасяваха от някоя, както те казваха, безразсъдна постъпка.

Разногласията се бяха появили по време на експлозията на адската машина на улица Сен Никез — първото покушение на роялистите срещу победителя при Маренго, след като той отказа да преговаря с Бурбоните. Въобразявайки си, че покушението бе

организирано от републиканците, Д'Отсерови смятаха за щастие, че Бонапарт избегна опасността. А Лоранс плака от ярост, когато научи, че Първият консул бе оцелял. Отчаянието ѝ взе връх над обичайната сдържаност и тя започна да укорява Бога, че бе изоставил потомците на свети Луи!

— Ако аз бях се заела с тази работа — извика Лоранс, — сигурно щях да успея. Нима не сме в правото си да се опълчим срещу узурпатора с всички възможни средства? — обърна се тя към абат Гуже, забелязвайки, че думите ѝ предизвикват у всички присъстващи дълбоко недоумение.

— Дете мое — отвърна абатът, — философите упорито нападаха църквата, загдето някога бе отстоявала правото ни да насочваме срещу узурпаторите същото оръжие, което са използвали самите те в стремежа си да постигнат своите цели; днес църквата дължи твърде много на господин Първия консул, за да не го предпазва от последствията на това учение, което впрочем принадлежи на йезуитите.

— Значи, църквата ни изоставя! — мрачно промълви девойката.

От този ден, всеки път, когато четиримата старци заговореха, че трябва да се покоряват на провидението, графинята напускаше салона.

Напоследък абатът, много по-ловък от опекуна, започна да се впуска не толкова в общи разсъждения, колкото да изтъква материалните преимущества на консулското управление, и не само за да убеди графинята в това, а за да предизвика у нея оная едва забележима реакция, по която би могъл да отгатне планове ѝ. Постоянните отсъствия на Готар, зачестилите пътувания на Лоранс и загрижеността, помрачила напоследък лицето ѝ, най-после хилядите дреболии, които в тишината и спокойствието на сенсинския живот не можеха да минат незабелязани, особено за неспокойните очи на Д'Отсерови, абат Гуже и двамата Дюрийо, всичко това събуждаше опасения у тези покорни роялисти. Но тъй като не се случиха никакви особени събития, а в политическата сфера засега господствуваше пълно спокойствие, животът в малкия замък отново се успокои. Всички отдаваха отсъствията на графинята на увлечението ѝ в лова.

Може да си представите каква дълбока тишина цареше вечерта около десет часа в парка, в двора, в околностите на сенсинския замък, дето природа и хора се сливаха в такава хармония; дето всичко

дишаше дълбок покой, дето се възвръщаше предишното изобилие, дето добрият и разумен благородник се надяваше да склони към покорство довереницата си, показвайки ѝ сладките плодове на такова едно поведение.

Събралите се тук привърженици на монархията продължаваха да играят бостон, игра, която под наивна форма разпространяваше в цяла Франция идеи за независимост, тъй като бе измислена в чест на американските бунтовници, а термините ѝ напомняха за борбата, поощрявана от Луи XVI. Обявявайки „независимост“ или „разорение“, играчите скришом наблюдаваха Лоранс, а тя, победена от съня, заспиваше с иронична усмивка на устните: когато гледаше мирните хора, насядали край масата, последната ѝ мисъл бе, че двамата синове Д'Отсер бяха пренощували миналата нощ под същия покрив и достатъчно би било да загатне само за това, за да хвърли всички играчи в ужас! А коя двайсет и три годишна девойка не би била горда при съзнанието, че кове човешки съдби, и не би почувствувала състрадание към тези, които са толкова по-слаби от нея?

— Графинята спи — рече абатът, — никога не съм я виждал тъй уморена.

— Дюрийо ми каза, че конят ѝ бил съвсем съсипан — забеляза госпожа Д'Отсер. — А пушката ѝ не е използвана, дулото ѝ било чисто, значи, Лоранс не е ходила на лов.

— Ами, как не — отсече абатът, — това още нищо не значи!

— Хайде, хайде — намеси се госпожица Гуже, — когато бях на нейната възраст и започнах да разбирам, че ми е съдено да остана неомъжена, тичах и се изморявах по-другояче... Аз напълно разбирам, че графинята може да обикаля целия край, без да помисли за дивеч. Скоро ще станат дванайсет години, откакто не е виждала братовчедите си, а тя ги обича. Ако бях на нейно място и така млада и красива, хич нямаше да му мисля и щях да прескоча до Германия. Горкичката, може би я влече към границата.

— Много сте пъргава, госпожице Гуже — пошегува се кюрето.

— Но аз виждам — продължи тя, — че разходките на тази двайсет и три годишна девойка ви тревожат, та затова ви и обяснявам каква е всъщност работата.

— Братовчедите ѝ ще се върнат, тя ще бъде богата и в края на краищата ще се укроти — добродушно заключи господин Д'Отсер.

— Дай боже! — възкликна възрастната дама и посегна към златната табакера, която след обявяването на пожизненото Консулство отново се бе появила на бял свят.

— А ето ви и новина — обърна се старецът Д'Отсер към кюрето. — Вчера Мален пристигна в Гондрьовил.

— Мален! — извика Лоранс, пробудена от това име, въпреки дълбокия си сън.

— Да — потвърди свещеникът, — но тази нощ си заминава обратно и всички си блъскат главите да разберат защо ли е дошъл така набързо.

— Този човек е злият гений на нашите две семейства — каза Лоранс.

Младата графиня току-що бе сънувала братовчедите си и младите Д'Отсерови; заплашваше ги някаква беда. Тя си представяше опасностите, които ги дебнеха в Париж, и погледът ѝ помръкваше и ставаше неподвижен; Лоранс бързо стана и без да каже дума, отиде горе в стаята си. Живееше в гостната, а близо до нея, в малката кула откъм гората, бяха гардеробната и молитвената стая. Когато Лоранс излезе от салона, кучетата в двора залаяха, някой почука на вратата и скоро на прага се появи, развълнуван, Дюрийо.

— Кметът дойде. Пак има нещо...

Кметът, бивш помощник на Дьо Симьозови, посещаваше изрядко замъка и Д'Отсер по тактически съображения му оказваше уважение, което той извънредно много ценеше. Този човек на име Гулар се бе оженил за богатата търговка от Троа, която имаше имение в сенсинската община; към него бе прибавил други земи, принадлежали някога на богатия манастир „Вал-дьо-Прьо“, и бе изхарчил за тях всичките си спестявания. Гулар се прехвърли в обширния манастир, разположен на четири мили от замъка, и стана владетел на почти толкова великолепно жилище, колкото Гондрьовил, в което той и жена му живееха като църковни мишки.

— Гулар, ти хубаво се нагуля — каза Лоранс през смях, когато за пръв път го видя в Сен Син.

Въпреки че бе предан на Революцията и че графинята всякога го приемаше твърде хладно, кметът изпитваше към хората от Сен Син и Симьоз дълбоко почитание. Ето защо си затваряше очите за всичко, което ставаше в замъка. Да затваря очи според неговите схващания

значеше да не вижда по стените на салона портретите на Луи XVI, на Мария Антоанета, на техните августейши деца, на брата на краля — граф Д'Артоа, на Казалес, на Шарлот Корде; да не намира нищо лошо, че в негово присъствие хулеха Революцията, че се надсмиваха над петте члена на Директорията и над всички тогавашни мероприятия. Като всяко парвеню, и той, натрупвайки състояние, отново се преизпълни с благоговение към старинните родове и се стареше да поддържа с тях връзки; а особеното положение на Гулар, породено от тези обстоятелства, бе веднага използвано от двамата непознати, чиято професия Мишю тъй скоро разгада и които, преди да се отправят към Гондрьовил, обходиха целия край.

[1] *Mites* (лат.) — смирение. ↑

СЕДМА ГЛАВА

ОБИСК

Пейрад, пазител на хубавите традиции на дореволюционната полиция, и Корантен, магьосникът на шпионажа, пристигнаха с тайни поръчения. Мален не се излъга, като приписа на тези майстори на трагическите фарсове двойствена роля; затова може би няма да е безполезно, преди да се вгледаме в делата им, да покажем главата, на която те служеха за ръце. Когато Бонапарт стана Пръв консул, начело на полицията стоеше Фуше. Революцията открито и с пълно основание бе създавала министерство на полицията. Ала, завръщайки се след победата при Маренго, Бонапарт учреди и префектура на полицията и за неин началник назначи Дюбоа, а Фуше назначи за член на Държавния съвет, при което негов приемник при Министерството на полицията стана бившият член на Конвента Кошон, впоследствие граф Дьо Лапаран. Смятайки Министерството на полицията за най-главно от всички министерства в едно правителство, което набелязва широки преобразования и избира твърд политически курс, Фуше прие промените като немилост или най-малкото — като признак на недоверие. След историята с адската машина и разкритията около заговора, за който става дума тук, Наполеон върна Фуше като министър на полицията, тъй като се убеди в ненадминатите качества на този велик държавен деец. Но по-късно, побоял се от държавническият замах на Фуше, проявен в негово отсъствие по време на аферата Валхерн^[1], императорът предаде това министерство на херцог Дьо Ровиго, а херцог Д'Отрант^[2] назначи за управител на илирийските провинции, което бе равносилно на заточение.

Своеобразната гениалност, изплашила Наполеон, не се прояви у Фуше отведнъж. Този невзрачен член на Конвента, един от най-способните и най-зле оценени навремето си, израсна в бурите на Революцията. При Директорията той достигна върхове, от които хората с дълбок ум съумяват да проникнат в бъдещето, основавайки се на опита от миналото; а после изведнъж подобно на посредствени актьори, които под влияние на някакви внезапно припламнали искри

стават гениални, прояви поразителна ловкост по време на мълниеносния преврат на 18-и брюмер. Бледолик, възпитан в дух на монашеска сдържаност, посветен в тайните на монтанярите, към които принадлежеше, и в тайните на роялистите, към които в края на краищата се присъедини, той дълго и незабележимо изучаваше хората, техните нрави и борби на политическата арена; той отгатна замислите на Бонапарт, комуто даваше полезни съвети и ценни сведения. Доволен, че бе показал необикновената си ловкост и полезност, Фуше се въздържаше да се разкрие напълно, искаше да задържи кормилото на управлението, но двойственото отношение на Наполеон към него му върна политическата свобода. Неблагодарността, или по-точно недоверието, проявено от императора след валхернската афера, достатъчно ясно обяснява поведението на този човек, който за свое нещастие не беше аристократ и само подражаваше на принц Талейран. В това време ни предишните, ни новите му колеги подозираха всичката широта на неговия гений, чисто административен и в дълбокия смисъл на думата държавен, точен в предвижданията си и невероятно проникновен. Разбира се, днес за всеки безпристрастен историк е ясно, че една от хилядите причини за падането на Наполеон, с което впрочем той изкупи всички свои грехове, беше чрезмерното му самолюбие. Недоверчивият монарх се отнасяше прекалено ревниво към своята още млада власт и това проличаваше в постъпките му не по-малко от затаената му ненавист към онези талантиливи хора, които получи като драгоценно наследство от Революцията и с помощта на които можеше да състави правителство, способно да осъществи всички свои замисли. Наполеон се отнасяше с недоверие не само към Талейран и Фуше; бедата на узурпаторите се заключава в това, че техни врагове са и тези, които им помагат да завладеят короната, и онези, от които са я отнели. Наполеон не успя да убеди в своята царственост ни тези, които бе смятал за свои началници или за равни на себе си, нито онези, които поддържаше; ето защо никой не се смяташе за обвързан с него чрез клетва. Мален, като човек посредствен, неспособен да оцени мрачния гений на Фуше, ни да се запази от неговата проникателност, сам се погуби като пеперуда, налетяла на пламък, когато се яви пред Фуше и доверително го помоли да изпрати в Гондрьовил агенти, за да понаучели нещо около заговора.

Без да отправя към приятеля си въпроси, Фуше се запита в себе си защо този Мален се върти из Гондрьовил, защо не съобщава в Париж, и то веднага, сведенията, които събира? Бившият ораторианец, свикнал с измамите и отлично знаещ, че мнозина членове на Конвента водят двойна игра, си зададе въпроса: „От кого ли пък Мален може да научи нещо, щом ние самите още почти нищо не знаем?“ И Фуше стигна до извода, че Мален вероятно в известна степен сам е участник в заговора, но че се крие и чака. Ала Фуше не каза ни дума на Първия консул за своите подозрения. Той предпочете да направи Мален свое оръдие, отколкото да го погуби. Фуше всякога се стараяше да запази за себе си значителна част от тайните, които разкриваше и благодарение на които придобиваше над хората далеч по-голяма власт, отколкото самия Бонапарт. Това двуличие бе един от поводите на Наполеон за недоволство от неговия министър. Фуше знаеше за машинациите, на които Мален дължеше имението Гондрьовил и които сега го караха да не изпуска от очи господата Дьо Симьоз.

Дьо Симьозови служеха в армията на Конде и госпожица Дьо Сен Син им беше братовчедка, следователно можеше да се допусне, че се укриват някъде наблизо и че участвуват в заговора, а тяхното участие на свой ред свидетелствуваше за участието на семейство Конде, на които те бяха толкова предани. Господата Дьо Талейран и Фуше смятаха за много важно да изяснят тази твърде мъглява страна на заговора от 1803 година.

С обичайната си бързина и проникателност Фуше взе под внимание всички обстоятелства. Но Мален, Талейран и Фуше бяха свързани помежду си с особени връзки, които принуждаваха последния да действа крайно внимателно и да желае всячески да узнае вътрешното разпределение на гондрьовилския замък. Корантен беше беззаветно предан на Фуше, както господин Дьо Лабенардиер — на княз Талейран, както Генц — на господин Метерних, Дъндас — на Пит, Дюрок — на Наполеон, Шавини — на кардинал Ришельо. Корантен бе не съветник, а лакей на този министър, таен Тристан на този Луи XI в умален вид; Фуше го беше оставил в Министерството на полицията, за да има там свой човек. Носеше се слух, че е роднина на Фуше, но че по някакви причини това роднинство се премълчава, тъй като Фуше го възнаграждаваше щедро всякога, когато ползуваше услугите му. Корантен се беше сприятелил с Пейрад, стар ученик на

последния кралски началник на полицията; независимо от това обаче си имаше тайни от Пейрад. Фуше заповяда на Корантен да обследва гондрьовилския замък, да запечата в паметта си неговия план и да разузнае всичките му потайни местенца.

— Това може да ни послужи — забеляза бившият министър, точно както Наполеон, когато заповядваше на генералите си да огледат внимателно бойното поле при Аустерлиц, до което смяташе да отстъпи.

На Корантен освен това бе заповядано да наблюдава Мален, да разбере доколко е влиятелен в окръга, да следи хората, с които поддържа връзки. Фуше не се съмняваше, че младите Симьозови се намират някъде из тези места. Проследявайки ловко двамата офицери, любимци на принц Конде, Пейрад и Корантен можеха да се сдобият с ценни сведения за заговора отвъд Рейн. Във всеки случай Корантен получи пари, указания и агенти, за да обкръжи замъка и обходи цялата местност от Подемската гора до Париж.

Фуше му препоръча да бъде крайно внимателен, а обиск в Сен Син му разреши да извърши само в случай, че от Мален се получат неопровержими доказателства. Накрая уведоми Корантен за загадъчната личност на управителя Мишю, наблюдаван зорко от три години насам. Корантен дойде до извод, до който бе стигнал и началникът му: „Мален е осведомен за заговора! А кой знае — помисли си той — дали в него не участва и самият Фуше?“

Пристигнал в Троа по-рано от Мален, Корантен влезе във връзка с началника на местната жандармерия и избра най-интелигентните хора, начело на които постави сръчен капитан. Корантен предупреди капитана, че за сборно място определя гондрьовилския замък, нареди му да изпрати през нощта патрул от дванайсет мъже и да ги разпредели в четири различни пункта из сенсинската долина на достатъчно разстояние един от друг, за да не предизвикват смут сред хората. Четирите патрула трябваше да образуват около сенсинския замък примка, която постепенно да затягат.

Като остави Корантен да се разпорежда в замъка по време на съвещанието си с Гревен, Мален му даде възможност да изпълни част от поръченията на Фуше. След завръщането си от парка държавният съветник с такава увереност бе казал на Корантен, че Симьозови и Д'Отсерови се намират някъде тук, че агентите върнаха капитана,

който за щастие на младите дворяни тръгна през гората по големия път; а в това време Мишю напиваше своя шпионин Виолет.

Държавният съветник разказа на Пейрад и Корантен за засадата, от която току-що се бил изплъзнал. В отговор на това парижаните му описаха историята с карабината, а Гревен изпрати Виолет в ловджийския павилион, за да разузнае какво става там. Корантен посъветва нотариуса да отведе своя приятел, държавния съветник, за по-голяма сигурност при себе си в Арси и да му предостави там място за нощуване.

И така, когато Мишю влезе в гората и забърза към Сен Син, Пейрад и Корантен напуснаха Гондрьовил в неугледен, плетен кабриолет, запретнат с пощенска кранта; кабриолета караше арсийският старшия, един от най-хитрите местни жандарми, препоръчан от началника на жандармерията в Троа.

— Най-добрият начин да ги заловим е да се предупредят — каза Пейрад на Корантен. — Те ще бъдат зашеметени, ще се опитат да унищожат документи или да избягат, а в това време ние като мълния ще се стоварим върху тях. Жандармерийският отряд постепенно ще обкръжи замъка и от тази примка никой няма да се измъкне.

— Изпратете при тях кмета — посъветва ги старшията, — той е човек услужлив, не е лош към тях, те ще му повярват.

Гулар вече се готвеше да си ляга, когато Корантен, заповядал да спрат кабриолета до някакъв храсталак, се яви пред него и поверително му съобщи, че след няколко минути правителствен агент ще му заповяда да обкръжи сенсинския замък, за да залови господата Д'Отсерови и Симьозови; Корантен добави, че ако младите дворяни вече са успели да се укрият, ще се наложи да се изясни нощували ли са в замъка предната нощ, да се прегледат документите на госпожица Дьо Сен Син, а вероятно да се арестуват както господарите на замъка, така и слугите.

— Госпожица Дьо Сен Син — добави Корантен — несъмнено има влиятелни покровители, тъй като на мен ми е дадено тайно указание да я предупредя за това посещение и да сторя всичко, за да я спася, без да се компрометирам. Там, на място, аз вече няма да бъда господар на положението, не съм сам, затова по-скоро изтичайте в замъка.

Появата на кмета в такъв късен час учуди играчите, изненадани най-вече от смутения му вид.

— Къде е графинята? — запита той.

— Отиде да си легне — отвърна госпожа Д'Отсер.

Кметът недоверчиво се послуша в шума, идещ от втория етаж.

— Какво става днес с вас, Гулар? — запита госпожа Д'Отсер.

Гулар бе в пълно недоумение, забелязвайки по лицата на присъстващите онова детско простодушно изражение, което може да се срещне у хора на всякаква възраст. При вида на това несмутимо спокойствие и на тази невинна игра на бостон, прекъсната от неговото появяване, той не можеше да проумее на какво се основаха подозренията на парижката полиция. А в тази минута, коленичила в молитвената си стая, Лоранс горещо се молеше за успеха на заговора. Тя призоваваше Божията помощ за убийците на Бонапарт! Умоляваше го да срази този фатален човек. Фанатизмът на Хармодий, Юдит, Жак Клеман, Анкарстрьом, Шарлот Корде, Лимоелан преизпълваше тази прекрасна, девствена и непорочна душа. В това време Катрин постилаше леглото, а Готар затваряше капациите и за Март Мишю, която дойде под прозорците на Лоранс и започна да хвърля камъчета в тях, беше лесно да привлече към себе си вниманието им.

— Госпожице, има известия — каза Готар, като видя непознатата.

— Тихо! — прошепна Март. — Елате тук, трябва да ви кажа нещо.

Готар се озова в парка по-бързо от птичка, хвъркнала от дървото на земята.

— След няколко минути жандармерията ще обгради замъка — каза тя на Готар. — По-скоро оседлай коня на госпожицата, но тихо, не шуми и я изведи през отвора при рова, между тази кула и конюшнията.

Март потрепери, виждайки на две крачки от себе си Лоранс, която побърза да слезе след Готар.

— Какво има? — просто запита Лоранс; тя изглеждаше съвсем спокойна.

— Заговорът срещу Първия консул е разкрит — отвърна Март на ухото на младата графиня. — Моят мъж, зает със спасяването на братовчедите ви, ме изпрати при вас, за да дойдете да разговаряте с него.

Лоранс отстъпи малко назад и упорито се вгледа в лицето на Март.

— А коя сте вие? — запита тя.

— Март Мишю.

— Не разбирам какво искате от мен — хладно отвърна госпожица Дьо Сен Син.

— Да вървим! Иначе ще ги погубите! Елате в името на Симьозови! — прошепна Март, като падна на колене и протегна към нея ръце. — Нямате ли документи, нещо, което би могло да ви издаде? От хълма в гората моят мъж ей сега забеляза да блестят каски и оръжия... Това са жандарми.

Готар изтича на терасата; оттук той съгледа в далечината мундири и долови сред дълбоката тишина на полето конски тропот; и бързо изтича в конюшната и оседла кобилата на младата си господарка, а Катрин по негово указание мигом усука копитата ѝ с парцали.

— Но къде да отида? — запита Лоранс Март, чийто вид и думи я поразиха със своята неподправена искреност.

— Към пролуката — отвърна тя, увличайки със себе си Лоранс. — Моят мъж е там. Той е най-честният човек. Сега ще узнаете какво струва един Юда.

Катрин стремително влезе в салона, грабна камшика, ръкавиците, шапката и воала на госпожицата и излезе. Внезапното появяване на Катрин, както и неочакваните ѝ действия, бяха толкова красноречиво потвърждение на думите на кмета, че госпожа Д'Отсер и абат Гуже се спогледаха и техните погледи изразиха една и съща мисъл: „Сбогом наше щастие! Лоранс участва в заговора, тя погуби братовчедите си и двамата Д'Отсер!“

— Какво искате да кажете? — запита Д'Отсер Гулар.

— Замъкът е обкръжен и ей сега ще ви обискират. Ако синовете ви са тук, накарайте ги да избягат, господата Симьоз също.

— Моите синове?! — възкликна изумена госпожа Д'Отсер.

— Ние никого не сме виждали — възрази господин Д'Отсер.

— Толкова по-добре — каза Гулар. — По аз съм твърде много предан на семействата Сен Син и Симьоз, за да се отнасям спокойно към грозящата ги опасност. Изслушайте ме внимателно. Ако у вас има някакви компрометиращи документи...

— Документи? — повтори дворянинът.

— Да, ако те са у вас, изгорете ги — продължи кметът, — а аз ще задържа някак агентите.

На Гулар му се искаше и роялистките овце да бъдат цели и републиканските вълци — сити; и той побърза да излезе, но точно в тази минута кучетата бясно залаяха.

— Няма да успеете, ето ги, те идват — каза свещеникът. — Но трябва да се предупреди графинята. Къде е тя?

— Катрин не дойде да вземе ръкавиците, шапката и воала ѝ, за да се моли графинята на тях — забеляза госпожица Гуже.

Гулар се опита да задържи за няколко минути двамата агенти и започна издалеко да им разказва за пълното неведение на обитателите на сенсинския замък.

— Вие не познавате тези хора — каза Пейрад, като се изсмя под носа на Гулар.

И тогава тези сладникаво-зловещи хора влязоха в дома, придружавани от старшията и от още един жандарм. При появяването им мирните играчи на бостон се вцепениха от ужас; те продължаваха да седят по местата си, замаяни от това внезапно нахълтване на въоръжени хора. От моравата се дочуваше конско пръхтене и шум, предизвикан от около десетина жандарми.

— Тук липсва само госпожица Дьо Сен Син — каза Корантен.

— Сигурно спи... Тя е в стаята си — отвърна господин Д'Отсер.

— Елате с мен, госпожи — каза Корантен, тръгвайки към антрето и оттам по стълбата; госпожица Гуже и госпожа Д'Отсер го последваха.

— Разчитайте на мен — прошепна Корантен на ухото на старата дама, — аз съм от вашите, затова ви изпратих кмета. Пазете се от моя колега и се доверете на мен, аз всички ви ще спася.

— А за какво се отнася? — запита госпожица Гуже.

— За живот или смърт. Нима не разбирате? — отвърна Корантен.

Госпожа Д'Отсер припадна. За голямо учудване на госпожица Гуже и за не по-малко разочарование на Корантен стаята на Лоранс се оказа празна. Уверен, че никой не може да се измъкне към долината ни от замъка, ни от парка, тъй като всички изходи бяха охранявани, Корантен нареди във всяка стая да поставят полицаи и заповяда да

претърсят дома и конюшната, а сам отново слезе в салона, дето се бяха събрали, крайно смутени, Дюрийо, жена му и всички останали.

Сините очички на Пейрад зорко наблюдаваха лицата на събралите се, а сам оставаше хладен и невъзмутим сред всеобщата суматоха. Когато Корантен се появи в салона (госпожица Гуже бе останала горе в помощ на госпожа Д'Отсер), отвън се раздаде конски тропот и детски плач. Конниците влизаха през малката врата. Скоро след това сред общата бъркотия се показва и старшията; той буташе пред себе си Готар, чиито ръце бяха вързани, и Катрин, която доведе пред агентите.

— Ето заловените. Този негодник беше на кон и искаше да бяга.

— Глупак! — пошепна Корантен на ухото на слисания старшия.
— Защо не го остави да бяга? Щяхме да го проследим и да научим нещо.

Готар бе решил да се преструва на идиот и с висок глас зарева. Катрин се държеше така простодушно и имаше такъв невинен вид, че старият агент се позамисли. След като сравни един с друг тези двама млади хора, а после се вгледа в глуповатия на вид стар дворянин, когото сметна за хитрец, в умния свещеник, подреждащ бележките от играта, в смаяните слуги и в двамата Дюрийо, ученикът на Льоноар се приближи до Корантен и му пошепна така:

— Ние съвсем нямаме работа с глупци.

В отговор Корантен му показва с поглед масата за игра на карти, а после добави:

— Играеха бостон! Уж приготвиха леглото на господарката си, а тя избяга; изненадахме ги и сега ще ги притиснем до стената.

[1] *Аферата Валхерн* — В 1809 година англичаните изпратили на остров Валхерн 40 хиляди нападатели срещу Франция. Фуше успял да организира своевременна отбрана, в резултат на която голяма част от нападателите загинали и англичаните били принудени да напуснат острова. ↑

[2] *Херцог Д'Отрант* — титла на Фуше. ↑

ОСМА ГЛАВА

ЕДИН ГОРСКИ КЪТ

Един потаен изход всякога има своето основание и своето предназначение. Ето при какви обстоятелства и заради какво бе пробит отворът между конюшната и кулата, която сега носи наименованието „Моминската“.

Едва настанил се в Сен Син, енергичният Д'Отсер превърна дългото пороище, по което в замъковия ров се стичаше вода от гората, в път, разделящ един от друг два големи участъка земя, също принадлежаща на замъка; това той стори единствено за да насади край този нов път стотина орехови дръвчета, които бе намерил в разсадника; за единайсет години тези орехи израснаха доста високи и почти съвсем скриха пътя, и без това затворен от стръмнини, високи шест фута; по този път можеше да се отиде в неотдавна купената млада гора, заемаща трийсет арпана.

Когато в замъка отново се появиха обитателите му, всеки от тях предпочете да излиза на междуселския път през рова, вместо да заобикаля, тъй като пътят вървеше покрай оградата на парка. Минавайки през отвора, хората неволно го разширяваха от двете страни и се отнасяха към това напълно безразлично, защото в деветнайсетия век рововете станаха съвършено безполезни, и Д'Отсер неведнъж казваше, че трябва да ги оползотвори. Стената постепенно се рушеше и засипваше рова с камъни, пръст и чакъл. Така се образува своеобразно шосе, което се покриваше с вода само по време на силни дъждове. Въпреки тези насипи обаче, за които допринасяха всички, включително и самата графиня, пролуката тук беше доста стръмна, за да премине кон и особено да го накараш да излезе на междуселския път, не беше лесно; но при опасност конете, изглежда, разбират мислите на господарите си.

Докато младата графиня се колебаеше дали да последва Март и настояваше за обяснения, Мишю, наблюдаващ от хълма придвижването на жандармите, отгатна плана на шпионите и като видя, че никой не идва, започна да губи вяра в успеха на своя опит.

Едно жандармерийско отделение се промъкваше край оградата на парка, движейки се във верига на известно разстояние един от друг, за да могат да разговарят и обменят мисли, да се вслушват в най-малките звуци и да наблюдават най-незначителните неща. Мишю лежеше по корем и прилепил ухо към земята, като индианец определяше по силата на звука колко още време му остава да действа. „Закъснях — мислеше си той. — Виолет ще ми плати за това. Той дълго не може да се напие. Какво да правя сега?“

Мишю дочу как жандармерийския патрул излиза от гората на пътя и се промъква край оградата, за да пресрещне другия патрул, който идеше по междуселския път. „Още пет-шест минути“ — помисли той. В този миг се появи графинята; Мишю я улови със силната си ръка и я отведе на пътя, обкръжен с гъста млада гора.

— Вървете все направо! Идете там, където остана моят кон — каза той на жена си. — И не забравяйте, че жандармите са нащрек!

Когато видя Катрин с камшик, ръкавици и шапка в ръце, а най-вече, когато видя Готар и кобилата му, Мишю, който в беда съобразяваше изумително бързо, реши да разиграе жандармите така, както бе разиграл Виолет. На Готар като по чудо се отдаде да прекара кобилата си през рова.

— Копитата усукани в парцали?... Браво!... — възкликна управителят, като прегърна момчето.

Мишю подкара кобилата към господарката ѝ и взе ръкавиците, шапката и шала.

— Ти си схватлив, момчето ми, и ще ме разбереш — продължаваше той. — Накарай и твоя кон да се изкатери по този път, възседни го без седло, дай си вид, че бягаш, препусни през полето по посока към фермата и привлечи натам жандармите. Изтегли зад себе си цялото поделение, което се е разположило ей там — добави той, дообяснявайки с жестове и указания кой път да следва.

А ти, дъще, ето що... — обърна се после към Катрин. — Насам идват още жандарми по пътя от Сен Син към Гондрьовил; ти побързай в обратната посока и ги отклони от замъка. С други думи, направете така, че по пътя в падината никой да не ни пречи.

Катрин и чудесното момче, на което предстоеше да прояви в своята задача толкова ум и съобразителност, изпълниха точно указанията и всички жандарми бяха напълно уверени, че преследват

бягащия дивеч. Лъжливата лунна светлина не позволяваше да се различат нито ръстът, нито дрехите, нито броят на преследваните, дори не се виждаше дали това бяха мъже или жени. Преследваха ги по силата на една невярна аксиома: „Бяга ли човек, трябва да се улови!“ Безсмислието на тази аксиома в областта на висшата полицейска дейност Корантен току-що бе изтъкнал на старшията. Мишю действуваше правилно, като се осланяше на жандармския инстинкт, и благодарение на това можа да се добере до гората малко след като Март бе довела графинята на уреченото място.

— Бягай у дома — обърна се той към Март. — Парижаните сигурно охраняват гората; да се остане повече тук, е опасно. А ние, каквото и да става, трябва да запазим свобода на действие.

— Аз няма да вървя по-нататък — отсече Лоранс, — докато не ми докажете, че действувате в мой интерес, защото, така или иначе, вие сте Мишю.

— Госпожице — ласкаво отвърна Мишю, — ще ви обясня поведението си с две думи. Макар господата Дьо Симьоз да не знаят това, но аз съм пазител на техните богатства. Получих нареждане в този смисъл от техния покоен баща и от тяхната скъпа майка, моя благодетелка. Ето защо се представям като запален якобинец, та да бъда полезен на младите си господари; за съжаление започнах да действувам твърде късно и затова не можах да спася старците. — Тук гласът на Мишю трепна. — Откакто младите господа заминаха, аз им изпращам пари, за да живеят прилично.

— Чрез банкерската къща Брантмайер от Страсбург ли? — запита тя.

— Да, госпожице; а тази банка има в Троа свой представител, господин Жирел, роялист, който, за да спаси имуществото си, се обяви като мен за якобинец. Хартията, която вашият арендатор намери една вечер в предградието на Троа, се отнасяше именно до това и можеше да погуби всички ни. В тази минута моят живот принадлежеше вече не на мен, а на тях, разбирате ли? Не успях да стана господар на Гондрьовил! В моето положение можеха да ми отсекаят главата за това, тъй като трябваше да обяснявам откъде съм взел толкова злато. Предпочетох да откупя имението малко по-късно. Но този негодник, Марион, се оказа подставено лице на друг негодник — Мален. Ала, така или иначе, Гондрьовил ще се върне в ръцете на законните му

владетели! Това е вече моя работа. Преди около четири часа Мален ми беше на мушката, само миг и щях да му видя сметката. Ех, умре ли той, ще обявят Гондрьовил на търг и вие ще можете да го купите. В случай, че аз умра, моята жена ще ви предаде писмо с указания как да направите всичко това. Но този разбойник казал на приятеля си Гревен, мошеник като него, че господата Дьо Симьоз участвуват в заговора против Първия консул, че се крият някъде тук и че е по-добре да ги предадат и да се отърват от тях, та и Гондрьовил да си отдъхнел. Когато видях двамата големи шпиони да се приближават към мен, аз изпразних карабината си и без да губя време, дойдох тук, предполагайки, че вам е известно къде и по какъв начин може да се уведомят за това младите господа. Това е всичко.

— Вие сте достоен да бъдете благородник! — каза Лоранс, като протегна ръка на Мишю, който понечи да коленичи и да целуне ръката ѝ.

Но забелязала това движение, Лоранс го възпря.

— Не трябва, Мишю. — При това думите бяха произнесени с такъв тон и съпроводени с такъв поглед, че Мишю се почувствува в този миг толкова щастлив, колкото бе нещастен от дванайсет години насам.

— Вие ме възнаграждавате, както ако бях извършил всичко, което тепърва трябва да извърша — каза той. — Чувате ли рицарите на гилотината? Да отидем на друго място, там ще поговорим.

Мишю се приближи към графинята отдясно, така че Лоранс се оказа с гръб към него и като взе юздите на кобилата, каза:

— Не се безпокойте, само се дръжте по-здраво, препускайте и пазете лицето си от клоните.

Половин час те препускаха с всички сили, кръжиха, криволичеха, отново се връщаха, пресичаха собствените си следи по полянките, за да ги скрият, докато най-послед, стигайки до мястото, Мишю се спря.

— Аз вече не зная къде се намирам, макар и да познавам гората не по-зле от вас — каза графинята, като се огледа наоколо.

— Тук сме в сърцето на гората — отвърна той. — Недалече са двама жандарми, но сега сме вън от всяка опасност.

На живописната местност, дето управителят бе довел Лоранс, бе съдено да изиграе такава фатална роля в съдбата на главните лица на тази драма и в съдбата на самия Мишю, че това задължава историка да

я опише. Впрочем пейзажът, както впоследствие ще видим, стана знаменит и в юридическите летописи на Империята.

Някога Нодемската гора е принадлежала на манастира „Нотр-Дам“; нападнат, ограбен и разрушен, той напълно изчезнал от лицето на земята с всички монаси и имущества. Гората, предмет на възделения, била присъединена към владенията на графовете на Шампан, които я заложили и позволили да я продадат на търг. За шест столетия природата покрила развалините на манастира с богата и могъща зеленина и дотолкова изтрила всички следи от прекрасната обител, че за нейното съществуване напомняло само едно неголямо възвишение, обрасло с великолепни дървета и обкръжено с гъсти, непроходими храсталаци.

От 1794 година Мишю се беше постарал да го направи още по-недостъпно, като засади всички празни местенца с бодливи акации.

В подножието на възвишението се бе образувало блато, а това бе доказателство, че някога тук е имало извор, с което се и обяснява основаването на манастира именно на това място. Единствен владетелят на Нодемската гора бе успял да разгадае етимологията на това название, съществуващо от осем столетия, и единствен той можа да открие, че в самия център на гората някога е имало манастир.

Веднъж, при възникналите впоследствие процеси, на маркиз Дьо Симьоз се отдаде да проучи документите за гората и така случайно научи това отдавна забравено обстоятелство; дочул първите тътени на революционната буря, маркизът не без умисъл, което лесно догаждаме, започна да търси мястото, дето някога се издигал манастирът. Мишю, познаващ отлично гората, разбира се, помогна на господаря си в проучвателната работа и неговата осведоменост на познавач му позволи да определи местоположението на манастира. Обследвайки петте главни горски пътя, в голямата си част съвсем обрасли, Мишю констатира, че всички водят към хълма и блатото, където в далечното минало навярно се стичали поклонници от Троа, от арсийската и сенсинската долина и от Бар-сюр-Об.

Маркизът намисли да предприеме разкопки, но хора за тази работа можеше да намери само от други места. Възпрепятствуван от обстоятелствата, той бе принуден да се откаже от намеренията си, но в главата на Мишю се появи мисъл, че под възвишението са скрити или някакви съкровища, или основите на манастира. Той продължи

археологическите търсения и откри, че на едно място между две дървета, на височината на блатото, там, дето възвишението е особено стръмно, под земята има празно пространство. Една светла нощ той дойде тук въоръжен с кирка и откри врата на мазе и каменна стълба. Блатото, достигащо в най-високите си места три стъпки, образуваше заливче във вид на мистрия, чиято дръжка като че излизаше от възвишението, и можеше да се помисли, че от недрата на изкуствената скала изтича извор, който веднага се изгубва, просмуквайки се в почвата на пространната гора.

Около блатото, обкръжено от дървета, обичащи влагата, като елхата, върбата, ясенът, се събираха пътечки — остатъци от някогашни пътища и горски алеи, но и те бяха обрасли. Водата, на вид застояла, а в действителност течаща, бе покрита с широколистни растения и с кресон и представляваше плътна зелена покривка с едва различаващи се краища, обрасли с нежна, гъста трева. Изворът се намираше така далеч от всяко населено място, че ни едно живо същество, освен горския звяр, не би се отбило тук да утоли жаждата си.

Горски пазачи и ловци бяха убедени, че под блатото не може да има нищо; те се плашеха от непроходимия гъсталак в подножието на хълма; ето защо никога не бяха посещавали, оглеждали, ни изследвали този кът, който принадлежеше към най-старата част на гората; а когато започнаха да я секат и стигнаха до това място, Мишю го обяви за бранище. До избата се намираше сводест килер, чист и сух, целият направен от дялан камък от типа на така наречените *in pace* — манастирски скривалища. Сухата изба, запазените стълби, както и сводът даваха да се разбере, че разрушителите на манастира не бяха докоснали извора и че горните води задържаха стена от тухли и цимент, по всяка вероятност много дебела и напояща древноримски зид. Мишю затвори входа на убежището с големи камъни; за да не научи никой за подземното и да не може да се добере до него, Мишю си наложи да се изкачва на хълма и да слиза към подземното само по стръмнината, а не откъм блатото. Когато двамата бегълци стигнаха до мястото, луната посребряваше с вълшебната си светлина върховете на покриващите хълма вековни дървета, играеше в гъсталаците, където се пресичаха водещите тук пътеки, придавайки на горското вършине различни форми — ту кръгли, ту клинообразни, ту изваяни от едно-единствено дърво, ту от цяла горица.

Оттук погледът неволно се устремяваше към вълнообразния хоризонт, тръгваше по криволичещите пътечки, по величествените горски алеи, по стена от почти черна зеленина. Прокрадващата се през клонците светлина внезапно запалваше няколко диаманта в спящата вода, притаила се сред светлите петна на кресона и водните лилии. Дълбоката тишина на този живописен кът се нарушаваше само от крякането на жабите, а дивият аромат на горските дебри пораждаше мисли за щастлива волност.

— Наистина ли сме в безопасност? — запита графинята.

— Да, госпожице. Но на всекиго от нас предстои работа. Завържете конете за дърветата там — на хълма, и омотайте муцуните им с тези парцали — каза той, като ѝ подаде вратовръзката си; — и двете кончета са умни, те ще разберат, че трябва да мълчат. А после слезте по тази стръмнина, която се спуща точно над водата; гледайте да не закачите някъде амазонката си. Ще ви чакам долу.

Докато графинята укриваше конете, докато ги завързваше и им омотаваше муцуните, Мишю отстрани камъните от входа на подземието. Графинята, която мислеше, че отлично познава гората си, бе изумена, когато се видя под сводовете на подземието. С ловкостта на истински зидар Мишю отново затвори входа с камъни. Едва привършил работата си, в нощната тишина се раздаде конски тропот, дочуха се гласове на жандарми; но това не попречи на Мишю спокойно да запали с огнивото си малко борово клонче и да отведе графинята в скривалището, дето още лежеше угарката от свещта, с която бе огледал подземието. Желязната врата, достатъчно дебела, но проядена на места от ръжда, беше поправена от управителя и можеше да се затваря с мандало, за което от двете страни беше направил отверстия. Изнемогваща от умора, графинята седна на каменната пейка, над която още се виждаше зазидана в стената халка.

— Ето, имаме си и салон, дето да си поговорим като хората — пошепна Мишю. — Сега жандармите могат да обикалят наоколо колкото си искат; най-лошото, което може да ни се случи, е да ни вземат конете.

— Да вземат конете, значи да погубят братовчедите ми и господата Д'Отсер — тревожно възрази Лоранс. — Кажете сега какво знаете.

Мишю разказа малкото, което бе успял да долови от разговора на Мален и Гревен.

— Те са вече на път за Париж, тази сутрин ще бъдат там — каза Лоранс, след като го изслуша.

— Те са погубени — извика Мишю. — Вие разбирате, че всеки влизащ и излизащ ще бъде щателно обследван на заставата. Мален е крайно заинтересован да компрометира господарите ми, за да ги унищожи.

— А аз не зная нищо за главния план! — изпъшка Лоранс. — Как да предупредим Жорж, Ривиер и Моро? Къде са те? Но ние трябва да помислим преди всичко за близнаците и Д'Отсерови, да ги издирим на всяка цена.

— Телеграфът^[1] ще изпревари и най-бързоходния кон — каза Мишю, — а от всички дворяни, замесени в заговора, вашите братовчеди ще бъдат най-строго разследвани; но ако аз ги намеря, ще ги скрием тук и ще ги задържим, докато всичко премине. Бедният им баща сякаш бе действувал по заповед свише, когато ме наведе на мисълта за това убежище; той предчувствуваше, че синовете му ще намерят спасение тук.

— Моята кобила е от конюшните на граф Д'Артоа, тя е от най-добрия му жребец, но е минала повече от трийсет и шест левги и ще падне от умора, преди да ви откара до целта — каза Лоранс.

— И моят кон не е лош — отвърна Мишю — и ако вие вече сте пропътували трийсет и шест левги, то на мен предстои да мина навярно не повече от осемнайсет.

— Двайсет и три — поправи го тя. — Те са на път вече от пет часа. Ще ги настигнете северно от Лани, в Кувре, отгдето трябва да излязат в зори, предрешени като лодкари; те смятат да влязат в Париж по реката. Ето — добави тя, като сне от пръста си разрязаната надлъж венчална халка на майка си, — това е единствената вещ, на която ще повярват, другата половина вече им я дадох. Тази нощ те трябва да пренощуват в гората, в колибата, изоставена от въглищарите; там ще ги скрие куврейският пазач; неговият син служи като войник при тях. Всичко осем човека — моите братовчеди, господата Д'Отсерови и още четирима.

— Госпожице, никой няма да побегне след войниците; нека се заемем само с господата Дьо Симьоз и оставим другите да се спасяват

както могат. Достатъчно е и това да им извикаме „Пази се!“.

— Да оставим Д’Отсерови на произвола на съдбата? За нищо на света! — отвърна тя. — Те трябва да бъдат спасени или да загинат с останалите!

— Но те са дребни дворяни — възрази Мишю.

— Вярно е; те нямат титли, просто са дворяни, знаейки това, но са в родствени връзки със Сен Син и Дьо Симьоз. И тъй, доведете братовчедите ми и двамата Д’Отсер, но преди това добре помислете с тях как най-лесно да се доберете до гората.

— Жандармите са тук! Чувате ли ги? Съвещават се.

— Но тази вечер на вас два пъти ви провървя. Тръгвайте! Доведете ги, скрийте ги в това подземие, тук никой няма да ги намери! Аз с нищо не мога да ви помогна — каза тя с отчаяние, — ще се опитам само да отвлека вниманието на враговете. Когато полицията види колко съм спокойна, и наум няма да й мине, че мои роднини могат да се върнат в гората. И тъй целият въпрос е в това, как да се намерят пет добри коня, с които да може за шест часа да се стигне от Лани до нашата гора, пет коня, на които е съдено да паднат от умора някъде из горския гъсталак.

— А пари? — запита Мишю, обмисляйки съсредоточено думите на младата графиня.

— Тази нощ аз дадох на братовчедите си сто луидора.

— В такъв случай аз отговарям за тях — възкликна Мишю. — Но ако ги скрием тук, вие ще трябва да се откажете от удоволствието да се виждате с тях; моята жена или синът ми ще им носят храна два пъти в седмицата. Ала тъй като за самия себе си аз не мога да гарантирам, в случай на нещастие знайте, госпожице, следното: в основната гредна на тавана на моя дом има дупка, направена със свредел. Дупката е затворена с голяма тапа, а вътре е скрит планът на един от горските участъци. Дърветата, отбелязани на плана с червена точка, в гората са белязани с черен белег на долната част на стъблото. Всяко дърво е указател. Под третия стар дъб, вляво на всяко от тях, на две стъпки от стъблото в права линия са скрити тенекиени тръбички; зарити са на седем стъпки дълбочина; във всяка от тях има по сто хиляди златни франка. Тези единайсет дървета, те са само единайсет, са всичкото богатство на Симьозови сега, когато им отнеха Гондрьовил.

— На дворянството ще са нужни сто години, за да се съвземе от нанесените му удари — бавно каза госпожица Дьо Сен Син.

— А има ли някаква парола? — запита Мишю.

— „Франция и Шарл“ за войниците, „Лоранс и Луи“ за господата Д’Отсер и Дьо Симьоз. Боже мой! Да ги видя вчера за първи път след единайсетгодишна раздяла, а сега научавам, че ги грози смърт, и каква смърт! Мишю — каза тя тъжно, — бъдете през тези петнайсет часа толкова внимателен, колкото сте били предан и самоотвержен през всичките дванайсет години. Ако с братовчедите ми се случи нещастие, аз няма да го преживея. Не — поправи се тя, — аз няма да умра, аз трябва да убия Бонапарт.

— Ако всички загинат, ние двама ще останем живи заради тази цел.

Лоранс грабна грубата ръка на Мишю и здраво я стисна, както това е прието у англичаните. Мишю погледна часовника: беше полунощ.

— Трябва да изляза оттук на всяка цена — каза той. — Тежко и горко на жандарма, който се опита да ми прегради пътя! А колкото до вас, аз, разбира се, не мога да ви заповядвам, но все пак ще ви помоля да се върнете незабавно в Сен Син. Те са там, позабавлявайте ги.

Мишю освободи входа от камъните и не чу никакъв звук. Тук той се хвърли на тревата, притисна ухо към земята и бързо скочи:

— Те са на края на гората, откъм Троа — каза той. — Хубаво ще ги изиграя!

После помогна на графинята да излезе и отново затвори входа с камъни. Свършил с това, Мишю дочу тихия глас на Лоранс, която го викаше — преди да тръгне, поиска ѝ се да се убеди, че вече е възседнал коня. Когато разменяше с младата си господарка последен поглед, този суров човек се просълзи, докато нейните очи бяха сухи.

— Той е прав, трябва да ги позабавлявам — си каза тя, когато наоколо всичко стихна. И се спусна към Сен Син в галоп.

[1] *Телеграф* — Става дума за оптически телеграф; предаването се осъществявало от високи сигнални кули. ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА

ПОЛИЦЕЙСКИ НЕСПОЛУКИ

Госпожа Д'Отсер разбираше, че Революцията още не беше свършила и знаеше добре какво означаваше в това време съкратено съдопроизводство; съзнавайки, че синовете ѝ са застрашени от смърт, тя скоро дойде на себе си и отново намери сили именно благодарение на страшното изпитание, което отначало я бе хвърлило в безсъзнание. Тласкана от жестоко любопитство, тя слезе в салона и тук видя картина, наистина достойна за четката на художник. Свещеникът все още седеше край игралната маса и машинално играеше с фишовите, като крадешком поглеждаше към Пейрад и Корантен, които разговаряха полугласно до камината. Неведнъж проникателният поглед на Корантен се срещаше с не по-малко проникателния поглед на свещеника; но подобно на двама еднакво силни противници, които, кръстосали шпаги, отново се връщат към изходната позиция, двамата тутакси извърщаха очи. Старият Д'Отсер, изправен като същинска чапла, стоеше до дебелия, едър и алчен Гулар в същата поза, която бе заел под влияние на главозамайващите събития. Кметът, макар и облечен като буржоа, всякога имаше вид на слуга. И двамата объркано зяпаха жандармите, сред които все още стоеше разплакан Готар; неговите ръце бяха така здраво вързани, че и двете бяха посинели и отекли. Катрин запазваше все същия простодушен и наивен вид, но оставаше непроницаема. Старшията, който според мнението на Корантен беше извършил голяма глупост с арестуването на тези добри деца, не знаеше дали да си върви, или да остане. Той стоеше замислен наред салона с ръка върху дръжката на сабята си и устремил поглед към двамата парижани. Смаяната двойка Дюрийо и останалите хора от замъка изглеждаха крайно разтревожени. Ако не бяха конвулсивните хълцания на Готар, муха да хвъркнеше, щеше да се чуе.

Когато бледната и обезумяла от ужас майка отвори вратата и се появи в салона почти влачена от госпожица Гуже, очите на която бяха почервенели от плач, всички лица се обърнаха към двете жени. Дватама агенти очакваха с надежда, а обитателите на замъка с ужас, че

след тях ще се появи Лоранс. И слуги, и господари сториха неволен жест точно като навиващи се кукли, които благодарение на съдържащия се в тях механизъм могат да мигат с очи или да изпълняват едно-единствено движение.

Госпожа Д'Отсер направи три големи поривисти крачки към Корантен и го запита със сдържан, но рязък глас:

— За бога, кажете, господине, в какво се обвиняват моите синове? И вярвате ли, че са идвали тук?

Свещеникът, като забеляза старата дама, си помисли: „Сега тя сигурно ще извърши някоя глупост“ — и сведе очи.

— Моята длъжност и възложената ми задача не ми позволяват да отговоря на въпроса ви — отсече Корантен учтиво и същевременно иронично.

Отказът, който отвратителната учтивост на този франт правеше още по-безпощаден, срази старата майка; тя се отпусна в креслото до абат Гуже, скръсти ръце и започна да се моли.

— Къде задържахте този ревльо? — запита Корантен старшията, като посочи конярчето на Лоранс.

— По пътя за фермата, край оградата на парка; мошеникът препускаше към гората Клозо.

— А момичето?

— Момичето ли? Нея я пипна Оливие.

— А къде отиваше тя?

— Към Гондрьовил.

— Значи, в различни посоки? — запита Корантен.

— Да — отвърна жандармът.

— Това нали са слугата и камериерката на гражданката Сен Син?
— обърна се Корантен към кмета.

— Да — потвърди Гулар.

Корантен шепнешком размени няколко думи с Пейрад, след което Пейрад веднага излезе, като взе със себе си старшията.

Миг по-късно в салона влезе арсийският старшия и като се приближи към Корантен, каза на ухото му:

— Познавам отлично замъка, претърсих всичко наоколо. Няма никого — момчетата са изчезнали като вдън земя. Сега чукаме с приклади по подовете и по стените.

Пейрад се върна, повика със знак Корантен и го поведе да огледат отвора при рова, като му обърна внимание, че именно оттук започва пътят, прокаран в старата канавка.

— Ние разгадахме маневрата им — каза Пейрад.

— И аз ще ви я кажа. Ето, слушайте — рече Корантен. — Малкият подлец и момичето заблудили тези глупци — жандармите, за да дадат възможност на дивеча да изчезне.

— Ще разберем истината, когато съмне — продължи Пейрад. — Пътят е влажен; аз го преградих от двата края, поставих жандарми; когато съмне, по следите ще узнаем какви зверове са минали оттук.

— Ето и следи от копита — извика Корантен. — Да отидем в конюшните.

— Колко коне има в замъка? — запита Пейрад господин Д'Отсер и Гулар, когато се върна в салона с Корантен.

— Хайде, господин кмете, вие знаете, отговорете! — извика Корантен, виждайки, че чиновникът се колебае.

— Ами кобилата на графинята, конят на Готар и още един кон на господин Д'Отсер.

— А в конюшната видяхме само един — каза Пейрад.

— Госпожицата се разхожда — каза Дюрийо.

— И често ли се разхожда нощем вашата довереница? — насмешливо запита циникът Пейрад господин Д'Отсер.

— Много често — отвърна простодушно Д'Отсер. — Господин кметът може да потвърди.

— Всички знаят, че госпожицата е човек с прищевки — додаде Катрин. — Преди да си легне, тя гледаше през прозореца и ми се струва, че забеляза вашите щикове, които блестяха в далечината. Когато излезе, каза ми, че иска да разбере, да не би да започва нова революция.

— Кога излезе? — запита Пейрад.

— Когато видя оръжията ви.

— А по кой път?

— Не зная.

— А къде е другият кон? — запита Корантен.

— Жа... а... ндарми... те ми го взе... е... ха — заеквайки, отвърна Готар.

— И къде отиваше ти? — запита един от жандармите.

— Аз яздих сл... е... е... д госпо... жи... цата към фе... е... рмата.

Жандармът обърна глава към Корантен, очаквайки неговите разпореждания, но в думите на момчето имаше едновременно толкова лъжа и толкова истина, толкова простодушие и хитрост, че двамата парижани се спогледаха, като че за да си припомнят един на друг бележката на Пейрад: „Те съвсем не са будали!“

Старият дворянин, изглежда, нямаше достатъчно ум, за да разбере подобна шега. Кметът бе същински глупак. Майката, загубила ума и дума от неудържимия наплив на майчини чувства, задаваше на агентите нелепо-невинни въпроси. Слугите бяха действително изненадани в съня си. Като взе под внимание всички тези обстоятелства, както и характера на гореупоменатите лица, Корантен изведнъж разбра, че негов единствен враг бе госпожица Дьо Сен Син. Колкото и ловка да е, полицията всякога се натъква на безчет несгоди. Нужно ѝ е да научи не само всичко, което е известно на заговорника, но и да прави хиляди предположения, преди да се установи на едно-единствено, което да се покрива с истината. Заговорникът ден и нощ мисли за своята безопасност, докато полицията действа само в определено време. Ако нямаше предателства, заговорите щяха да бъдат най-лесната работа.

Един заговорник има повече ум, отколкото всички полицаи, взети заедно, независимо от огромните възможности за действие, с които те разполагат. Пейрад и Корантен чувстваха, че са се натъкнали на някаква нравствена преграда, нещо като врата, която се надяваха да намерят отключена, а се наложи да я отворят с шперц и зад която мълчаливо се трупаха някакви хора. Агентите разбираха, че техният план е разкрит и объркан, но от кого — не знаеха.

— Аз ви гарантирам — зашепна на ухото им арсийският старшия, — че ако господа Симьозови и Д’Отсерови са нощували тук, те са спали в кревата на бащата, на майката, на госпожица Дьо Сен Син, на камериерката, на слугите или пък цяла нощ са се разхождали в парка, защото тук няма и най-малка следа от тях.

— Кой ли е могъл да ги предупреди? — обърна се Корантен към Пейрад. — Работата е известна само на Първия консул, на Фуше, на министрите, на префекта на полицията и на Мален.

— Ще поставим тук, в окръга, положително^[1] — пошепна Пейрад на Корантен.

— По-добре ще е да ги поставите в Шампан — отвърна свещеникът, който при думата „положително“ не можа да не се усмихне, тъй като по тази едничка учудваща думичка бе разбрал всичко.

„Боже мой! — рече в себе си Корантен, отвръщайки му също с усмивка. — Тук има само един умен човек, с когото може да се намери общ език; ще се опитам да поговоря с него.“

— Господа — захвана кметът, комуто се искаше да докаже своята преданост към Първия консул.

— Кажете „граждани“, Републиката все още съществува — прекъсна го Корантен, хвърляйки насмешлив поглед към абата.

— Граждани — подзе кметът, — едва бях влязъл в този салон, и преди още да си отворя устата, ето, че Катрин дотича и грабна камшика, ръкавиците и шапката на господарката си.

Мрачен ропот на отвращение и ужас се изтръгна от гърдите на всички, с изключение на Готар. Всички присъстващи, без жандарми и агенти, обърнаха към доносчика гневни погледи, палещи като въглени.

— Добре, гражданино кмете, сега всичко е ясно — каза Пейрад. — Някой съвсем навреме е предупредил гражданката Сен Син — добави той, като погледна Корантен с явно недоверие.

— Старши, поставете белезници на този хлапак и го отведете в отделна стая — заповяда Корантен на жандарма. — Затворете и момичето — добави после, като посочи Катрин. — А ти следи обиска, прегледай всички документи и преписки — продължи той шепнешком, наведен към Пейрад. — Всичко прерови, нищо не изпускай. Господин абат — доверително се обърна Корантен към свещеника, — трябва да ви съобща нещо важно.

И го отведе в градината.

— Слушайте, господин абат, струва ми се, че вие сте умен колкото епископ и тук никой няма да ни чуе, вие ще ме разберете; всичката ми надежда е във вас, само вие сте в състояние да ми помогнете да спася две семейства, които по собствена глупост ще се сгромолясат в пропаст, отгдето няма връщане. Господата Дьо Симьоз и Д'Отсер са предадени от един от онези подли шпиони, които правителството пробутва във всички заговори, за да узнае целта,

средствата и хората им. Не ме поставяйте на една нога с подлеца, който ме съпровожда, той е от полицията. А аз заемам достоен за уважение пост при кабинета на Консула и имам последната дума. Там не желаят гибелта на господата Дьо Симьоз; Мален наистина иска да бъдат разстреляни, но Първият консул желае, ако те са тук и ако нямат лоши намерения, да ги задържи на ръба на пропастта, тъй като той обича добрите войници. Съпровождащият ме агент има неограничени пълномощия, аз не съм нищо на вид, но пък зная къде се гнезди заговорът. Агентът действа по указания на Мален, който несъмнено му е обещал покровителство, хубаво място, а може би и пари, ако успее да открие двамата Симьоз и ги предаде. Първият консул, който наистина е велик човек, не поощрява користолюбието. Аз не искам да узная дали тези млади хора са тук или не — каза той, забелязвайки жеста на свещеника, — но те могат да бъдат спасени по един-единствен начин. Вие познавате закона от шести флореал на десетата година; той предвижда амнистия за всички емигранти, намиращи се още зад граница, при условие, че се завърнат в родината не по-късно от първи вандемиер единайсета година, тоест през идещия септември. Но господата Дьо Симьоз, както и господата Д'Отсер са заемали командни длъжности в армията на Конде; следователно амнистията тях не ги засяга; в закона обаче има специална клауза за такива случаи. И тъй, тяхното пребиваване във Франция е престъпление и при сегашните обстоятелства само това е достатъчно, за да ги смятат за съучастници в ужасния заговор. Първият консул разбра несъстоятелността на тази клауза, която създава непримирими врагове на неговото правителство; той би желал да доведе до знанието на господата Дьо Симьоз, че не ще бъдат подложени на никакво преследване, ако подадат молба, в която да се казва, че се връщат във Франция, за да се подчинят на съществуващите закони, и обещаят да се закълнат пред конституцията. Вие сами разбирате, че този документ трябва да бъде в ръцете на Първия консул преди тяхното арестуване и да носи задна дата; аз сам бих могъл да го предам.

Аз не ви питам къде са младите хора — додаде той, когато забеляза, че свещеникът отново направи отрицателен знак, — ние за съжаление не се и съмняваме, че ще ги издирим; гората е обкръжена, парижките пропуски и границата са под усилено наблюдение: ако господата се намират между тази гора и Париж, ще ги намерят; ако

намислят да се върнат тук, ще ги арестуват. Първият консул обича „бившите“ и не може да понася републиканците и това е съвсем ясно: ако желае да се добере до престола, Консулт трябва да задуши свободата. Но това да си остане между нас. И така, помислете. Ще чакам до утре; аз пред всичко ще затворя очи, но се пазете от агента; този проклет провансалец е слуга на дявола, той е довереник на Фуше, както аз — на Първия консул.

— Ако господата Дьо Симьоз са тук — отвърна свещеникът, — готов съм да дам десет пинти от кръвта си, готов съм и ръката си да пожертвувам, за да ги спася. Но ако допускате, че госпожица Дьо Сен Син е посветена в техните тайни, кълна се в спасението на душата си, че не е проронила ни дума и не ме е удостоила с честта да се посъветва с мен. Сега съм много доволен, че така свято е запазила тяхната тайна, ако въобще има някаква тайна. Снощи ние, по стар навик, играхме на бостон до десет и половина часа и всичко беше мирно и тихо както всякога; нищо не видяхме и нищо не чухме. В това глухо, затънтено място и дете не може да мине, без да го забележат всички, но през последните две недели тук не се е появявал ни един чужд човек. А само господата Дьо Симьоз и Д'Отсер вече съставляват група от четири души. Старият господин Д'Отсер и съпругата му са покорни на правителството и те направиха всичко, което бе по силите им, за да убедят синовете си да се върнат при тях; оня ден отново им писаха за това. Ако не беше вашето появяване тук, нищо не можеше да разколебае в мен твърдата увереност, че те се намират в Германия. Между нас казано, от всички обитатели на замъка едничка младата графиня не отдава дължимото на големите достойнства на господин Първия консул.

„Хитрец!“ — помисли си Корантен.

— Ако разстрелят младите хора, сърдете се на себе си — каза той гласно, — аз си умивам ръцете.

Той изведе абат Гуже на ярко осветена от луната полянка и при това зловещо предупреждение внезапно го стрелна с поглед. Свещеникът имаше вид на човек, искрено развълнуван, но изненадан и незнаещ нищо.

— Разберете, господин абате — продължи Корантен, — техните права върху гондрьовилското имение ги правят двойни престъпници в очите на хора, които заемат подчинено положение. И тъй, аз искам да

им помогна и да направя така, че да имат работа с Бога, а не с неговите угодници.

— Значи, наистина има заговор? — наивно се учуди кюрето.

— Подъл, отвратителен, низък и до такава степен противен на благородния дух на нашия народ, че ще бъде предмет на всеобщо порицание — отвърна Корантен.

— Е, добре, но госпожица Дьо Сен Син е неспособна на такава низост — извика кюрето.

— Господин абат — възрази Корантен, — знайте, че ние (нека и това да си остане между нас) имаме явни улики за нейното участие, но за правосъдието тези улики са недостатъчни. Когато се появихме, тя избяга... А аз своевременно ви бях изпратил кмета.

— Добре, но щом толкова много искате да ги спасите, защо трябваше да се появите веднага след кмета? — забеляза абатът.

Тук те се спогледаха един друг и с това си казаха всичко: двамата принадлежаха към ония проникновени анатоми на мисълта, за които е достатъчно и най-лекото изменение на гласа, на погледа, достатъчна е една дума, за да разгадаят човешката душа, както дивакът подушва враговете си по признаци, невидими за окото на европейеца.

„Надявах се да измъкна нещо от него, а сам себе си разкрих“ — помисли си Корантен.

„Виж ти какъв дявол!“ — си каза абатът.

Когато той и Корантен се върнаха в салона, старият черковен часовник удари полунощ. Чуваше се как се разтварят и затварят врата на стаи и шкафове. Жандарми разхвърляха леглата. С присъщата на шпионите съобразителност Пейрад проникваше навсякъде и всичко претърсваше.

Тази безцеремонност извикваше ужас и негодувание у преданите слуги, все още неподвижни и прави. Господин Д'Отсер размени с жена си и госпожица Гуже съчувствени погледи. Някакво жестоко любопитство държеше всички будни. Тъкмо в този момент Пейрад влезе в салона; държеше в ръка изящна кутия с резби от сандалово дърво, по всяка вероятност донесена някога от Китай от адмирал Дьо Симьоз. Красивата кутия беше плоска и голяма колкото книга in quarto.

Пейрад направи знак на Корантен и го отведе към прозореца.

— Сетих се — каза той. — Този Мишю, който предлагаше на Марион осемстотин хиляди златни франка за Гондрьовил и искаше да

убие Мален, трябва да е човек на Симьозови. Той несъмнено заради едни и същи користни цели е заплашвал Марион и се е целил в Мален. Смятах, че е човек с убеждения, а всъщност в ума си имал само едно: подушил е всичко и сигурно е дошъл тук да ги предупреди.

— Мален трябва да е разговарял с приятеля си, нотариуса, за заговора и Мишю, който е бил скрит някъде наблизо, вероятно ги е чул да споменават името Симьозови — каза Корантен, развивайки предположението на своя колега. — Действително той не е стрелял само защото е трябвало да предотврати бедата, която му се струвала по-страшна от загубата на Гондрьовил.

— Веднага отгатна кои сме — каза Пейрад. — И още тогава проникателността на този селянин ми се стори невероятна.

— Това само доказва, че е бил нащрек, нищо повече — възрази Корантен. — Но, така или иначе, драги мой, нека не се заблуждаваме: предателството смърди ужасно, а простите хора подушват тази смрад отдалече.

— Това само ни прави по-силни — каза провансалецът.

— Извикайте тук арсийския старшия — извика Корантен на едного от жандармите. — Ще изпратим хора при Мишю — обясни той после на Пайрад.

— Там Виолет е наш човек — каза провансалецът.

— Но ние си тръгнахме, без да получим от него никакви известия — възрази Корантен. — Трябваше да вземем с нас Сабатие, двама са малко. Старши — каза той, като видя да влиза жандарма и го спря така, че той се озова между него и Пейрад, — внимавайте, не се оставяйте да ви изиграят, както току-що изиграха старшията от Троа. Ние имаме основания да предполагаме, че в тази работа е замесен Мишю; идете в дома му, прегледайте там всичко и ни докладвайте.

— Когато задържахме малкия и прислужничката, един от моите хора дочу в леса конски тропот и аз изпратих четирима юначаги да видят какво става — ясно беше, някой се опитваше да избяга — каза жандармът.

Той излезе и тропотът на коня му по каменния път пред къщите скоро заглъхна.

„И така, те или са на път към Париж, или се връщат в Германия“ — мислено разсъждаваше Корантен. Той седна, извади от джоба на

куртката си тефтерче, написа с молив две разпореждания, подпечата ги и направи знак на едного от жандармите да се приближи към него.

— Идете в Троа, събудете префекта и му кажете телеграфът да заработи веднага щом съмне.

Жандармът се понесе в галоп. Смисълът на разпорежданията и намеренията на Корантен бяха толкова очевидни, че сърцата на всички обитатели на замъка се свиха от лоши предчувствия. Но тази нова тревога бе само допълнение към терзанията им, тъй като присъстващите не снемаха очи от драгоценната кутия. Разговаряйки помежду си, агентите в същото време зорко следяха трескавите погледи, които присъстващите си разменяха. Някаква ледена злоба изпълваше безчувствените сърца на двамата агенти, наслаждаващи се на всеобщия ужас. Полицаят преживява всички вълнения на ловеца, но единият напруга телесните и умствените си сили, за да убие заек, яребица или сръндак, другият прави това, за да спаси държавата или монарха и да получи щедра награда. Следователно преследването на човек със сложността и примамливостта си превъзхожда лова на звяр толкова, колкото човекът е по-високостоящ от животното. Впрочем за шпионина е необходимо да се издигне до великите и важни интереси, на които служи. Ето защо дори за непосветения в този занаят е леко да разбере, че жандармът влага в работата си страст, както ловеца, преследващ дивеч. И така, колкото повече двамата мъже се приближаваха към истината, толкова по-силно в тях се разгаряше страстта; но поведението, както и лицата им си оставаха все така спокойни и хладни, намеренията им все така непроницаеми. Но всеки, който би наблюдавал как се проявява особеният нюх на двамата копои, впуснали се по следите на неизвестни, скрити от тях факти, всеки, който би разбрал тази чисто кучешка ловкост при търсене на истината чрез проверка на вероятностите, би признал, че тук имаше какво да ги озадачава. Как и защо тези толкова надарени хора бяха паднали толкова ниско, когато можеха да достигнат завидни висоти? Каква слабост, какъв порок, каква страст ги е принизила така? Нима човек се ражда полицай, тъй както се ражда мислител, писател, държавник, художник, пълководец, за да шпионира цял живот, както те цял живот мислят, пишат, законодателствуват, рисуват или се сражават?

В сърцата на обитателите на замъка се надигаше едно-единствено желание: дано гръм небесен порази тези негодья! Всички

жадуваха за възмездие. И ако не бяха жандармите, те сигурно щяха да се възбунтуват.

— Няма ли някой измежду вас ключ от кутията? — нагло запита Пейрад присъстващите толкова с движението на огромния си червен нос, колкото с гласа си.

Тук провансалецът не без тревога забеляза, че в салона нямаше ни един полицаи — само той и Корантен. Корантен измъкна от джоба си малък нож и започна да тика острието му в процепа на ключалката. В тази минута от междуселския път, а после и от павирания, пресичащ полянката, се дочу страшният тропот на отчаяно препускащ кон. Но още по-голям ужас обхвана всички, когато дочуха хрипа на коня, строполил се като подкосен в подножието на средната кула и сякаш гръм порази всички присъстващи, когато до тях достигна мекото шумолене на амазонка, а след това в стаята се появи Лоранс. Слугите бързо се раздвижиха, за да й сторят път. Препускайки неудържимо, тя бе страдала дълбоко при мисълта, че заговорът е разкрит: всички нейни надежди рухваха! Галопирала бе върху развалини, мислейки, че оттук нататък ще трябва да се покори на консулската власт. И ако не беше опасността, надвиснала над четиримата млади хора и послужила като стимул за преодоляване на умората и отчаянието, тя би паднала тук, покорена от съня. Лоранс едва не беше убила коня, за да дойде и да застане между смъртта и братовчедите си.

Когато присъстващите видяха тази героична девойка, бледа, отслабнала, със смъкнат настрана воал и с камшик в ръка, да се спира на прага на салона, отгдето с пламнал поглед обхвана цялата сцена и мигом отгатна смисъла ѝ, всекиму стана ясно благодарение неувимото изражение, пробягнало по хитрото и зло лице на Корантен, че сега очи в очи се бяха срещнали двама истински врагове. Предстоеше страшна схватка.

[1] ... *Ще оставим в окръга положите...* — Полог на полицейски жаргон означава мними или действителни затворници, на които се възлага да изтръгват от арестуваните техните тайни и да ги съобщават на следствието. ↑

ДЕСЕТА ГЛАВА

ЛОРАНС И КОРАНТЕН

Виждайки в ръцете на Корантен кутията, графинята замахна с камшика и така стремително се хвърли към агента и го удари по ръцете, че кутията падна на пода; Лоранс я грабна, хвърли я в огъня и в заплашителна поза застана пред камината, преди още агентите да се опомнят. Очите на Лоранс горяха от презрение, на бледното чело и на устните ѝ блуждаеше пренебрежителна усмивка и тъкмо това бе за агентите много по-оскърбително от властния жест, чрез който се разправи с Корантен като с отровна змия. В добродушния господин Д'Отсер тутакси се пробуди рицарят, лицето му цялото почервения и той съжали, че няма шпага.

Слугите отначало затрепериха от радост. Отмъщението, за което жадуваха, вече се изсипа върху едного от негодяите. Но тяхната радост скоро помръкна от ужасно опасение: отгоре все още се чуваха стъпките на жандармите, крачещи насам-натам из таваните.

„Шпионин“ е енергична дума, в която се смесват всички оттенъци, отличаващи един от друг хората на полицията, тъй като народът за нищо на света не иска да внесе в своята реч точните названия на всички, които са приобщени към тази кухня, необходима на правителствата; шпионинът е великолепен и необичаен, защото никога не излиза от кожата си: той притежава християнското смирение на пастира, свикнал е да среща презрение и сам отвръща с презрение; то е преграда за тълпата глупци, които не го разбират; в неговото кораво чело се разбиват всякакви оскърбления, той върви към набелязаната цел като животно, чиято здрава коруба може да бъде потрошена само от оръдие; затова, когато ранят шпионина, той също като звяра изпада в ярост именно защото е смятал бронята си за непроницаема. Ударът с камшик бе за Корантен — не говоря за болката — именно този пушечен изстрел, който разби неговата броня. Жестът на благородната и горда девойка, изпълнен с презрение, унизи шпионина не само в очите на немногочислените обитатели на замъка, но главно в собствените му очи. Провансалецът Пейрад се хвърли към

камината; Лоранс го ритна с крак, но той хвана този крак, повдигна го и с това принуди девойката от свян да се отпусне в креслото, където тя тази вечер дремеше. Това бе трагикомичен епизод сред царящия ужас — контраст, далеч не рядък в човешкия живот. В стремежа си на всяка цена да вземе кутията Пейрад изгори ръцете си, но успя да я вземе, постави я на пода и седна на нея. Всички тези дребни събития станаха мигновено, без да бъде произнесена ни дума. Съвзел се от болката след удара, Корантен хвана госпожица Дьо Сен Син за ръцете, за да я задържи на мястото ѝ.

— Не ме принуждавайте да употребя срещу вас сила, хубава гражданко — каза той с оскърбителна любезност.

Постъпката на Пейрад доведе до това, че кутията престана да тлее, тъй като притокът на въздух бе прекратен.

— Ей, хора! Тук! — извика той, без да променя странната си поза.

— Обещавате ли да се държите кротко? — дръзко се обърна Корантен към Лоранс и взе ножа си от пода, без да извършва неблагоприятното да я заплашва.

— Тайните, заключени в кутийката, нямат никакво отношение към правителството — отвърна Лоранс с някаква тъга в гласа и очите. — Когато прочетете писмата в нея, вие, въпреки безсрамието си, ще се засрамите, че сте ги прочели. Впрочем има ли все още срам у вас? — добави тя, след като помълча.

Свещеникът хвърли умоляващ поглед към Лоранс, като че за да ѝ каже: „За бога, успокойте се!“

Пейрад стана. Дъното на кутията, почти цялото обгоряло, бе оставило на килима червеникав отпечатък. Капакът ѝ беше овъглен, стените — попукани.

Този смешен Сцевола^[1], който бе принесъл в жертва на бога на полицията — Страх — жълтеникавия си панталон, разтвори двете страни на кутията като книга и върху сукното на игралната маса паднаха три писма и два кичура коса. Той вече се канеше да погледне с усмивка Корантен, когато забеляза, че кичурите бяха бели, но с различни оттенъци. Корантен пусна ръцете на госпожица Дьо Сен Син и пристъпи към масата, за да прочете писмото, от което бяха се изплъзнали двата кичура.

Лоранс също стана и като се приближи към шпионите, каза:

— О, четете на глас — това ще бъде вашето наказание.

Но тъй като те започнаха да четат наум, Лоранс сама прочете на глас следното писмо:

Скъпа Лоранс,

Ние с моя мъж научихме за благородното Ви държане в тъжния ден на нашето арестуване. Ние знаем, че обичате нашите безценни близнаци тъй горещо, както и ние и като нас обичате и двамата еднакво; ето защо именно на Вас поверяваме нашия дар, същевременно скъп и тъжен и за тях. Господин палачът току-що ни острига косите, защото след няколко минути ще ни екзекутират, но той ни обеща да Ви предаде двата единствени спомена, които можем да оставим на любимите ни сираци. Пазете тези останки от нас, за да им ги предадете, когато настъпят по-добри времена. Изпращаме им с тези кичури нашата последна целувка и родителската ни благословия. Последната ни мисъл ще бъде най-напред за нашите синове, после за Вас, и накрая за Бога. Обичайте ги!

Берт дьо Сен Син
Жан дьо Симьоз

При изчитането на тези редове в очите на всички се появиха сълзи.

Лоранс хвърли на агентите унищожителен поглед и с твърд глас каза:

— Вие сте по-безжалостни от господин палача!

Корантен спокойно сложи кичура коса в писмото, а писмото остави на масата, притискайки го с кошничка, пълна с фишове, за да не отлети. Сред всеобщото смущение това хладнокръвие изглеждаше чудовищно.

Пейрад разтвори другите две писма.

— А що се отнася до тези — продължи Лоранс, — те са почти еднакви. Вие току-що чухте завещанието, а ето неговото изпълнение. Оттук нататък сърцето ми не ще има тайни за никого — това е всичко.

1794 г., Андернах, пред сражение

Скъпа моя Лоранс, обичам Ви навеки и бих искал да знаете това; но ако ми е съдено да умра, знайте също, че и моят брат Пол-Мари Ви обича не по-малко от мен. Единствено мое утешение пред смъртта ще бъде увереността, че след време моят брат може да стане Ваш съпруг и че аз не бих се измъчвал от ревност, както това би станало, ако Вие предпочетете него, докато и двамата сме живи. Впрочем това предпочитание би било напълно естествено, тъй като може би той е по-достоеен от мен, и г. н.

Мари-Пол

— А ето и другото — продължи тя с поруменяло от свян лице:

Андернах, преди сражение

Моя добра Лоранс, аз обикновено съм тъжен. А Пол-Мари има такъв жизнерадостен характер и той сигурно Ви харесва повече, отколкото аз. Ще дойде ден, когато ще трябва да отдадете предпочитание на едного от нас; е добре, колкото и да Ви обичам...

— Вие си пишете с емигранти — каза Пейрад, прекъсвайки Лоранс, и огледа писмата на светлина, за да провери дали между редовете не е написано нещо със симпатично мастило.

— Да — отвърна Лоранс и внимателно сгъна леко пожълтелите листа. — Но с какво право вие нахълтвате в моя дом, с какво право посягате на личната ми свобода и на светостта на домашното огнище.

— О, виж ти, виж ти! — подхвана Пейрад. — С какво право ли? Ще ви го покажем това право, очарователна аристократко — продължи той, като извади от джоба нареждането, издадено от министъра на правосъдието и подписано от министъра на вътрешните работи. — Ето, гражданко, това са го измислили министри.

— А ние можем ли да ви запитаме — и каза Корантен шепнешком — с какво право вие предлагате убежище на убийците на Първия консул? Вие ме ударихте с камшик през ръцете и това може да ми даде основание да помогна да изпратят вашите братовчеди на оня свят, аз, който дойдох тук с намерение да ги спася.

По движението на устните и по погледа, който Лоранс хвърли към Корантен, свещеникът се досети за какво говори този велик, непризнат артист и направи на Лоранс знак да не му се доверява, който никой освен Гулар не забеляза. Пейрад почукваше по капака на кутийката, за да провери дали няма двойно дъно.

— Ах, Боже мой, та вие ще я счупите! Ето, погледнете — подвижна девойката на Пейрад, като изтръгна от него капака.

После бодна с игла главата на една от фигурките, изрязани на капака, пружинката разтвори дъсчиците и в една от тях, леко издълбана, се оказаха две миниатюри от слонова кост, направени в Германия и изобразяващи господата Дьо Симьоз в униформа на офицери от армията на Конде. Изправен лице с лице пред противник, когото имаше основание да ненавижда от цялата си душа, Корантен извика Пейрад настрана и започна да се съвещава с него полугласно.

— И вие искахте да изгорите всичко това? — запита абат Гуже Лоранс, като ѝ показа с поглед писмото на маркизата и двата кичура коса.

Вместо отговор девойката многозначително повдигна рамене. Кюрето разбра, че тя бе готова да пожертвува всичко, за да печели време, и повдигна очи към небето, изразявайки своето възхищение.

— Къде задържаха Готар? Чувам го да плаче! — каза тя високо, за да я чуят.

— Не зная — отвърна свещеникът.

— Да не е отишъл във фермата?

— Във фермата! Изпратете хора там — каза Пейрад на Корантен.

— Няма за какво — възрази Корантен. — Тази девойка не би поверила спасяването на братовчедите си на прост фермер. Тя ни заблуждава. Правете каквото ви казвам, та да можем, след като извършихме непростимата грешка да дойдем тук, поне да се върнем с някакви сведения.

Корантен отиде към камината и повдигна дългите заострени поли на сюртука си, за да се посгрее; той придоби вид, тон и маниери на човек, дошъл на гости.

— Госпожи, можете да си легнете, вашите хора също. Господин кмете, услугите ви вече са излишни. Строгостта на получените от нас предписания не ни позволяват да действаме иначе освен така, както досега действахме; остава ни още да обследваме стените, а те, изглежда, са доста дебели и тогава ще си отидем.

Кметът се поклони на присъстващите и си излезе. Свещеникът и госпожица Гуже не мръднаха от местата си. Слугите така се бояха за съдбата на младата си господарка, че не искаха да я оставят сама. Госпожа Д'Отсер, която от появяването на Лоранс я следеше с напрегнатото внимание на отчаяна майка, стана, улови Лоранс за ръка, отведе я в ъгъла и шепнешком я запита:

— Виждали ли сте се с тях?

— Нима мога да допусна синовете ви да нощуват под нашия покрив, без вие да знаете? — възропта Лоранс. — Дюрийо — продължи тя, — вижте може ли да се спаси моята Стела — тя все още диша.

— Колко ли е пробягала? — каза Корантен.

— Петнайсет левги за три часа — отговори Лоранс, обръщайки се към свещеника, който я гледаше с удивление и възторг. — Тръгна в девет и половина, а се върнах в един часа.

Тя погледна часовника — беше два и половина.

— И така — продължи Корантен, — вие не отричате, че сте яздили петнайсет левги.

— Не, не отричам — отвърна тя. — Признавам, че моите братовчеди и господата Дьо Симьоз в своята невинност се надяваха да бъдат включени в амнистията и бяха тръгнали насам. Ето защо, когато разбрах, че господин Мален възнамерява да ги заплете в някакъв заговор, отидох да ви предупредя да се върнат в Германия, където ще бъдат, преди телеграфът от Троа да предаде заповедта за задържането им на границата. Ако с това съм извършила престъпление, нека ме накажат.

Отговорът на Лоранс, щателно обмислен и правдоподобен в най-малките си подробности, разколеба досегашната увереност на Корантен, когото Лоранс скришом наблюдаваше. В тази толкова

решителна минута, когато всички сърца бяха приковани към тия две лица, когато всички погледи сновяха от Лоранс към Корантен и от Корантен към Лоранс, откъм гората се дочу тропот на коне, галопиращи по селския път, а после по павираната алея, която водеше от вратата към дома. По всички лица се изписа мъчителна тревога.

Пейрад влезе, сияещ от радост, пристъпи бързо към колегата си и му каза достатъчно високо, за да го чуе графинята:

— Мишю е в ръцете ни.

Поруменяла от вълнения, умора и напрежение, Лоранс изведнъж отново пребледня и сразена от тази вест, се отпусна в креслото почти безчувствена. Жената на Дюрийо, госпожица Гуже и госпожа Д'Отсер се хвърлиха към графинята, защото имаше вид на човек, комуто не достига въздух. Лоранс с жест помоли да прережат шнура на амазонката ѝ.

— Хвана се! Значи, те са на път за Париж! — каза Корантен на Пейрад. — Трябва да изменим нарежданията.

И те излязоха, оставяйки полицаи пред вратата на салона. Със своята дяволска ловкост двамата шпиони удържаха отворителна победа в дуела с Лоранс: уловиха девойката в капана с помощта на една от обичайните си хитрини.

В шест часа сутринта шпионите отново дойдоха. Оглеждайки пътя през рова, те се убедиха, че по него са минали коне в посока към гората. Сега те чакаха донесение от жандармерийския капитан, комуто бе наредено да обследва местността. Оставиха обкръжения замък под наблюдението на старшията и се отправиха към сенсинската кръчма да закусят, разпоредили се предварително да пуснат Готар, който на всички въпроси неизменно отвърщаше с поток от сълзи, и Катрин — все тъй мълчалива и вцепенена.

Катрин и Готар дойдоха в салона и целунаха ръка на Лоранс, отпуснала се без сили в креслото. Дюрийо съобщи, че Стела ще оживее, но че се нуждае от много грижи.

Разтревожен и разяждан от любопитство, кметът срещна Пейрад и Корантен в селото. Той не можеше да допусне, че такива важни особи закусват в някаква жалка кръчма, и ги покани у дома си. До манастира имаше четири левги. По пътя Пейрад подхвърли, че арсийският старшия не бил изпратил вест ни за Мишю, ни за Виолет.

— Имаме работа не с какви да е хора — забеляза Корантен. — Аз съм уверен, че и свещеникът играе в цялата тази история немалка роля.

В минутата, когато госпожа Гулар въвеждаше чиновниците в обширната незатоплена трапезария, жандармерийският поручик дойде, объркан и смутен.

— Намерихме коня на арсийския старшия в гората без господаря му — каза той на Пейрад.

— Поручик, изтичайте в дома на Мишю; разузнайте какво става там! — извика Корантен. — Трябва да са убили старшия.

Това известие отрови закуската им. Парижаните изгълтаха набързо поднесеното като ловджии на почивка и се понесоха към замъка със своя плетен кабриолет, впрегнат с пощенски кон, за да имат възможност бързо да се отправят там, където бе нужно присъствието им. Когато двамата мъже отново се появиха в салона, дето бяха внесли такова смущение, ужас, скръб и жестоко безпокойство, намериха Лоранс в домашна роба, благородника и жена му, абат Гуже и неговата сестра насядали спокойно край камината.

„Ако бяха задържали Мишю, щяха да го доведат — разсъждаваше в себе си Лоранс. — Колко жалко, че не съумях да се овладеея и потвърдих някои подозрения на тези подлеци; но всичко това още може да се поправи.“

— Дълго ли ще бъдем ваши пленници? — запита тя агентите с насмешлив и спокоен вид.

„Откъде може да знае, че подозираме Мишю? Никой отвън не е влизал в замъка. Тя се подиграва с нас“ — с поглед си казаха един на друг шпионите.

— Няма да ви притесняваме дълго — отвърна Корантен, — след около три часа ще ви поднесем нашите извинения, загдето нарушихме спокойствието ви.

Никой не му отговори. Презрителното мълчание удвои затаения бяс на Корантен; Лоранс и свещеникът — в този малък свят единствените двама с ум и проникателност, се бяха съвзели. Готар и Катрин придвижиха масичката със закуската, край която седнаха свещеникът и сестра му. Господари и слуги не обръщаха ни най-малко внимание на шпионите, които се разхождаха в градината, в двора, по пътя и от време на време надникваха в салона.

В два и половина часа поручикът се върна.

— Намерих старшията — каза той на Корантен, — лежеше на пътя, който води от така наречената сенсинска къщурка към фермата Белаш. Никакви рани няма по него, само главата му е силно натъртена, вероятно от падането. Казва, че нещо така бързо го смъкнало от коня и така силно го отхвърлило назад, че даже не разбрал как е станало. Краката му сами изскочили от стремената, а то иначе край — конят в страха си щял да го повлече из полето. Оставихме го на грижите на Мишю и Виолет...

— Как? Мишю у дома си? — запита Корантен, поглеждайки към Лоранс.

Графинята лукаво се усмихваше като жена, която си отмъщава.

— Току-що го видях с Виолет — довършваха някакъв пазарлък, започнат още вчера вечерта — продължаваше поручикът. — И двамата, както ми се стори, бяха понаправили главата — и нищо чудно, пили цяла нощ и още не могат да сключат пазарлъка.

— Виолет ли ви каза това? — извика Корантен.

— Да — отвърна поручикът.

— Ах, човек всичко трябва да си върши сам — ядоса се Пейрад, поглеждайки Корантен, който не по-малко от него се съмняваше в способностите на поручика.

— В колко часа пристигнахте в дома на Мишю? — запита Корантен, забелязал, че госпожица Дьо Сен Син погледна часовника на камината.

— Около два часа — поясни поручикът.

Лоранс хвърли бърз поглед към господин Д'Отсер, жена му, към абат Гуже и неговата сестра и на всички им се стори, че пред тях се отварят небесата: погледът на Лоранс засия от тържествуваща радост, страните ѝ поруменияха, сълзи замрежиха очите ѝ. Невъзмутима пред каквито и да било нещастия, девойката можеше да заплаче само от радост. В този миг тя приличаше на някакво неземно същество, особено за свещеника, тъй като той със скрито огорчение наблюдаваше мъжествения ѝ характер, а сега в нея се бе разкрила безкрайно нежна женственост. Но тази чувствителност се таеше в Лоранс като съкровище, скрито в безмерна глъбина, под гранитен блок. В това време влезе жандарм и запита може ли да пуснат малкия Мишю, чийто баща го бил изпратил да съобщи нещо на господата от Париж.

Корантен кимна с глава. Крушата не пада по-далеч от корена: хитрият Франсоа Мишю стоеше в двора и пред очите на жандарма успя да поговори с Готар, току-що пуснат на свобода. Изпълнявайки бащиното си поръчение, Франсоа бутна в ръката на Готар нещо, без жандарма да забележи. Готар се изхлузи зад гърба на Франсоа, добра се до госпожица Дьо Сен Син и неусетно ѝ предаде двете половинки на венчалната халка; Лоранс притисна към тях горещите си устни, тъй като разбра, че връщайки халката, Мишю искаше да я увери, че четиримата млади дворяни са в безопасност.

— Тате пита кво да прави със старшията, че хич не е добре.

— Какво му е? — запита Пейрад.

— Цапардосал се по тиквата. Здраво я натъртил. Чудна работа, че нали уж джандарите яздят добре. Сигурно се е спънал. Ей такава дупка има на главата му — трябва да се е чукнал в някой камък. Уж джандар, а пък пъшка, просто да го съжалиш.

Жандармерийският капитан влезе в двора, скочи от коня си и махна с ръка на Корантен, който, щом го позна, забърза към прозореца и го отвори, за да не губи време.

— Какво ново?

— Измамиха ни като холандци.^[2] По големия път в гората намерихме пет коня, мокри от пот и изморени до смърт, и аз заповядах да ги пазят, за да се изясни откъде са и от кого са купени. Гората е обкръжена, птичка не може да прехвъркне.

— Кога, мислите, тези хора са влезли в гората?

— В дванайсет и половина по обяд.

— Заек да не изскочи от гората, без да го видите! — прошепна на ухото му Корантен. — Оставям ви тук Пейрад, а сам ще отида да видя какво става с нашия бригадир. Ти бъди при кмета, аз ще изпратя някой кадърен човек да те смени. Ще трябва да привлечем на помощ местни хора — поогледай се наоколо.

После Корантен се обърна към присъстващите и заплашително каза:

— Довиждане!

Никой не му отговори.

— А какво ще каже Фуше за този обиск без особени резултати?

— запита Пейрад, настанявайки се в кабриолета до Корантен.

— О, не всичко още е свършено — отвърна Корантен шепнешком, — господа дворяните трябва да са в гората — той посочи Лоранс, която ги наблюдаваше от големия прозорец на салона. — Вече се разправих с една^[3], по-хитра от тази; беше ме вбесила. Ако госпожицата още веднъж ми падне подръка, ще ми плати за камшичния удар!

— Онази беше обикновено момиче, а тази заема съвсем друго положение — възрази Пейрад.

— Не е ли все едно? Каквото кралицата, таквоз и магаричата — отсече Корантен, подканяйки със знак полицаия да подкара коня.

След десет минути в сенсинския замък нямаше никакъв външен човек.

— Как се освободихте от старшията? — запита Лоранс Франсоа Мишю, комуто по нейно разпореждане беше предложен обяд.

— Татко и мама ми бяха казали, че е въпрос на живот и смърт и че не бива да пушам никого у дома. А аз чух конски тропот в гората и разбрах, че имам работа с кучета-джандари, и реших за нищо на света да не ги пускам при нас: взех от тавана здраво въже и го вързах за дърветата на самия край на двата пътя, които водят към нашата къща. После опънах въжето, така че да стигне до гърдите на ездача, а другия край пристегнах към отсрещното дърво по пътя, отдето се чуваше тропотът. И така преградих пътя. Всичко после стана, както си го бях намислил. Луната се беше скрила и моят приятел старшията се просна на земята, но не умря от удара. Джандарите са корави хора. Ето това е, направих каквото можах.

— Ти ни спаси! — каза Лоранс, като прегърна малкия Франсоа и го съпроводи до вратата. После, оглеждайки се наоколо, тя шепнешком го запита: — А имат ли достатъчно храна?

— Аз току-що им занесох огромна погача и четири бутилки вино. Поне седмица ще издържат.

Връщайки се в салона, девойката забеляза, че очите на господин Д'Отсер и жена му, както и на госпожица Гуже и абата се обръщаха към нея с неми въпроси, в техните погледи се четеше възторг и тревога.

— Значи, вие отново се видяхте с тях? — възкликна госпожа Д'Отсер.

Графинята се усмихна, полагайки пръст на устните си, и се качи горе, за да си легне; след удържаната победа тя усещаше убийствена умора.

[1] *Сцевола, Муций Гай* — римлянин, който според преданието, попадайки във вражески ръце и желаейки да покаже неустрашимост и презрение към смъртта, изгорил доброволно ръката си. ↑

[2] *Измамиха ни като холандци*. — По всяка вероятност алузия за пленяването на холандската флота, изтласкана към ледовете в 1794 година от кавалерията на Пишегрю. ↑

[3] *Вече се разправих с една...* — Намек за Мари дьо Верной, шпионка на Фуше, отхвърлила любовните домогвания на Корантен. (Вж. „Шуани“.) ↑

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

ОТМЪЩЕНИЕ НА ПОЛИЦИЯТА

Най-късото разстояние от Сен Син до дома на Мишю беше пътят, който водеше от селото към фермата Белаш и стигаше до площадката, дето вечерта Мишю беше забелязал шпионите. Ето защо полицаят, съпровождащ Корантен, го поведе именно по този път, по който беше яздил и арсийският старшия. Така агентът се опитваше да си обясни по какъв начин старшията е могъл да бъде смъкнат от седлото. Той се укоряваше, че с такова важно поръчение бе изпратил само един човек, и изведе от тази несполука правило за полицейския устав, което предвиждаше най-вече за собствено употребление.

„Щом се отърваха от старшията — мислеше си Корантен, — те непременно са пратили за зелен хайвер и Виолет. Петте полумъртви от умора коня са, както се вижда, конете на затворниците; с тях четиримата дворяни и Мишю са се прехвърлили от околностите на Париж в гората.“

— Мишю има ли кон? — запита той арсийския полицаи.

— И още какъв — отвърна той, — ловджийски, от конюшните на бившия маркиз Дьо Симьоз. Кончето вече е прехвърлило петнайсет години, но е по-добро от младите. Мишю пробягва с него по двайсет левги наведнъж, но козината му все така си остава суха като шапката ми. Затова си го гледа хубаво и не го продава на никаква цена.

— А какъв е — черен, бял?

— Тъмнокафяв с бели петна по краката, сух, жилав като арабски жребец.

— А ти виждал ли си арабски коне?

— Ами само преди година се върнах от Египет и там яздих мамелюкски коне. Срокът на службата в кавалерията е единайсет години; аз бях на Рейн в армията на генерал Стенжел, оттам попаднах в Италия, а после с Първия консул — в Египет. Скоро ще ме произведат старши.

— Докато аз разговарям с Мишю у дома му, ти надникни в конюшната му и като човек, който единайсет години се е разправял с

коне, разбери бил ли е конят скоро оседлаван.

— Вижте къде е паднал нашият старши! — извика полицаят, показвайки мястото, дето пътят излиза на площадката.

— Кажи на капитана да дойде тук, при Мишю, а после заедно ще си отидем в Троа.

Корантен слезе от коня и няколко минути наблюдаваше местността. Той огледа двата бряста — единият до самата ограда, другият на площадката, която пресичаше селския път; после видя онова, което никой не беше забелязал — униформеното копче, запокитено в праха — и го прибра. Влизайки в къщата, той забеляза Виолет и Мишю, седнали край кухненската маса; те все още продължаваха да спорят. Виолет стана, поклони се на Корантен и му предложи да пие.

— Благодаря; исках да видя старшията — отвърна младият човек, който от пръв поглед разбра, че Виолет е пиан най-малко от вечерта.

— Старшията е горе, жена ми е при него — каза Мишю.

— Е, старши, как сте? — запита Корантен, който изтича по стълбата и намери полицаия легнал на леглото на госпожа Мишю с превързана глава.

Шапката, шпагата и снаряжението му бяха положени на близкия стол. Март, изпълнена с женска доброта и при това незнаеща нищо за подвига на сина си, се грижеше за болния заедно с майка си.

— Очакваме доктора от Арси, господин Барле — каза госпожа Мишю. — Гоше отиде да го потърси.

— Оставете ни за минутка сами — каза Корантен, изненадан твърде много от тази картина, говореща за пълната непричастност на двете жени към произшествието.

— Къде ви улучиха? — запита той, като се вгледа в мундира на старшията.

— В гърдите — гласеше отговорът.

— Я да видя ремъците ви — настоя Корантен.

Неотдавнашният закон, предвиждащ най-малките подробности на мундира на така наречената национална жандармерия, прибави към него жълт пояс с бели черти по края и значка, твърде подобна на значките на сегашните пълни, със странния надпис: „Уважение към личността и собствеността!“ Старшията бе налетял на опънатото през

пътя въже и по ремъка, разбира се, бе останала ясна следа. Корантен взе мундира и разгледа мястото, дето липсваше копчето, намерено на пътя.

— В колко часа ви взеха? — запита Корантен.

— На разсъмване.

— Веднага ли ви докараха тук? — продължи Корантен, забелязвайки, че леглото не беше отворено.

— Да.

— А кой ви пренесе?

— Жените и малкият Мишю, който ме намери в безсъзнание.

„Така, значи, те не са лягали, си каза Корантен. Старшията не е прострелян, нито е ударен с тояга; за да го повали, противникът е трябвало да бъде на една височина с него, тоест да е възседнал кон; следователно старшията е могъл да бъде свален само с помощта на някакво препятствие, поставено на неговия път. Грета? Изключено! Желязна верига? Тя би оставила следи.“

— А вие какво почувствувахте? — запита той старшията, продължавайки да го оглежда.

— Аз бях съборен така внезапно...

— Кожата под брадичката ви е обелена.

— Струва ми се — отвърна старшията, — че някакво въже одра лицето ми.

— Сега разбирам — промълви Корантен. — Някой е опънал въже между две дървета, за да прегради пътя ви.

— Възможно е — съгласи се старшията.

Корантен се спусна надолу по стълбата и влезе в трапезарията.

— Е, стар хитрецо, подай ръка — казваше Мишю, обръщайки се към Виолет и гледайки шпионина. — Сто и двацет хиляди франка за всичко, и си господар на имота ми. А аз ще стана рентиер.

— Кълна се в Бога Христа, имам всичко на всичко шейсет хиляди.

— Но аз ще почакам за останалите. Какво, ние с теб от вчера се пазарим и не можем да се спазарим. За такава хубава земя като моята...

— Земята е хубава — съгласи се Виолет.

— Март! Подай още винце — извика Мишю.

— Няма ли да спрете с туй пиене? — изненада се майката на Март. — Това е вече четиринайсетата бутилка.

— От девет часа сутринта ли сте тук? — обърна се Корантен към Виолет.

— Не, какво думате вие! От вчера вечер не съм мръднал оттук и нищо не съм спечелил: колкото повече ме пои, толкова повече надува цената.

— На търг така става: който вдига гилзата, повишава и цената — забеляза Корантен.

Дузината празни бутилки, наредени на края на масата, потвърждаваха думите на старицата. В тази минута полицаят направи знак отвън на Корантен и когато го застигна на прага на вратата, пошепна на ухото му:

— В конюшната няма коне.

— Вие сте изпратили сина си с коня в града, значи, скоро ще се прибере — каза Корантен, когато се върна в стаята.

— Не, господине, той тръгна пеша — отвърна Март.

— А къде е вашият кон?

— Заех го — отвърна сухо Мишю.

— Тъй ли, я елате насам, вие благодетелю — каза Корантен на управителя, — ще ми се да ви пошепна нещо на ухото.

Корантен и Мишю излязоха навън.

— Карабината, която зареждахте вчера в четири часа, бе предназначена да убие държавния съветник; нотариусът Гревен ви видя. Но ние не можем да ви привлечем под отговорност: намеренията са ясни, ала свидетели няма. По някакъв начин, не зная точно какъв, сте приспали Виолет, а самият вие, вашата жена и синът ви сте прекарали нощта вън от дома си, за да предупредите госпожица Дьо Сен Син за нашето пристигане и да спасите братовчедите ѝ, които сте довели тук — не зная още точно къде. Вашият син или жена ви, трябва да признае, твърде ловко са свалили старшията от коня. С други думи, вие ни бихте. Вие сте чудесен лъжец. Но разговорът още не е приключен, ние не ще спрем дотук. Искате ли да се помирим? Вашите господари само ще спечелят от това.

— Да се махнем оттук; там никой няма да ни чуе — каза Мишю и поведе шпионина към вътрешността на парка чак до блатото.

Когато съгледа водата, Корантен втренчено погледна Мишю, който, изглежда, разчиташе на силите си, за да хвърли този човек в блатото, където под трите стъпки вода имаше още седем стъпки тиня. В Бразилия меката и студена боа така подмамва хищния червенокож ягуар.

— Не съм жаден — каза шпионинът, като се спря накрая на ливадката и пхна ръка в страничния си джоб, за да напипа камата си.

— Ние не се разбираме — хладно отвърна Мишю.

— По-кратко, приятелю мой, правосъдието ще проследи всяка ваша стъпка.

— Ако то разбира делата не по-добре от вас, това би било опасно не само за мен, а и за всички — отвърна управителят.

— И така, вие отказвате? — запита многозначително Корантен.

— Предпочитам да ми отсекаят сто пъти главата, стига да може да се отсече сто пъти главата на един човек, отколкото да бъда съучастник на такъв негодник като теб.

Корантен измери с поглед Мишю, дома му и лаещия Куро и побърза да седне в кабриолета. Той даде няколко разпоредби, когато минаваше през Троа, и се върна в Париж. До всички жандармерийски отряди бяха отправени секретни заповеди и инструкции.

През декември, януари и февруари полицията усърдно и неуморно издирваше заговорниците по всички, даже най-затънтени села. Шпионите подслушваха разговорите във всяка кръчма. Корантен научи три важни неща: в околностите на Лани бил намерен мъртъв кон, подобен на коня на Мишю. Петте коня, заловени в Нодемската гора, били продадени от фермери и мелничари по петстотин франка всеки на някакъв човек, който, съдейки по белезите, бе не друг, а Мишю. След обявяване закона на Жорж относно укривателите и съучастниците, Корантен насочи вниманието си само към Нодемската гора. А след арестуването на Моро, Пишегрю и роялистите в този край вече никой не забеляза чужди лица.

Междувременно Мишю загуби своето място: арсийският нотариус му връчи писмо, в което държавният съветник, станал сега сенатор, молеше Гревен да вземе счетоводните тетрадки от управителя и да го уволни. В три дни Мишю се отчете, получи съответни разписки и се освободи. За голямо учудване на целия окръг той се пресели в Сен Син, където Лоранс го нае за управител на всички земи на замъка. По

някакво фатално стечение на обстоятелствата, денят на неговото настаняване в Сен Син съвпадна с екзекуцията на херцог Ангиенски^[1]. Почти едновременно в цяла Франция се разнесе вестта за арестуването на херцога, за даването му под съд, за неговото осъждане и екзекутиране — страшни репресии, които предшествуваха процеса срещу Полиняк, Ривиер и Моро.

[1] *Херцог Ангиенски* — син на вожда на емигрантите принц Конде, разстрелян по заповед на Наполеон. ↑

II. ОТМЪЩЕНИЕТО НА КОРАНТЕН

Докато строяха ферма за Мишю, този лъжеюда се настани в страничните помещения над конюшните, недалече от вече известния на читателя отвор. Мишю си намери два коня, единият за себе си, другият за сина, тъй като сега заедно с Готар започнаха да съпровождат госпожица Дьо Сен Син във всички нейни разходки, които се предприемаха, както е лесно да се отгатне, с цел да се достави на четиримата дворяни препитание и всичко необходимо за живот. Франсоа и Готар, подпомагани от Куро и от хрътките на графинята, предварително разузнаваха околността и проверяваха дали не се мярка човек някъде около подземие.

Лоранс и Мишю превозваха тук храната, която Март, майка ѝ и Катрин приготвяваха скришом от останалата прислуга, тъй като сред жителите на селото сигурно биха се намерили доносчици. От благоразумие такива пътувания предприемаха само два пъти в седмицата, при това всякога в различно време — ту денем, ту нощем, — и тези предпазни мерки бяха съблюдавани през цялото време, докато се водеше процесът срещу Ривиер, Полиняк и Моро. Когато решението на Сената, издигащо фамилията Бонапарт на престола и обявяващо Наполеон за император, бе предадено за утвърждаване от френския народ, господин Д'Отсер също се изказа за решението и подписа анкетния лист, предложен му от Гулар. Освен това стана известно, че за коронясването на Наполеон във Франция ще пристигне папата. Тогава госпожица Дьо Сен Син престана да се противопоставя на идеята на младите Д'Отсерови и нейните братовчеди да подадат молба за изключване от списъка на емигрантите и възстановяване на гражданските им права. Без да губи ни минута, старецът Д'Отсер отпътува за Париж при бившия маркиз Дьо Шаржбьоф, който се познаваше с Талейран. Този министър, тогава все още гледан с добро око, отправи молба до Жозефина, а Жозефина я предаде на мъжа си, когото, недочакал още резултатите от плебисцита, вече назоваваха „император“, „ваше величество“, „господарю“. Господин Дьо

Шаржбьоф, господин Д'Отсер, както и абатът Гуже, пристигнал също в Париж, бяха приети от Талейран, който им обеща своята поддръжка. Наполеон беше помилвал вече главните участници в насочения срещу него заговор на роялистите. Сега обаче, макар четиримата дворяни, за които става дума, да бяха само заподозрени, след едно от заседанията на Държавния съвет императорът повика в кабинета си сенатора Мален, Фуше, Талейран, Камбасерес, Льобрьон и началника на полицията Дюбоа.

— Господа — каза бъдещият император, все още носещ мундира на пръв консул, — ние получихме от някои си Семьозови и Д'Отсерови, офицери в армията на принц Конде, молба за разрешение да се върнат във Франция.

— Те са вече във Франция — каза Фуше.

— Както и хиляди други, които срещам в Париж — добави Талейран.

— Предполагам, че не сте срещали тук въпросните четирима офицери, тъй като те се крият в Нодемската гора, дето се чувствуват като у дома си — възрази Мален.

Той, разбира се, не предаде на Първия консул и Фуше думите, на които дължеше живота си; но опирайки се на донесенията на Корантен, убеди съвета, че упоменатите четирима дворяни са замесени в заговора на господата Ривиер и Полиняк, споменавайки и името на Мишю като техен поддръжник. Началникът на полицията потвърди думите на сенатора.

— Но по какъв начин този управител е могъл да разбере, че заговорът е разкрит, когато това беше известно само на императора, на неговия съвет и на мен? — учуди се началникът на полицията.

На забележката на Дюбоа никой не обърна внимание.

— Ако те са съумели да се укриват в гората цели седем месеца и вие не сте ги намерили, вече са изкупили вината си — каза императорът, обръщайки се към Фуше.

— Те са мои врагове — каза Мален, разтревожен от прозорливостта на полицейския началник — и това е достатъчно, за да последвам примера на ваше величество; моля за изключването им от списъка и се явявам пред ваше величество като техен застъпник.

— След възстановяване на правата им тези хора не ще бъдат за нас така опасни, както в емиграция, защото ще положат клетва за

вярност пред законите на империята — каза Фуше, гледайки втренчено Мален.

— А с какво са опасни за господин сенатора? — запита Наполеон.

Талейран няколко минути разговаря полугласно с императора. По всичко изглеждаше, че въпросът за изключване на господа Дьо Симьозови и Д'Отсерови от списъците беше решен.

— Господарю — забеляза Фуше, — може да ви се случи и друг път да подочуете нещо за тези хора.

По молба на херцог Дьо Гранлийо, Талейран току-що бе уверил Наполеон от името на въпросните господа, че дават „честната си дворянска дума“ — израз, имащ за Наполеон особена притегателна сила — да не предприемат срещу императора никакви враждебни действия и да му се подчиняват напълно чистосърдечно.

— Господата Д'Отсерови и Дьо Симьозови не искат след неотдавнашните събития да вдигат оръжие срещу Франция. Наистина те не изпитват особени симпатии към императорското правителство; те са хора, които ваше величество ще трябва да спечели; но те ще бъдат щастливи да живеят на френска земя и са готови да признаят всички нейни закони — добави министърът.

След тези думи той представи на императора полученото от тях писмо, дето бяха изразени чувствата, за които бе говорил.

— Това е казано така откровенно, че трябва да се приеме за искрено — каза императорът, поглеждайки Льобрьон и Камбасерес. — Вие възразявате ли още? — обърна се той към Фуше.

— В интерес на ваше величество аз моля да ми бъде възложено да уведомя господата за възстановяването на правата им само след като решението бъде взето окончателно! — гръмко заяви бъдещият министър на полицията.

— Добре — съгласи се Наполеон, забелязал по лицето на Фуше сянка на загриженост.

Краткото съвещание бе приключено, без да се вземе окончателно решение по този въпрос; но в душата на Наполеон се породил някакво съмнение спрямо четиримата дворяни. А господин Д'Отсер, въобразявайки си, че работата върви успешно, побърза да съобщи в Сен Син радостната вест. Ето защо обитателите на замъка ни най-малко не се учудиха, когато няколко дни по-късно дойде Гулар и

предложи на госпожа Д'Отсер и Лоранс да предадат на четиримата дворяни, че могат да отпътуват за Троа, където префектът ще им връчи указа за възстановяване на правата им, след като се закълнат и заявят, че са готови да се подчиняват на всички закони на империята. Лоранс отвърна на кмета, че ще уведоми своите братовчеди и господата Д'Отсер.

— Нима те не са тук? — запита Гулар.

Госпожа Д'Отсер погледна неспокойно девойката, а тя, оставяйки кмета в салона, отиде да се посъветва с Мишю. Мишю се съгласи, че може да се освободят незабавно емигрантите от тяхното заточение в гората. И така, Лоранс, Мишю със сина си и Готар се отправиха с коне към гората, откарвайки със себе си още един кон, тъй като графинята възнамеряваше да съпроводи четиримата дворяни до Троа и да се върне заедно с тях. Научавайки радостната вест, всички се струпяха на ливадата, за да присъствуват на отпътуването на веселата кавалкада. Четиримата млади хора излязоха от убежището си, незабелязани от никого, скочиха на конете и съпровождани от госпожица Дьо Сен Син, се отправиха по пътя за Троа. А Мишю, с помощта на сина си, затвори входа на подземие, след което и тримата пешком се завърнаха у дома си. Пътем Мишю си спомни, че бе оставил в скривалището сребърната чаша и приборите, които неговите господари ползуваха, и се върна за тях сам.

Стигайки до блатото, той дочу гласове, идещи от подземие, и тръгна през храстите право към входа.

— Навярно идвате за вашето сребро? — запита усмихнат Пейрад, показал от храстите огромния си червен нос.

Без да знае защо (та нали младите хора бяха спасени), Мишю усети болка във всички стави, дотолкова силно бе почувствувал смътната необяснима тревога, предшествуваша надигащата се беда; но продължи напред и на стълбата видя Корантен със свещ в ръка.

— Ние не сме лоши момчета — подхвърли Корантен на Мишю, — още преди седмица можехме да пипнем вашите „бивши“, но знаехме, че са възстановени... А вие сте голям хитрец и вашите номера ни излязоха толкова солени, че даже не ни позволиха да задоволим любопитството си.

— Бих дал мило и драго да разбера по какъв начин и кой ни предаде — извика Мишю.

— Ако това ви интересува много — отвърна с усмивка Пейрад, — погледнете подковите на вашите коне и ще се уверите, че сами сте се предали.

— Да оставим настрана тези истории — каза Корантен и със знак накара жандармерийския капитан да дойде с конете.

„Значи, този проклет парижки ковач, който така хубаво подкова по английски конете и после напусна Сен Син, е бил техен човек — си каза Мишю. — Достатъчно им е било да огледат при влажно време следите на нашите коне с тези особени подкови, а това е могъл да направи кой да е агент, предрешен като дървар или браконьер! И така, ние сме квит.“

Мишю скоро се утеши, намирайки разкриването на тайното убежище сега за безопасно, тъй като младите хора бяха възвърнали правата си и отново се радваха на свободата. Но, така или иначе, неговите предчувствия не бяха напразни. Полицията, както и йезуитите, никога не забравят ни приятелите си, ни праговете си.

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА

ЛЮБОВ НА ДВАМА МЪЖЕ КЪМ ЕДНА И СЪЩА ЖЕНА

Когато се върна от Париж, старият Д'Отсер беше много учуден, че радостната вест го бе изпреварила. Дюрийо приготвяше празничния обяд. Слугите бяха облекли новите си премени и с нетърпение очакваха изгнаниците; младите хора пристигнаха към четири часа, радостни, но леко смутени, че в течение на две години трябваше да бъдат под наблюдението на тайната полиция, да не излизат от пределите на сенсинската община и ежемесечно да се явяват в префектурата.

— Ще ви изпратя за подпис регистъра — им беше казал префектът, — а след няколко месеца вие ще подадете молба за премахване на ограниченията, които впрочем са наложени на всички съмишленици на Пишегрю. Аз ще подкрепя вашата молба.

Тези, макар и заслужени, предохранителни мерки огорчаваха младите хора.

— Нашият император не е дотам възпитан човек — засмя се Лоранс. — За него актът помилване е нещо непривично.

Младите дворяни срещнаха на вратата всички обитатели на замъка, а на пътя беше излязла цяла тълпа селяни, която искаше да види младите хора, прославили се с премеждията си в целия окръг. Госпожа Д'Отсер дълго прегръщаше синовете си и се обливаше в сълзи; тя не можеше да изрече думица и през по-голямата част от вечерта се намираше в някакво радостно вцепенение. Когато се появиха близнаците Дьо Симьоз и скочиха от конете си, всички нададоха вик на удивление — така поразително си приличаха: същият поглед, същият глас, същите маниери. Двамата със свършено еднакви движения се приповдигнаха от седлото, прехвърлиха крак над коня и оставиха поводите. Бяха еднакво облечени и това още повече ги правеше същински Менехми^[1]. Носеха суворовски ботуши, пристегнати към издадената част на стъпалото, панталони от бяла кожа, зелени ловджийски куртки с металически копчета, черни вратовръзки и велурени ръкавици. Тези млади хора, неотдавна

навършили трийсет и една години, бяха, както тогава се изразяваха, очарователни кавалери: среден ръст, но добре сложени, живи и блестящи като у децата очи, с дълги ресници; косите черни, челата високи, лицата маслинено бледи. Говорът им бе мек като у жените и красиво очертаните алени устни изящно изговаряха думите. Държането им, по-любезно и по-изискано от държането на провинциалното дворянство, свидетелствуваше за това, че бяха получили благодарение познаването на живота и хората нещо като второ възпитание, още по-ценно от първото, тъй като то придава на човека завършеност. Мишю се беше погрижил в годините на изгнание да не търпят лишения; имаха възможност да пътешествуват и бяха добре приемани в чуждите дворове. Стариият дворянин и абатът намериха, че са малко високомерни, но при тяхното положение това по-скоро се обясняваше с благородния им характер. Отличното им възпитание проличаваше дори в дребните наглед неща, а при физическите упражнения показваха безупречна ловкост. Известни различия между тях се забелязваха само в начина на мислене. Помладият пленяваше със своята веселост, по-големият — с меланхоличната си замисленост, но този чисто вътрешен контраст се разкриваше само след продължително и близко общуване с тях.

— Е, драга моя, как да не обикнеш от цялата си душа такива момчета? — пошепна Мишю на Март.

Март, която се любуваше на близнаците и като жена, и като майка, ласкаво кимна на мъжа си и му стисна ръката. На слугите бе позволено да прегърнат новите си господари.

През седемте месеца отшелничество, на което се бяха обрекли четиримата млади заговорници, те няколко пъти бяха излизали на разходка — този, колкото и голям риск, бе необходим; впрочем Мишю, неговият син и Готар ги охраняваха. Когато Лоранс се разхождаше с тях в ясните нощи, настоящето се сплиташе в душата ѝ с възпоминанията за миналия съвместен живот и тя разбра, че не е в състояние да направи избор между двамата братя. Нейното сърце, изгарящо от чиста и еднаква любов към близнаците, се раздвои. Струваше ѝ се, че в нея бият две сърца. А двамата кавалери не се осмеляваха да заговорят за неизбежното съперничество. Може би и тримата се бяха предоставили вече на случая? Това душевно състояние явно пролича и когато след мимолетно колебание Лоранс хвана под

ръка двамата братя, за да ги въведе в салона; редом с тях тръгнаха и старите Д'Отсер, прегърнали и все още продължаващи да разпитват своите синове. В това време слугите извикаха: „Да живеят господата Сен Син и Симьоз!“ Без да изпуска от ръце братовчедите си, Лоранс се обърна и с очарователен жест поблагодари за приветствието.

Когато деветимата започнаха да се поглеждат, та нали във всяко общество, дори и в семейството, всякога настъпват такива минути и хората се оглеждат след дългата раздяла, госпожа Д'Отсер и абат Гуже от първия поглед, хвърлен от Адриан д'Отсер на Лоранс, доловиха, че той е влюбен в графинята. Адриан, по-младият от двамата Д'Отсер, притежаваше блага и нежна душа. Сърцето му и до ден-днешен си оставаше възторжено и чисто въпреки негодите, които го бяха направили мъж. В това отношение той приличаше на мнозина военни, у които непрекъснатите опасности запазват душата от порока и тя остава непокътната. Адриан сякаш бе скован от пленителната свенливост на младостта. Той рязко се отличаваше от своя брат, човек с грубовата външност, страстен ловджия, безстрашен и смел войн, но същевременно материалист, лишен от пъргавина на ума и от изтънченост на чувствата. Единият бе като че ли целият душа, другият — целият действие, но и двамата в равна мяра се отличаваха с вътрешно благородство, което за благородника е напълно достатъчно. Тъмноок, дребен, слаб и тънък, Адриан д'Отсер при все това внушаваше остро чувство за сила, докато неговият брат, висок на ръст, блед и рус, изглеждаше хилав. Адриан, нервен по темперамент, се отличаваше с голяма душевна сила; Робер, макар и флегматичен, обичаше да изтъква своето физическо превъзходство. В много семейства се наблюдават подобни странности, чиито причини могат да представляват интерес; но тук ние се докосваме до тях, колкото да обясним защо братът на Адриан не можеше да бъде негов съперник. Робер изпитваше към Лоранс чисто роднинска симпатия, а и уважение, каквото изпитва всеки дворянин към девойка от неговата среда. Що се отнася до чувствата, по-големият Д'Отсер принадлежеше към ония мъже, които смятат жената за зависима от мъжа, свеждат правата ѝ до правото на чисто физическо майчинство, изискват от нея всякакви достойнства и в същото време не ги ценят. Според такива мъже да се позволи на жената да играе роля в обществото, в политиката, в семейството, би означавало да се извърши социален преврат. Сега ние

сме тъй далече от този остарял възглед на първобитните народи, че той извиква възмущение почти у всички жени — дори и у онези, които не желаят пагубната свобода, предлагана им от някои нови секти; но Робер д'Отсер за съжаление се придържаше именно към такива схващания. Робер бе средновековен човек, а младият — човек на нашето време. Тези различия обаче не само не пречеха на дружбата между братята, а обратно, правеха я още по-крепка. Те бяха забелязани и оценени още първата вечер от свещеника, от неговата сестра и госпожа Д'Отсер, които, макар и погълнати от бостона, вече предвиждаха някои усложнения.

Размишлявала дълго в самотата си и преживяла дълбоки вълнения, свързани с обширния, но неуспял заговор, Лоранс сега, в двайсет и третата си година, отново бе станала жена и бе почувствувала огромна необходимост от любов. Тя показваше необичайното изящество на своя ум и бе пленителна, когато с простодушието на петнайсетгодишна девойка разкриваше цялото обаяние на своята нежност. Последните тринайсет години тя се чувствуваше жена само когато страдеше, сега й се искаше да се възнагради; и стана толкова ласкава и кокетлива, колкото мъжествена и силна бе преди. Ето защо старците, останали в салона последни, бяха някак разтревожени от новото й поведение. До каква сила можеше да доведе страстта у такава благородна и пламенна натура? Двама братя еднакво горещо и всеотдайно любят една и съща девойка; кого от тях ще предпочете Лоранс? А да предпочете единия, би означавало да убие другия. Като последна в рода, на Лоранс предстоеше да предаде на мъжа си своята графска титла, правата и името, обвеяно със стара слава; може би заради тези преимущества маркиз Дьо Симьоз би решил да се пожертвува, за да се омъжи Лоранс за неговия брат, който по силата на старите закони не получаваше ни състояние, ни титла? Но щеше ли да се съгласи младият да лиши брат си от такова голямо щастие, каквото е женитбата с Лоранс? Наблюдавана от страни, тази любовна борба не изглеждаше особено трудна; впрочем, докато братята бяха изложени на опасности, някаква случайност можеше да сложи край на затруднението им; но какво ще стане сега? Мари-Пол и Пол-Мари бяха вече на възраст, когато страстите бушуват с особена сила, и ако братята трябва да делят ласкавите погледи на братовчедка си, нейните думи, усмивки и прочее знаци на внимание, няма ли да се

появи между тях съперничество, последствията от което могат да бъдат ужасни? В какво ще се превърне спокойното и безметежно съществуване на двамата братя?

В отговор на всички предположения, които вълнуваха старците при последната партия бостон, госпожа Д'Отсер възрази, че според нея Лоранс едва ли ще се омъжи за одного от своите братовчеди. Тази вечер старата дама бе обхваната от необяснимо предчувствие, което е тайна между майката и Бога. Сама Лоранс в дълбините на душата си беше изплашена, че се озова лице срещу лице с двамата си братовчеди. След бурните перипетии на заговора, след опасностите, заплашвали близнаците, след всички несгоди на емиграцията последва нова драма, за чието възникване тя въобще и не бе помисляла. Тази достойна девойка не можеше да прибегне до крайно средство, а именно — да не се омъжи ни за единия, ни за другия брат; тя бе достатъчно честна, за да даде ръка на когото и да е от двамата, затаявайки в сърцето си непреодолимата страст към другия. Да отлага женитбата, докато умори братовчедите си със своята нерешителност, и накрая да се омъжи за този, който ѝ е останал верен въпреки капризите и — такъв извод се натрапваше от само себе си. Заспивайки, тя си каза, че най-разумно ще бъде да се предостави на случая. В любовта случаят е провидение за жените.

На другия ден Мишю се отправи за Париж, отгдето се завърна след няколко дни с четири великолепни коня, купени за новите му господари. След месец и половина се откриваше ловът и благоразумието подсказваше на графинята, че буйните ловджийски забавления ще отвлечат вниманието от трудностите, свързани със съвместния живот на младите хора в замъка. Но тук стана нещо, което учуди и същевременно възхити свидетелите на тези необичайни любовни отношения. Без да осъзнават, двамата братя се надпреварваха в проявите си на нежност и внимание към графинята, което им доставяше такава радост, че изглеждаха напълно доволни. Между тях и Лоранс се установиха братски отношения, каквито съществуваха между тях двамата. И това бе напълно естествено. След толкова продължително отсъствие те искаха да се вгледат по-внимателно в братовчедката си, да я познаят по-отблизо, да ѝ дадат и на нея възможност да ги опознае, да ѝ предоставят правото на избор и при това нелеко изпитание намираха сили във взаимната привързаност,

която сливаше техните два живота в един. Любовта, както и майчиното чувство, не правеше разлика между единия брат и другия. За да не ги бъркат, Лоранс намисли да им подари различни вратовръзки — бяла на по-големия и черна на по-малкия. Без това пълно сходство, без това тъждество на техните два живота, въвеждащи всички в заблуждение, подобна привързаност можеше да изглежда невероятна. Като единствено обяснение тук служи неоспоримостта на самия факт; той се отнася към оня род факти, на които започваш да вярваш само след като ги видиш със собствените си очи, затова, когато наблюдаваш такова явление отблизо, се оказва, че му вярваш по-лесно, отколкото когато ти го обясняват. Заговореше ли Лоранс, нейните думи еднакво отекваха в две любещи с еднаква сила и еднакво предани сърца. Изрече ли остроумна, забавна или възвишена мисъл, девойката срещаше щастливите погледи на двамата мъже, двамата следяха всяко нейно движение, двамата се стараеха да отгатнат и най-малкото й желание и й се усмихваха с всякога поновому почувствуванa радост у единия и нежна тъга у другия. Когато се отнасяше за Лоранс, братята ставаха пленително непосредствени, постъпките им биваха в такова съгласие с чувствата им, че по думите на абат Гуже всичко това правеше впечатление на нещо идеално. Често, когато трябваше например да се донесе нещо, когато ставаше дума за една от ония дребни услуги, които мъжът с радост оказва на любимата жена, по-големият отстъпваше това удоволствие на по-малкия, а сам отправяше към братовчедка си трогателен и горд поглед. По-младият му отвърщаше със същото. Това благородно съревнование в областта на чувствата, които нерядко довеждат човека до дива, зверска ревност, извикваше у наблюдаващите го старци дълбоко недоумение.

Дребните прояви на внимание просълзяваха графинята. Онова, което изпитваше Лоранс, може да се сравни само с усещанията на избраници с огромни духовни сили: ще разберем това, ако си представим два гласа като гласовете на Зонтаг и Малибран, слети в хармоничен дует, или съвършената съгласуваност на два инструмента в ръцете на гениални изпълнители, когато мелодичните звуци проникват в душата като въздишки на едно-единствено развълнувано същество. Понякога, разположен в креслото, маркиз Дьо Симьоз отправяше такъв замислен и тъжен поглед към брат си, когато той се шегуваше и смееше с Лоранс, че абатът започваше да го смята

способен на огромни жертви; но тук той забелязваше в очите му искри на непреодолима страст и всякога, когато един от братята се намираще в обществото на Лоранс, абатът имаше основания да смята, че именно той е любим.

— Струва ми се, че вече не са двама, а само един — казваше графинята на абат Гуже, когато я разпитваше за чувствата ѝ. И абатът разбра, че в нея няма и сянка от кокетство. Лоранс наистина не мислеше, че в нея са влюбени двама.

— Но, скъпо мое дете, вие, така или иначе, ще трябва да направите вашия избор — ѝ каза една вечер госпожа Д'Отсер, чийто по-малък син тайно също страдаше от любов към Лоранс.

— Не помрачавайте нашето щастие — отвърна тя. — Бог ще ни спаси от самите нас!

Дълбоко в душата си Адриан д'Отсер изпитваше ревност, която го довършваше, но той криеше страданията си, разбирайки колко малки бяха надеждите му. Задоволяваше се с щастieto да вижда девойката, която в продължение на няколко месеца, докато траеше борбата, искреше с всички си блясък. И наистина, ставайки кокетлива, Лоранс се старееше като всяка жена, която е любима, да бъде още по-привлекателна. Тя следеше модата и неведнъж пътува до Париж, за да подчертае чрез тоалета или модната новост красотата си. Накрая в стремежа си да предостави на братовчедите си всички преимущества на домашния уют, от който тъй дълго бяха лишени, тя създаде от своя замък, въпреки негодуванието на опекуна ѝ, най-благоустроеното жилище в цял Шампан.

Робер Д'Отсер не схващаше нищо от тайната драма. Той и не подозираше за любовта на своя брат. А колкото до собственото му отношение към Лоранс, обичаше да се надсмива над кокетството ѝ, тъй като смесваше този отвратителен недостатък с желанието ѝ да се харесва; но на него беше свойствено да се заблуждава във всичко, що се отнасяше до чувства, образованост и вкус. Така, когато средновековният човек излизаше на сцената, Лоранс, без да съзнава, го поставяше в ролята на „простака“; тя забавляваше братовчедите си, впускайки се в спорове с Робер, и стъпка след стъпка го завличаше на оная неустойчива почва, дето неизбежно трябваше да се сгромолясат глупостта и невежеството. Тя бе майстор на остроумните мистификации, които са добри само когато жертвата не може да ги

отгатне. Но колкото и груба да бе неговата натура, Робер в тези не много на брой безоблачни дни, отсѣдени на трите прекрасни същества, нито веднѣж не каза на господата Дьо Симьоз и на Лоранс мъжествената дума, която може би би помогнала да се намери някакъв изход. Той бе поразен от искреността на братята. Робер естествено разбираше колко трудно е за жената да даде на едного доказателства за своята привързаност, отказвайки ги на друг, когато това ще огорчи безмерно; той разбираше как ошастливяваше всекиго от братята всяко внимание, което другият получаваше, и каква болка извикваше в сърцата им. По предпазливостта на Робер може да се съди за пълната безизходност на създалите се отношения, които несъмнено щяха да бъдат удостоени с особено внимание във времената на горещата вяра в Христа, когато неговият заместник тук, на земята, можеше да се намеси и да разреже гордиевия възел на това рядко явление, граничещо с най-непостижимите тайни.

Революцията отново бе утвърдила сърцата им в католическата вяра и религията придаде на тази криза още по-голяма острота, тъй като величието на положението изисква величие и на характерите. Ето защо съпрузите Д'Отсер и свещеникът със сестра си бяха уверени, че нито от страна на двамата братя, нито на Лоранс може да се очаква нещо банално при разрешението на въпроса.

Драмата, пазена ревностно в семейния кръг, където всеки я наблюдаваше мълчаливо, се развиваше стремително и същевременно твърде мудро; тя носеше със себе си толкова неочаквани радости, дребни битки, мними предпочитания, излъгани надежди, мъчителни очаквания, отложени за утре разговори и мълчаливи признания, че обитателите на замъка просто не забелязаха коронясването на император Наполеон. А и самите млади хора понякога се стараеха да забравят страстта си и се отдаваха на вълнуващите радости на лова, които, като изтощаваха тялото, лишаваха душата от възможността да се рее из толкова опасните чертози на мечтите. Ни Лоранс, ни братовчедите ѝ не мислеха за практически въпроси, тъй като всеки божи ден бе изпълнен за тях с животрептящи вълнения.

— Наистина — рече една вечер госпожица Гуже — аз не бих могла да кажа кой от нашите влюбени обича по-силно.

В това време в салона освен четиримата играчи беше и Адриан; той я погледна и побледня. През последните дни само едно го

свързваше с живота — радостта да вижда Лоранс и да слуша гласа ѝ.

— Аз предполагам — отвърна свещеникът, — че графинята като жена е много по-непосредствена в чувствата си.

След няколко минути в салона влязоха Лоранс, близнаците и Робер. Вестниците току-що бяха дошли. Като се убеди в безплодността на заговора вътре във Франция, Англия бе започнала да въоръжава Европа срещу Франция. Разгромът при Трафалгар^[2] бе унищожил един от най-удивителните планове, създадени от човешкия гений. Чрез този именно план Наполеон се надяваше да съкруши могъществото на Англия и да се отблагодари на Франция за избирането си на престола. През тези дни лагерът в Булон бе закрит. Наполеон, чиято армия, както обикновено, бе по-малобройна от противниковата, се готвеше да се сражава с Европа по бойни поля, по които още никога не беше се появявал. Целият свят с нетърпение очакваше развързката на кампанията.

— О! Сега ще се сгромоляса — каза Робер, като сгъваше вестника.

— Против него са всички сили на Австрия и Русия — подкрепи го Мари-Пол.

— Той още никога не е воювал в Германия — добави Пол-Мари.

— За кого говорите? — запита Лоранс.

— За императора — отвърнаха и тримата.

Лоранс хвърли на братовчедите си презрителен поглед, който ги смути, но докара във възторг Адриан. Отхвърленият поклонник направи одобрителен жест, а гордият му поглед ясно говореше, че не мисли за нищо друго, освен за Лоранс.

— Погледнете го — тихо каза абатът, — любовта е заглушила ненавистта в сърцето му.

Това бе първият и последен укор, получен от двамата братя. В тази минута те се оказаха в своята любов по-ниско от братовчедката си, която и за блестящата победа при Аустерлиц бе научила два месеца по-късно, и то съвсем случайно от разговора на стареца Д'Отсер със синовете му. Верен на плановите си, старецът искаше синовете му да бъдат възвърнати в армията; те несъмнено щяха да получат същия чин и можеха да направят добра военна кариера. Но в Сен Син партията на непримиримите роялисти взе решително надмощие. Четиримата млади дворяни и Лоранс се надсмиваха на благоразумния старец, който сякаш

подушваше предстоящите беди. Благоразумието е може би не толкова добродетел, колкото особено усещане, присъщо на нашия ум, ако, разбира се, е позволено да се съчетават тези две понятия; но няма съмнение, че ще дойде ден, когато физиолози и философи ще се съгласят, че нашите пет сетива се явяват своего рода проводници на стремителната и всепроникваща сила на ума.

[1] ... *същински Менехми* — Име на близнаци от едноименната комедия на римския комедиограф Плавт (III–II в. пр.н.е.). ↑

[2] *Разгромът при Трафалгар* — английският адмирал Нелсън разгромил при Трафалгар френската флота (1805 година). ↑

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

ДОБЪР СЪВЕТ

Към края на февруари 1806 година, скоро след сключването на мирния договор между Франция и Австрия, един родственик на Дьо Симьоз, ходатайствувал навремето си за изключване на младите хора от списъка на емигрантите, а именно бившият маркиз Дьо Шаржбьоф, чиито владения се простират от департамента Сен-е-Марн до департамента Об, човек, комуто за в бъдеще предстоеше да им даде неоспорими доказателства за преданост, пристигна в Сен Син със своеобразната си каляска, която в това време шеговито наричаха „кабриолет“. Когато жалкият екипаж се появи пред външния вход на замъка, обитателите му, седнали в това време на закуска, прихнаха да се смеят; но когато зърнаха плешивата глава на стареца, показала се изпод кожения навес на кабриолета, господин Д'Отсер произнесе неговото име и всички мигом станаха, за да посрещнат главата на рода Шаржбьоф.

— Не постъпихме добре, като му позволихме да ни изпревари; ние трябваше да отидем при него и да му благодарим — каза маркиз Дьо Симьоз на брат си и на младите Д'Отсер.

Облеченият по селски слуга, който караше каляската, втъкна в груб кожен калъф простия коларски камшик и побърза да помогне на маркиза да слезе от колата; но Адриан и по-младият Дьо Симьоз го изпревариха, отвориха завеската на вратата, която се затваряше с медни закопчалки, и помогнаха на стареца да слезе въпреки неговите протести. Маркизът ги уверяваше, че не дава своя жълт кабриолет с кожена вратичка и за най-превъзходната и удобна каляска. Подпомаган от Готар, слугата вече разпрягаше двата едри, охранени коня с лъскава козина; те, по всичко личеше, бяха използвани за работа в полето толкова, колкото и за кабриолета.

— Въпреки студа? Та вие сте същински рицар от някогашните времена! — каза Лоранс на своя престарял роднина, като го взе под ръка и го поведе към салона.

— Не ви приляга да посещавате старче като мен — не без лукавство отвърна той в желанието си да упрекне младите си роднини.

„За какво ли е дошъл?“ — помисли си господин Д’Отсер.

Господин Дьо Шаржбьоф, мил шейсет и седем годишен старец, с тънки крачета, в светли къси панталони и пъстри чорапи, носеше жабо, дълги букли и мрежа за коса. Неговият ловджийски костюм от зелено сукно бе украсен със златни копчета и със също такива галони. А и бялата му жилетка блестеше не по-малко с огромните си златни нашивки. Това облекло, тогава още на мода сред старите хора, много му отиваше, тъй като леко приличаше на Фридрих Велики. Той никога не носеше триъгълната си шапка, за да не изтрие полукръга, изписан на темето му с пудра. С дясната си ръка се опираше на бастун с дръжка във вид на клон, при което държеше едновременно и бастуна, и шапката си — маниер, достоен за Луи XIV.

Почтеният старец свали топлото си копринено наметало и се отпусна в креслото, като стисна между коленете си триъгълната шапка и бастуна, и зае поза, чиято тайна владееха само франтовете при двора на Луи XV и която оставяше ръцете свободни, за да си играят с табакерата, а у такива хора табакерата е всякога скъпоценност. И наистина маркизът скоро измъкна от джоба на жилетката си, затворен с капак с изшити златни арабески, разкошна табакера. Като взе щипка тютюн и поднесе в кръг табакерата с друг очарователен жест, маркизът хвърли ласкави погледи към насядалите и забеляза какво удоволствие им доставяше неговото посещение. Тогава сякаш разбра защо младите емигранти бяха пренебрегнали задължението си към него и като че ли си казваше: „Когато човек е влюбен, не му е до визити.“

— Ние току-така няма да ви пуснем, вие трябва да ни погостувате няколко дни — каза Лоранс.

— Невъзможно — отсече той. — Ако събитията не ни отдалечаваха толкова едни от други — а вие преодоляхте много големи разстояния от разстоянието, което ни разделя, — щяхте да знаете, мило дете, че аз имам дъщери, снахи, внучки, внуци. Те ще се разтревожат, ако не се върна за вечеря, а трябва да пропътувам цели осемнайсет левги.

— Конете ви са чудесни — забеляза маркиз Дьо Симьоз.

— Да, но аз идвам от Троа, дето вчера имах дело. След полагащите се в такъв случай разпитвания за семейството, за маркиза

Дьо Шаржбьоф и за разни дреболии, които всъщност никого не занимават, но към които е прието да се прояви най-жив интерес, на господин Д'Отсер се стори, че маркиз Дьо Шаржбьоф бе дошъл с намерение да предпази младите си роднини от някоя неблагоприятна постъпка. Според мнението на маркиза времената се бяха изменили и никой не можеше да предвиди какво ще стане с императора.

— О! — възкликна Лоранс. — Той ще стане бог.

Добрият старец отвърна, че благоразумието налага да се помисли за отстъпки. Слушайки разсъжденията му за необходимостта от компромиси и покорство, изричани с убеденост и авторитетност, каквито никога не влагаше в своите доктрини, господин Д'Отсер едва ли не с молба погледна синовете си.

— А вие ще служите ли на този човек? — запита маркиз Дьо Симьоз маркиз Дьо Шаржбьоф.

— Разбира се, ако интересите на семейството ми го изискват.

Накрая старикът изтънко намекна за опасностите, които крие бъдещето. Когато Лоранс го помоли да изясни мисълта си, той посъветва младите хора да не излизат повече на лов, а да си стоят мирно у дома.

— Вие все още смятате гондрьовилските земи за свои — каза той на маркиз Дьо Симьоз — и с това наново разпалвате ненавистта срещу себе си. По вашето учудване виждам, че вие и не подозирате какви недоброжелатели имате в Троа, дето не забравят мъжественото ви държане. В града открито говорят как сте се изплъзнали от тайната имперска полиция, която ви търсела; едни ви хвалят, други ви смятат за врагове на императора. Някои блюдолизци се учудват, че Наполеон е така великодушен към вас. Но това са дреболии. Важното е, че вие ги надхитрихте, така е, надхитрихте ги, тях, които се смятат за по-умни от вас, а хора с долен произход никога не прощават това. Правосъдието в департамента се намира в ръцете на вашия враг Мален, който навсякъде е поставил свои хора, даже сред правителствените чиновници; и неговото правосъдие ще бъде много доволно да ви види замесени в някоя мръсна история. Всеки селянин може да се заяде с вас, ако стъпите на земята му, а вие сте млади, бързо се горещите, оръжието в ръцете ви е заредено и... колко му е до скандала... Във вашето положение, за да не се окажете виновни, трябва хиляди пъти да бъдете прави. Казвам ви го не току-така. Полицията непрекъснато

наблюдава окръга, където живеете, и в такава затънтена дупка като Арси е поставила специален агент да пази имперския сенатор от вашите посегателства. Сенаторът се бои от вас и не го крие.

— Каква клевета! — извика младият Дьо Симьоз.

— Клевета е, аз отлично разбирам, че е клевета. Но разбират ли всички — ето кое е важно. След вашето завръщане графинята взе на служба при себе си Мишю. Значи, Мален е прав — решава болшинството; така мислят и мнозина хора от обществото. Вие не можете да си представите колко са сложни взаимоотношенията между емигранти и онези, в чиито ръце се оказаха техните имуществва. Префектът, човек далеч не глупав, ми подхвърли нещо за вас и много ме разтревожи. Затуй не ми се ще да ви виждам повече тук.

Последните думи на маркиза бяха посрещнати с голямо недоумение. Мари-Пол силно позвъни.

— Повикайте Мишю — рече той на Готар, когато момчето се яви.

Бившият гондрьовилски управител не закъсня да се представи.

— Мишю, приятелю мой, вярно ли е, че си искал да убиеш Мален? — запита маркиз Дьо Симьоз.

— Да, ваша светлост. И ако той отново се появи тук, аз ще го издебна.

— А знаеш ли, че сме заподозрени като твои подстрекатели и че обвиняват братовчедка ни, която те взе на служба, за твоя съучастница?

— Боже справедливи! — извика Мишю. — Върху мен, вижда се, лежи проклетие! Значи, аз никога не ще мога да ви освободя от Мален?

— Не, не, приятелю мой — възрази Пол-Мари, — но ще трябва да напуснеш службата си у нас и да заминеш отгук; ние ще се погрижим за теб; дори ще ти помогнем да забогатееш. Продай всичко, което притежаваш, и си прибери парите, а ние ще те изпратим в Триест при наш приятел, човек с големи връзки, който ще те настани на хубаво място до деня, когато за всички нас тук стане по-добре.

Мишю стоеше като закован и в очите му се появиха сълзи.

— Видя ли те някой, когато се готвеше да стреляш върху Мален? — запита маркиз Дьо Шаржьоф.

— Нотариусът Гревен говореше с него, това ми попречи да го убия и слава богу, че стана така! Графинята знае какво имам предвид — отвърна управителят, като погледна господарката си.

— Гревен ли е единственият свидетел? — продължи господин Дьо Шаржбьоф, видимо недоволен от този разпит, макар и да ставаше в семеен кръг.

— За това знае още и оня шпионин, който навремето дойде да обърка господарите ми — отвърна Мишю.

Маркиз Дьо Шаржбьоф стана, сякаш за да погледне през прозореца, и каза:

— Вие вероятно получавате немалък доход от Сен Син!

После излезе, последван от двамата братя и Лоранс, които отлично разбраха смисъла на забележката.

— Вие сте благородни и чистосърдечни, но както всякога — непредпазливи — им каза старецът. — Напълно естествено е, че ви предупреждавам за слухове, които при всички случаи трябва да се смятат за клевета; но вие се държите така, че ги превръщате в истина в очите на слаби хора като господин Д'Отсер, неговата съпруга и синовете им. О, деца, деца! Би трябвало да оставите тук Мишю, а вие да заминете! Във всеки случай, ако решите да останете тук, напишете на сенатора няколко думи за Мишю, съобщете му, че сте научили от мен за слуховете около вашия управител и че сте го уволнили.

— Ние? Да пишем на Мален?! — извикаха и двамата братя. — Да пишем на убиеца на нашите родители, на този, който безсъвестно си присвои нашето наследство?

— Всичко това е така; но той е влиятелно лице при двора, а в нашия департамент е направо крал!

— Той гласува за смъртното наказание на Луи XVI, в случай че армията на Конде влезе във Франция, а после и за доживотен затвор! — каза графиня Дьо Сен Син.

— И твърде вероятно е той да е внушил мисълта за убийството на Ангиенския херцог — додаде Пол-Мари.

— Добре, добре; но ако искате да изброите всички негови благородни деяния — извика маркизът, — добавете тогава, че той е, който дръпна за редингота Робеспьер, за да го свали, когато стана ясно, че болшинството е против Робеспьер; добавете, че той пръв би разстрелял Бонапарт, ако на 18-и брюмер не беше успял, че именно той би върнал Бурбоните на престола, ако Наполеон падне, че той всякога ще се окаже до най-силния и ще побърза да тикне в ръката му шпага

или пистолет, за да довърши съперника, който внушава опасения. Но в такъв случай, толкова повече...

— Колко ниско сме паднали — промълви Лоранс.

— Деца — продължи старият маркиз Дьо Шаржбьоф, като взе и тримата за ръце и ги отведе настрана към леко заснежената морава, — вие ще се възмутите от мнението на благоразумния човек, но аз съм длъжен да ви го кажа! На ваше място аз бих се обърнал към някой старец горе-долу като мен и бих го упълномощил да поиска от Мален в качеството си на посредник един милион франка, за да се признае законността на продажбата на Гондрьовил. Той, разбира се, ще се съгласи при условие, че всичко остане в тайна. При днешните проценти това би ви дало сто хиляди рента; купете си хубаво имение в кое да е друго кътче на Франция, предоставете управлението на Сен Син на господин Д'Отсер, а сами хвърлете жребий, за да видите кому от вас двамата ще се падне прекрасната наследница. Но думите на стареца в ушите на младите хора са това, което са думите на младите в ушите на старите: само празен звук.

Маркизът със знак даде да се разбере, че не е нужен отговор, и се върна в салона, където в негово отсъствие се беше появил абатът Гуже със сестра си. Предложението да поставят на жребий ръката на братовчедка си бе възмутило дълбоко двамата братя, а Лоранс бе отвратена от горчивия лек, който предлагаше нейният роднина. Ето защо и тримата бяха вече не дотам любезни с маркиза, макар и да не престъпиха границите на учтивостта. Обичта към него бе охладняла. Почувствувал това, господин Дьо Шаржбьоф няколко пъти погледна трите прелестни същества с дълбоко състрадание. Макар и разговорът да премина на общи теми, маркизът отново подчерта, че трябва да се подчинят на събитията, и похвали господин Д'Отсер за горещото му желание отново да види синовете си на военна служба.

— Бонапарт — заговори той — произвежда херцози. Той създаде имперски имения, ще произведе и графове. На Мален му се ще да стане граф Дьо Гондрьовил. Подобно намерение — добави той, като погледна младите Дьо Симьоз — може да бъде много изгодно за вас.

— Или пък пагубно — забеляза Лоранс.

Щом запрегнаха конете, маркизът веднага се настани в колата; изпрати го цялото семейство. Минута преди да тръгне, той повика със знак Лоранс и тя като птичка долетя при него.

— Вие не сте обикновена жена и трябва да ме разберете — пошепна той на ухото ѝ. — На Маленовата съвест тежат много грехове и той лесно няма да ви остави на мира. Бъдете поне възможно най-внимателна във всичко, дори в най-незначителните неща; и се съгласете на отстъпки — ето последната ми дума.

Братята стояха до братовчедка си наред моравата и мълчаливо следяха с поглед кабриолета, който зави край оградата, а после започна да се отдалечава по пътя за Троа; Лоранс им предаде последния съвет на стареца. Житейският опит никога не би трябвало да се появява в кабриолет, в пъстри чорапи и с мрежичка за коси на тила. Ни един от младите хора не бе в състояние да разбере промените, настъпили във Франция; душата им беше изпълнена с негодувание и благородната им кръв кипеше от възмущение.

— Глава на рода Шаржбьоф! — каза маркиз Дьо Симьоз. — Човек, който има за девиз: „Да дойде след мен по-силен!“ (Adsit fortior) — прекрасен боеви призив!

— Сега е станал Лъобьоф^[1] — каза Лоранс, като се усмихна горчиво.

— Мина времето на свети Луи — забеляза по-младият Симьоз.

— „Да умреш с песен на уста!“ — възкликна графинята. — Този девиз на петте девойки, родоначалнички на нашия род, ще стане и мой девиз.

— А нашият: „Умри, но не отстъпвай!“ И така, никакви отстъпки! — отсече по-големият Дьо Симьоз. — А то ние, като поразмислим, ще дойдем до убеждението, че любезният ни роднина Лъобьоф мъдро е изсмукал от пръстите си това, което дойде да ни каже. Помислете само! Гондрьовил да стане име на някакъв си Мален!

— И негов дом! — добави по-младият.

— Мансар го създаде за дворянството, а сега в него ще се плоди тълпата! — каза по-големият. — Ако това стане, аз предпочитам Гондрьовил да изгори — възкликна госпожица Дьо Сен Син.

Един селянин, дошъл да види теленцето, обявено от стареца Д'Отсер за продан, чу тези думи, когато излизаше от обора.

— Да се върнем у дома — каза усмихнатата Лоранс, — току-виж, сме извършили грешка и по повод на това теленце потвърдим правотата на стария вол. Горкият Мишю! — продължи тя, като влезе в салона. — Аз съвсем забравих твоите тегла, но ние тук тъй и тъй не

сме гледани с добро око, дано не ни изложиш повече. Тежи ли на съвестта ти още някой грях?

— Само един: не ще си простя, че не убих убийците на старите ми господари, преди да постъпя на служба при младите.

— Мишю! — извика свещеникът.

— Но аз няма да замина оттук — продължи Мишю, без да му обръща внимание, — докато не се уверя, че сте в безопасност. Наоколо скитат някакви момчетии, които не ми харесват. Последния път, когато бяхме на лов в гората, към мен се приближи оня, нека ми бъде позволено да кажа, пазач, който ме замени в Гондрьовил; попита ме смятаме ли се тук в свое имение. „Трудно е, приятелю — отговорих му, — за два месеца да отвикнеш от това, към което си привиквал цели две столетия.“

— Сгрешил си, Мишю! — каза маркиз Дьо Симьоз, но по лицето му засия доволна усмивка.

— А оня какво отговори? — запита господин Д’Отсер.

— Каза, че ще уведоми сенатора за нашите искания.

— Граф Гондрьовил! — продължи по-големият Д’Отсер. — Каква игра! А защо не, щом на Бонапарт казват „ваше величество“.

— И „ваше височество“ на негова светлост — великия херцог Бергски — настави кюрето.

— А този пък кой е? — запита господин Дьо Симьоз.

— Мюра, зет на Наполеон — поясни старецът Д’Отсер.

— Така — подхвана госпожица Дьо Сен Син. — А на вдовицата на маркиз Дьо Боарне също ли казват „ваше величество“?

— Разбира се, госпожице — отвърна свещеникът.

— Хубаво би било да отидем в Париж, да видим отблизо всичко това! — възкликна Лоранс.

— Уви, госпожице — рече Мишю, — аз ходих в Париж да настаня сина си в лицея и мога да ви уверя, че с така наречената имперска гвардия няма шега. Ако цялата армия е такава, тоя режим ще преживее всички нас.

— Говорят, че немалко знатни семейства отиват на служба при него — забеляза господин Д’Отсер.

— Все едно, по новите закони вашите деца са длъжни да служат — каза кюрето. — Законът вече не признава ни титли, ни рангове.

— Този човек върши повече злини със своя двор, отколкото Революцията с гилотината си! — извика Лоранс.

— Църквата се моли за него — забеляза свещеникът.

Всяка от тези мисли, изказани една след друга, звучеше като коментар към мъдрите думи на стария маркиз Дьо Шаржбьоф; но младите хора вярваха твърде много в своята правда, техните понятия за чест бяха твърде високи, за да приемат компромиси. Освен това си казваха, както всякога са си мислили победените партии, че за преуспяването на партията победителка скоро ще настъпи край, че императорът се опира само на армията, че правото рано или късно ще победи и т.н. Въпреки предупреждението те паднаха в пропастта, зинала пред тях, която хора предпазливи и благоразумни като стареца Д'Отсер биха заобиколили. Ако сме напълно чистосърдечни, може би бихме признали, че нещастieto нямаше да се стовари върху тях, ако бяха получили тайно или явно предупреждение. Съкровеният смисъл на такова предупреждение за мнозина става ясен едва след разразяване на катастрофата.

— Съгласете се, госпожо графиньо, че аз не мога да замина, без да се отчета пред вас — шепнешком каза Мишю на госпожица Дьо Сен Син.

Вместо отговор тя утвърдително кимна с глава и управителят излезе.

[1] *Льобьоф* — Le boeuf (фр.) — вол. ↑

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

ОБСТОЯТЕЛСТВАТА, ПРИ КОИТО БЕ ИЗВЪРШЕНО ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО

Той веднага продаде земята си на белашкия арендатор Бовизаж, който обаче обеща да се издължи не по-рано от двайсетина дни. Между това, приблизително месец след посещението на маркиза, Лоранс разказа на братовчедите си за оцелялото им състояние и предложи да откопаят на малки пости милиона, заровен в гората. Големият сняг беше попречил дотогава на Мишю да изрови съкровището, а и не му се искаше да стори това без участието на своите господари. Мишю на всяка цена искаше да напусне този край, боеше се много за самия себе си.

— Мален неочаквано пристигна в Гондрьовил, никой не знае защо — каза той на господарката си, — и аз трудно бих се въздържал да не обявя Гондрьовил на търг след смъртта на стопанина му. Разкайвам се, че не изпълних намерението си!

— Какво ли го е накарало да напусне Париж през зимата?

— Цял Арси го одумва — отвърна Мишю. — Оставил семейството си в Париж и дошъл тук само с прислужника си. Сега при него са нотариусът Гревен, госпожа Марион, жената на бирника на нашия департамент и снахата на същия този Марион, който бе подставено лице при покупката на Гондрьовил.

Лоранс смяташе деня на малките пости за най-подходящ, тъй като по случай празника можеше да разпусне всички слуги. Карнавалът привличаше селяните в града и полето беше пусто. Но изборът на деня се оказа фатален и както често бива при криминалните дела, помогна да се осъществи съдбата. Случайността претегли всички възможности с не по-малка вещина от госпожица Дьо Сен Син. Мисълта, че в техния замък, намиращ се накрая на гората, се пазят милион и сто хиляди златни франка, можеше твърде много да развълнува старите Д'Отсер; ето защо със съгласието на синовете им бе решено да не им казват нищо. Тайната се знаеше само от Готар, Мишю четиримата млади дворяни и Лоранс. След продължителни

изчисления дойдоха до извода, че дисагите, каквито могат да се поставят на гърба на всеки кон, събират четиридесет и осем хиляди франка. Следователно три пътувания щяха да бъдат достатъчни. От благоразумие бе решено да разпуснат за празничните увеселения в Троа всички слуги, които можеха да проявят опасно любопитство. За Катрин, Март и Дюрийо — на тях можеше да се разчита — се предполагаше да ги оставят за охрана на замъка. Слугите с радост се възползуваха от предоставената им свобода и още в тъмни зори заминаха за града. Заранта Готар с помощта на Мишю почисти и оседла конете. Керванът тръгна през сенсинските градини, а оттам всички — господари и слуги — се отправиха към гората. Вратата на парка беше много ниска, та се наложи ездачите да продължат пеша, като поведоха конете за юздите; тъкмо в този миг от храстите изскочи старият Бовизаж, арендаторът на Белаш.

— А! — извика Готар. — Някой иде.

— Аз съм — обади се честният арендатор, като излезе на пътя. — Здравейте господа! На лов ли отивате? А префектурата нали ни забрани? Аз нищо няма да кажа, но вие внимавайте! Зер имате приятели, но и немалко врагове.

— О — каза с усмивка по-възрастният Д'Отсер, — дано Бог благослови лова ни и ти отново ще намериш старите си господари.

В отговор на тези думи, на които последвалите събития придадоха съвсем друг смисъл, Лоранс хвърли строг поглед на Робер. По-възрастният Симьоз се надяваше, че срещу обезщетение Мален ще върне Гондрьовил. Тези деца се готвеха да сторят обратното на онова, което ги съветваше маркиз Дьо Шаржбьоф, и Робер, споделящ техните надежди, именно това имаше предвид, когато изрече съдбоносните думи.

— Във всеки случай, дръж си езика зад зъбите, старче — каза Мишю на Бовизаж, като заключи вратата на парка и тръгна последен.

Беше ясен ден, един от онези хубави дни към края на март, когато въздухът е сух, земята — очистена от снега, небето — безоблачно, а приятната топлина — в странно противоречие с голите дървета. Наистина беше толкова топло, че някъде из полето окото съзираше зеленинка.

— Тръгнали сме да търсим съкровище, а истинското съкровище в нашия дом сте вие — пошепна по-големият Дьо Симьоз на Лоранс.

Лоранс яздеше напред между братовчедите си, зад тях следваха двамата Д'Отсер. Мишю беше в края на групата. Готар, в качеството си на разузнавач, яздеше пръв.

— Щом сме на път да възстановим макар и не напълно нашето състояние, омъжете се за моя брат — тихо каза по-малкият. Той ви обожава, а и ще бъдете достатъчно богати като дворяни.

— Не! Оставете му цялото това състояние, а аз ще се омъжа за вас; моите пари ще стигнат и на двама ни — отвърна тя.

— Нека бъде тъй — съгласи се маркиз Дьо Симьоз. — Аз ще се откажа от вас и ще потърся жена, достойна да се нарече ваша сестра.

— Вижда се, вие ме обичате по-малко, отколкото съм очаквала — рече Лоранс, като го погледна ревниво.

— Не. Просто обичам вас двамата повече, отколкото вие мене — отвърна маркизът.

— И тъй, вие жертвувате себе си? — запита Лоранс маркиз Дьо Симьоз, като отправи към него поглед, в който за миг просветна предпочитание.

Маркизът замълча.

— Е добре, но тогава ще мисля само за вас и това естествено ще бъде непоносимо за моя мъж! — продължи Лоранс, която мълчанието на маркиза правеше нетърпелива.

— А аз как ще живея без теб? — извика по-младият, поглеждайки брат си.

— Но вие не можете да се омъжите за двама ни — каза маркизът. — И трябва — добави той рязко, като човек, засегнат на болното място, — трябва най-после да се вземе решение.

Той пришпори коня, за да не чуят братята Д'Отсер техния разговор. Конете на младия брат и Лоранс също ускориха хода си. Когато тримата ездачи значително изпревариха останалите, Лоранс се опита да заговори, но сълзи задавиха гърлото ѝ.

— Ще отида в манастир — продума най-после тя.

— И ще допуснете да угасне родът Сен Син? — възмути се по-младият Дьо Симьоз. — А вместо един ще сторите двама нещастни. Не, единият от нас, който ще остане само ваш брат, ще се примири с участието си. Когато научихме, че не сме така бедни, както мислехме, ние се обяснихме — каза той, като погледна маркиза. — Ако аз се окажа избраникът, цялото наше състояние ще остане на брат ми. Ако

това щастие не е съдено на мен, той ще ми отстъпи цялото състояние заедно с титлите, тъй като сам ще приеме името Сен Син. Във всеки случай на този, който бъде лишен от щастие, ще се предостави възможността да устрои живота си. И още нещо — ако отхвърленият почувствува, че не му достигат сили да надживее болката си, ще отиде да го убият на бойното поле, за да не помрачава щастието на съпрузите.

— Ние сме същински средновековни кавалери, достойни за нашите прадеди! — възкликна по-старият. — Имате думата, Лоранс!

— Искаме да сложим край на тази неяснота — додаде по-младият.

— И не мисли, Лоранс, че в самоотричането няма щастие — забеляза по-големият.

— Скъпи мои, любими — отвърна тя, — не съм в състояние да избирам. Обичам и двамата ви като едно същество, както вие обичате вашата майка. Господ ще ни помогне. Аз се отказвам от какъвто и да било избор. Нека се предоставим на волята на съдбата — но тук поставям едно условие.

— Какво?

— Онзи от вас, който ще бъде само мой брат, да живее при нас, докато сама му позволя да ни напусне. И искам единствено аз да реша кога може да стори това.

— Добре — съгласиха се двамата братя, без да се замислят над пожеланието, изказано от братовчедка им.

— Първият, към когото госпожа Д'Отсер се обърне тази вечер на трапезата след молитва, ще бъде мой съпруг. Но не прибягвайте, моля, към хитрини и не я приканвайте сами към разговор.

— Играта ще бъде честна — каза по-младият.

Двамата целунаха ръка на Лоранс. Мисълта за близката развързка, която всеки един се надяваше да бъде благоприятна за него, възвърна доброто настроение на близнаците.

— Така или иначе, скъпа Лоранс, ти ще дадеш на света нов граф Дьо Сен Син — каза по-големият.

— И ще хвърлим жребий — кой оттук нататък не ще бъде Симьоз — добави по-младият.

— Ясно — забеляза Мишю, който яздеше зад двамата Д'Отсер, — господарката не ще остане още дълго мома. Господарите изглеждат

много весели. Ако тя обяви своя избор, аз ще поотложам заминаването си — иска ми се да присъствам на сватбата.

Никой от двамата Д'Отсер не отговори. Неочаквано между тях и Мишю прелетя сврака и на предания Мишю, суеверен като всички малообразовани хора, се стори като да дочува погребален звън. И тъй, денят започна весело за влюбените, които рядко виждат свраки, когато се разхождат в гората. Въоръжен със своя план, Мишю скоро откри мястото, където бяха зарити парите; младите хора грабнаха кирките и съкровището бе извлечено от земята; гората тук беше безлюдна, далеч от всякакъв път и от всякакво селище; и така керванът, натоварен със злато, не срещна жива душа на пътя си. Но ето ви беда! Връщайки се от Сен Син за последните двеста хиляди франка, ездачите, насърчени от успеха, решиха да яздят не по прежния, обиколен път, а направо. Пътят сега водеше към върха на хълма, отгдето ясно се виждаше гондрьовилският парк.

— Огън! — извика Лоранс, когато забеляза стълб от синкав дим в далечината.

— Това са илюминации — рече Мишю.

Лоранс, която познаваше в гората всяка пътечка, се отдели от кервана и препусна към сенсинската къща, бившето жилище на Мишю. Макар и празна и на пръв поглед заключена, къщата се оказа отворена и девойката забеляза следи от копита: тук очевидно бяха преминали няколко ездачи. Стълбът дим продължаваше да се извира над една от моравите в английския парк и Лоранс си помисли, че там горят бурени.

— А, и вие ли сте тук! — извика Виолет, изскочил от парка със своята кранта и спрял се пред Лоранс. — Но това е само карнавална шега, нали? Те няма да го убият.

— Кого?

— Вашите братовчеди не искат неговата смърт?

— Чия смърт?

— На сенатора.

— Ти си се побъркал, Виолет!

— Тогава какво търсите тук? — запита той.

При мисълта за опасността, която грозеше двамата братя, безстрашната ездачка пришпори коня си и се върна на мястото на разкопките точно когато на конете товареха последните чувалчета.

— В гората е неспокойно! Не зная какво става, но нека по-скоро се приберем в Сен Син.

В това време, докато младите дворяни бяха заети с превоза на съкровището, спасено от стария маркиз, в замъка Гондрьовил се разигра странна сцена.

Към два часа следобед сенаторът и неговият приятел Гревен играеха шах пред камината в големия салон на първия етаж. Жената на сенатора и госпожа Марион разговаряха, седнали недалече от тях. Цялата прислуга се беше отправила на веселия маскарад, отдавна разгласен в арсийския окръг. Семейството на лесничея, което живееше сега вместо Мишю в сенсинската къщица, също беше отишло да се забавлява. В замъка бяха останали само камериерът на сенатора и Виолет. Портиерът, двама градинари и жените им също бяха по местата си; тяхната къщица бе до вратата на двора, на самия край на алеята, която водеше към Арси, а разстоянието от този двор до замъка бе твърде голямо, за да се чуе пушечен изстрел. И тъй, всички тези хора стояха на прага на домовете си и гледаха към Арси, отстоящ на половин левга, с надеждата да видят оттук карнавала. Виолет чакаше в голямата чакалня да го приеме сенаторът, та тримата с Гревен да обсъдят въпроса за продължение на арендата.

В това време петима мъже с маски, ръкавици, много подобни по ръст, походка и маниери на господата Д'Отсер, Дьо Симьоз и Мишю, се хвърлиха върху камериера и Виолет, запушиха устите им с кърпа и ги вързаха за столовете в чакалнята. Въпреки бързината на нападателите камериерът и Виолет успяха да извикат. Техните викове бяха чути в салона. Жените решиха, че някой вика за помощ.

— Чуйте! — каза госпожа Гревен. — Крадци!

— Не, това са маски — възрази Гревен, — скоро ще дойдат и в замъка.

Докато те се препираха, петимата непознати успяха да заключат вратите откъм парка, както и вратата на стаята, където бяха вързани камериерът и Виолет. Но госпожа Гревен, жена упорита и любопитна, реши, каквото и да става, да разбере отгдето иде шумът; тя излезе от салона и попадна право в ръцете на петимата маскирани, които постъпиха с нея точно тъй, както с камериера и Виолет; после се втурнаха в салона и двамата най-силни хванаха граф Гондрьовил, запушиха устата му и го замъкнаха в парка, докато останалите трима

вързаха госпожа Марион и нотариуса, неуспели даже да скочат от местата си. Цялото нападение не продължи повече от половин час. Тримата непознати, към които скоро се присъединиха и другите двама, замъкнали сенатора в парка, обискираха целия замък — от мазата до тавана. Отвориха всички долапи, без да счупят ни една ключалка, огледаха всички стени и до пет часа следобед бяха господари на замъка. Приблизително по това време камериерът успя да прегризе със зъби въжето, което стягаше ръцете на Виолет. Измъкнал кърпата от устата си, Виолет започна да вика за помощ. Дочули виковете, петимата непознати изтичаха към парка, скочиха на конете си, много подобни на сенсинските, и изчезнаха, но не достатъчно бързо, за да попречат на Виолет да ги огледа. Като развърза камериера, който от своя страна побърза да освободи жените и нотариуса, Виолет яхна пъргавото си конче и хукна след злосторниците. Когато стигна до ловджийската къщица, той с учудване видя и широко разтворените крила на вратата, и стоящата на стража госпожица Дьо Сен Син.

Младата графиня едва бе успяла да изчезне, когато към Виолет се присъединиха Гревен и полският пазач при гондрьовилската община, комуто портиерът бе дал кон от графските конюшни. Жената на портиера се бе отправила към Арси да уведоми жандармерията за случилото се.

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

ПРАВОРАЗДАВАНЕТО ПРИ БРЮМЕРСКИЯ КОДЕКС, ГОДИНА IV

Виолет веднага разказа на Гревен за срещата си с Лоранс и за бягството на смелата девойка, чиято енергия и решителност отдавна им бяха известни.

— Тя стоеше на стража! — заключи Виолет.

— Мигар това е дело на сенсинските дворяни?! — извика Гревен.

— Как? — учуди се Виолет. — Та нима не познахте дебелия Мишю? Точно той се нахвърли върху мен. Познах хватката му. Пък и петте коня бяха на сенсинския замък.

Като огледа следите от копита върху пясъка в парка, нотариусът постави пазача до оградата да варди драгоценните доказателства, а Виолет изпрати в Арси за съдията, за да установи тяхната наличност. После бързо се върна в салона на гондрьовилския замък, където току-що бяха дошли четирима мъже и лесничеят с поручика и подпоручика от имперската жандармерия. Поручикът на име Жиге бе, както вече се досещате, същият старшия, на когото преди две години Франсоа бе продупчил главата и комуто Корантен бе обяснил кой именно е коварният му противник. Братът на офицера служеше в артилерията и бе станал впоследствие един от най-добрите командири, а самият Жиге се прояви като много способен полицай. По-късно той командува ескадрона на департамента Об. Неговият помощник на име Велф някога бе придружавал Корантен от Сен Син до ловджийската къщица и оттам — до Троа. Пътем парижанинът осведоми подробно Египтянина какво наричаше „наглост на Лоранс и Мишю“. Ето защо двамата офицери трябваше да проявят и действително проявиха особено старание при обследване обитателите на Сен Син. И Мален, и Гревен неотдавна, рамо до рамо, се бяха трудили над така наречения Брюмерски кодекс от година IV — юридически труд на Националния конвент, който бе официално обнародван от Директорията. Ето защо Гревен, познаващ основно този Кодекс, можеше да действа в

дадения случай със страшна бързина, тъй като изхождаше от предположението, превърнало се сега в увереност, че злосторниците са Мишо и господата Д'Отсер и Дьо Симьоз. В наше време никой, освен някои стари чиновници, не помни системата на съдопроизводство, с отменяването на която именно в тези години се бе заел Наполеон, като въведе в действие свой кодекс и учреди административен апарат, който и днес още управлява Франция.

Брюмерският кодекс от година IV задължаваше председателя на департаментския съвет на съдебните заседатели лично да се заеме с правонарушението, извършено в Гондрьовил. Нека отбележим по този повод, че Конвентът бе изключил от юридическия език думата „престъпление“. Той допускаше само нарушения на закона, простъпки, наказуеми с глоби, лишаване от свобода, наказания нравствени и телесни. Смъртната присъда се отнасяше към телесните наказания. Но след сключване на мира се предвиждаше смъртната присъда да бъде заменена с двайсет и четири години каторжна работа. Следователно Конвентът смяташе, че двайсет и четири години каторга са равностойни на смъртна присъда. Какво да кажем за Наказателния кодекс, предвиждащ пожизнена каторга? Новият правилник, подготвян тогава от наполеоновските държавни съвети, отменяше административните функции на председателите на съвети на заседатели; в техните ръце действително се съсредоточаваше огромна власт. При преследване на правонарушенията и привличане под отговорност председателят на съвета на заседателите едновременно се явяваше своего рода агент на съдебната полиция, кралски прокурор, съдебен следовател и кралски съд. Но мероприятията на председателя и неговият обвинителен акт трябваше да бъдат представени на изпълнителната власт и утвърдени от осем експерта, на които излагаше данните от следствието и които изслушваха показанията на свидетели и подсъдими и произнасяха първата присъда, наречена обвинение. Председателят трябваше да оказва върху експертите, заседаващи в неговия кабинет, голямо влияние, което да ги превръща в негови послушници. Тези хора представляваха от себе си съвет на експертите по обвинението. Имаше и други експерти, съставляващи съдебното жури при криминалния съд, където се разглеждаха делата на обвиняемите. За разлика от експертите по обвинението, тези се наричаха експерти на съда. Углавният трибунал, който Наполеон току-що бе преименувал в

углавен съд, се състоеше от председател, четирима съдии, обществен обвинител и правителствен чиновник. Но между 1799 и 1806 година в някои департаменти все още съществуваха така наречените извънредни съдилища, където се разглеждаха без участието на експерти дела за особени престъпления; тези дела се слушаха от съдии, взети от гражданския трибунал, който в такива случаи се превръщаше в извънреден съд. При стълкновение между извънредния и углавния съд възникваха въпроси за компетенцията на съда по едно или друго дело: тези въпроси се решаваха от касационния трибунал. Ако департаментът Об имаше свой извънреден съд, покушението върху имперския сенатор естествено щеше да подлежи на такъв именно съд; но в този тих департамент нямаше извънреден съд. Ето защо Гревен изпрати подпоручика при председателя на съвета на експертите в Троа. Египтянинът се понесе натам с всички сили и се върна в Гондрьовил, водейки със себе си този почти всемоути чиновник.

Председателят на съвета на експертите в Троа беше до Революцията градоначалник, после платен секретар при една от комисиите на Конвента и бе приятел на Мален, комуто дължеше сегашното си място. Човекът, на име Лешено, се оказа истински познавач на старото съдопроизводство и като Гревен немалко беше помагал на Мален в съдебно законодателната му работа в Конвента. Ето защо Мален го препоръча на Комбасерес, който назначи Лешено за главен прокурор в Италия. Но Лешено провали своята кариера, като влезе във връзки с някаква знатна дама от Торино, и Наполеон се видя принуден да го премести, за да го избави от изправителния съд, към който се бе обърнал мъжът на тази дама, сочещ като незаконно едно от децата й. Лешено, задължен твърде много на Мален и комуто бе ясна всичката сериозност на такова едно покушение, доведе със себе си жандармерийския капитан и цял един отряд от дванайсет жандарми.

Преди да тръгне, той, разбира се, поговори с префекта, но последният, понеже бе нощ, не можа да се възползува от телеграфа. Затова изпрати в Париж куриер, който да уведоми министъра на полицията, върховния съдия и самия император за нечуваното престъпление. Лешено завари в гондрьовилския салон госпожа Марион, госпожа Гревен, Виолет, сенаторския камериер и местния съдия с писаря. В замъка вече бяха направили обиск. Съдията с

помощта на Гревен щателно събираше първите данни от разследването. Порази го преди всичко подготовката на престъплението, за което свидетелствуваше изборът на деня и часа. Беше вече около шест часа следобед и нямаша възможност да се заемат с установяване на следи и улики. По това време на годината в пет и половина, когато Виолет се впусна след престъпниците, беше вече почти тъмно, а за злосторниците тъмнината нерядко е спасение. Да избереш празничен ден, когато всички са отишли на карнавала в Арси и сенаторът трябваше да остане сам у дома си, не означаваше ли да се избавиш ловко от свидетели?

— Да отдадем дължимото на проникателността на полицейските агенти — каза Лешено. — Те непрестанно ни предупреждаваха, че рано или късно сенсинските дворяни непременно ще извършат някоя подлост.

Разчитайки напълно на енергичния префект на департамента Об, който разпрати по всички префектури около Троа куриери да търсят следите на изчезналия сенатор и петимата неизвестни, Лешено пристъпи към следствието. С такива гъвкави законоведи като Гревен и съдията делото тръгна бързо. Съдията Пигу, бивш главен писар в парижка кантора, дето Мален и Гревен бяха изучавали съдопроизводство, след три месеца бе назначен за председател на арсийския съд. Колкото до Мишю, Лешено знаеше за заплахите, отправени от него към госпожа Марион, както и за капана в гората, от който сенаторът случайно се бе спасил. Двата факта, единият от които бе следствие от другия, трябваше да се разглеждат като предвестници на по-късното покушение и потвърждаваха предположението, че главатар на бандата е бившият управител толкова повече, че Гревен, жена му, Виолет и госпожа Марион заявиха, че един от петимата маскирани много приличал на Мишю. Цветът на косите, бакенбардите, набитата фигура напълно го издавали. А и кой друг освен Мишю би могъл да има ключ от Сен Син? Пазачът и жена му били разпитани, когато се върнали от Арси, и те потвърдили, че и двете врати били заключени. При огледа на замъка, извършен от съдията в присъствието на полския пазач и на писаря, не били забелязани никакви следи от взлом.

— Мишю сигурно си е запазил два резервни ключа, когато го изгониха от замъка — каза Гревен. — И трябва да е намислил някоя

отчаяна дяволия, защото за три седмици разпродаде всичките си имоти и вчера си получи парите в моята кантора.

— Стовариха всичко на плещите му! — извика Лешено, смаян от такова съвпадение. — Вижда се, че душата си дава за тях.

Кой по-добре от господата Дьо Симьоз и Д'Отсер можеше да познава вътрешното разпределение на замъка? Нападателите не бяха направили и най-малка грешка при своите търсения, навсякъде бяха проникнали уверено и това говореше, че бандата прекрасно е знаела какво ѝ е нужно и особено къде да го намери. Ни един от отключените шкафове не бе насилен. А това подсказваше, че нападателите са имали ключове отвсякъде и което е най-странно, не бяха си позволили и най-малка кражба. Следователно не ставаше дума за грабеж. И най-после, след като бе познал сенсинските коне, Виолет бе заварил графинята на стража пред ловджийската къща. По такъв начин съвкупността от факти и свидетелски показания даваше дори на най-безпристрастното правосъдие убедителни основания да заподозре господата Дьо Симьоз, Д'Отсер и Мишю, а в очите на кой да е председател на съвета на експертите тези подозрения трябваше да станат достоверност. Но какво възнамеряваха да правят с бъдещия граф Дьо Гондрьовил? Да го принудят да се откаже от имението, което Мишю още от 1799 година се готвеше да купи, заявявайки, че има достатъчно пари? Тук всичко придобиваше друг аспект.

Вещият криминалист си зададе въпроса: каква цел е могъл да преследва щателният обиск, извършен в замъка? Ако подбудите бяха мъст, престъпниците можеха да убият Мален. А може би той наистина е убит и заровен? Похищението върху него обаче говори за намерение само да го откъсне от обкръжаващите. А защо е трябвало да стане само след като злосторниците прероят целия замък? Разбира се, би било глупост да се предполага, че похищението на видния имперски сановник може дълго да остане в тайна. Бързата и неминуема разгласа на подобна нечувана дързост свеждаше до нула нейните резултати.

На това Пигу възрази, че правосъдието е лишено от възможността да проникне решително в подбудите на престъпника. Във всички углавни дела и за съдии, и за подсъдими всякога остава нещо неясно; в човешката съвест има бездни, които могат да бъдат осветени само чрез признанията на самия виновник.

Гревен и Лешено одобрително кимнаха с глава, но цялото тяхно внимание бе, както досега, приковано към тайната, в която се стремяха да проникнат.

— А императорът ги помилва — забеляза Пигу, като се обърна към Гревен и госпожа Марион, — изключи ги от списъка на емигрантите, макар да бяха участвували в неотдавнашния заговор против него!

Без повече да се бави, Лешено изпрати цялата жандармерия в сенсинската гора и в долината; жандармерийският офицер Жиге трябваше да съпровожда съдията, който при такива обстоятелства ставаше съгласно Кодекса чиновник на спомагателната съдебна полиция: Лешено му нареди да събере в сенсинската община всички данни за следствието, при нужда да подложат хората на разпит и за да тръгне всичко по-бързо, продиктува и подписа заповед за арестуване на Мишю, уликите против когото изглеждаха неоспорими.

След заминаването на жандармите и съдията Лешено отново се залови с важни въпроси, а именно — състави заповеди за арестуване на двамата Дьо Симьоз и на братята Д'Отсер. Съгласно Кодекса документите трябваше да съдържат в себе си всички обвинения, отправени към престъпника. Жиге и съдията пътуваха към Сен Син тъй бързо, че по пътя срещнаха сенсинските слуги, завръщащи се от Троа. Тези хора бяха задържани и откарани при кмета, където ги подложиха на разпит и всички, без да подозират важността на отговорите си, чистосърдечно заявиха, че наистина вчера вечер им бяха разрешили да празнуват цял ден в града. На въпроса на съдията всички единодушно отвърнаха, че госпожицата сама им предложила това развлечение, за което те дори и не помисляли. Данните се сториха на съдията толкова сериозни, че веднага изпрати Египтянина в Гондрьовил с молба господин Лешено лично да се заеме с арестуването на сенсинските дворяни, за да действуват едновременно; сам съдията реши да се отправи към фермата на Мишю и там да хване предполагаемия главатар на бандата. Новите данни изглеждаха убедителни и Лешено веднага тръгна за Сен Син, като нареди на Гревен да пази строго следите от конските копита в парка. Председателят на експертите знаеше какво удоволствие ще достави на жителите на Троа, като възбуди процес срещу бившите дворяни, срещу враговете на народа, станали сега врагове на императора. В подобно

настроение чиновникът лесно взема простите предположения за неопровержими доказателства. Но тръгнал от Гондрьовил за Сен Син с колата на сенатора, Лешено, който сигурно би станал голям магистрат, ако не беше се увлякъл и заплатил скъпо своето увлечение (тъй като императорът неочаквано бе станал ревностен блюстител на добродетелта), все си мислеше, че дързостта на младите дворяни и Мишю е прекалено безразсъдна и че зле се връзва с необикновения ум на девойката Дьо Сен Син. Дълбоко в душата си той подозираше, че тук са действували други причини, а не просто желание да принудят сенатора да им отстъпи Гондрьовил. Навсякъде, дори и в съдийското съсловие, съществува нещо, което може да се нарече професионална съвест. Именно тази съвест извикваше колебания у Лешено, тъй като всеки се стреми да съгласува с нея своята любима дейтелност: учените — с науката, художниците — с изкуството, съдиите — с правосъдието. Ето защо в отношението си към подсъдимите съдиите, изглежда, са покоректни от експертите. Съдията се доверява само на законите на разума, докато експертите се поддават на поривите на чувствата. Председателят на експертите си зададе сам няколко въпроса, правилния отговор на които се надяваше да получи при самия арест на престъпниците. Макар вестта за похищението на Мален да беше вече разтърсила целия град Троа, в Арси до осем часа вечерта все още никой нищо не знаеше; неговите обитатели мирно си вечеряха, когато дойдоха да повикат от града жандармерията и мировия съдия; не знаеха нищо и в Сен Син, тъй като замъкът и цялата долина бяха отново обкръжени, но този път не от полицията, а от представители на правосъдието: ако помирението все още е възможно с първата, с последните то често е немислимо.

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА

АРЕСТИТЕ

Достатъчно бе Лоранс да каже на Март, Катрин и двамата Дюрийо да не се отлъчват от замъка и да не поглеждат навън, за да изпълнят стриктно нейното нареждане. При всяко яздене в гората конете оставаха на пътя край рова, близо до отвора в стената, а оттук Робер и Мишю, най-силните от цялата група, неусетно пренасяха чувалчетата през отвора в мазето под стълбата на кулата, наречена „Моминската кула“. Когато се върнаха в замъка към шест часа вечерта, четиримата дворяни и Мишю незабавно започнаха да зариват златото. Лоранс и младите Д'Отсер смятаха, че входът на мазето трябва да се зазида. С тази работа се зае Мишю, а негов помощник пожела да бъде Готар, който веднага изтича до фермата да вземе няколко торби гипс, останала след постройката на къщата. И Март се върна у дома си, за да ги даде скришом на Готар. Фермата, построена за Мишю, се намиреше на хълма, отгдето някога бе забелязал жандармите, а пътят тук вървеше покрай дере. Силно огладнял, Мишю бързаше да свърши работата си по-скоро и към седем и половина вечерта всичко беше готово. После с бързи крачки се отправи към дома си, за да предупреди Готар да не носи последната торба гипс, която сега се оказваше излишна. Фермата беше вече обкръжена; сенсинският полеви стражар, мировият съдия, писарят и тримата жандарми, като чуха стъпките на Мишю, побързаха да се скрият и го оставиха да влезе в дома си.

Мишю срещна Готар, тръгнал към него с торбата на рамо, и отдалеко му извика:

— Готово, момче! Остави я на място и ела да обядваш с нас.

Потен, изпоцапан с гипс, кал и пясък, Мишю весело влезе в кухнята, където Март и майка ѝ вече сервираха супата.

В момента, когато Мишю, наведен над мивката, понечваше да измие ръцете си, в кухнята влезе съдията, а след него писарят и пьдарят.

— С какво мога да ви услужа, господин Пигу? — запита Мишю.

— В името на императора й закона ви арестувам! — заяви съдията.

Тогава се появиха и тримата жандарми, водейки пред себе си Готар. При вида на триъгълните наполеонки с галони Март и майка й изпаднаха в ужас.

— Виж ти, виж! А защо? — запита Мишю и като седна на масата, каза на жена си: — Дай ми да ям, умирам от глад.

— Сам знаете защо — отвърна съдията, а после, показвайки на Мишю заповедта за арестуването му, даде знак на писаря да пристъпи към съставяне на протокола.

— Какво си се заяпал, Готар? Ще обядваш ли или не? — извика Мишю. — Остави ги тях да си пишат каквото им дойде наум.

— Вие признавате, че дрехите ви са изпоцапани и скъсани? — запита съдията. — Не отричате също думите, които току-що казахте на Готар в двора?

Поразена от хладнокръвието на мъжа си, Март му подаваше едно след друго блюдата, а Мишю ядеше като прегладнял човек и не отговаряше на съдията; устата му беше пълна, съвестта спокойна. Затова пък Готар не може да преглътне хапка в уплахата си.

— Слушайте — пошепна пъдарят на ухото на Мишю, — какво направихте със сенатора? Съдиите казват, че ви заплашва смъртно наказание.

— Боже мой! — изохка Март, дочувайки последните думи на стражаря, и падна като поразена от мълния.

— Сигурно Виолет ни е скроил някоя мръсна шега! — рече Мишю, припомняйки си разказа на Лоранс.

— А, вие знаете, че Виолет ви е видял? — подхвана мировият съдия.

Мишю прехапа устни и реши повече да не произнася нито дума. Готар благоразумно последва примера му.

Убедил се, че всички опити да накара Мишю да говори са безполезни и знаейки, че се слави в окръга като коварен човек, съдията заповяда да му вържат ръцете — и неговите, и на Готар — и да ги откарат в сенсинския замък, накъдето се отправи и самият той, надявайки се да намери там председателя на експертите.

Младите дворяни и Лоранс толкова бяха прегладнели и така им се искаше минута по-скоро да седнат около трапезата, че решиха да не

губят време за преобличане. В трапезарията, дето вече с видима тревога ги очакваха съпрузите Д'Отсер, Лоранс се показва в амазонка, а младите хора с панталони от бяла кожа, високи ботуши и зелени кожени куртки. Старият Д'Отсер бе забелязал, че те ту тръгват нанякъде, ту се връщат и най-вече, че се отнасят към него с недоверие; но Лоранс не можеше да го изведе от дома както слугите си. И след като един от синовете отклони отговора на въпроса му и избяга, старецът призна опасенията си пред госпожа Д'Отсер.

— Боя се — рече той, — че Лоранс отново ще ни създаде някоя неприятност.

— Какво уловихте днес? — запита госпожа Д'Отсер Лоранс.

— О, почакайте, един ден ще узнаете в какво ужасно дело са участвували синовете ви — отвърна тя със смях.

Макар и казани на шега, думите на Лоранс страшно изплашиха старата дама. Катрин доложи, че обядът е готов. Графинята хвана под ръка старецът Д'Отсер и лукаво се усмихна при мисълта какъв номер бе скроила на братовчедите си; сега един от тях трябваше да предложи ръка на госпожа Д'Отсер, която благодарение на тяхното договаряне следваше да изиграе ролята на прорицателка.

Госпожа Д'Отсер поведе към масата маркиз Дьо Симьоз. След прочитане на молитвата настана тържествена минута и сърцата на Лоранс и братовчедите ѝ забиха неудържимо. Когато сипваше супата, госпожа Д'Отсер бе поразена от внезапното вълнение на близнаците и от необичайно смирения вид на Лоранс.

— Виждам, случило се е нещо извънредно — каза тя, като изгледа и тримата подред.

— Към кого се обръщате? — запита Лоранс.

— Към всички ви — отвърна госпожа Д'Отсер.

— Колкото до мен, майко — каза Робер, — гладен съм като вълк.

Развълнувана, госпожа Д'Отсер подаде на маркиз Дьо Симьоз паницата, която бе предназначена за по-младия брат.

— И аз като вашата майка постоянно ви бъркам, когато не видя вратовръзките ви. Мислех, че предлагам паницата на вашия брат — каза тя, като се обърна към маркиза.

— Вие му предложихте много повече, отколкото мислите — каза по-младият, леко пребледнял. — От днес нататък той е граф Дьо Сен Син.

Бедният юноша, обикновено така весел, завинаги загуби своята жизнерадост; но той намери в себе си сили да погледне Лоранс с усмивка и да сподави безграничното си съжаление. И в кратък миг страстта се разтвори в братската любов.

— Как? Нима графинята е направила вече своя избор? — учуди се госпожа Д'Отсер.

— Не — отвърна Лоранс, — ние предоставихме този въпрос на съдбата, а вие станяхте нейното оръдие.

И Лоранс разказа за споразумението, станало между тях тази сутрин. По-големият Дьо Симьоз, забелязал внезапно побледнялото лице на своя брат, с мъка се въздържа да не извика: „Ожени се ти за нея, а аз ще се отдалеча и ще умра!“ Когато започнаха да предлагат десерта, обядващите чука да се чука по прозореца на трапезарията откъм градината. По-възрастният от братята Д'Отсер избърза към вратата, отвори я и в трапезарията влезе кюрето; панталоните му бяха изпокъсани от бодливите храсти край оградата, през която се бе промъкнал.

— Бягайте! Идват да ви арестуват!

— Защо?

— Не зная, но идват за вас.

Тези думи бяха посрещнати с дружен смях.

— Та ние в нищо не сме виновни! — извикаха младите хора.

— Виновни невиновни, скачайте на конете и потегляйте към границата — отвърна кюрето. — После доказвайте вашата невинност. Задочната присъда може да бъде обжалвана, но не и присъдата, продиктувана от страсти и предразсъдъци. Спомнете си думите на президента Харлей: „Ако ме обвинят, че съм откраднал кулите на Парижката света Богородица, веднага бих избягал.“

— Но да побегнеш, значи, да се признаеш за виновен — възрази маркиз Дьо Симьоз.

— Не бягайте — каза Лоранс.

— Отново тези възвишени глупости! — възропта кюрето. — Ако бях всемогъщ бог, мигновено щях да ви отнеса. Но ако сега ме заварят тук, и то в такъв вид, моето необичайно посещение ще ги насочи и против вас, и против мен, затова се връщам по същия път. Помислете си върху това, което ви казах. Още има време. Съдиите са забравили, че имаме обща стена, а от всички други страни вие сте обкръжени.

Шум от стъпки, а после и звън на жандармски саби изпълни двора и стигна в трапезарията малко след изчезването на горския свещеник, чиито съвети нямаха по-голям успех от съветите на маркиз Дьо Шаржбьоф.

— Нашето общо съществуване — каза тъжно младият Симьоз на Лоранс — е чудовищно. Чудовищна е и нашата любов. Тя докосна сърцето ви. Може би всички близнаци, историята на които ни е известна, са били нещастни именно защото появяването им на бял свят противоречи на природните закони. А що се отнася до нас — вижте как безпощадно ни преследва съдбата. Фаталността по най-жесток начин отлага осъществяването на взетото от вас решение.

Лоранс бе зашеметена. В ушите ѝ звънтеше някакъв шум и през него тя чу зловещите думи на председателя на експертите.

— В името на закона и императора, арестувам господата Пол-Мари и Мари-Пол Дьо Симьоз и Адриан и Робер Д'Отсер. Тези господа — добави той, като показва на съпровождащите го лица калта по дрехите на арестуваните — навярно не ще отрекат, че са прекарвали част от деня в езда?

— В какво ги обвинявате? — запита гордо госпожица Дьо Сен Син.

— А няма ли да задържите госпожицата? — напомни Жиге.

— Оставям я на свобода под гаранция, докато бъдат разгледани по-обстойно събраните улики против нея.

Гулар предложи своето поръчителство и я помоли само да даде дума, че не ще избяга. Лоранс измери бившия лакей на къщата Дьо Симьоз с унищожителен поглед, който направи от този човек неин смъртен враг; по страните ѝ потече сълза — една от ония сълзи на безсилна ярост, които говорят за адски мъки.

Четиримата дворяни уплашено се спогледаха и застанаха неподвижно. Душевното състояние на съпрузите Д'Отсер, решили, че младите хора и Лоранс крият нещо от тях, беше неописуемо. Приковани към креслата, тези родители, от които изтръгваха децата им, след като толкова бяха страдали за тях и едва-що им се бяха зарадвали, гледаха, без да виждат, и слушаха, без да чуват.

— Мога ли да ви помоля да бъдете мой гарант, господин Д'Отсер? — запита Лоранс бившия си опекун; старецът се стресна от

този глас, който му се стори пронизителен и ясен като звука на тръбата, призоваваща на Страшния съд.

Той избърса сълзите, бликнали от очите му, разбра всичко и едва чуто промълви:

— Простете, графиньо, вие знаете, че съм ви предан от цялата си душа.

Поразен отначало от спокойствието на виновниците, застигнати около мирната трапеза, Лешено отново повярва в тяхната виновност, когато видя искреното учудване на родителите и замисленото лице на Лоранс, която се мъчеше да отгатне кой ѝ бе скроил този капан.

— Господа — вежливо каза той, — вие сте достатъчно благовъзпитани хора, за да оказвате безполезна съпротива; последвайте ме и четиримата в конюшната, ние трябва във ваше присъствие да свалим подковите на конете, тъй като те са важни веществени доказателства на съда и може би ще потвърдят вашата невинност или обратно — вашата вина. Вие също елате, госпожице.

Сенсинският ковач и неговият помощник бяха извикани от Лешено в качеството им на свидетели. Докато в конюшната се занимаваха с това, съдията доведе Готар и Мишю. Нуждаеха се от твърде много време, за да свалят подковите на конете, да ги измерят и съпоставят техния отпечатък със следите, оставени в парка от конете на злосторниците. Но когато доложиха за пристигането на Пигу, Лешено остави на жандармите арестуваните и се върна в трапезарията да продиктува протокола, а съдията обърна вниманието му върху изпоцапаните дрехи на Мишю и му разказа за обстоятелствата, при които последният бе арестуван.

— По всичко изглежда, че са убили сенатора и че са го закопали някъде — каза в заключение Пигу.

— Сега и аз се опасявам от това — отвърна съдията. — Ти къде отнесе гипса? — запита той Готар.

Готар се разплака.

— Той се бои от вас — намеси се Мишю, чиито очи хвърляха мълнии като очите на лъв, попаднал в клетка.

Междувременно се завърнаха всички слуги, задържани в дома на кмета; те се струпаха в антрето, където намериха разплакани съпрузите Дюрийо и Катрин, и от тях научиха колко важни са показанията, които току-що бяха дали. На всички въпроси на

заседателя и на съдията Готар отговаряше с плач; накрая стигна до такива припадъци и конвулсии, че те решиха да го оставят на мира. Когато престанаха да го наблюдават, хитрецът погледна Мишю и се усмихна, а Мишю му даде да разбере, че одобрява поведението му. Лешено остави съдията в трапезарията и отиде да потърси експертите.

— Господине, можете ли да ни кажете защо ги арестувате? — запита накрая госпожа Д'Отсер Пигу.

— Обвиняват ги, че са извършили въоръжено нападение над сенатора, когото са отвлекли и скрили — ние не допускаме да са го убили, макар че много факти говорят за това.

— А какво наказание се предвижда за провинени в такова престъпление? — запита старият.

— Съгласно старите закони, неотменени от новия Кодекс и следователно оставащи в сила, такова престъпление се наказва със смъртна присъда — отвърна съдията.

— Смъртна присъда! — извика госпожа Д'Отсер и загуби съзнание.

В този момент влезе свещеникът със сестра си; госпожица Гуже извика Катрин и жената на Дюрийо.

— Та ние не сме виждали и очите на вашия проклет сенатор! — извика Мишю.

— С това не ще се съгласят господин Марион, господин Гревен, неговата съпруга, сенаторският камериер и Виолет — възрази Пигу с ехидната усмивка на формалист, убеден в правотата си.

— Нищо не разбирам — промълви Мишю, замаян от този отговор; у него възникваха опасения да не би да е попаднал заедно с господарите си в някоя клопка, устроена от врага.

В това време всички се върнаха от конюшната. Лоранс се хвърли към госпожа Д'Отсер, която едва чуто прошепна:

— Грози ги смъртна присъда.

— Смъртна присъда — повтори Лоранс, като изгледа четиримата младежи.

Тези думи изпълниха всички с ужас и Жиге, човек, преминал школата на Корантен, побърза да се възползува от минутното объркване.

— Все още може да се нареди нещо — каза той, като отведе маркиз Дьо Симьоз в ъгъла. — Може би само сте се пошегували?

Дявол го взел, нали сте служили в армията? Войниците всякога се разбират един друг. Какво направихте със сенатора? Ако сте го убили, всичко е казано с това. Но ако сте го скрили — освободете го. Виждате, че номерът ви не успя. Аз съм уверен, че председателят на експертите, в съгласие със самия сенатор, ще преустанови делото.

— Решително нищо не разбираме от вашите въпроси — отвърна маркиз Дьо Симьоз.

— Ако продължавате да отговаряте с този тон, не знаей докъде ще стигнете — забеляза офицерът.

— Мила братовчедке — рече маркиз Дьо Симьоз, — виждам, че ще ни отведат в затвора, но вие не се тревожете, след няколко часа отново ще се върнем. Тук има някакво недоразумение, то бързо ще се изясни.

— Желая ви това от все сърце, господа — каза съдията и направи знак на Жиге да отведе четиримата дворяни. Готар и Мишю. — Не ги откарвайте в Троа — обърна се той към офицера, — а ги вземете в Арси и ги задръжте при себе си, в караулното; утре те трябва да присъствуват при проверката на следите в парка.

Преди да тръгнат, Лешено и Пигу разпитаха Катрин, съпрузите Д'Отсер и Лоранс. Двата Дюрийо, Катрин и Март заявиха, че са видели господарите си само на закуска; госпожа Д'Отсер добави, че ги е видяла в три часа следобед.

Когато в полунощ Лоранс се озова сама сред старците Д'Отсер, абат Гуже и сестра му, без четиримата млади хора, които от осемнайсет месеца насам бяха животът в този замък, предмет на любов и радост, графинята дълбоко се замисли и никой не се осмели да ѝ заговори. Скръбта ѝ бе безмерна, безгранична... Накрая някой въздъхна и всички се огледаха.

Забравена в ъгъла, Март се надигна и каза:

— Смърт! Госпожице, те ще ги убият, макар и да са невинни...

— Какво сторихте! — прошепна кюрето.

Лоранс излезе, без да отговори. Необходимо ѝ беше да се уедини, за да събере сили пред тази неочаквана беда.

III. ПОЛИТИЧЕСКИ ПРОЦЕС ОТ ВРЕМЕТО НА ИМПЕРИЯТА

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

СЪМНЕНИЯ НА ЗАЩИТНИЦИТЕ

След трийсет и четири години, в течение на които са се извършили три големи революции, навярно само старци помнят небивалия шум, извикан в цяла Европа от похищението на едного от сенаторите на Френската империя. Може би само делото Трюмо, продавач на площад Сен Мишел, и делото на вдовицата Морен — при Империята, делото на Фюалдес и Дьо Кастен — при Реставрацията и делото на госпожа Лафарж и Фиески — при днешното правителство могат да се сравнят по проявения към тях интерес и внимание на обществото с делото на младите дворяни, обвинени в похищение на Мален. Това толкова дръзко покушение върху член на сената страшно разгневи императора, комуто бе доложено за арестуването на престъпниците почти едновременно с доклада за извършеното престъпление и за безполезността на всички търсения. Гората бе обходена нашир и надлъж, Об и всички околни департаменти бяха щателно претърсени, но никъде не се откриха и най-малки признаци в потвърждение на факта, че из тях бе минал или че там е укрит граф Дьо Гондрьовил.

Върховният съдия, извикан от Наполеон, се яви при него; получил предварително нужните справки от министъра на полицията, той обясни на императора взаимоотношенията на Мален и Дьо Симьоз. Погълнат в това време от важни дела, императорът реши, че разгадаването на историята се крие в предшестващите събития.

— Младите хора са безумци — каза той. — Юрист като Мален ще съумее да докаже несъстоятелността на документите, ако те бъдат изтръгнати от него насилствено. Следете тези дворяни, за да разберем по какъв начин ще освободят граф Дьо Гондрьовил.

И заповяда разследването да се води възможно най-бързо, тъй като виждаше в това престъпление посегателство спрямо основните негови държавни институти, опасен пример за борба против завоеванията на Революцията, нарушение на важния принцип за националните блага и пречка към обединяването на партиите, към

което той неотстъпно се стремеше в своята вътрешна политика. И най-после той се чувствуваше измамен от младите хора, които му бяха обещали да живеят мирно.

— Предсказанието на Фуше се изпълни — извика императорът, като си спомни думите, казани преди две години от неговия сегашен министър на полицията на основание на едничкия доклад на Корантен за дейтелността на Лоранс.

При конституционно правителство, когато никой не се интересува от държавната власт, е трудно човек дори да си представи какво служебно престараване е извиквала една-едничка дума на императора сред служителите в неговия политически или административен механизъм. Могъщата воля на Наполеон, изглежда, се предаваше не само на хората, а и на вещите. Подхвърляйки гореприведената фраза, императорът скоро забрави за покушението — неговото внимание всецяло бе погълнато от коалицията в 1806 година. Той обмисляше новите походи и бе зает със съсредоточаване на войските си, за да нанесе решителен удар в самото сърце на Пруската монархия. Но желанието му да се процедира бързо намери благоприятна почва, тъй като положението на всички съдийски чиновници на Империята бе тогава твърде неопределено. В този момент Комбасерес в качеството си на канцлер и главният съдия Рение подготвяха съдилищата от първа инстанция, имперските съдилища и касационния съд; те обсъждаха въпроса за мундирите, на който Наполеон отдаваше голямо значение, и при това с основание; разглеждаха личния състав на съдебното ведомство и издирваха стари служители от разтурените висши окръжни съдилища. И, разбира се, чиновниците от департамента Об решиха, че старанието, проявено при делото на граф Дьо Гондрьовил, ще им послужи като превъзходна препоръка. Ето защо изказаното от Наполеон предположение се превърна за придворните и за народа в твърда увереност.

На континента още цареше мир и френската администрация единодушно подкрепяше императора; той подкрепяше честолюбието, користните надежди, хората, събитията, с една дума, всичко — включително и спомените. Ето защо покушението върху сенатора бе възприето от всички като покушение върху общото щастие; и ето защо върху клетите, в нищо непровинени дворяни се изсипа всеобщото негодувание. Малцината, пръснати из именията си аристократи

скърбяха за това, но никой от тях не се осмеляваше да протестира гласно. И как всъщност можеха да се противопоставят на разбушувалото се обществено мнение? В целия окръг изравяха трупите на единайсетте убити в 1792 година през щорите на сенсинския замък и всички обвиняваха за гибелта им арестуваните. Изказваха се опасения да не би емигрантите да последват техния пример и да извършат насилия над новите стопани на имотите им в знак на протест против несправедливо иззетите им имущества, с което да подготвят възвръщането им на законните владетели. Ето защо общественото мнение смяташе благородните дворяни за разбойници, крадци и убийци, а съчувствието на Мишю хвърляше върху тях още по-зловеща сянка. На сметката на този човек, или на неговия тъст, се числяха всички глави, които бяха отсечени в департамента Об по време на Терора, и сега за Мишю се разправяха най-невероятни истории. Озлоблението добиваше все по-остър характер и поради обстоятелството, че почти всички чиновници в департамента бяха хора на Мален. Не се надигна нито един честен глас, за да се противопостави на общественото мнение. Клетите дворяни не разполагаха със законни средства за борба с предубежденията против тях, тъй като Брюмерският кодекс от година IV, който предоставяше в ръцете на съдебните заседатели и самото следствие, и произнасянето на присъдата, лишаваше обвиняемите от едно огромно преимущество, а именно — право на касация за недоказаност на престъплението.

На третия ден след ареста господарите на сенсинския замък и техните слуги бяха извикани да дадат показания пред обвинителния съвет на експертите. Охраната на Сен Син предоставиха на фермера под надзора на абат Гуже и неговата сестра, които се прехвърлиха в замъка. Госпожица Дьо Сен Син и съпрузите Д'Отсер се прибраха в малката къщица на семейство Дюрийо, на една дълга и широка улица в околностите на Троа. Сърцето на Лоранс се сви от мъка, когато почувствува яростта на тълпата, коварството на буржоазията и враждебността на властта, показани в редица дребни неприятности, на които обикновено се натъкват близките на хора, обвинени в тежки престъпления и живеещи в същите провинциални градчета, където се водят делата им. Вместо думи, изпълнени със съчувствие и насърчение, те често дочуват разговори, които издават отвратителна жажда за мъст; наблюдават прояви на ненавист дори и когато би

следвало да очакват строга учтивост или сдържаност, продиктувани от благоприличието; и най-вече все повече чувствуват хорското отчуждение, подчертавано особено от посредствените хора, и това отчуждение се усеща все по остро, тъй като нещастниците стават недоверчиви. Лоранс, която възвърна всичките си духовни сили, се надяваше невинността на братовчедите ѝ да стане очевидна сама по себе си и твърде много презираше тълпата, за да се плаши от неодобрителното мълчание, което срещаше навсякъде. Тя поддържаше духа на двамата съпрузи Д'Отсер и в същото време мислеше за предстоящото юридическо сражение, което, съдейки по бързината на следствието, трябваше скоро да се разгърне в углавния съд. Но ней бе съдено да понесе още един неочакван удар и той разколеба твърдостта ѝ. Сред връхлетелите я нещастия, сред всеобщия вой, във времето, когато смазаното от скръб семейство се чувствуваше изоставено и самотно като в пустиня, един човек внезапно израсна в очите на Лоранс и се представи във всичката своя нравствена красота и сила. Председателят на съвета на експертите потвърди обвинителния акт, като написа в протокола установената формула „обвинението да се смята за обосновано“, материалите по следствието бяха предадени на обществения обвинител, а заповедта за задържане — заменена със заповед за арестуване. И ето че на другия ден маркиз Дьо Шаржбьоф, пренебрегвайки всичко, се яви със своята стара каляска в помощ на младата си родственица. Като имаше предвид спешното процедиране на съда, главата на този огромен род незабавно се отправи към Париж, откъдето доведе един от най-умните и най-честни адвокати от старото време — Борден, който в течение на десет години бе довереник на парижките аристократически кръгове и чието място впоследствие зае прославеният адвокат Дервил. А почтеният адвокат веднага призова в качеството му на защитник внука на бившия председател на Нормандския висш окръжен съд — млад човек, който се готвеше за съдебна практика и работеше под ръководството на Борден. Този млад адвокат (това наименование бе тогава отменено, но императорът възнамеряваше да го възстанови след процеса) действително бе назначен за заместник на главния прокурор в Париж и стана един от най-известните магистрати. Господин Дьо Гранвил се съгласи да се заеме със защитата, тъй като тя му предоставяше възможност да започне блестящо кариерата си.

В тези времена адвокатите бяха заменени с неофициални защитници. Следователно правото да излезеш в качеството на защитник не бе ограничено: всеки гражданин можеше да доказва невинността на подсъдимия; и при все това обикновено подсъдимите вземаха за свои защитници бивши адвокати. Старият маркиз бе поразен от промените, направили неузнаваема Лоранс под влиянието на скръбта, и се държеше трогателно мило и тактично с нея. Той не ѝ напомни за своите съвети, дадени напразно. Представи ѝ Борден като оракул, указанията на когото трябва да се изпълняват точно, а младия Дьо Гранвил — като защитник, комуто може напълно да се довери.

Лоранс пое ръката на маркиза и така сърдечно му поблагодари, че старецът бе дълбоко трогнат.

— Вие бяхте прав — каза тя.

— А сега нали ще ме слушате? — запита той.

Младата графиня и съпрузите Д'Отсер утвърдително кимнаха с глава.

— Е добре, прехвърлете се в моята къща — тя е в самия център на града, недалече от съда. И за вас, и за вашите адвокати там ще бъде много по-удобно, тук е тясно и твърде далеч от бойното поле. Ще се налага всеки ден да прекосявате града.

Лоранс се съгласи; старецът отведе нея и госпожа Д'Отсер в своя замък и в този дом адвокати и обитатели на Сен Син живяха през цялото време, докато траеше процесът. След обяда Борден помоли Лоранс да му разкаже точно и без свидетели всичко, без да пропуска и най-незначителните подробности, макар за някои предшествуващи събития той и младият адвокат да бяха вече осведомени от маркиза по време на пътуването от Париж до Троа. Греейки нозете си на огъня, Борден слушаше девойката без всякаква престорена важност. А вниманието на младия адвокат неусетно за него се раздвояваше между госпожица Дьо Сен Син, извикваща възхищението му, и обстоятелствата по делото, в което трябваше да вникне.

— И това ли е всичко? — запита Борден, когато Лоранс изложи подробностите на драмата, както са разказани в тази повест.

— Да — отвърна тя.

За няколко минути в салона на замъка Шаржбьоф се възцари дълбоко мълчание; тук се разигра една от най-тежките и най-необикновените сцени, които човек може да преживее. При всяко дело

още преди решението на съда адвокатите имат вече своя преценка, както лекарите предвиждат смъртта на болния още от началото на борбата, която той води с природата. Очите на Лоранс, на съпрузите Д'Отсер и на маркиза бяха приковани в сбръчканото, черно и жестоко белязано от дребна шарка лице на престарелия юрист, който щеше да реши въпроса на живот или смърт. Господин Д'Отсер изтри капките пот, избили по челото му. Лоранс погледна младия адвокат и забеляза, че лицето му се помрачи.

— Е добре, драги мой Борден? — промълви маркизът, като предложи табакерата си, от която юристът разсеяно взе щипка тютюн.

Борден потърка прасците на нозете си, обути в дебели черни чорапи от груба коприна — той носеше къси сукнени черни панталони и фрак с така наречената френска кройка, — и изгледа клиентите си с многозначителен поглед, в който се прокрадваше някаква боязън; но този поглед ги вледени.

— Вие искате да проанализирам всичко това и да ви кажа откровено своето мнение, така ли? — запита той.

— Разбира се, господин Борден — каза Лоранс.

— Доброто, което сте извършили, се превръща в улики против вас — започна старият юрист. — Да се спасят вашите роднини, е невъзможно, би могло само да се позовем на смекчаващи вината обстоятелства. Вие сте наредили на Мишю да разпродаде всички свои недвижими имоти и това ще бъде използвано като неоспоримо доказателство за престъпните ви планове относно сенатора. Изпратили сте в Троа слугите си нарочно, за да нямате свидетели, и това ще им се стори правдоподобно, тъй като съответствува на действителността. По-големият Д'Отсер е произнесъл пред Бовизаж думи, които са фатални за всички вас. Вие също сте казали нещо във вашия двор и то от самото начало е свидетелствувало за вашите зли намерения спрямо Гондрьовил. Колкото до вас самата, графиньо, вие сте стояли на стража до вратата в момента на нападението и ако не ви подведат под отговорност, то ще бъде само защото не ще искат да вмесват в историята лице, което може да предизвика съчувствие.

— Тука всяка защита е немислима — каза господин Гранвил.

— Толкова повече — продължи Борден, — че не може да се каже истината. Мишю, господата Дьо Симьоз и Д'Отсер трябва просто да поддържат, че заедно с вас са прекарвали част от деня в гората, а после

сте отишли да закусите в Сен Син. Но къде са свидетелите, които да установят, че в три часа следобед, когато е извършено нападението, всички вие сте се намирали в гората? Само Март, жена на един от обвиняемите, двамата Дюрийо и Катрин, ваши слуги, и господин Д'Отсер със съпругата си — родители на двамата обвиняеми. Такива свидетели са без значение; законът не ги допуска като свидетели на обвиняемия, здравият смисъл отхвърля техните показания, дадени във ваша полза. Ако, Боже опази, кажете, че сте отишли в гората да изровите милион и сто хиляди златни франка, вие ще изпратите всички обвиняеми на каторга като крадци. Общественият обвинител, експерти, съдии, публика и цяла Франция ще решат, че сте изнесли златото от Гондрьовил и че сте похитили сенатора, за да осъществите това престъпление. Сега за обвинението много неща не са изяснени; ако бъде казана истината, всичко ще стане ясно; заседателите ще обяснят всички тъмни страни на делото с намерение за грабеж, тъй като днес всеки роялист е разбойник. Настоящият случай представлява акт на отмъщение, приемлив при политическата ситуация. Обвиняемите са застрашени от смъртна присъда, но не всеки би я нарекъл позорна; ако тук става дума и за присвояване на чужди пари, вие се лишавате от съчувствието, което извиква осъждането на смърт, ако, разбира се, мотивите на престъплението бъдат изяснени. В първата минута, когато можехте да покажете скривалището, плана на гората, тенекиените тръбички, златото и да обясните къде именно сте прекарвали деня, можеше да се оправдае нещо пред безпристрастни съдии; но при сегашното състояние на нещата по-добре е да се мълчи. Дай Боже ни един от шестте обвиняеми да не се разприказва; във всеки случай ще се постареем да извлечем всичко възможно от техните показания.

Лоранс чупеше ръце в отчаяние, обърнала скръбен поглед към небето, тъй като едва сега видя всичката дълбочина на пропастта, в която бяха затънали братовчедите ѝ. Маркизът и младият защитник не можеха да не признаят правотата на ужасяващите думи на Борден. Старецът Д'Отсер плачеше.

— Защо не послушаха абата Гуже, когато ги съветваше да избягат? — каза обезумяла от скръб госпожа Д'Отсер.

— О, ако сте могли да им помогнете да избягат и не сте го сторили, значи, вие сами сте ги погубили! — извика старият юрист. —

Неявяването на обвиняемия всякога влече след себе си отсрочка. Разполагайки с време, невинните хора получават възможност да внесат яснота в своето дело. А това дело и на самия мен се струва най-тъмното в целия ми живот, макар да съм оправял немалко досега.

— То е необяснимо за всички, та дори и за нас самите — каза господин Дьо Гранвил. — Ако обвиняемите не са участвували, следователно престъплението е извършено от други. Не може обаче да се допусне, че петима мъже идват тук като по чудо, намират си коне, подковани точно като конете на обвиняемите, случайно приличат на дворяните и укриват някъде Мален само за да погубят Мишю и четиримата дворяни. Ясно е, че непознатите, истинските престъпници, решили да имитират петимата невинни, са се ръководили от някакви интереси; за да издирим тези хора, за да попаднем на следите им, нам, както и на правителството, ще са нужни толкова агенти и толкова очи, колкото селища има на двацет левги в кръг.

— Значи е невъзможно — потвърди Борден — и въобще не бива да се мисли за това. Откакто е създадо правосъдието, обществото никога не е намерило начин да предостави на несправедливо обвинения легални възможности, с каквито разполага магистратът в борбата с престъплението. Правосъдието не е двустранно. Защитата няма ни шпиони, ни полицаи, тя не разполага с никаква обществена сила, действаща в интереса на нейните клиенти. Единственото, с което разполага невинността, е здравият смисъл; но дори и здравият смисъл да може да повлияе на съда, по отношение на предубедените експерти често се оказва безсилен. Против вас е цялата страна. Осемте експерти, които потвърдиха обвинителния акт, са притежатели на национализирани земи. Сред експертите на съда ще се натъкнем на хора, които са закупили национализирани имуществва или търгуват с тях или пък са обикновени чиновници. С една дума, експертите ще бъдат хора на Мален, Ето защо трябва да се изработи строг план на защита и да не се отклоняваме от него, дори и ако ви е съдено да загинете при всичката ваша правота. Вие ще бъдете осъдени. Ние ще касираме делото и ще се постареем да го задържим в касационния съд възможно най-дълго. Ако в това време успее да се добера до някои доказателства във ваша полза, може да молите за помилване. Ето ви анатомическия разрез на това дело и моето мнение за него. Ако възтържествуваме (в съда всичко е възможно), ще бъде чудо. Но

вашият адвокат, повече от който и да е било от всички известни на мен адвокати, е способен да извърши това чудо. И тук именно аз ще му помогна.

— Сенаторът сигурно притежава ключа на загадката — каза господин Дьо Гранвил, — тъй като ние всякога знаем кой ни ненавижда и защо. Помислете само: появява се в Гондрьовил сам, без свита, прекарва там цели дни очи в очи със своя нотариус и, така да се каже, сам се предава в ръцете на петимата неизвестни, които го отвлечат.

— Разбира се — съгласи се Борден, — неговото поведение е не по-малко странно от нашето; но как пред лицето на цялата страна, настроена против нас, да станем от обвиняеми обвинители? За това е нужна благосклонността на правителството, неговото съдействие и хиляди пъти повече улики, отколкото при едно обикновено съдебно дело. Аз виждам тук несъмнената преднамереност на вашите неизвестни врагове, и при това най-рафинирана, тъй като те са знаели за отношението на Мишю и господата Дьо Симьоз към Мадлен. Да не произнесат ни една дума, нищо да не откраднат — в това се крие висша предпазливост. Тук под маските далеч не се крият обикновени крадци, тук има нещо съвсем друго. Но опитайте се да кажете всичко това на експертите, които ще ни придадат!

Подобна проницателност в дела на частни лица, благодарение на която са се прославили немалко адвокати в съда, учудваше и смущаваше Лоранс. Сърцето ѝ потръпваше пред такава страшна логика.

— От сто криминални дела — продължи Борден — не ще се намерят и десет, които правосъдието да разнищи докрай, и може би една трета ще се окажат такива, чиято тайна остава неразкрита. А вашето дело е неразрешимо и за обвиняемите, и за обвинителите, и за съда, и за публиката. Колкото до императора, той има засега много по-важни занимания, отколкото спасяването на господата Дьо Симьоз, дори и ако не са възнамерявали да го събарят! Но кой, дявол го взел, е враг на Мален? И какво собствено иска той от него?

Борден и господин Дьо Гранвил се спогледаха; те като че ли не вярваха в искреността на Лоранс. И сред хилядите мъки, изпитани от злостастната девойка, това недоверие ѝ причиняваше особено горчива

болка: тя отправи към защитниците си такъв поглед, че той сложи край на всякакви съмнения у тях.

На другия ден на защитниците бе връчен обвинителният акт и те получиха възможност да влязат във връзка с арестуваните. Борден събщи на близките им, че шестимата обвиняеми, казано на професионален език, се държат добре, както подобава на хора благовъзпитани.

— Господин Дьо Гранвил ще защитава Мишю — каза Борден.

— Мишю! — възкликна господин Дьо Шаржбьоф, изненадан от тази промяна.

— В него е възелът на делото и именно тук се крие опасността — обясни старият юрист.

— Ако най-голямата опасност грози него, такова едно решение ми се струва напълно правилно — съгласи се Лоранс.

— Ние тепърва ще преценим всичко, тепърва ще издирим всички шансове за спасение — каза господин Дьо Гранвил. — И ако това ни се удаде, то ще бъде само благодарение на обстоятелството, че господин Д'Отсер е наредил на Мишю да замени един от стълбовете на оградата покрай долния път и че в гората е бил забелязан вълк, тъй като в углавния съд всичко зависи от споровете, а спорове ще се поведат по дребни наглед неща, които, както ще видите, ще станат огромни.

Лоранс изпадна в състояние на дълбока душевна депресия, което всякога обхваща активните и мислещи хора, когато се убедят в безполезността на някои свои действия и мисли. Сега ставаше дума вече не за събаряне на човек или правителство с помощта на предани хора, фанатични съмишленици, обгърнати в булото на тайната: сега цялото общество се беше въоръжило срещу нея и нейните братовчеди. Не може сама да превземе затвора с пристъп, не може да се освободят пленници, които са обкръжени от зле настроени хора и се намират под зоркото око на полицията, особено бдителна заради мнимата дързост на затворниците. Ето защо, когато младият защитник, изплашен от дълбокото униение на благородната и смела девойка, лицето на която говореше за пълно духовно вцепенение, се опита да я ободри, тя му отвърна:

— Аз мълча, страдам и чакам.

Нейният глас, жестът и видът ѝ придадоха величие на тези думи, на които не достигаше само по-широка арена, за да се прославят във

вековете. Малко по-късно старецът Д'Отсер казваше на маркиз Дьо Шаржбьоф:

— Аз ли не направих всичко за моите злочести синове! Нали вече бях спестил около осем хиляди ливри държавна рента... Ако бяха се съгласили да служат, щяха да достигнат високи чинове и можеха да се оженят изгодно. А сега всички мои планове пропадат.

— Как можете да мислите за техните материални интереси, когато се касае за честта и живота им — възмути се жена му.

— Господин Д'Отсер мисли за всичко — забеляза маркизът.

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

МАРТ РАЗКРИТА

Докато обитателите на Сен Син изчакаха разглеждането на делото в углавния съд и напразно молеха за свиждане със затворниците, в замъка, в дълбока тайна, ставаше събитие с огромно значение. Март се беше върнала в Сен Син веднага след разпита ѝ от експертите по обвинението; нейните показания бяха толкова незначителни, че общественият обвинител не я повика в съда. Като всички крайно чувствителни хора, бедната жена се намираше в такова потиснато състояние, което извикваше жалост, и по цял ден седеше в салона с госпожица Гуже. За нея, както впрочем и за свещеника, а и за всеки, комуто не бе известно как бяха прекарали този съдбоносен ден обвиняемите, тяхната невинност изглеждаше съмнителна. Понякога Март си мислеше, че Мишю, господарите му и Лоранс са извършили нещо със сенатора, за да му отмъстят. Нещастната жена знаеше колко предан бе Мишю на своите господари и че от всички обвиняеми именно него грозеше най-голямата опасност както по силата на предшестващите събития, така и вследствие на ролята, която несъмнено бе изиграл при нападението. Абатът Гуже, неговата сестра и Март се губеха в догадки; но те така много размишляваха за това, че в края на краищата бяха готови да се вкопчат в кое да е необосновано предположение. Състоянието на абсолютно съмнение, обявено от Декарт, е невъзможно за човешкия ум, както празното пространство за природата и умствената работа, която би довела до такова състояние, би представлявала, подобно на действието на пневматичната помпа, необичайно и уродливо явление. До каквито и въпроси да се докосваме, ние всякога вярваме в нещо. Но Март толкова се боеше, че обвиняемите действително са виновни, че страхът бе равносилен на вяра, и това умонастроение се оказа за нея фатално. Пет дни след арестуването на младите дворяни, в десет часа вечерта, когато вече си беше легнала да спи, нейната майка, дошла дотук пеша от фермата, я извика на двора.

— Там те чака някакъв работник от Троа; казва, че го изпраща Мишю. Той е на долния път — каза тя на дъщеря си.

Те заедно се отправиха натам по най-краткия път, през отвора. В нощната тъмнина, пък и в падина, Март само смътно различи човешкия силует, очертал се на фона на мрака.

— Кажете нещо, госпожо, за да се убедя, че действително сте госпожа Мишю — каза непознатият с доста развълнуван глас.

Разбира се, аз съм — отвърна Март. — А какво искате от мен?

— Добре — каза непознатият. — Подайте ми тогава ръката си, не се бойте от мен. Аз дойдох — продължи той, като се наведе към ухото ѝ — по поръка на Мишю, за да ви предам бележка от него. Надзирател съм в затвора и ако моите началници разберат, че ме няма, всички ще отидем по дяволите. Доверете се на мене. На времето вашият почтен баща ми помогна да получа тази длъжност, затова и Мишю се обърна към мен. Той мушна в ръката на Март бележката и без да дочака отговор, изчезна към гората. Март потръпна при мисълта, че сега вероятно ще узнае тайната на цялата история. Тя забърза с майка си към фермата, затвори се в стаята си и прочете следното:

Скъпа моя Март, можеш да се довериш на човека, който ще ти предаде настоящето. Той не знае ни да чете, ни да пише и е един от най-солидните републиканци, участници в заговора на Бабьоф. Твоят баща е ползувал неговите услуги и той смята сенатора за предател. Знай, скъпа моя Март, че ние скрихме сенатора в същото скривалище, дето по-рано се криеха нашите господари. Храна този негодяй има само за около пет дни, а тъй като за нас е важно той да остане жив, отнеси му веднага след прочитане на бележката храна за още пет дни. Гората, както знаеш, още я претърсват; затова вземи всички предпазни мерки, както правехме ние, когато ходехме при нашите млади господари. С Мален не разменяй нито дума, въобще с него не разговаряй, а си сложи една от нашите маски — те са на стълбата, която води към скривалището. Ако ти е скъп нашият живот, запази в най-дълбока тайна това, което ти доверявам. Нито дума на госпожица Дьо Сен

Син, че тя може да се изплаши. Не се безпокой за мене. Ние сме уверени в благополучния изход на делото. Когато дойде време, Мален ще ни спаси. И накрая, не забравяй да изгориш тази бележка веднага след като я прочетеш, защото, ако само един ред от нея попадне в нечий ръце, може да ми снемат главата.

Целувам те много пъти!

Мишю

За съществуването на подземното, скрито под хълма посред гората, знаеха само Март, нейният син, Мишю, четиримата дворяни и Лоранс; така поне мислеше Март, тъй като за своята среща с Пейрад и Корантен нейният мъж не беше й казал. Следователно писмото можеше да бъде написано само от него, а и почеркът, и подписът, както се стори на Март, бяха негови. Разбира се, ако тя незабавно бе известила за писмото господарката си и нейните двама съветници, убедени в невинността на обвиняемите, това би дало на проникателния юрист някакви данни относно коварните планове, в чиито мрежи бяха попаднали доверениците му. Но Март, поддала се всецяло, като болшинството от жените, на първото впечатление и повярвала на мнимата убедителност на доводите, приведени в писмото, веднага го хвърли в огъня. Ала под влияние на някаква странна интуиция тя за всеки случай изтегли от огъня още недоизгорелия край на писмото с първите пет реда, които сами по себе си не можеха да zlepоставят никого и заши късчето хартия в подгъва на полата си. Разтревожена от мисълта, че затворникът вече цяла сутрин гладува, тя реши да му отнесе още същата нощ вино, хляб и месо. И любопитството, и човеколюбието еднакво я принуждаваха да не отлага това свое задължение за следващия ден. Накладе печката и с помощта на майка си изпече пастет от заек и патица, сладка торта с ориз, две пилета, взе от мазето три бутилки вино и сама омеси две пити. Като сложи всичко в кошницата, тя тръгна в два и половина часа сутринта към гората, вземайки със себе си Куро, който при подобни походи обикновено служеше за разузнавач с поразителния си нюх: той подушваше чуждия човек на огромно разстояние, връщаше се към господарката си и

тихичко ръмжеше, като ту поглеждаше към нея, ту обръщаше глава настрана, отгдето идеше опасността.

Малко след три часа сутринта Март стигна до блатото, дето остави Куро като страж. За половин час тя успя да разчисти входа и накрая се приближи с фенера си към подземието; лицето ѝ бе покрито с маска, която тя наистина намери на едно от стъпалата. Похищението на сенатора, изглежда, бе отдавна замислено. В горната част на желязната врата на подземието имаше някаква набързо пробита квадратна дупка, широка около една стъпка, която Март не беше виждала преди; но за да не би Мален, подпомаган от времето и търпението, с каквито разполагат всички затворници, да приповдигне болта, който затваря вратата, болтът бе поставен на висящ катинар.

Сенаторът стана от сламеното си легло и при вида на човешката фигура с маска тежко въздъхна, тъй като разбра, че това още не е освобождение. При слабата светлина на фенера той се вгледа в Март и я позна по дрехите, по фигурата и по движенията ѝ; когато тя му подаде през дупката сладкиша, той го изпусна, за да я улови за ръцете, и с невероятна бързина се опита да изтръгне от пръста ѝ двата пръстена — венчалния и друг, подарен от госпожица Дьо Сен Син.

— Не отричайте, че сте вие, любезна госпожо Мишю — каза той.

Но Март веднага сви ръка в юмрук и силно го блъсна в гърдите. После, без да пророни дума, отрязва дебел клон и като окачи на единия му край останалата храна, предаде я на сенатора.

— Какво искате от мен? — запита той.

Март изтича назад, без да отговори.

На връщане, към пет часа, когато вече беше прекосила гората, Куро я предупреди, че наблизо има човек. Тя се върна назад и се отправи към ловджийската къщица, където беше живяла така дълго; но едва стигнала до алеята, жената отдалеч бе забелязана от гондрьовилския пъдар и реши да продължи право към него.

— Много сте ранобудна, госпожо Мишю! — каза ѝ той, като се приближи.

— Ние сме толкова затруднени, че аз трябва да върша всичко сама — отвърна тя. — Сега отивам в Белаш за семена.

— А нямате ли си в Сен Син семена? — запита той.

Март не отговори. Тя продължи нататък, а когато дойде във фермата, помоли Бовизаж да ѝ даде разни семена за посев и добави, че

господин Д'Отсер я посъветвал да си вземе семена от арендатора, за да разнообрази видовете. Когато си отиде, във фермата се появи гондрьовилският пъдар; той на всяка цена искаше да разбере защо бе дошла Март. След шест дни Март, станала по-предпазлива, тръгна с кошницата си към полунощ, за да не бъде изненадана от полицаите, които очевидно наблюдаваха гората. След като отнесе за трети път храна на сенатора, Март с ужас чу протокола за разпита на обвиняемите, който абатът прочете: разискванията по делото бяха започнали. Тя отведе абата настрана и като го накара да се закълне, че ще запази думите ѝ в тайна, както това става при изповед, показа му оцелялото късче от Мишювото писмо и предаде неговото съдържание, а така също разкри на абата секрета на подземие, където бе затворен сенаторът. Свещеникът я запитва дали има други писма от мъжа си, за да сравни почерците. Март изтича до фермата и намери призовка, с която я приканваха да се яви в съда в качеството си на свидетелка. Завърнала се в замък, тя научи, че абат Гуже и неговата сестра също са призовани в съда по искане на обвиняемите. Ето защо се наложи и тримата да отпътуват за Троа незабавно. Така всички действащи лица на тази драма, та дори и тези, които до известна степен бяха само нейни неми свидетели, се оказаха на сцената, където тогава се решаваше съдбата на две семейства.

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

РАЗИСКВАНИЯТА

Във Франция ще се намерят твърде малко места, където правосъдието да се извършва при оная тържествена обстановка, която всякога би трябвало да го съпътствува. Та нали след религията и монархията правосъдието е най-важната пружина на обществения живот? Но ето, оказва се, че у най-тщеславната от всички съществуващи днес нации и най-склонната към театрална пищност по отношение на сгради и паметници навсякъде, дори в Париж, съдебните помещения са дотолкова мизерни, с лошо разпределение и лишени от представителност, че само отслабват действието на тази могъща сила. Вътрешното устройство на съдилищата е еднакво почти във всички градове: в дъното на дълга зала върху някакъв подиум се мъдри маса, покрита със зелено сукно; извехтели столове, наредени зад масата, са предназначени за съдиите. Отляво — място за обществения обвинител, а редом с него, до стената — дълга редица от столове за експертите. Отсреща друг подиум със скамейка за обвиняемите и за конвоя. Мястото на писаря е под подиума, до масата за веществените доказателства. До учредяването на имперския съд правителственият комисар и председателят на съдебните заседатели седяха на отделни столове, единият вдясно, другият вляво от съдийската маса. По неголямото свободно пространство пред съдийската маса, предназначено за свидетелите, обикновено сноват двама съдебни пристави. Защитниците се намират по-долу, пред трибуната за подсъдимите. От двете трибуни, по протежение на цялата зала, се простират дървени перила, образувайки бариера, зад която са разположени скамейки за разпитаните свидетели и за привилегирована публика. Накрая, срещу съдиите, над входната врата, е галерията за длъжностни лица и за високопоставени дами; тези места се раздават от председателя на съда, който издава всички разпоредби. Обикновената публика слуша делото правостояща между входната врата и парапета. Обичайният вид на френските съдилища и на сегашните съдебни заседания беше присъщ и на криминалния съд в Троа.

В април 1806 година никой от четиримата съдии и председателят, съставляващи съда, общественият обвинител, председателят на заседателите, правителственият комисар, приставите и защитниците — с една дума, никой, освен жандармите, не носеше формени мундири и нямаше каквито и да било знакови отличия, които макар и малко да съживят еднообразието на обкръжаващата обстановка и неугледността на хората. Разпятieto липсваше в залата и следователно не можеше да въодушевява с примера си ни съдии, ни подсъдими. Всичко бе тъжно и съвсем обикновено. Тържествеността на обстановката, толкова необходима за обществените интереси, би послужила може би като утешение и за престъпниците. Напливът на публиката бе огромен, както всякога е било и ще бъде при подобни процеси, докато не се променят нравите, докато Франция не осъзнае, че присъствието на публика в залата на, съда съвсем не означава гласност на делото, а гласността на разискванията представлява от само себе си толкова тежко изпитание, че ако законодателят само подозираше това, никога не би го въвел.

Нравите често са по-жестоки от законите. Нравите, това са хората, докато законът е общественият разум. Нравите, които често са неразумни, вземат връх над закона...

Около сградата на съда се насъбра огромна тълпа; както при всички нашумели дела, председателят трябваше да се разпорежи да поставят пред входа войници. Публиката зад парапета беше толкова многобройна, че човек действително можеше да се задуши. Господин Дьо Гранвил, защитник на Мишю, Борден, защитаващ господата Дьо Симьоз, и някакъв адвокат от Троа, взел под защитата си младите Д'Отсер и Готар, най-малко компрометираните от шестимата подсъдими, бяха на местата си още от началото на заседанията и по лицата им се четеше увереност в успеха. Както лекарят не издава опасенията си пред болния, така и адвокатът се показва пред клиента си, преизпълнен от надежди. Това е един от редките случаи, при които лъжата се превръща в добродетел.

Въведоха подсъдимите и когато публиката видя четиримата млади хора, леко побледнели от дваисетдневния затвор и тревоги, в залата се понесе доброжелателен шепот. Поразителната прилика на близнаците привлече всеобщото внимание. Може би у всекиго от присъстващите се появи надеждата, че природата, така или иначе,

ще окаже особено покровителство над това толкова необикновено дело, и на всекиго се искаше да поправи коварството на съдбата към двамата близнаци; те се държаха просто, с достойнство, в тях не се чувствуваше и сянка от срам, а в същото време нямаше и нищо предизвикателно, което трогна много жени. Четиримата дворяни и Готар се представиха в същите дрехи, с които бяха в деня на ареста; затова пък Мишю, чиито дрехи бяха прибавени към веществените доказателства, се бе облякъл в най-хубавия си костюм — син сюртук, кафява бархетна жилетка а ла Робеспьер и бяла вратовръзка. Клетият и тук плати данък на непривлекателната си външност. Когато хвърли към насъбралите се мрачния поглед на жълтите си проницателни и остри очи, всички неволно потрепераха и му отвърнаха с ропот, в който се чувствуваше ужас и отвращение. В това, че той седеше на подсъдимата скамейка, дето неговият тъст бе поставял толкова жертви, хората виждаха Божия пръст. Този човек, наистина велик, погледна господарите си със сдържана иронична усмивка. Той сякаш казваше: „Аз ви преча!“ Петимата подсъдими размениха със защитниците си сърдечни поздрави. Готар постарому се преструваше на глупак.

След отвода на съдебните заседатели, поискан от умно обоснованата защита по съвет на маркиз Дьо Шаржбьоф, който мъжествено зае място редом с Борден и Дьо Гранвил, съставът на заседателите бе утвърден и прочетоха обвинителния акт; после отделиха подсъдимите, за да се пристъпи към разпита им. Всички те дадоха учудващо единодушни показания. След сутрешната разходка из гората, към един часа, се върнали в Сен Син да обядват; към три часа отново отишли в гората и прекарвали там до пет и половина. Такава беше общата основа на показанията на всички обвиняеми: отклоненията в подробностите зависеха само от особеното положение на всеки от тях. Когато председателят помоли господата Дьо Симьоз да обяснят защо така рано са тръгнали на разходка, двамата отговориха, че още с възвръщането си в родината обмисляли как да купят отново Гондрьовил и че възнамерявайки да влязат в преговори с Мален, пристигнал в замъка вечерта, се отправили заедно с братовчедката си и Мишю да огледат гората и да решат колко да предложат за имението. В това време господата Д'Отсер, госпожица Дьо Сен Син и Готар преследвали вълка, забелязан в гората от селяните. Ако председателят на експертите изследва отпечатъците от копита в гората така щателно,

както в гондрьовилския парк, той лесно би се убедил, че са яздили по много отдалечени от замъка места.

Отговорите на господата Д'Отсер потвърдиха показанията на двамата Дьо Симьоз и напълно съответствуваха на собствените им показания при предварителното следствие. Необходимостта да се оправдае някак разходката в гората наведе всеки от обвиняемите на мисълта да я обясни с ловуване. Няколко дни преди това селяните действително бяха забелязали вълк в гората и всеки се възползува от този предлог.

Но общественият обвинител забеляза противоречия между предварителните показания на господата Д'Отсер, които заявиха, че отишли на лов всички заедно, и сегашните, съгласно които ловували само господата Д'Отсер и Лоранс, а братята Дьо Симьоз в това време се занимавали с оглеждане на гората.

Господин Дьо Гранвил забеляза, че тъй като престъплението е извършено между два и пет и половина часа следобед, показанията на подсъдимите за утрото, прекарано в гората, трябва да бъдат приети с доверие.

Обвинителят възрази, че обвиняемите са заинтересувани да се скрият взетите от тях подготвителни мерки за похищението на сенатора.

Сръчността на защитниците стана тогава напълно очевидна. Съдии, експерти и присъстващи разбраха, че победа ще извоюва едната или другата страна само след разпален бой. Борден и господин Дьо Гранвил, както изглеждаше, бяха предвидили всичко. Този, който няма вина, трябва да даде ясен и убедителен отчет за своите постъпки. Следователно задачата на защитата е на неправдоподобната версия на обвинението да противопостави друга — правдоподобна. За адвоката, смятащ своя довереник за невинен, обвинението се явява измислица. Публичният разпит на четиримата дворяни даваше възможност за пълно и удовлетворително обяснение на техните действия. Дотук всичко вървеше добре. Но разпитът на Мишю мина не така гладко и тук именно започна сражението. Сега стана ясно защо господин Дьо Гранвил беше предпочел да защитава слугата, а не господарите.

Мишю потвърди, че наистина бе заплашвал Марион, но че тези заплахи не били съпроводени с никакво насилие. Колкото до засадата, устроена уж за нападение над Мален, Мишю заяви, че се разхождал

съвсем сам в парка; напълно възможно е сенаторът и господин Гревен да са се изплашили, като са видели цевта на пушката му, и да са го заподозрели в лоши намерения, когато той се е държал напълно безобидно. Той обърна вниманието на съда, че на човек, непривикнал с лова, може да му се стори в тъмнината, че оръжието е насочено срещу него, когато то в действителност спокойно виси на рамото. В желанието си да обясни защо в момента на ареста дрехите му бяха изцапани, Мишю каза, че на връщане към дома бил паднал близо до отвора в стената.

— Когато започнах да се изкачвам на пътя, беше вече тъмно — каза той — и се изподрах по нападалите камъни.

А що се отнася до гипса, който му донесъл Готар, Мишю заяви, както бе сторил и на всички предварителни разпити, че му бил нужен, за да укрепи един от стълбовете на оградата по протежение на долния път.

Общественият обвинител и председателят му предложиха да обясни по какъв начин е могъл едновременно да бъде и при отвора до замъка, и да изправя стълб на горния край на пътя, особено като се вземе под внимание, че съдията, жандармите и пъдарят според думите им са го чули да идва отдолу. Мишю отвърна, че господин Д'Отсер му направил забележка, че не бил свършил дотогава тази дребна работа, на която придавал обаче голямо значение, тъй като се боял да не би заради този път да има неприятности с общината; ето защо веднага побързал да доложи на господин Д'Отсер, че нареждането му е изпълнено.

Господин Д'Отсер наистина бе наредил да поставят ограда на горния край на ниския път, за да не го вземе общината. Виждайки какво значение се отдава на състоянието на неговите дрехи и на наличието на гипса, което не можеше да отрича, Мишю бе измислил тази уловка.

Ако в съдебните дела истината често прилича на измислица, то и измислицата нерядко прилича на истина. И защитникът, и обвинителят отдадоха на това обстоятелство огромно значение — благодарение усилията на защитника и подозрението на обвинителя, че тук нещо се е кроило, то се оказа решаващо.

Пред съда Готар, несъмнено по внушение на господин Дьо Гранвил, потвърди, че Мишю му наредил да донесе няколко торби с

гипс, защото дотогава момчето започваше да плаче всякога, когато го подлагаха на разпит.

— Защо нито вие, нито Готар веднага не поведохте съдията и пъдарят към тази ограда? — запита общественият обвинител.

— Аз съвсем не съм мислил, че могат да ни заподозрат в такова тежко престъпление — отвърна Мишю.

После изведоха всички подсъдими с изключение на Готар. Когато Готар остана сам, председателят му припомни, че в негов интерес е да говори само истината и му даде да разбере, че неговото мнимо слабоумие е вече преминало и че никой от заседателите не го смята за глупак. Ако не отговаря на въпросите на съда, може да си навлече тежко наказание, а признае ли истината, цялата истина, делото срещу него вероятно ще бъде прекратено. Готар заплака и след минутно колебание призна, че Мишю помолил да му донесе няколко торби гипс, но че всеки път Мишю сам го посрещал близо до фермата. Попитаха го колко торби бе занесъл.

— Три — отвърна Готар.

Тук между Готар и Мишю възникна спор — влиза ли в това число торбата, която Готар носил в момента на неговото арестуване и били ли са всичко на всичко три, или това е била четвъртата. Спорът завърши в полза на Мишю. Заседателите изразиха мнение, че торбите са били две, но те, по всичко изглеждаше, че и по-рано са били убедени в това; Борден и господин Дьо Гранвил се постараха така да ги объркат с този гипс и така да ги изморят, че те престанаха да взимат под внимание каквото и да било.

Господин Дьо Гранвил поиска да се направи оглед на оградата от заседателите.

— Председателят на съдебните заседатели — каза защитникът — посети мястото, дето е работил Мишю, не толкова за да направи строга експертиза, колкото за да уличи обвиняемия в някаква уловка; но според нашите схващания той не изпълни своето задължение и ние трябва да се възползуваме от това опущение.

Съдът посочи експерти, които да установят наистина ли е бил зациментиран неотдавна един от стълбовете на оградата.

Но общественият обвинител искаше да вземе връх по този въпрос, преди още да бъде направена експертизата.

— И така — обърна се той към Мишю, — за да укрепите стълба, и при това без чужда помощ, вие избрахте времето от пет и половина до шест и половина часа, когато вече се смрачава?

— Господин Д'Отсер ме смъмри за това!

— Но — продължи общественият обвинител, — ако допуснем, че гипсът е бил предназначен за този стълб, значи, вие сте ползували мистрия и някакъв съд. А ако сте побързали да доложите на господин Д'Отсер, че сте изпълнили нареждането му, как ще обясните, че Готар ви е донесъл още една торба гипс? Вашият път минава покрай фермата ви — следователно вие би трябвало да оставите там инструментите и да предупредите Готар, че не се нуждаете от повече гипс.

След тези замайващи доводи в залата настъпи зловещо мълчание.

— Признайте, че не сте окопавали стълб — настоя обвинителят.

— Да не би да мислите, че съм закопал сенатора? — възрази Мишю с язвителна ирония.

Тук господин Дьо Гранвил поиска от обвинителя да обясни какво именно има предвид. Мишю се обвиняваше в похищение и задържане на сенатора, а не в убийство. Това искане на защитника имаше извънредно значение. Брюмерският кодекс от година IV запрещава на обществения обвинител да внася в разискванията каквито и да било нови точки по обвинението; той е длъжен да се придържа строго към обвинителния акт, в противен случай присъдата може да бъде касирана.

Общественият обвинител отвърна, че Мишю, главният виновник в покушението, вземайки в интерес на господарите си всичката отговорност върху себе си, може да е зазидал входа на все още неразкритото скривалище, дето загива сенаторът.

Притиснат от обвинителя, измъчен от кръстосания разпит с Готар, уличен в противоречия със собствените си показания, Мишю удари с юмрук по дървения парапет, отделящ подсъдимите от публиката и заяви:

— Аз по никакъв начин не съм участвувал в похищението на сенатора; ще ми се да вярвам, че врагове на Мален чисто и просто го държат някъде затворен и ако той се появи, вие ще се убедите, че гипсът тук съвсем не е бил потребен.

— Отлично — възкликна адвокатът, като се обърна към обществения обвинител, — вие сторихте за защитата на моя клиент повече, отколкото аз, вие казахте всичко, което аз можех да кажа в негова полза.

При този смел довод, смаял заседателите и даващ преимущество на защитата, първото заседание беше закрито. И местните адвокати, и Борден горещо поздравиха младия защитник. Общественият обвинител, обезпокоен от последната декларация на адвоката, се страхуваше да не е попаднал в клопка. А той действително попадна в клопка, много ловко скроена от защитниците, при което Готар великолепно изигра своята роля.

Градските шегобийци казваха, че сега цялото дело е загипсирано, че прокурорът е загубил позиции, а господата Симьоз са станали чисти и бели като гипс. Във Франция се шегуват с всичко: шегата властвува тук като царица: шегуват се на ешафода, при Березина, на барикадите, а сигурно ще се намерят и французи, които ще се шегуват и пред Страшния съд.

На другия ден бяха повикани свидетелите на обвинението; госпожа Марион, госпожа Гревен, самият Гревен, камериерът на сенатора и Виолет, показанията на когото човек лесно може да си представи на основата на предшестващите събития. Всички свидетели с големи или малки уговорки познаха четиримата благородници и с пълна увереност — Мишю. Бовизаж повтори думите, подхвърлени от Робер д'Отсер. Селянинът, дошъл да купи телето, припомни онова, което бе казала госпожица Дьо Сен Син. Експертите потвърдиха своя извод относно пълното сходство между отпечатъците от копитата на конете, принадлежащи на четиримата дворяни, и следите на пясъка; обвинението ги намери за свършено еднакви. Този въпрос, разбира се, бе предмет на ожесточена схватка между господин Дьо Гранвил и обществения обвинител. Защитникът настоя да призоват сенсинския подковач и в хода на пренията установи, че точно такива подкови били продадени няколко дни преди похищението от него на някакви неизвестни хора. Впрочем подковачът добави, че такива подкови бил ковал не само на сенсинските, но и на много други коне в окръга. И още нещо — конят, на който обикновено яздеше Мишю, бе подкован в Троа и отпечатък на неговата подкова не се намери сред ония, които бяха открити в парка.

— Двойникът на подсъдимия Мишю не е знаел това обстоятелство — каза господин Дьо Гранвил, като погледна експертите, — а обвинението не можа да установи, че моят довереник е използвал един от сенсинските коне.

Защитникът унищожи и показанията на Виолет относно сходството на конете, тъй като ги бе видял отдалеко и при това отзад. Въпреки героичните усилия на защитника множество улики потвърждаваха виновността на Мишю. Обвинител, публика, съд, експерти, всички разбираха, както и защитата бе предвидила, че виновността на слугите влече след себе си и признаване виновността на господарите. Борден добре бе предугадал къде именно ще се появи възелът на процеса и затова бе предоставил на господин Дьо Гранвил защитата на Мишю, но с това вече защитата издаваше своите тайни. Ето защо всичко, което се отнасяше до бившия гондрьовилски управител, придобиваше животрептящ интерес. Впрочем Мишю се държа великолепно. В развихрилите се прения той показва цялата проникателност, с която го бе надарила природата; и наблюдавайки го, публиката не можеше да не признае неговото превъзходство; но странно нещо, това още повече подсили в нея увереността, че именно той бе извършил престъплението. Свидетелите на защитата, на които и експерти, и закон придават по-малко значение, отколкото на свидетелите на обвинението, сякаш изпълняваха само свой дълг и бяха изслушани само за успокоение на съвестта. Преди всичко Март и съпрузите Д'Отсер не положиха клетва; Катрин и Дюрийо в качеството си на слуги на обвиняемите също дадоха показания без клетва. Господин Д'Отсер потвърди, че действително е наредил на Мишю да закрепил падналия стълб. След това бе прочетено заключението на експертите, потвърждаващо показанието на стария дворянин. Но експертите надхитриха и председателя на съвета на съдебните заседатели по обвинението, заявявайки, че няма възможност да установят кога именно е била извършена работата: оттогава можело да има и няколко месеца, и двайсетина дни.

Появяването на госпожица Дьо Сен Син предизвика жив интерес, но следва да се каже, че като видя братовчедите си на подсъдимата скамейка след двайсет и три дневна раздяла, тя се смути дотолкова, че сама изглеждаше виновна. Почувствува непреодолимо желание да бъде редом с близнаците и трябваше, както по-късно бе

признала, да събере всичките си сили, за да овладее гнева, който я тласкаше да убие обществения обвинител само за да стане в очите на света престъпница като тях.

Тя чистосърдечно разказа как, връщайки се от Сен Син, забелязала дим в парка и как дълго време мислела, че димът е от изгорени бурени.

— Но — продължи тя — после си припомних едно обстоятелство, което предлагам и на вниманието на съда. Намерих между шнуровите на моята амазонка и в плисенцата на якичката ми остатъци от изгорели хартии, разнесени от вятъра.

— А димът беше ли гъст? — запита Борден.

— Да — отвърна госпожица Дьо Сен Син, — аз си помислих, че наблизо има пожар.

— Това може да измени напълно хода на делото — каза Борден. — Моля съда незабавно да обследва мястото, където е станал пожарът.

Председателят се разпореда да се извърши съответното обследване.

По искане на защитата Гревен бе отново призован и разпитан относно този факт; той заяви, че не знае нищо. Ала тук Борден и Гревен си размениха погледи и всеки от тях разбра противника.

„Ето къде е разковничето“ — си каза старият юрист.

„Надушиха ни“ — помисли си нотариусът.

Но и двамата хитреци решиха, че обследването е безполезно. Борден не се и съмняваше, че нотариусът ще бъде ням като риба, а нотариусът в душата си се радваше, че бе унищожил и най-малките следи от пожара. За да се изясни въпросът — второстепенен в разискванията и изглеждащ детински, но решаващ в очите на историята, която е длъжна да оправдае младите хора, — бяха назначени експерти и сред тях се озова Пигу; те огледаха парка и съобщиха, че никъде не открили следи от пожар. Борден настоя да се призоват още двама работници и те признаха, че по нареждане на стражата преорали част от ливадата, дето изгоряла тревата; но по пепелта било трудно да се каже какво именно е горяло. Отново повиканият страж по настояване на защитниците заяви, че когато минавал през замъка на път за Арси, накъдето се отправил, за да погледа карнавала, сенаторът му заповядал да разоре този участък от ливадата, която забелязал още сутринта, по време на разходката си.

— А какво беше горяло там — бурени или хартия?

— Нищо не мога да ви кажа, никакви остатъци от хартия не съм виждал — отвърна стражът.

— Но — възразиха защитниците, — ако бяха горили бурени, някой би трябвало да ги събере на едно място и тогава да ги запали.

Показанията на сенсинския свещеник и госпожица Гуже направиха благоприятно впечатление. След вечерня отишли да се поразходят по пътя в гората и видели младите хора и Мишю, които излезли на коне от вратата на замъка и също се отправили към гората. Духовният сан и нравствените качества на абат Гуже придаваха тежест на думите му.

Речта на обществения обвинител, убеден, че ще извоюва присъда, с нищо не се отличавахе от всички речи от този род. Обвиняемите били непримирими врагове на Франция, на нейните институти и закони. Те жадували за безредици. Макар и участници в заговора срещу живота на императора и служили в армията на Конде, великодушният монарх ги зачеркнал от списъка на емигрантите. И ето ви благодарност за милосърдието! С други думи, бяха произнесени всички ония надуты фрази, които са повтаряли и поддръжниците на Бурбоните в борбата си против бонапартистите и които се повтарят днес срещу републиканци и легитимисти в името на младото поколение. Тези общи фрази още можеха да имат някакъв смисъл при твърдо правителство, но те ще изглеждат, меко казано, смешни в устата на представителя на съдебната власт, когато историята установи, че в най-различни епохи се е говорило едно и също. Тук можем да си послужим с думите, казани по повод на много по-отдавнашни народни вълнения: „Фирмата е променена, но виното си е същото.“ Общественият обвинител, станал впрочем един от най-изтъкнатите прокурори на Империята, свърза престъплението с намерението на завърналите се емигранти да си възвърнат отнетите им имения. Той твърде ловко извика у присъстващите опасения за живота на сенатора. После не без талант събра в едно всички улики, полуулики и предположения с надеждата, че неговото усърдие ще бъде съответно възнаградено, и спокойно седна на мястото си, очаквайки атаките на защитниците.

Господин Дьо Гранвил никога повече не се яви на криминален процес, но това единствено негово появяване му създаде име. Първо,

той защити своя клиент с вдъхновено красноречие, от което се възхищаваме днес у Берие. Второ, той бе искрено убеден в невинността на подсъдимите, а убедеността е най-могъщият лост на красноречието. Ето главните точки на неговата защитна реч, публикувана изцяло във вестниците от онова време: преди всичко той представи живота на Мишю в неговата истинска светлина. Това бе прекрасна повед, в която прозвучаха най-благородни чувства и те намериха отклик у мнозина от присъстващите. Слушайки изразителния глас на този човек, красноречиво пледиращ за неговото оправдание, Мишю не бе в състояние да се овладее — сълзите бликнаха от жълтите му очи и потекоха по страшното му лице. Той изглеждаше тогава такъв, какъвто бе в действителност: човек хитър и простодушен като дете и заедно с това човек, в живота на когото съществуваше само една цел. Неговата същност внезапно бе разкрита, особено чрез сълзите, които произведоха върху съдебните заседатели силно впечатление. Изкусният защитник долови този порив на съчувствие и се възползува от него, за да пристъпи към разискване на уликите.

— Къде са веществените доказателства? Къде е сенаторът? Вие ни обвинявате, че сме го похитили и дори зазидали с камъни и гипс! Но в такъв случай ние единствени знаем къде е той и тъй като ни държите в затвор от два̀сет и три дни насам, сенаторът е умрял от глад. Ние сме убийци и вие не предявявате обвинение в убийство. Ако сенаторът е жив, ние имаме съучастници; а ако имаме съучастници и сенаторът е жив, то нима те не биха го освободили? Щом не се осъществиха намеренията, които ни приписвате, защо ще усложняваме безполезно нашето положение? Бихме могли с разкаянието си да заслужим опрощение на неуспелия ни опит за мъст и при все това ще продължаваме да задържаме в плен човек, от когото нищо не може да получим? Не е ли това абсурд? Приберете си вашия гипс, той нищо не ви помогна — каза господин Дьо Гранвил на обществения обвинител, — или ние сме слабоумни престъпници, в което сами не вярвате, или сме невинни жертви на една̀кво необясними и за вас, и за нас обстоятелства. Вие по-скоро би тря̀бвало да объ̀рнете внимание на она̀я маса документи, изгорели у сенатора и свидетелстващи за къде-къде по-важни интереси от нашите и които в последна сметка ще ви помогнат да си изясните неговото похищение.

Защитникът разви тази хипотеза с поразително изкуство. Той подчерта високите нравствени качества на свидетелите на защитата, хора, дълбоко религиозни, вярващи в бъдещия живот, във вечните мъки. Тук той изказа наистина възвишени мисли и дълбоко развълнува присъстващите.

— Как така — каза той — тези обвиняеми продължават да обядват спокойно, когато научават от братовчедка си за похищението на сенатора! И не разбират какво се иска от тях, когато жандармският офицер им подсказва по какъв начин да сложат край на всичко...

Тук той намекна за тайнствеността на този процес, чийто ключ се намира в ръцете на Времето, а то несъмнено ще изясни несправедливото обвинение. Застанал на тази основа, адвокатът направи ловък и смел ход, като постави себе си на мястото на едного от заседателите; той проведе свой въображаем разговор с колегите си и описа страданията си на човек, произнесъл жестока присъда, която впоследствие се оказва съдебна грешка; описа също така, и то много живо, неговите угризения на съвестта, а после се върна към ония съмнения, които би породила в душата му речта на защитника, и подчерта тия съмнения с такава убедителност, че съдебните заседатели до един бяха обхванати от мъчителна тревога.

Съдебните заседатели тогава още не бяха сити на подобни речи, всичко още имаше за тях очарованието на новото и ги хвърли в страшен смут. След пламенната реч на господин Дьо Гранвил съдебните заседатели трябваше да изслушат умния и изкусен Борден, който доразви доводите на младия адвокат, подчерта всички тъмни страни на делото и го представи като неясно и загадъчно. Той се постара да порази ума и разсъдък, докато господин Дьо Гранвил се бе позовал на сърцето и въображението. С други думи, той съумя да обърка съдебните заседатели с такива убедителни доводи, че цялото сложно построение на обществения обвинител се разби на парчета. Това бе дотолкова очевидно, че адвокатът на господата Д'Отсер и Готар се предостави на благоразумието на съдебните заседатели, смятайки, че по отношение неговите довереници обвинението е отпаднало. Обвинителят настоя да отложи репликата си за следващия ден.

Напразно Борден, който разбираше, че ако съдебните заседатели започнат съвещание веднага след защитната реч, ще оправдаят

подсъдимите и основавайки се на закона и на съществуването на делото, се противопостави неговите в нищо непровинени довереници да прекарат още една цяла нощ в тревога, той не постигна нищо и съдът се оттегли на съвещание.

— Струва ми се, че трябва да зачитаме обществените интереси не по-малко от интересите на подсъдимите — заяви председателят. — Съдът би допуснал явна несправедливост, ако отхвърли подобна молба на защитата, следователно той е длъжен да удовлетвори и молбата на обвинението.

— Никога не знаеш къде ще спечелиш и къде ще загубиш — каза Борден, като се обърна към своите довереници. — Днес могат да ви оправдаят, утре — да ви осъдят.

— Във всеки случай — забеляза по-големият от Симьозови — ние можем само да се възхищаваме от вас.

Очите на госпожица Дьо Сен Син бяха пълни със сълзи. След съмненията, изказани от защитниците, тя не можеше да се надява на такъв успех. Започнаха да я поздравяват и всички я уверяваха в несъмненото оправдаване на братовчедите ѝ. Но в този процес предстоеше още едно събитие — най-зашеметяващото, най-зловещото и най-непредвиденото, каквото някога е променяло хода на един криминален процес.

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА

УЖАСНА РАЗВРЪЗКА

В пет часа сутринта на другия ден след пледоарията на господин Дьо Гранвил видяха сенатора по пътя близо до Троа; бил освободен, докато спял, от неизвестни лица и тръгнал към Троа, щастлив, че отново диша на свобода, и без да знае нищо за процеса, нито че името му гърми по цяла Европа. И този човек, послужил като ос за всички гореописани трагедии, бе толкова замаян от това, което му разказаха, колкото бяха и хората, които го срещнаха. После му дадоха каляската на някакъв фермер и той побърза да отиде в Троа при префекта. Последният незабавно съобщи новината на правителствения комисар и на обществения обвинител; изслушали разказа на граф Дьо Гондрьовил, те заповядаха да докарат Март, която бе пренощувала у семейство Дорийо, а в това време председателят на съдебните заседатели по обвинението се зае да обоснове и състави заповед за нейното арестуване. Госпожица Дьо Сен Син, намираща се на свобода под гаранция, също бе задържана в един от ония редки часове, когато сред непрестанните вълнения ѝ се отдаваше не за дълго да подремне; заключиха я под стража в префектурата, където трябваше да бъде подложена на разпит. На директора на затвора бе дадено нареждане да не допуска подсъдимите да общуват не само помежду си, но и с техните защитници. В десет часа сутринта тълпата, събрала се пред сградата на съда, научи, че заседанието се отлага за един часа следобед.

Промяната, съвпадаща с известието за появяването на сенатора, с арестуването на Март и на госпожица Дьо Сен Син, както и забраната да се влиза в общение с обвиняемите вселиха ужас в сърцата на обитателите на замъка Шаржбюф. Целият град и всички любопитни, дошли от Троа, за да присъствуват на процеса, стенографи на вестникарски агенции и дори простият народ бяха хвърлени в тревога, която лесно можеше да се разбере. Към десет часа сутринта абат Гуже дойде да види съпрузите Д'Отсер и защитниците. В това време в дома закусваха, ако въобще можеше да се закусва при такива обстоятелства;

абат Гуже отведе настрана Борден и господин Дьо Гранвил и им съобщи за признанието на Март и за остатъка от писмото, което бе получила. Двамата защитници се спогледаха, а после Борден каза на абата:

— Нито дума по това! Ясно, всичко е изгубено, но поне да запазим достойнство.

Март не можа да устои пред съгласувания натиск на председателя на съдебните заседатели и обществения обвинител. Впрочем срещу нея имаше множество улики. По указание на сенатора Лешено нареди да донесат долната кора на последния хляб, донесен от Март, тази кора и няколкото празни бутилки и други предмети бяха оставени от сенатора в подземието. В дългите часове на своето пленничество сенаторът бе правил всевъзможни догадки за случилото се и упорито търсеше признаци, които биха могли да го насочат по следите на враговете му; всички свои съображения той естествено изложи пред хората на съда: домът на Мишю бе построен неотдавна; следователно печта в него е нова и тухличките, на които се е пекъл хлябът, трябва да имат някакъв рисунък; като се съпостави с отпечатъка върху кората на хляба, можеше да се установи, че е изпечен именно тук. Освен това бутилките, запечатани със зелен восък, бяха сходни с бутилките от мазето на Мишю. Сенаторът сподели тези съображения със съдията, който извърши обиск в присъствието на Март, дал резултати, каквито сенаторът и очакваше. Повярвала в привидното добродушие, с което Лешено, общественият обвинител и правителственият комисар я уверяваха, че само чистосърдечните признания могат да спасят живота на нейния мъж, и сразена напълно от неоспоримостта на уликите, Март потвърди, че за скривалището, в което се намирал сенаторът, знаели само Мишю, господата Дьо Симьоз и Д'Отсер и че тя три пъти отнесла храна на сенатора.

Запитана за скривалището, Лоранс бе принудена да признае, че то било открито от Мишю и че още преди процеса го посочил като подходящо място, където младите дворяни да се крият от търсещите ги полицаи.

Веднага след завършване на разпита на двете жени съдебни заседатели и адвокати бяха уведомени за възобновяването на съдебните разисквания. В три часа следобед председателят откри заседанието и заяви, че разискванията ще се водят въз основа на

новите данни. Председателят показва на Мишю три бутилки и запитва признава ли ги за свои, при което обърна внимание на подсъдимия върху сходството между восъка на двете празни бутилки и восъка на една пълна, взета сутринта в присъствието на Март от мазето. Бившият управител не искаше да признае бутилките за свои; но когато председателят обясни, че празните бутилки току-що са били намерени в скривалището, където се намирал сенаторът, новите веществени доказателства произведоха огромно впечатление върху заседателите. След това всеки от подсъдимите бе разпитан относно скривалището, оцеляло под развалините на манастира. В разисквания, разгърнали се след повторния разпит на всички свидетели на защитата и на обвинението, бе установено, че за скривалището, открито от Мишю, знаели освен него само Лоранс и четиримата дворяни. Може да си представи човек как подеждва на публиката и на заседателите съобщението на обществения обвинител, че именно скривалището, известно само на подсъдимите и на двете свидетелки, е използвано като тъмница за сенатора.

В съдебната зала въведоха Март. Появяването ѝ предизвика голямо вълнение и в залата, и сред обвиняемите.

Господин Дьо Гранвил стана от мястото си, за да се противопостави на разпита на жена, свидетелстваща срещу мъжа си. Общественият обвинител възрази, че Март по собствените ѝ признания се явява съучастница в престъплението и затова от нея не се иска да полага клетва, нито да свидетелства, а да бъде изслушана само в интерес на истината.

— Впрочем достатъчно ще бъде просто да се прочетат показанията, дадени от нея пред председателя на съвета на съдебните заседатели — забеляза председателят и заповяда на секретаря да прочете съставения сутринта протокол.

— Потвърждавате ли своите показания? — запитва председателят.

Мишю погледна жена си и Март, разбрала грешката си, припадна. Може да се каже без преувеличение, че сцената потресе подсъдимите и техните защитници като гръм от ясно небе.

— Аз никога не съм писал на жена си от затвора и не познавам нито един от затворническите служители — заяви Мишю.

Борден му показва късчето от писмото и на подсъдимия бе достатъчно да го погледне, за да извика:

— Моят почерк е подправен!

— На вас нищо друго и не ви остава, освен да отричате — забеляза общественият обвинител.

Тогава въведоха сенатора с всички церемонии, предвидени при среща с високопоставени лица. Влизането му в залата бе съпроводено с цялата условност на театрална сцена.

Мален, когото съдиите без всякаква жалост към предишните собственици на прекрасното имение наричаха граф Дьо Гондрьовил, по предложение на председателя много внимателно и дълго се вгледа в подсъдимите. Той призна, че дрехите на похитителите му били точно като дрехите на дворяните, но добави, че в минутата, когато го нападнали, бил твърде объркан и затова не се решава да твърди с положителност, че обвиняемите са неговите похитители.

— И нещо повече — каза той, — уверен съм, че тези млади хора нямат никаква вина. Ръцете, които ми превързаха очите в гората, бяха груби. Ето защо — продължи Мален, като погледна Мишю, — по-скоро съм готов да допусна, че моят бивш управител е свършил тази работа; но аз моля господа заседателите да претеглят щателно моите показания. Подозренията ми далеч не са обосновани и аз не мога да претендирам за сигурност. Двама мъже ме грабнаха и ме поставиха на коня зад човека, който ми завърза очите, и неговите коси бяха червеникави, както косите на обвиняемия Мишю. Колкото и да се стори странно още едно мое наблюдение, аз съм длъжен да го кажа, тъй като то е благоприятно за обвиняемия, когото моля да не се обижда. Бивайки привързан към гърба на непознатия, аз естествено не можех въпреки бързината на язденето да не почувствувам неговата миризма. А миризмата на оня е различна от миризмата на Мишю. Що се отнася до жената, която три пъти ми донесе храна, уверен съм, че бе жената на Мишю, Март. Първият път аз я познах по пръстена, подарен ѝ от госпожица Дьо Сен Син — тя не се беше сетила да го смене. Моля съда и господа съдебните заседатели да вземат под внимание противоречивостта на тия обстоятелства, които сам аз не мога да си изясня.

Показанията на Мален бяха единодушно посрещнати с одобрителен шепот. Борден помоли съда за разрешение да зададе на този ценен свидетел няколко въпроса.

— И така, господин сенаторът смята, че неговото похищение е извършено с цел, различна от тази, която общественият обвинител приписва на подсъдимите?

— Разбира се! — отвърна сенаторът. — Но аз не зная нищо за тази цел, тъй като през моето двайсетдневно пленничество с никого не съм се срещал.

— Допускате ли вие — запита тогава общественият обвинител — във вашия замък да е имало някои документи, грамоти или ценни книжа, които да представляват интерес за господата Дьо Симьоз?

— Не допускам — отвърна Мален. — Ако дори би било така, не мисля, че господата биха се решили да ги обсебят по насилствен начин. Достатъчно би било да ме помолят, и аз бих им ги отстъпил.

— А не изгори ли господин сенаторът някакви книжа в своя парк? — неочаквано запита господин Дьо Гранвил.

Сенаторът погледна Гревен. Разменил с нотариуса многозначителни погледи, които не убегнаха на Борден, Мален отвърна, че не бил изгорил никакви книжа. Когато общественият обвинител запита сенатора за засадата в парка, жертва на която едва не бе станал, и не се ли лъже относно насоченото към него оръжие, Мален отвърна, че Мишю в това време стоял нащрек до едно дърво. Този отговор, съвпадащ с показанията на Гревен, направи силно впечатление. Младите дворяни изслушаха с безразличие показанията на своя враг, който ги обиждаше с великодушието си. Лоранс страдаше ужасно и от време на време маркиз Дьо Шаржбьоф трябваше да я улавя за ръка.

Накрая граф Дьо Гондрьовил се оттегли, като се поклони на четиримата млади хора, но те не отвърнаха на поздрава му. Тази дреболия възмути заседателите.

— Те са загубени — прошепна Борден.

— Уви! И всичко от гордост — отвърна маркиз Дьо Шаржбьоф.

— Сега нашата задача е много по-лесна, господа — каза общественият обвинител, като стана от мястото си и погледна към съдебните заседатели.

По негово мнение две торби гипс били употребени, за да се укрепи желязната скоба на катинара, затварящ болта на вратата на подземие; този болт бе подробно описан в протокола, съставен сутринта от Пигу. За обвинителя не беше трудно да докаже, че само

подсъдимите са знаели за съществуването на подземното. Той изобличи несъстоятелните версии на защитата и в светлината на новите, неочаквано получени доказателства разби на прах всички нейни доводи.

В 1806 година беше още твърде жив споменът за Върховното същество^[1] от 1793 година, за да се позовават на Божието правосъдие, ето защо общественият обвинител избави съдебните заседатели от намеци за Божия пръст. Накрая заяви, че съдебните власти неотстъпно ще търсят неизвестните съучастници, които освободиха сенатора, и седна на мястото си, очаквайки с доверие присъдата.

Съдебните заседатели разбираха, че зад всичко това се крие някаква тайна; но бяха убедени, че тази тайна я създаваха самите подсъдими, които премълчаваха нещо по силата на лични и във висша степен важни съображения.

Господин Дьо Гранвил, комуто стана ясно, че тук има някаква машинация, стана от мястото си; но той изглеждаше потиснат не толкова от новите показания, колкото защото виждаше, че у съдебните заседатели се бе създало определено убеждение. Адвокатът дори надмина своята реч, произнесена вчера вечерта. Тази втора пледоария бе по-логична и по-стегната от първата. Но той чувствуваше, че неговата жар се натъква на студенината и неприязънта на съдебните заседатели: говореше нахалост и го съзнаваше. Положение страшно, вледеняващо! Опита се да обърне вниманието на съда върху освобождаването на сенатора, извършено като по чудо и, разбира се, без участието на когото и да било от подсъдимите или на Март, което потвърждава неговите първоначални предположения.

Няма никакво съмнение, че вчера подсъдимите можеха да разчитат на оправдаване и ако, както предполага обвинението, зависеше от тях да държат под ключ или да пуснат сенатора, те щяха да го освободят само след присъдата. Той се постара да докаже, че единствено някакви скрити врагове можеха да им нанесат този удар.

Странно нещо! Господин Дьо Гранвил породил съмнения в душата на обществения обвинител и съдиите, а съдебните заседатели го слушаха само по задължение. Дори публиката, обикновено благоразположена към подсъдимите, бе убедена в тяхната виновност. В залата на съда мислите на тълпата тегнат над съдии и заседатели и обратно. Убеждавайки се в настроението на умовете, което всякога е

лесно да се осъзнае или почувствува, защитникът завърши речта си с някаква трескава възторженост, извикана по силата на дълбокото убеждение.

— От името на подсъдимите аз предварително ви прощавам фаталното заблуждение, което вече не може да бъде разсеяно — извика той. — Всички ние сме играчка в ръцете на неведоми и коварни сили. Март Мишю стана жертва на гнусно вероломство и обществото ще се убеди в това, но ще бъде вече късно.

Борден се въоръжи с показанията на сенатора и поиска оправдание за подсъдимите.

Председателят обобщи разискванията с толкова по-голямо безпристрастие, тъй като съдебните заседатели и без това вече бяха явно убедени. Той дори наклони везните в полза на обвиняемите, подчертавайки показанията на сенатора. Това благожелателство съвсем не можеше да разколебае успеха на обвинението. В единайсет часа вечерта на основание на отговорите, дадени от съдебните заседатели на поставените им въпроси, съдът осъди Мишю на смърт, господата Дьо Симьоз на двацет и четири години, а двамата Д'Отсер на десет години каторжна работа. Готар бе оправдан. Всички присъстващи останаха в залата, за да видят как ще се държат петимата осъдени в тези съдбоносни минути, когато, явявайки се в съда свободни, ще узнаят своите присъди. Четиримата млади хора погледнаха Лоранс, която обърна към тях сухия си пламтящ поглед на мъченица.

— Тя би плакала, ако ни бяха оправдали — каза на брат си помладият Симьоз.

Никога още осъдени не са посрещали несправедлива присъда с такова спокойствие и достойнство като тези пет жертви на чудовищна интрига.

— Нашият защитник ви прости! — продума по-старият Симьоз, обръщайки се към съдиите.

Госпожа Д'Отсер заболя и три месеца лежа в замъка на Шаржбьоф. Старецът Д'Отсер мирно се върна в Сен Син, но се топеше от мъка, която старците, за разлика от младите, никога не могат да надвият; той често се замисляше и това убеждаваше свещеника, че нещастният баща не намира сили да се примири с фаталната присъда. Не стана нужда да съдят хубавата Март: тя умря в затвора двацет дни

след осъждането на мъжа ѝ, предоставяйки сина си на Лоранс, в чиито ръце издъхна.

Скоро след обявяване на присъдите станаха събития от изключителна важност; те задушиха спомена за процеса и за него повече не се говореше.

Обществото е подобно на океан: след буря то отново притихва, връща се към бреговете си, изтривайки следите от злощастieto с непрестанните движения на всепоглъщащите си интереси.

Без своя висок дух и убеденост в невинността на братовчедите си Лоранс не би устояла; но тя отново показва цялото величие на своя характер, тя порази господин Дьо Гранвил и Борден с външната невъзмутимост, която голямото нещастие придава на благородните натури. Бдеше над госпожа Д'Отсер, грижеше се за нея и прекарваше всеки ден-два часа в затвора. А веднъж каза, че ще се омъжи за един от братовчедите си, когато тръгнат на каторга.

— На каторга! — изненада се Борден. — Но госпожице, сега трябва да помислим как да изпросим от императора помилване.

— Помилване? От някакъв си Бонапарт? — с негодувание извика Лоранс.

Старият прокурор бе така смаян от думите на Лоранс, че очилата му изскочиха от носа; той ги улови, преди да паднат, и погледна младата девойка, която в този миг му се стори зряла жена; разбра характера ѝ в цялата му дълбочина и като хвана маркиз Дьо Шаржбьоф под ръка, каза:

— Господин маркиз, да отидем час по-скоро в Париж и да ги спасим без нея.

[1] *Върховното същество* — тоест държавният култ към така нареченото Върховно същество, въведен по предложение на Робеспьер във Франция в периода на Якобинската диктатура. ↑

ДВАДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА ЩАБЪТ НА ИМПЕРАТОРА

Жалбата на господата Дьо Симьоз, Д'Отсер и Мишю бе първото дело, което предстоеше да разгледа касационният съд. Тържествата по случай учредяването му за щастие забавяха неговото решение.

Към края на септември, след три заседания, когато бяха изслушани речите на защитника и на главния прокурор Мерлен, който се яви по това дело доброволно, обжалването бе отхвърлено. В Париж тогава току-що бе учреден имперският съд; господин Дьо Гранвил бе назначен за заместник главен прокурор, а тъй като департаментът Об влизаше в юрисдикцията на този съд, господин Дьо Гранвил можа в лоното на своето министерство да направи постъпки в полза на осъдените; той умори с молбите си своя покровител Комбасерес. На другия ден след решението на касационния съд Борден и господин Дьо Шаржбьоф пристигнаха в замъка на господин Дьо Гранвил в квартала Маре, където той вкусваше насладите на медения месец, тъй като междувременно се бе оженил.

Въпреки всички промени, настъпили в живота на бившия адвокат, той бе дълбоко огорчен от отказа на касационния съд и господин Дьо Шаржбьоф разбра, че младият заместник главен прокурор постарому бе верен на интересите на своите вчерашни довереници. Някои адвокати, така да се каже, майстори в своята професия, се отнасят към процесите, които водят, буквално като към възлюбени. Но такива случаи са редки, не се осланяйте на тях! Останал в кабинета насаме със своите бивши клиенти, господин Дьо Гранвил каза на маркиза:

— Аз не дочаках вашето посещение, даже вече изчерпих целия си кредит. Не се опитвайте да спасите Мишю, иначе не ще издействувате помилване за господата Дьо Симьоз. Нужна е жертва.

— Боже мой! — извика Борден, като показва на младия прокурор трите прошения за помилване. — Как мога да изоставя молбата на вчерашния ваш довереник? Да хвърлим тази хартия в огъня, значи, да му отрежем главата.

И той му подаде листа с подписа на Мишю; господин Дьо Гранвил взе листа и го погледна.

— Ние не можем да го унищожим; но знайте едно — поискате ли всичко, не ще получите нищо.

— Имаме ли време да поприказваме с Мишю? — запита Борден.

— Да. Разпореждането за екзекуциите се дава от главната прокуратура и ние можем да ви предоставим няколко дни отсрочка. Убиват хора — добави той с горчивина, — но се придържат строго към всички формалности, особено в Париж.

Господин Дьо Шаржбьоф вече се бе допитал до върховния съдия и получените от него разяснения придаваха още по-голяма тежест на мрачните думи на господин Дьо Гранвил.

— Мишю не е виновен, зная това, убеден съм в това — продължи прокурорът, — но какво може да стори един срещу всички? И не забравяйте, че моята роля днес е да мълча. Мое задължение е да издигна ешафода, за да обезглавят на него бившия ми довереник.

Господин Дьо Шаржбьоф твърде добре познаваше Лоранс и бе уверен, че за нищо на света не би се съгласила да спаси братовчедите си за сметка на Мишю. Ето защо маркизът направи един последен опит — поиска среща с министъра на външните работи, за да разбере дали не е възможно да се направи нещо с помощта на висшите дипломатически кръгове. Взе със себе си Борден, който познаваше министъра и някога му беше правил услуги.

Двамата старци намериха Талейран, потънал в размисъл пред горящата камина; опънал нозе и облакът се на масата, той поддържаше с ръка главата си; на пода лежеше вестник. Министърът току-що бе прочел решението на касационния съд.

— Моля, седнете, господин маркиз — каза министърът, — а вие, Борден — добави той, като му показва място на масата пред себе си — пишете:

Господарю,

Ние, долуподписаните четирима дворяни, осъдени, ала не виновни, току-що научихме, че нашата присъда е потвърдена от касационния съд на Ваше Величество, Сега само Вие, Ваше Императорско Величество, можете да ни

помилвате. Ние молим за Вашето Августейшо милосърдие само за да получим възможност да пожертвуваме своя живот, като се сражаваме под знамената на Ваше Величество и заявявайки това, имаме честта да уверим Ваше Величество в нашето най-дълбоко уважение...

— Само принцовете могат да бъдат така великодушни! — каза маркиз Дьо Шаржбьоф, вземайки от ръцете на Борден драгоценната черновка на молбата, която четиримата осъдени трябваше да подпишат; маркизът се надяваше да получи и писмена поддръжка от някои високопоставени лица.

— Животът на вашите родственици, господин маркиз, зависи от случайностите на войната — каза министърът, — постарайте се да връчите молбата в деня след някоя победа и те ще бъдат спасени.

Той взе перото и собственоръчно написа поверително писмо на императора, а и няколко реда за маршал Дюрок, после позвъни, нареди на секретаря си да подготви дипломатически паспорт и спокойно запита стария юрист:

— Какво е вашето откровено мнение по делото?

— Нима не знаете, ваша светлост, кой ни обърка така?

— Подозирам, но аз имам причини да настоявам за сигурност — отвърна принцът. — Върнете се в Троа, доведете ми графиня Дьо Сен Син утре тук, по това време, но тайно. Идете при мадам Дьо Талейран, аз ще я предупредя за вашето посещение. Ние ще поставим госпожица Дьо Сен Син така, че да вижда човека, стоящ пред мене; ако тя познае в него непознатия, дошъл при нея в дните на заговора на господата Дьо Полиняк и Дьо Ривиер, каквото и да кажа аз, каквото и да отговори той, ни един жест, ни една дума! Във всеки случай мислете само за спасението на господата Дьо Симьоз и гледайте да се отървете от този проклет управител.

— Но той е най-достойният човек, ваша светлост! — възкликна Борден.

— Какъв ентусиазъм! И то у вас, Борден! Тогава този човек е нещо... Нашият монарх е невероятно самолюбие, господин маркиз — каза той, променяйки разговора. — Той ще ме уволни, ако започна да се противопоставям на безумните му прищевки. Това е велик

пълководец, който знае да променя законите на времето и пространството; но той не може да променя хората, а иска да ги прекрои за своите нужди. Сега не забравяйте, че помилването на вашите родственици може да издействува едно-единствено лице... госпожица Дьо Сен Син.

Маркизът отпътува сам за Троа и предаде на Лоранс разговора си с принца. Лоранс получи от имперския прокурор разрешение да посети Мишю и маркизът я съпроводи до вратата на затвора, дето остана да я дочака. Тя излезе цялата обляна в сълзи.

— Нещастникът се опита да коленичи пред мен, умолявайки ме повече да не мисля за него, и забрави, че има вериги на нозете си. О! Маркизе, аз ще се застъпя за него! Да, сега съм готова да целуна ботуша на техния император! И ако претърпя неуспех, чрез моите грижи паметта на този човек ще живее вечно в нашето семейство. Подайте молбата му за помилване, за да печелим време: искам да имам портрета му. Да тръгваме!

На следващия ден, когато по договорения знак разбра, че Лоранс бе заела предназначения й място, министърът позвъни и нареди на появилия се камериер да въведе господин Корантен.

— Драги, вие се оказахте сръчен човек и аз искам да ви използвам.

— Ваша светлост...

— Слушайте. Служейки на Фуше, вие ще имате пари, но никога почести, нито завидно положение в обществото; ако обаче служите на мен, както току-що сторихте в Берлин, ще имате и едното, и другото...

— Вие сте безкрайно щедър, ваша светлост...

— Показайте гениални способности в неотдавнашното ви начинание в Гондрьовил.

— Какво имате предвид, ваша светлост? — запита Корантен без особена студенина и особено удивление.

— Господине — отвърна сухо министърът, — вие няма да постигнете нищо, вие се боите...

— От какво, ваша светлост?

— От смъртта — отсече министърът със своя хубав, дълбок глас. — Сбогом, драги.

— Това е той — каза маркиз Дьо Шаржбьоф, като влезе. — Но ние едва не убихме графинята, тя се чувства много зле.

— Само той е способен на такава низост — отвърна министърът. — Страхувам се, маркизе, че не ще успеем — продължи той. — Тръгнете уж за Страсбург, аз ще ви изпратя празни паспортни бланки. Вземете със себе си хора, които да приличат на вас като двойници, неусетно променете направлението и особено каляската. Оставете в Страсбург двойниците си, а сами се отправете за Прусия през Швейцария и Бавария. Никакви приказки и умната! Срещу вас е полицията, а вие не знаете какво значи полиция!

Госпожица Дьо Сен Син предложи на Робер Льофевр добра сума, за да дойде в Троа и да направи портрет на Мишю, а господин Дьо Гранвил обеща на художника, ползущ се тогава с голямо име, че ще му бъдат предоставени най-добри условия за работа.

Господин Дьо Шаржбьоф се отправи на път в своя стар кабриолет заедно с Лоранс и един лакей, който говореше немски. Някъде към Нанси те настигнаха Готар и госпожица Гуже, тръгнали по-рано от тях в разкошна каляска; маркизът се прехвърли в каляската и им отстъпи своя кабриолет. Министърът се оказа прав. В Страсбург главният полицейски комисар отказа да им даде виза, заявявайки, че забраната била изрична. В това време маркизът и Лоранс излизаха от Франция през Безансон с дипломатически паспорти. Лоранс прекоси Швейцария в първите дни на октомври, без да обърне и най-малко внимание на тази възхитителна страна. Тя седеше в ъгъла на каляската, потънала в онова дълбоко вцепенение, което обхваща осъдения, узнал часа на своя край. Цялата природа изглежда тогава забулена в някаква топла мъгла и най-обикновените неща придобиват фантастични очертания. „Ако не успея, те ще умрат“ — тази мисъл отново и отново се стоварваше върху съзнанието ѝ, както някога секирата на палача се стоварваше върху обречения. Тя се чувствуваше все по-съкрушена и все повече губеше сили в очакване на страшната, бързоотминаваща и решаваща минута, когато ще се окаже лице срещу лице с човека, от когото зависеше съдбата на четиримата млади хора. Лоранс бе решила да не се противи на това отпадане, за да не губи напразно оскъдните си сили. Маркизът не можеше да разбере подобни душевни сметки, на които са способни само силните личности и които се проявяват най-различно, при което в минути на напрегнато очакване някои възвишени личности изпитват даже учудваща веселост; ето защо маркизът се опасяваше, че не ще отведе Лоранс жива на срещата,

наистина от изключително значение само за тях, но все пак излизаща от обикновените рамки на личния живот. Да се унижи пред човека, когото презираше и ненавиждаше, означаваше за Лоранс смърт на всички нейни благородни чувства.

— След това — каза тя — Лоранс, която оцелее, не ще прилича вече на оная, която ще погине.

Но едва влезли в Прусия, пътниците не можеха да не забележат огромното движение от хора и обози. Започваше Йенската кампания. Лоранс и маркизът видяха блестящи полкове от френската армия, които се строяваха и маршируваха като на парад в Тюйлери. Благодарение на разгъналата се пред нея картина на военен блясък и величие, която може да се опише само с думи и образи от Библията, човекът, който въодушевяваше това множество, изведнъж придоби гигантски размери в съзнанието на Лоранс. Скоро до нейните уши достигнаха възторжени думи за победа. Императорските войски току-що бяха спечелили две големи сражения. Пруският принц бе убит в навечерието на деня, когато двамата пътници пристигнаха в Заалфелд, дето се надяваха да догонят Наполеон, който се движеше с мълниеносна бързина. И тъй, на тринадесети октомври (число, предричащо нещастие) госпожица Дьо Сен Син се озова до една река сред войските на великата армия; не виждаше друго освен хаос, продължаваше напред, препращана от село на село, от дивизия на дивизия и ужасена от мисълта, че е сама със стареца сред море от сто и петдесет хиляди войници, изправени срещу други сто и петдесет хиляди. Уморена от тази безкрайна река, протичаща отвъд оградата под калния път, който минаваше по един хълм, Лоранс запита едного от войниците за името на реката.

— Заал — отвърна войникът и показа пруската армия, разположена на крупни съединения по другия бряг.

Здрачаваше се; Лоранс виждаше да припламват огньове и да проблясват оръжия. Старият маркиз, усетил рицарско безстрашие, караше сам двата отлични коня, купени преди тръгване, седнал на капрата, редом с новия си слуга. Старецът добре знаеше, че не ще намери ни кочияш, ни коне на бойното поле. Внезапно смелата каляска, извикала учудване сред войниците, бе спряна от жандарм от армейската жандармерия, който врхлетя върху маркиза, като извика:

— Кой сте вие? Къде отивате? Какво търсите?

— Императора — каза маркиз Дьо Шаржбьоф. — Пося важно министерско донесение за маршал Дюрок.

— Е добре, но вие не можете да останете тук — каза жандармът.

Но госпожица Дьо Сен Син и маркизът, така или иначе, трябваше да останат, тъй като съвсем се беше стъмнило.

— Къде сме? — запита госпожица Дьо Сен Син двамата задали се срещу нея офицери, чиито мундири бяха скрити под сукнени сюртуци.

— Вие сте пред авангарда на френската армия, госпожо — отвърна единият от тях. — Но в никакъв случай не бива да останете тук, защото, ако неприятелят се раздвижи и започне артилерийска престрелка, ще се озовете между два огъня.

— Така ли! — промълви тя равнодушно.

Дочувайки това „така ли“, другият офицер каза:

— Как е попаднала тук тази жена?

— Ние очакваме — отвърна тя — жандарма, който отиде да доложи за нас на господин Дюрок, а господин Дюрок ще ни помогне да поговорим с императора.

— Да поговорите с императора? — запита на свой ред първият офицер. — В навечерието на решителното сражение? Вие се шегувате!

— Наистина вие сте прави — каза тя, — по-добре ще бъде да се обърнем към него утре, след победата той ще бъде по-милостив.

Офицерите се оттеглиха на двацетина крачки разстояние и се спряха. Тук цял отряд генерали, маршали, офицери в блестящи мундири обкръжиха каляската просто защото се беше изпречила на пътя им.

— Боже мой — промълви маркизът, — боя се дали току-що не разговаряхме със самия император.

— Императорът ли? Ето го! — каза един генерал.

Тогава Лоранс видя на няколко стъпки пред себе си офицера, същия, който беше запитал: „Как е попаднала тук тази жена?“ Офицерът, тоест императорът, беше в своя прочут редингот, надянат върху зелен мундир; възседнал бе бял кон, наметнат с разкошна попона, и с далекогледа си наблюдаваше пруската армия отвъд реката Заал. И тогава Лоранс разбра защо нейната каляска стоеше на пътя и защо свитата на императора почтително я оглеждаше. Сърцето на девойката тревожно заби: часът бе ударил. Тя чу глухия тътен на

огромното множество хора, които бързо се прегрупираха на възвишението, и шум от раздвижени оръжия. Батарейте сякаш говореха на свой особен език; колите с оръдията кънтяха, искреше медта...

— Маршал Лан да излезе на предна позиция с целия си корпус, маршал Льофевр и гвардията да заемат височината — каза другият офицер, който се оказа началникът на главния щаб Бертие.

Императорът слезе от коня. При първото движение на Наполеон Рустан, неговият знаменит мамелюк, побърза да поеме коня. Лоранс не бе на себе си от смайване, тя съвсем не очакваше такава простота.

— Ще прекарам нощта тук — каза императорът.

В това време великият маршал Дюрок, когото жандармът най-после беше намерил, пристъпи към маркиз Дьо Шаржбьоф и запита защо е дошъл; маркизът отвърна, че от писмото на министъра на външните работи маршалът ще узнае колко важно е за него, маркиза, и за Лоранс да могат да се срещнат с императора.

— Негово величество вероятно ще обядва в бивака си — каза Дюрок, като взе писмото. — Аз ще разбера от писмото за какво се касае и ако е възможно да удовлетвори молбата ви, ще ви уведомя. Старши — обърна се той към жандарма, — придружете каляската и я поставете зад онази колиба.

Господин Дьо Шаржбьоф последва жандарма и спря каляската си зад една неугледна колиба от пръст и дъски, заобиколена от няколко овощни дръвчета и охранявана от конни и пеши поделения.

Може да се каже, че войната се разгръщаше тук в цялото си блестящо великолепие. От хълма се виждаха линиите на двете армии, озарени от луната. След едночасово чакане, по време на което непрекъснато сновяха тук и там адютанти, Дюрок дойде при госпожица Дьо Сен Син и маркиз Дьо Шаржбьоф и ги въведе в колибата с пръстен под като по харманите. Пред празна маса, която, както се виждаше, току-що бе разтребена, близо до печката, дето димяха няколко сурови цепеници, на прост селски стол седеше Наполеон. Изкаляните му ботуши свидетелствуваха за продължителна езда по полята. Беше съблякъл прословутия си редингот и известния на всички зелен мундир с пресичащата го широка червена лента на ордена на Почетния легион, която още повече изпъкваше благодарение на белите кашмирени панталони, и бялата жилетка особено

подчертаваше бледното му и грозно лице. Ръката на императора лежеше на картата, разгърната на коленете му. Бертие стоеше прав в блестящата си униформа на помощник главнокомандуващ на Империята. Камериерът Констан предложи на императора поднос с кафе.

— Какво желаете? — запита Наполеон с престорена грубост, пронизвайки с погледа си Лоранс като с лъч. — Не се ли страхувате вече да разговаряте с мен пред сражение? За какво става дума?

— Господарю — захвана тя, като впери в него не по-малко напрегнат поглед.

— Е какво? — пресече я той, подразнен от нейния поглед.

— Нима не ви е ясно? Аз съм графиня Дьо Сен Син и ви моля за милост — каза тя, като падна на колене и му протегна молбата, написана от Талейран и с добавки от императрицата, Комбасерес и Мален.

Императорът любезно вдигна просителката и като хвърли към нея лукав поглед, каза:

— Ще поумнеете ли най-после? Разбирате ли каква трябва да стане Френската империя?

— Ах, в тази минута аз разбирам само императора — каза тя, победена от добродушието, с което този човек, белязан от съдбата, бе произнесъл думите, предсказващи помилване.

— Невинни ли са? — запита императорът:

— Всички са невинни — отвърна възторжено Лоранс.

— Всички? Не, управителят е опасен човек, искал е да убие моя сенатор, без да ви пита...

— О, господарю! — каза тя. — Ако вие имахте безкрайно предан приятел, бихте ли се отrekli от него? Нима вие...

— Вие сте жена — каза той леко насмешливо.

— А вие сте железен човек — отвърна тя с пламенна твърдост, която му хареса.

— Този човек бе осъден от съд, действащ в нашата страна — продължи той.

— Но той не е виновен!

— Дете! — промълви императорът.

И като хвана госпожица Дьо Сен Син под ръка, излезе и тръгна с нея към хълма.

— Ето — продължи той с това свое красноречие, което преобразяваше страхливците в герои, — ето триста хиляди души, те също са невинни. Е добре, утре трийсет хиляди от тях ще умрат за родината! Сред прусаците може би има велик механик, философ, гений — и него ще покосят. Накрая може би и на мен ще бъде съдено да стана свидетел на смъртта на най-добрия си приятел. Ще роптая ли пред Бога? Не. Ще мълча. Знайте, госпожице, че трябва да се умира в името на законите на родината, тъй както тук умират в името на нейната слава — добави императорът, като поведе Лоранс назад към колибата.

— Тръгнете си, върнете се във Франция — обърна се той към маркизата, — моите нареждания ще бъдат изпратени след вас.

Лоранс си помисли, че наказанието на Мишю ще бъде смекчено, и в порив на дълбока признателност коленичи и целуна ръка на императора.

— Вие ли сте господин Дьо Шаржбьоф? — запита тогава Наполеон, вглеждайки се в маркиза.

— Да, господарю.

— Имате ли деца?

— Много.

— А защо не ми изпратите един от вашите внуци? Бих го направил свой паж.

„А, показва се и подпоручикът — помисли си Лоранс. — Искане да му се заплати оказаната милост.“

Маркизът мълчаливо се поклони. За щастие в колибата бързо влезе генерал Рап.

— Господарю, конната гвардия и кавалерията на великия херцог Дьо Берг не ще дойдат тук по-рано от утре следобед.

— Е, какво от това — каза Наполеон, като се обърна към Бертие, — и на нас понякога ни се полагат часове на отдых. Да се възползуваме от тях.

По знак на императора маркизът и Лоранс излязоха и седнаха в каляската; старшият ги изведе на пътя и ги съпроводи до селото, където пренощуваха. На другия ден напуснаха бойното поле под грохота на осемстотин оръдия, които кънтяха в продължение на цели десет часа, и пътем научиха за удивителната победа при Йена. След осем дни влязоха в предградията на Троа. Върховният съдия бе

наредил на имперския прокурор при троаския съд първата инстанция да освободи под гаранция четиримата дворяни в очакване на решението на императора, но същевременно прокуратурата издаде нареждане за екзекуцията на Мишю. Двете заповеди бяха получени същата сутрин, когато се завърна Лоранс. В два часа следобед графинята, в пътническо облекло, се отправи към затвора. На Лоранс позволиха да остане при Мишю, докато извършваха тъжната церемония, наричана обличане; добрият абат Гуже, издействувал си разрешение да го съпровожда до ешафода, току-що бе дал на осъдения опрощение на греховете. Мишю съжаляваше дълбоко, че ще умре в неведение за съдбата на своите господари; ето защо при появяването на Лоранс от гърдите му се изтръгна радостен възглас.

— Сега мога да умра — каза той.

— Тях помилваха — отвърна тя, — не зная при какви условия, но, така или иначе, помилваха ги. За тебе направих всичко, което можех, приятелю мой, въпреки нежеланието им. Вече мислех, че съм те спасила, но императорът ме измами с императорската си любезност.

— Писано било — каза Мишю — да убият вярното куче на същото място, дето бяха убити старите му господари.

Последният час изтече бързо. Преди да тръгне, Мишю не се осмели да поиска друга милост, освен разрешение да целуне ръката на госпожица Дьо Сен Син, но тя му подаде и бузите си, които благородната жертва докосна благоговейно. Мишю отказа да се качи в колата.

— Невинните трябва да вървят пеша — каза той.

Не поиска абат Гуже да го държи под ръка и вървя достойно и решително сам до ешафода. В минутата, когато поставяше на дръвника главата си, помоли палача да придърпа от врата редингота му и каза:

— Костюмът ми остава за вас, постарайте се да не го повредите.

Четиримата дворяни едва успяха да се видят с госпожица Дьо Сен Син: ординарецът на дивизионния командир донесе грамота за удостоверяването им с чин подпоручици и съобщение за назначаване в един и същи полк със заповед незабавно да се присъединят към резервите на техния корпус, разквартируван в Байон.

След раздиращата душиите раздяла, защото всички предчувстваха печалното бъдеще, госпожица Дьо Сен Син се завърна в опустелия замък.

Двамата близнаци загинаха пред очите на императора при Сомо-Сиера, пазейки се един друг, и двамата вече командири на ескадрони. Последните им думи бяха:

— Лоранс! Да умрем, но да не отстъпваме!

По-възрастният Д'Отсер, произведен в чин полковник, бе убит при превземането на редута под Москва, където брат му зае неговото място.

Адриан, получил чин бригаден генерал след сражението при Дрезден, където бе тежко ранен, се върна на лечение в Сен Син. Желаете да спаси последния от четиримата дворяни, които бе видяла само миг край себе си, графинята, тогава тридесет и две годишна, се омъжи за него. Но тя можа да му предложи само едно ранено сърце и той го прие; хората, които обичат, не се съмняват в нищо или се съмняват във всичко.

Реставрацията Лоранс посрещна без особен възторг; Бурбоните се връщаха твърде късно за нея. Но тя нямаше основание да се оплаква: мъжът и, възведен в пер на Франция, получи титлата маркиз Дьо Сен Син, а в 1816 година — чин генерал-лейтенант и като отплата за важни услуги, оказани от него в това време, бе удостоен със синята лента на ордена Свети Дух.

Синът на Мишю, за когото Лоранс се грижеше като за собствено дете, в 1817 година бе приет в корпорацията на адвокатите. След двегодишна практика той бе назначен за извънщатен съдия в Алансонския съд, а оттук в 1827 година преведен на длъжност кралски прокурор в съда на град Арси. Лоранс, която бе взела върху себе грижата за състоянието на Мишю, връчи на сина му в деня на неговото пълнолетие документи за дванайсет хиляди ливри рента; по-късно тя го ожени за богатата госпожица Жирел от Троа. Маркиз Дьо Сен Син умря в 1829 година в ръцете на Лоранс и на своите родители, обкръжен от децата си, които го обожаваша. По това време никой още не бе проникнал в тайната по отвлечането на сенатора. Луи XVIII бе готов да поправи злините, причинени от тези събития; но в разговори с графиня Дьо Сен Син винаги избягваше да се докосне до причините за отвлечането на Мален и маркизата започна да го смята за съучастник в това тъмно дело.

ЕПИЛОГ

ДВАДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА ПОДОЗРЕНИЯТА РАЗСЕЯНИ

Покойният маркиз Дьо Сен Син беше употребил всички свои спестявания, а така също и спестяванията на родителите си за покупката на разкошния замък на улица Фобур-дьо-Рул, който присъедини към големия мажорат, служещ за основа на неговото перство. Тогава стана ясна причината за непоносимото скъперничество на маркиза и неговите родители, което толкова огорчаваше Лоранс. След закупуването на замъка младата маркиза, която живееше в своето имение и спестяваше там пари за децата, предпочиташе да прекарва зимите в Париж, толкова повече, че голямата ѝ дъщеря Берт и синът ѝ Пол бяха достигнали вече възрастта, когато трябваше да се погрижи за тяхното образование. Маркиза Дьо Сен Син рядко излизаше между хора. Мъжът ѝ не можеше да не разбира колко дълбока е скръбта, стаена в сърцето ѝ, но той проявяваше към жена си най-нежна деликатност и до края на живота си остана верен на единствената си любов. Този достоен човек, известно време недостатъчно оценен от нея, в последните години срещаше от страна на благородната дъщеря на Сен Син любов, каквато сам питаше към нея, с една дума, мъжът на Лоранс бе напълно щастлив. Лоранс живееше преди всичко с интересите на семейството си. Ни една жена в Париж не бе по-обичана от приятелите си, ни по-уважавана от обкръжаващите я. Да бъдеш в нейния дом, се смяташе за чест. Кротка, великодушна, умна и най-вече естествена, тя се нрави на всички възвишени души, тя ги привлича въпреки затаената си скръб; но всеки сякаш покровителствува тази тъй силна жена, а това чувство за тайна подкрепа придава може би на приятелството с нея особена привлекателност. Животът ѝ, изпълнен със страдания на младини, с превала на годините стана ясен и безметежен. За нейните скърби знаят всички. Но никой никога не запита кого е изобразил Робер Льофевр на портрета — главно украшение на салона ѝ, откакто загина Мишю. Лицето на Лоранс е придобило зрелостта на трудно отгледан плод. Някаква съсредоточена гордост украсява сега страдалческото ѝ чело. От времето, когато

маркизата започна да приема в Париж, състоянието ѝ, увеличено благодарение на закона за възстановяване на щети и загуби, ѝ носеше до двеста хиляди ливри рента, без да се смятат доходите на мъжа ѝ. Лоранс бе получила и милион и стоте хиляди франка, оставени от Симьозови, Оттогава тя изразходваше сто хиляди франка годишно, а останалото поставяше настрана за зестра на Берт.

Берт е жив портрет на майка си, но без нейната войнствена смелост; дъщерята е наследила изтънчеността и остроумието на майката, но тя е „по-женствена“, казва Лоранс с тъга. Маркизата не искаше да омъжи дъщеря си, преди да навърши двадесет години. Семейните спестявания, мъдро ръководени от стария Д'Отсер и вложени в ценни книжа при спадането на рентите в 1830 година, представляваха капитал с около осемдесет хиляди франка рента за Берт, която в 1833 година навърши двадесет години.

Около това време принцеса Кадинян, решила да жени сина си, херцог Дьо Мофриньоз, го бе запознала с маркиза Дьо Сен Син. Вече от няколко месеца Жорж дьо Мофриньоз три пъти седмично обядваше у маркизата, съпровождаше я с дъщеря ѝ в италианската опера, яздеше на кон край каляската ѝ при разходка в Булонския лес. За обитателите на Сен-Жерменското предградие беше ясно тогава, че Жорж е влюбен в Берт. Но никой не можеше да разбере дали мадам Дьо Сен Син желае да направи дъщеря си херцогиня, а после и принцеса, или принцесата хвърля око на богатата зестра за своя син; дали прочутата Диан се противопоставя на намеренията на провинциалното дворянство, или провинциалното дворянство се бои от лошата слава на госпожа Дьо Кадинян, от нейните склонности и разточителен начин на живот. В желанието си да не навреди на сина си, принцесата, станала набожна, започна да крие интимния си живот и прекарваше летните месеци в Женева, където наемаше вила.

Една вечер у принцеса Дьо Кадинян бяха дошли на гости председателят на Министерския съвет господин Дьо Марсе, неин предишен любовник, и маркиза Д'Еспар. Тази вечер принцесата видя Дьо Марсе за последен път, тъй като той скоро умря. Тук бяха и помощник държавният секретар, двама посланици, двама прочути оратори от Палатата на перовете, старите херцози Дьо Льононкур и Дьо Наварен, граф Дьо Вандьонес с младата си съпруга и Д'Артес; те представляваха твърде странно общество, но неговият състав се

обясняваше много просто: трябваше да се издействува от първия министър пропуск за принц Дьо Кадинян. Дьо Марсе, който не желаше да поеме отговорността върху себе си, дойде да съобщи на принцесата, че е предал въпроса в сигурни ръце. Някакъв много опитен политически деец трябваше да донесе тази вечер окончателния отговор.

Доложиха за пристигането на маркиза Дьо Сен Син и дъщеря ѝ. Лоранс, чиито политически убеждения оставаха непоколебими, не само се учуди, но бе и възмутена от присъствието на най-изтъкнатите представители на легитимизма, които разговаряха шумно с първия министър на краля, когото тя наричаше не иначе, а херцог Орлеански. Дьо Марсе блестеше особено ярко, като лампа, готова да угасне. Тук той с удоволствие забравяше всички политически тревоги. Маркиза Дьо Сен Син се примири с присъствието на Дьо Марсе така, както австрийският двор, казват, се примирявал тогава с господин Дьо Сент Олер: стараше се да не вижда министъра зад светския човек. Но скочи като ужилена, когато лакеят доложи за граф Дьо Гондрьовил.

— Сбогом, госпожо — каза тя сухо на принцесата.

Лоранс излезе заедно с дъщеря си, съобразявайки през кон зали да мине, за да не срещне човека, изиграл фатална роля в живота ѝ.

— Вие може би осуетихте женитбата на Жорж — прошепна принцесата на господин Дьо Марсе.

Бившият арсийски чиновник, бившият представител на народа, бившият термидорианец, бившият трибун, бившият държавен съветник, бившият сенатор на Империята и граф, бившият пер на Луи XVIII и сегашен Юлски пер раболепно се поклони пред хубавата принцеса Дьо Кадинян.

— Не се страхувайте, мадам, ние не воюваме с принцове — каза той, като седна до нея.

Навремето си Мален се ползуваше с благоволенieto на Луи XVIII, за когото неговата опитност беше от полза. Мален помогна много да свалят Деказ и усилено поддържаше правителството на Вилел. Приет хладно от Шарл X, той, както и Талейран, премина в редиците на недоволните. От 1789 година имаше щастието да служи при единадесетото правителство и сега беше на голяма почит при дванадесетото, на което, разбира се, измени, както измени и на предиешното. Но ето вече петнадесет месеца откакто бе прекъснал

приятелството, което в продължение на тридесет и шест години го свързваше с най-знаменития от нашите дипломати. Именно тази вечер, говорейки за големия дипломат, Мален каза:

— Знаете ли защо е настроен така враждебно към граф Бордоски?... Защото този претендент е много млад.

— Вие давате на младите твърде странен съвет — забеляза Растиняк.

Дьо Марсе, помръкнал след думите на принцесата, не се отзова на шегата: той недружелюбно гледаше Гондрьовил и явно избягваше да влиза в разговори, очаквайки старецът, който обикновено си лягаше рано, да си отиде. Всички гости, които бяха свидетели на демонстративното излизане на госпожа Дьо Сен Син, и се досещаха защо си беше отишла, мълчаха, както и господин Дьо Марсе. Гондрьовил не позна маркизата и се чудеше защо всички са така сдържани; но житейският опит и политическите нрави бяха развили у него такт, а освен това беше умен човек и реши, че присъствието му ги притеснява, и скоро си отиде. Застанал до камината и потънал в дълбок размисъл, Дьо Марсе гледаше след бавно отдалечаващия се седемдесетгодишен старец.

— Сгрехих, принцесо, като не ви съобщих предварително името на своя довереник — каза първият министър, когато дочу трополенето на отдалечаващата се каляска. — Но аз ще изкупя тази грешка и ще ви дам възможност да се помирите със семейство Сен Син. Историята е отпреди трийсет години и следователно е стара като смъртта на Анри IV, подробностите по която, между нас казано, въпреки поговорката са малко известни, както и подробностите по много други исторически катастрофи. Впрочем, уверявам ви, че тази афера с много интересна, даже и ако не засягаше маркизата. Тя хвърля светлина върху един от нашумелите епизоди от нашата съвременна история, а именно, епизода, свързан с Мон-Сен-Бернар. Това ще даде на господа посланиците възможност да се убедят, че по отношение на проникателността нашите съвременни политически дейци са далеч от ония макиавелисти, които в хиляда седемстотин деветдесет и трета година народните вълни издигнаха над всички бури и някои от които, както се казва в романа, „намериха тих пристан“. За да бъде човек днес нещо във Франция, трябва да е врял и кипял в онова време.

— Но, струва ми се — каза с усмивка принцесата, — че в това отношение вие няма какво повече да желаете.

Всички присъстващи се засмяха весело, но сдържано, както изискваше благоприличието, а и сам Дьо Марсе не можа да не се усмихне. На посланиците очевидно им се искаше по-скоро да узнаят за какво става дума; Дьо Марсе се изкашля и всички млъкнаха.

— Една юнска нощ през хиляда и осемстотната година — започна първият министър, — около три часа сутринта, когато вече се зазоряваше и звездите бледнееха, двама мъже, уморени от игра на карти, а може би и играли само за да задържат другите, излязоха от залата на Министерството на външните работи, което тогава се намираше на улица Бак, и отидоха в един будоар. Тези двама мъже, от които единият е вече мъртъв, а другият гледа към гроба, са еднакво необикновени. Двамата са били свещеници, двамата са захвърлили расото и двамата са се оженили. Единият бе прост ораторианец, другият бе носил епископска митра. Първият се наричаше Фуше, името на втория няма да ви кажа: но и двамата бяха тогава обикновени френски граждани, обикновени, но не съвсем. Гостите били заинтригувани, когато ги видели да се отправят към будоара. Първите двама били последвани от трети. Що се отнася до този трети, смяташ се за много по-силен от първите двама, то неговото име е Сиейес и, както на всички ви е известно, до Революцията също бе духовно лице. Оня от тях, който понакуцва, бе тогава министър на външните работи, а Фуше — министър на полицията. Сиейес неотдавна се бе отказал от званието консул. Още един човек, дребен на ръст, безстрашен и строг, стана от мястото си и тръгна след тримата, като високо казал в присъствието на този, който ми предаде тези думи: „Страхувам се от попски заговор!“ Това бил министърът на войната. Възкликанието на Карно ни най-малко не разтревожило двамата консули, които играели на карти в салона. Комбасерес и Льобрьон се намираха тогава под властта на своите министри, далеч по-силни от самите консули. Почти всички тези държавници са вече мъртви, с тях може да не се съобразяваме: те принадлежат на историята, а историческите събития през онази нощ бяха страшни. Аз ви ги разказвам, защото единствен зная за тях и защото Луи XVIII не ги каза на нещастната госпожа Дьо Сен Син, а на днешното правителство му е безразлично дали тя знае за това или не. И тъй, четиримата мъже седнали в будоара. Преди да

произнесат макар и дума, куцийт затворил вратата и даже, казват, я заключил. Само много възпитани хора могат да бъдат толкова внимателни! Лицата и на трите кюрета, които вие вероятно още помните, били бледни, безстрастни. Едничък Карно се отделял с румените си бузи. И така военният заговорил пръв:

— За какво става дума?

— За Франция — отвърнал навярно принцът, в когото аз виждам един от най-необикновените хора на нашето време.

— За Републиката — несъмнено казал Фуше.

— За властта — сигурно отвърнал Сиейес.

Присъстващите се спогледаха. С интонация, с поглед, с жест Дьо Марсе великолепно представи и тримата.

— Трите кюрета отлично се разбрали — продължи министърът. — Карно погледнал колегите си и бившия консул отвисоко. Допущам дълбоко в душата си да е бил смутен.

— Надявате ли се на успех? — запитал го Сиейес.

— От Бонапарт всичко може да се очаква — отвърнал военният министър, — той премина Алпите благополучно.

— В настоящия момент — забелязал дипломатът, като нарочно забавял думите си — той е поставил на карта всичко.

— По-накъсо, моля — казал Фуше, — какво ще правим, ако Първият консул бъде разбит? Можем ли да съберем армията отново? Ще останем ли негови покорни слуги?

— Републиката вече не съществува — напомнил Сиейес. — Той е консул за десет години.

— Той има по-голяма власт, отколкото Кромюел — добавил епископът, — при това не е гласувал за смъртното наказание на краля.

— Сега ние имаме господар. Ще го запазим ли, ако загуби сражението, или ще върнем Републиката? — запитал Фуше.

— Франция ще може да противостои на врага само ако бъде възстановена силна власт, както при Конвента — многозначително добавил Карно.

— Аз съм съгласен с Карно — казал Сиейес. — Ако Бонапарт се върне победен, трябва да го ликвидираме, достатъчно ни е трил сол на главите за тези седем месеца.

— Но армията е на негова страна — казал замислено Карно.

— А на нашата ще бъде народът — извикал Фуше.

— Вие много бързате, господине — възразил принцът с плътния си бас, запазил го все още до това време, и ораториянецът отведнъж млъкнал.

— Бъдете откровени — казал, като се появил внезапно, бившият член на Конвента, — всичко зависи от развитието на събитията — ако Бонапарт победи, ще го венцеславим, загуби ли — ще го затрием.

— Щом вече сте тук, Мален — рекъл господарят на дома, без да се вълнува, — бъдете наш съюзник.

И му направил знак да седне. Благодарение на това обстоятелство Мален, дотогава незабележим член на Конвента, заел положението, което видяхме да запазва и до днес. Той съумял да мълчи и двамата министри му останали верни; същевременно той се оказал оста на целия механизъм и душата на цялата интрига.

— Този човек от никого не е бил победен — горещо възкликнал Карно. — Скоро ще надмине и Ханибал.

— В случай на беда ето ви и Директория — лукаво подхвърлил Сиейес, обръщайки внимание, че са петима.

— И всички — подхванал министърът на външните работи — сме заинтересувани да поддържаме Революцията; ето, ние тримата захвърлихме расото, а генералът даде гласа си за езекутирането на краля. А вие — обърнал се той към Мален — владееете имененията на емигрантите.

— Нашите интереси са общи — категорично заявил Сиейес — и те напълно съвпадат с интересите на родината.

— Рядък случай — забелязал с усмивка дипломатът.

— Трябва да се действа — добавил Фуше, — сражението започва, а Мелас разполага с превъзходни сили. Генуа вече се предаде и Масена направи голяма грешка, като се отправи към Антиб; следователно ние не сме сигурни, че ще може да се срещне с Бонапарт, а в такъв случай Консултът ще остане без подкрепления.

— Откъде имате тези сведения? — запитал Карно.

— Те са напълно достоверни — отвърна Фуше. — Куриерът ще дойде при вас утре сутринта, при откриване на борсата.

— Те съвсем не се церемонели — забеляза Дьо Марсе, като се усмихна и помълча.

— Но когато дойде известие за разгрома, ще бъде вече късно да основаваме клубове, да разпалваме патриотизма и да сменяме

конституцията — отново заговорил Фуше, — нашият осемнадесети брюмер трябва да бъде своевременно подготвен.

— Ще го предоставим на министъра на полицията — казал дипломатът. — Но ние трябва да се пазим от Люсиен. (Люсиен Бонапарт бе тогава министър на вътрешните работи.)

— Когато му дойде времето, ще го арестувам — заявил Фуше.

— Господа — провикнал се Сиейес, — нашата Директория повече не ще бъде подлагана на анархични промени. Ще установим олигархическа власт, ще учредим сенат с пожизнени членове и парламент, който ще бъде в наши ръце; ние трябва да отчетем грешките на миналото.

— При такава система аз ще живея безгрижно — казал епископът.

— Намерете ми надежден човек за връзка с Моро, тъй като армията в Германия ще стане наша единствена опора! — казал високо Карно, който дотогава мълчал, потънал в размишления.

— И наистина, господа, тези хора били прави — продължи Дьо Марсе след неголяма пауза. — В такъв преломен момент те проявили истинско величие; на тяхно място и аз бих постъпил така.

— Господа! — с тържествена сериозност възкликнал Сиейес — продължи своя разказ Дьо Марсе.

Този възглас „господа“ бил отлично разбран от присъстващите: всички изразявали с вида си една и съща решимост, като че изричали една и съща клетва за абсолютно мълчание и пълна солидарност, в случай че Бонапарт се върне победител.

— Всички ние добре знаем какво трябва да правим — добавил Фуше.

Сиейес безшумно превъртял ключа; тънкият слух на свещеник тук добре му бил послужил: влязъл Люсиен.

— Добри известия, господа! Един ординарец донесе на госпожа Бонапарт писмо от Консула: започнал кампанията с победа при Монтебло.

Тримата министри се спогледали.

— Решаващо ли е това сражение? — запитал Карно.

— Не, но боят бил кръвопролитен и Лан се покрил със слава. Неговата армия от десет хиляди души атакувала армия от осемдесет

хиляди, но бил спасен от една дивизия, изпратена му на помощ. От е обърнат в бягство. И тъй, фронтът на Мелас е разкъсан.

— Кога е станало сражението? — запитал Карно.

— На осми — отвърнал Люсиен.

— А сега е тринадесети — продължил проницателният министър, — следователно съдбата на Франция се решава по всяка вероятност точно сега, когато ние разговаряме. (И наистина, битката при Маренго започна на четиринадесети юни на разсъмване.)

— Цели четири дни убийствено очакване! — забелязал Люсиен.

— Убийствено ли? — подел министърът на външните работи с хладно недоумение.

— Четири дни — казал Фуше.

— Очевидец ме увери, че двамата консули научили тези подробности, когато шестимата събеседници се върнали в салона. Било четири часът сутринта. Фуше си отишъл пръв. Ето какво направи със затаено, дяволско упорство този тъмен, всепроникващ и своеобразен гений, малко проучен, но несъмнено равен на Филип Втори, на Тиберий и Борджия. По време на Валхернското сражение той се прояви като съвършен военачалник, мъдър политик и далновиден държавен деец. Той е единственият истински министър, който Наполеон е имал. Вие знаете, че той тогава доведе Наполеон до ужас Фуше, Масена и принц Талейран са тримата най-велики мъже, които познавам, най-силните умове, що се отнася до дипломатия, войни и държавно управление; ако Наполеон чистосърдечно ги бе използвал за осъществяването на замислите си, Европа повече не би съществувала, а само една огромна Френска империя. Фуше се откъсна от Наполеон едва когато видя, че Сиейес и принц Талейран бяха отстранени. В продължение само на три дни Фуше, криейки ръката, която разгаряше огъня в това огнище, организира оня всеобщ смут, който разтърси цяла Франция и пробуди републиканската енергия за деяния в духа на хиляда седемстотин деветдесет и трета година. Тъй като е необходимо да се осветли този тъмен кът от нашата история, ще ви кажа, че именно агитацията на Фуше, който държеше в ръце всички конци на „старата Планина“, породил републиканските заговори, заплашващи живота на Наполеон след победата му при Маренго. Съзнанието за причиненото му зло даде на Фуше сила да заяви на Наполеон, че въпреки неговото мнение републиканците са

замесени в заговори много повече от роялистите. Фуше познаваше превъзходно хората; той бе сигурен в Сиейес заради измаменото му самолюбие, сигурен в Талейран — защото бе голям аристократ, сигурен в Карно, когото познаваше като безупречно честен; но Фуше се страхуваше от тазвечерния наш приятел и ето как провали и него. По това време оня бе просто Мален — Мален, който скришом кореспондираше с Луи XVIII. Министърът на полицията го накара да състави прокламациите на революционното правителство, неговите декрети, постановления, указа за обявяване въвн от закона на участниците в преврата от осемнадесети брюмер; освен това този неволен заговорник трябваше да се погрижи всички материали да бъдат отпечатани в нужното количество екземпляри, а после да ги пази готови на вързопи у дома си.

Печатарят бе арестуван като заговорник, тъй като нарочно бил избран печатар-революционер, и полицията го освободи едва след два месеца. Този човек умря в 1816 година, продължавайки да вярва в съществуването на монтанярски заговор. Една от най-любопитните сцени, разиграни от полицията на Фуше, е несъмнено тази, когато най-крупният banker на онова време научава от дошлия при него куриер, че сражението при Маренго е загубено. Ако си спомняте, щастието се бе наклонило към везната на Наполеон едва в седем часа вечерта. А по обяд агентът, изпратен на бойното поле от финансовия крал, вече сметна френската армия за разгромена и побърза да изпрати куриер с тази вест. Министърът на полицията изпрати за разлепвачи на обяви и глашатаи, а един от доверените му хора излезе с кола, натоварена с прокламации, когато вечерният куриер, пристигнал необикновено бързо, разпространи вестта за победата, от която цяла Франция буквално обезумя. На борсата бяха обявени няколко краха. А тълпата разлепвачи и глашатаи, която трябваше да обяви Бонапарт въвн от закона и да възвести политическата му смърт, бе задържана в очакване да бъде отпечатана новата прокламация и обявата за победата на Първия консул. Гондрьовил, върху когото можеше да падне цялата отговорност за заговора, бе така изплашен, че натовари вързопите напечатани листи на товарни коли и ги изпрати нощем в Гондрьовил, дето вероятно е скрил злополучните книжа в мазетата на замъка, който бе присвоил на името на някакво подставено лице... Това подставено лице той направи председател на имперския съд. Лицето се казваше...

Марион! После Мален побърза да се върне навреме в Париж, за да приветствува Първия консул. Както знаете, след битката при Маренго Наполеон се завърна от Италия с невероятна бързина; но за хората, които познават основно тайната история на онова време, е ясно, че тази бързина бе наложена от съобщението на Люсиен. Министърът на вътрешните работи беше забелязал нещо странно в поведението на монтажните и макар че не разбираше откъде духа вятърът, се страхуваше от буря. Да заподозре тримата министри той не можеше и ето защо си обясни започналото брожение със старата неприязън, предизвикана от брат му на осемнадесети брюмер, и с твърдата увереност на малцината оцелели от 1793 година, че в Италия на Наполеон ще бъде нанесен непоправим удар. Възгласите „смърт на тирана“, прозвучали в Сен Клу, все още кънтяха в ушите на Люсиен.

Битката при Маренго задържа Наполеон по полята на Ломбардия до двадесет и пети юни; на втори юли той се завърна във Франция.

И така, представете си лицата на петимата заговорници, когато в Тюйлери са поздравявали Първия консул за победата му. В самия дворцов салон Фуше каза на трибуна (тъй като този Мален, когото току-що видяхте, бе за известно време и трибун), че трябва да се чака още и че не всичко е свършено. Действително в очите на господин Дьо Талейран и на Фуше Бонапарт не беше така здраво свързан с Революцията, както те и затова решиха заради собствената си безопасност да укрепят тази връзка чрез делото на Ангиенския херцог. Напълно явна е нишката, която води от екзекуцията на принца към заговора, станал в сградата на Министерството на външните работи по време на битката при Маренго.

Разбира се, днес за всекиго, който е разговарял с добре осведомени хора, е очевидно, че Бонапарт бе изигран като дете от господин Дьо Талейран и от Фуше, които искаха да го скарат непоправимо с Бурбоните, чиито посланици правеха тогава опити да се споразумеят с Първия консул.

— Талейран играел тогава на карти у мадам Дьо Люни — обади се един от гостите, които слушаха разказа на Дьо Марсе — и изведнъж, в три часа сутринта, изважда часовника си, прекъсва играта и неочаквано, без всякаква връзка, запитва тримата си партньори има ли принц Дьо Конде други деца освен Ангиенския херцог. Този въпрос,

така чудноват в устата на господин Дьо Талейран, предизвикал голямо удивление.

— Защо ни питате за това, което сам знаете отлично? — възразил някой.

— За да ви съобщя, че в тази минута родът Конде угасна.

А господин Дьо Талейран се намираще в къщата Люин от самото начало на приема и несъмнено знаеше, че Бонапарт не бе в състояние да помилва херцога.

— По — обърна се Растиняк към Дьо Марсе — аз съвсем не виждам във всичко това мадам Дьо Сен Син!

— О, аз забравих, драги мой, че тогава сте били толкова млад, следователно се нуждаете от разяснение. Знаете ли историята с отвлечането на граф Дьо Гондрьовил, която причини смъртта на двамата Дьо Симьоз и на по-големия от братята Д'Отсер, и че помладият се ожени за госпожица Дьо Сен Син и стана граф, а после и маркиз Дьо Сен Син?

По молба на някои от гостите, незапознати с тази история, Дьо Марсе разказа за процеса, като обясни, че петимата непознати били нехранимайковци от имперската полиция, натоварени да унищожат купчините листовки, които граф Дьо Гондрьовил беше дошъл да изгори, решил, че властта на императора е укрепена.

— Аз подозирам — продължи Дьо Марсе, — че Фуше едновременно е търсил и доказателства за кореспонденцията на Гондрьовил с Луи XVIII, а връзката между тях не е прекъсвала даже по времето на Терора. Но в тази страшна история проличали, освен всичко друго, и пристрастията на главния полицейски агент — той е жив и сега; той е един от великите служители на властта, които са незаменими; издигнал се е благодарение на редица поразително ловки машинации. Изглежда, че госпожица Дьо Сен Син го е оскърбила, когато е дошъл да арестува младите Дьо Симьоз. И така, госпожо, сега ви е известна цялата тайна на това тъмно дело; разкажете всичко на маркиза Сен Син и дайте ѝ да разбере защо Луи XVIII така упорито мълчи.

Париж, януари 1841 година

3. МАРКАС^[1]

*На монсеньор граф Вилхелм Вюртембергски в знак на
почтителна благодарност от автора*
Дьо Балзак

Никъде, дори и сред най-забележителните хора на нашето време, не съм срещал човек с такава поразителна външност; изучаването на физиономията му пораждаше отначало тъга, която накрая се превръщаше в почти болезнено усещане. Между този човек и името му съществуваше някакво съответствие. Буквата „Z“, предшествуваща фамилното му име Маркас, буква, която стоеше върху всички адресирани до него писма и която той никога не забравяше, когато се подписваше, тази последна буква на азбуката извикваше в съзнанието нещо съдбовно.

Маркас! Повторете за себе си това име, състоящо се от две срички. Е добре, не долавяте ли в него някакво зловещо значение? Не ви ли се струва, че човекът, който носи такава име, е обречен на мъчения? Макар странно и диво, то има право да бъде съхранено в паметта на потомството. Звучи добре, произнася се лесно и е кратко, както е присъщо на прочутите имена. А не е ли същевременно еднакво нежно и необичайно? И не ви ли изглежда незавършено? Аз не бих се осмелил да твърдя категорично, че имената не оказват влияние върху човешката съдба. Между името на човека и събитията в живота му съществува скрита, необяснима хармония или явна противоречивост, които изненадват; тук често откриваме далечни, но действени връзки. В нашия свят всичко е свързано с всичко. Може би някога човечеството ще се върне към окултните науки.

Не съзирате ли във формата на буквата „Z“ конфликтност на противодействащи сили? Не чертае ли тя несигурния и странен зигзаг на един неспокоен живот? Какъв вятър е духал тази буква, която във всички езици, където съществува, стои начело на не повече от

петдесет думи? Собственото име на Маркас бе Зефирен. Свети Зефирен е много почитан светец в Бретан. Маркас бе бретонец.

Вгледайте се още веднъж в това име: З. Маркас! Цял един човешки живот е във фантастичното съчетание на тези седем букви. Седем! Най-многозначителното от кабалистичните числа. Носителят на това име умира на трийсет и пет години, така че животът му се вмести в седем петилетки. Маркас! Нямате ли чувството за нещо драгоценно, което пада и се разбива ту с трясък, ту безшумно?

Завършвах в 1836 година право в Париж. По това време живеях на улица Корней в някаква странноприемница, чиито стаи се наемаха само от студенти. В дъното на сградата се извиваше стълба, осветявана в началото от уличната светлина, после от малки прозорци и накрая от джамлък. В къщата имаше четиридесет стаи, мебелирани така, както обикновено се мебелират стаи, предназначени за студенти. Какво повече им трябва на младите освен легло, няколко стола, шкаф, огледало и маса? Проясни ли се небето, студентът тозчас отваря прозореца си. Но на тази улица няма съседка, която да ухажва. Отсреща погледът му се натъква на отдавна затворения „Одеон“, с вече потъмнели стени, с малки прозорчета на лоджиите му и широк керемиден покрив. Аз не бях достатъчно богат, за да имам хубава стая и дори въобще да имам стая. Жюст и аз заемахме едно помещение с две легла на петия етаж.

От тази страна на стълбата имаше само две стаи: нашата и друга, мъничка, обитавана от З. Маркас. Шест месеца ние с Жюст не знаехме нищо за нашия съсед. Старата съдържателна на гостоприемницата ни беше казала, че малката стая е заета, но бе добавила, че няма да бъдем обезпокоявани, тъй като наемателят бил извънредно тих. И наистина в продължение на шест месеца нито веднъж не срещнахме нашия съсед и не чухме шум в стаята му, макар че ни делеше тънка стена, която като в много парижки къщи бе направена от летви и мазилка.

Нашата стая, висока седем стъпки, бе облепена с прост книжен тапет с букетчета на син фон. Боядисаният под нямаше лъскавината, която умеят да му придават бояджиите. Пред леглата ни имаше по едно тънко, подръбено килимче. Коминът излизаше почти направо на покрива и толкова пушеше, че се принудихме за наша сметка да го снабдим с похлупак. Леглата бяха кушетки от боядисано дърво и напомняха ученическите кревати в колежа. На камината стояха само

два медни свещника, кога със свещи, кога без свещи, нашите две лули, тютюн, разсипан или в торбичка, и купчинки пепел, оставени от гости или от самите нас, когато се случеше да пушим пури. На прозореца висяха две хасени перденца, окачени на железни релси. От двете страни на прозореца се виждаха малки книжни рафтове от дърво на дива череша, позната на всички, които са скитали из Латинския квартал; на тях нареждахме малкото книги, необходими за занятията ни. Мастилото винаги беше в мастилницата и напомняше лава, застинала във вулканичния кратер. Нима коя да е мастилница не може днес да стане Везувий? Притъпените пера използвахме за почистване на лулите ни. Противно на закона за паричното обръщение, банкнотата се появяваше у нас по-рядко, отколкото звонковата монета.

Как да се задържат младите хора в такива стаи? Разбира се, че студентите учат в кафенетата, в театъра, из алеите на Люксембургския парк, у гризетките, навсякъде, дори в университета, само не в своята ужасна стая; ужасна, когато се отнася за работа, и чудесна, когато в нея се бърби и пуши. Метнете на масата покривка, въобразете си на нея лакомства, предложени от най-добрия гостилничар в квартала, четири прибора и две девойки, поръчайте литографски снимки на тази картина на интимен живот и ви уверявам, че и най-строгият светец би се усмихнал, като я погледне.

Мислехме само за развлечения. Доводите за лекомисления ни живот бяха почерпени от наблюденията ни над една от най-сериозните страни на обществения живот. Жюст и аз не виждахме никаква възможност да си извоюваме що-годе положение в двете поприща, които нашите родители ни бяха принудили да прегърнем. Вместо един адвокат, един лекар — никнат сто. Тълпата ненавижда тези две поприща, които създават илюзии, че са пътища към успех, а всъщност са две арени: на тях се убива, води се борба и не, разбира се, с хладно или огнестрелно оръжие, а с интриги и клевети, със свръхчовешки труд, с кръвопролитни интелектуални походи, каквито бяха походите в Италия за републиканските войници. Днес, когато всичко е сведено до драматична и жестока надпревара на умовете, трябва да се научиш да прекарваш по четиридесет и осем часа на стола пред работната маса, както пълководецът оставаше някога по две денонощия на седлото. Напливът от кандидати принуди медиците да се разделят на категории: има пишещ лекар, лекуващ лекар, лекар политиканстваващ и лекар

войнствуващ; четири различни начина да бъдеш лекар, четири раздела, вече препълнени. Що се отнася до петата група, групата на докторите, търгуващи с лекарства, сред тях вече бесува конкуренцията и те се сражават с безсрамни реклами, разлепвани по стените на парижките домове. Във всички съдилища има почти толкова адвокати, колкото и дела. Адвокатът се хвърли и в журналистиката, в политиката, в литературата. Най-после и държавата, обсадена от безчислени претенденти дори за най-нищожните съдебни и административни длъжности, започна да изисква наличие на известно състояние от претендентите. Крушевидната глава на сина на богат бакалин ще бъде предпочитана пред квадратния череп на млад, талантлив мъж без стотинка в джоба. Бедният, непритежаващ нищо младеж, дори и когато денонощно се труди и напруга всички свои сили, рискува след десет години да се озове по-ниско от изходната си позиция. Днес способният трябва да има шанса на бездарника, нещо повече — ако презре недостойните средства, които осигуряват благополучие на пълзящата посредственост, никога не ще успее.

Тъй като познавахме отлично нашата епоха, ние познавахме и самите себе си и затова пред безцелната дейност предпочетохме незаетостта на мислещите безделници, предпочетохме ленивото безгрижие и удоволствието пред безполезния труд, който само би отслабил волята ни и би притъпил остротата на мисълта ни. Бяхме анализирали живота на съвременното общество сред смях, веселие и разговори, което не направи съжденията и изводите по-малко мъдри, нито по-малко дълбоки.

Съзирайки безправиято, на което е обречена младежта, ние бяхме поразени от грубото безразличие на властта към всичко, що се отнася до ума, мисълта, поезията. Какви погледи си разменяхме често с Жюст, когато, четейки вестниците, научавахме за политическите събития, за пренията в Камарата, когато обсъждахме поведението на кралския двор, чието упорито невежество може да се сравни само с низостта на придворните, с посредствеността на хората, обкръжили като стена новия трон, хора без ум и достойнство, чужди на науката и на всеки благороден порив, хора без обществена значимост и без духовно величие. Човек не може да си представи по-добра похвала за двора на Шарл X от сегашния двор, ако той въобще може да се нарече кралски двор! Какво неуважение към страната е това — най-

обикновени, бездарни чужденци, получили френско поданство, да се въвеждат тържествено в Палатата на перовете! Какво беззаконие, какво оскърбление за младите дарования, за нашите честолюбиви сторонници на културата. На всичко това ние гледахме като зрители и горчиво въздишахме, без да вземем някакво решение относно самите нас.

Жюст, когото никой не бе потърсил в мансардата му и който сам не би потърсил никого, на двайсет и пет години беше вече далновиден политик, човек с невероятна способност да долавя далечните връзки между настоящите и бъдещите събития. Още в 1831 година той ми каза какво по негово мнение предстои да стане и то действително стана: убийства, заговори, господство на евреите, затруднения във вътрешното положение на Франция, духовно обедняване сред висшите класи и могъща, млада струя от ярки таланти в низините, дете най-пламенното мъжество угасва под пепелта на цигарата. Какво можеше да направи Жюст? Семейството му желаше той да стане лекар. Но да станеш лекар, не означаваше ли двайсет години да чакаш клиента? И знаете ли какъв стана Жюст? Не знаете. Е добре, той е лекар, но напусна Франция и сега е в Азия. В този миг може би изнемогва от умора в пустинята или умира под ударите на някоя дива орда, а може би е пръв министър на някакъв индийски раджа. Колкото до мен, то моето призвание е практическото дело. Завърших колежа на двайсет години и постъпих на военна служба като прост войник. Разколебан от печалната перспектива, каквато обещава адвокатската професия, аз се впуснах да изучавам мореплаване. Подражавам на Жюст, бягам от Франция, където, за да си извоюваш място, ще изразходваш време и енергия, необходими за най-високи постижения. Следвайте примера ми, приятели мои, аз отивам там, където човек е господар на съдбата си.

Тези сериозни решения бяха взети хладнокръвно в малката стаичка на улица Корней, което не ни попречи да посещаваме Мюзарските балове, да ухажваме весели девойки и да водим безразсъден, привидно безгрижен живот. Решенията ни дълго не можаха да получат определено, конкретно осъществяване. Нашият съсед, Маркас, ни послужи тук като водач; доведе ни до ръба на пропастта или на онази страшна бездна, каквато представлява животът на нашето общество; помогна ни да измерим неподозираната ѝ

дълбочина и отрано ни разкри участта, която ни очаква, ако тази бездна ни погълне. Помогна ни да осъзнаем пустотата на всички надежди и на отсрочките, които налага нищетата, когато се съгласяваме да заемем най-нищожни места само за да продължим бурната схватка с текущия ден, да не се откъснем от стихията на Париж, тази велика куртизанка, която с еднаква лекота ви приласкава и ви захвърля, дарява ви с усмивка, а после ви обръща гръб, обезсилвайки с напразни очаквания и най-могъщата воля, градът, където клетникът съществува благодарение само на случая.

Първата ни среща с Маркас ни направи потресаващо впечатление. Когато предиобед се завръщаме от университета, обикновено се чакахме у дома, за да разберем дали не се беше изменило нещо в плановите ни за вечерта. Веднъж, в четири часа следобед, Жюст видя Маркас на стълбата; аз го срещнах на улицата. Бе ноември, а Маркас беше без палто; носеше обувки с дебели подметки, панталони от груб плат и син, закопчан догоре жакет с права яка, която му придаваше вид на военен, още повече че носеше и черна вратовръзка. В тези дрехи, както виждате, няма нищо необичайно, но те хармонираха с лицето и осанката на човека. Първото чувство, което изпитах при вида му, не бе ни изненада, ни учудване, ни тъга, ни интерес, ни съжаление, а по-скоро любопитство, съдържащо нещо от всички тези чувства. Вървеше бавно, с тежка стъпка, издаваща дълбока меланхолия, а главата му бе наведена напред, но не отпусната като у хора, измъчвани от съзнанието за някаква вина. Тази едра, могъща глава, която като че побираше в себе си съкровищата, необходими за краен честолубец, сякаш бе препълнена с мисли; тя изнемогваше под тежестта на някаква душевна болка, макар в чертите на лицето му да не се долавяше и най-малкият белег на колебания и угризения. А лицето му се определя с една дума. Според старо и доста разпространено схващане всяко човешко лице показва сходство с някое животно. Животното, което напомняше лицето на Маркас, бе лъв. Косите му приличаха на грива, носът, къс, сплескан и широк, беше цепнат на края като у лъва, а челото, подобно на лъвското, се делеше от дълбока бразда на две — две внушителни издатини. Хлътналите бузи подчертаваха още повече косматите силно изпъкнали скули; в ъглите на огромната уста и надлъж по мършавото, жълтеникаво лице се забелязваше гордото очертание на жестоки, конвулсивни бръчки.

Това почти грозно лице бе озарено от сиянието на две черни очи, безкрайно нежни, спокойни, дълбоки, натежали от мисъл. Тези очи бяха, ако мога така да се изразя, принизени. Маркас се боеше да погледне, ала по-малко за себе си, отколкото за ония, върху които щеше да спре магнетичния си поглед; той притежаваше някаква сила, но не искаше да я използва; щадеше минувачите, трепереше при мисълта, че може да го забележат. Това не беше скромност, а смирение, не християнско смирение, внушавано от милосърдието, а смирение, подсказвано от разума, от съзнанието за безполезността на талантите в наше време, за невъзможността да проникнем и живеем в съответстващата ни среда. Този поглед можеше в някои моменти да хвърля мълнии. От тази уста сигурно е излизал гръмовен глас, напомнящ гласа на Мирабо^[2].

— Току-що срещнах на улицата забележителен човек — казах на Жюст още с влизането си.

— Трябва да е нашият съсед — отвърна Жюст, който описа безпогрешно външността на мъжа, когото бях срещнал. — Не може да изглежда иначе човек, който живее като лалугер — заключи Жюст.

— Какво смирение и какво величие!

— Едното се обуславя от другото.

— Колко разбити надежди! Колко осуетени планове!

— Седем мили развалини, обелиски, дворци, кули: развалините на Палмира сред пустинята — каза със смях Жюст.

И тъй, нарекохме съседа си „развалините на Палмира“. Когато отидохме да обядваме в тъжния ресторант на улица Ла Арп, дето бяхме абонирани, запитахме за наемателя на номер 37 и тогава научихме това чудесно име — З. Маркас. Като същински деца, ние повтаряхме повече от сто пъти и с най-различни коментари, шеговити и печални, името, чието произношение се поддаваше напълно на играта ни. Жюст успяваше понякога да изговори 2-то така, сякаш изстрелваше ракета, и след като разтягаше шумно първата сричка на името, глухо и отривисто произнасяше последната, имитирайки падаща стрела.

— А от какво и как живее този човек?

От този въпрос до невинния шпионаж, към който ни тласкаше любопитството, протече толкова време, колкото бе нужно за осъществяването на нашия план. Вместо да скитаме безцелно из улиците, ние се върнахме у дома с по един роман в ръка. И започнахме

да четем и да се ослушваме. Всред пълната тишина в нашите две мансарди не чухме нищо друго, освен равното, тихо дишане на спящ човек.

— Спи — рекох аз на Жюст, констатирай този факт пръв.

— В седем часа! — отвърна удивен „докторът“.

Така наричах аз Жюст, който ме бе удостоил с прозвището „министър на правосъдието“.

— Трябва да е много нещастен, за да спи толкова — казах аз и скочих на шкафа, въоръжен с огромен нож, в ръкохватката на който имаше тирбушон. Изрязвах в преградената стена кръгла дупка, голяма колкото монета от пет су, и когато залепих око към дупката, видях пред себе си само мрак; не бях и помислил, че вече е тъмно. Към един часа след полунощ, когато затворихме романите и започнахме да се събличаме, неочаквано дочухме шум в стаята на съседа ни: той стана, драсна кибритена клечка и запали свещ. Качих се отново на шкафа и видях, че Маркас седи на стола си и преписва някакви счетоводни книжа. Стаята му беше два пъти по-малка от нашата, креватът заемаше някаква ниша до самата врата. Наистина коридорът, завършващ в неговата бърлога, не отнемаше част от площта ѝ, като в нашата стая. Но теренът, върху който се издигаше къщата, очевидно бе отсечен в ъглите, тъй като външната ѝ стена, опираща в съседната сграда, имаше вид на трапец и точно в този край на къщата се намираше мансардата на Маркас. В стаята нямаше камина, а само малка бяла фаянска печка, изпъстрена със зелени петна; кюнецът ѝ излизаше на покрива. На прозореца, изрязан в трапеца, висеше извехтяло червеникаво перде. Кресло, маса и неугледно нощно шкафче съставляваха цялата мебелировка на стаята. Бельото си Маркас държеше във вграден в стената долап. Тапетите по стените бяха отвратителни. Очевидно преди Маркас тук бяха живели само прислужници.

— Е, какво видя? — запита „докторът“, когато слязох от шкафа.

— Виж сам — отвърнах аз.

На другия ден, към девет часа сутринта, Маркас легна в леглото. Беше закусил с евтин салам: видяхме в паницата, сред трошите, остатъци от тази добре позната нам храна. Маркас спеше. Събуди се едва към единайсет часа и отново започна да преписва книжата; преписаните през нощта страници лежаха на масата. Когато слязохме долу, осведомихме се за цената на обитаваната от него стая

— петнайсет франка месечно. За няколко дена изучихме до най-малките подробности начина на живот на З. Маркас. Той преписваше различни книжа, несъмнено срещу заплащане за лист, и предаваше работата си на посредник, който живееше в двора на Съдебната палата; работеше през нощта; от шест до десет спеше, след което отново започваше да преписва до три; после излизаше да предаде преписаното, обядваше за девет су у Мизере на улица Мишельо-Конт, накрая към шест часа се връщаше у дома и веднага си лягаше. Убедихме се, че Маркас не произнася и петнайсет изречения на месец; не разговаряше с никого, дори и на себе си не казваше дума в своята ужасна мансарда.

— Решително „развалините на Палмира“ са страшно безмълвни!
— извика Жюст.

Подобно мълчание у човек с такава внушителна външност криеше в себе си нещо дълбоко знаменателно. Когато понякога се срещяхме с него, разменяхме погледи, изпълнени с взаимен интерес, но с това се изчерпваше всичко. Неусетно този човек стана за нас предмет на скрито възхищение, без да можем да си обясним причините му. Дали това не бяха простотата и монашеското еднообразие на живота му, аскетичното безумие на волята му или този жалък труд, който позволяваше на мисълта му да бездействува или да работи и говореше за очакване на някакво щастливо събитие или за изградена вече житейска позиция? Дълго бродехме така из „развалините на Палмира“, докато най-после ги забравихме. Та нали бяхме толкова млади! Междувременно дойде карнавалът, този парижки карнавал, който отсега затъмнява стария венециански карнавал и след няколко години ще привлече в Париж цяла Европа, ако, разбира се, злонамерени полицейски префекти не попречат на това. По време на карнавала би следвало да се разрешават хазартните игри; тъпоумните морализатори, успели да забранят игрите, са същински глупци в сметките си и ще склонят да понасят неизбежното зло само когато бъде доказано, че милиони франкове, които биха могли да останат във Франция, изтичат в Германия.

След този весел карнавал за нас, както и за всички студенти настъпиха дни на крайна мизерия. Лишихме се от драгоценни предмети; всеки от нас продаде второто си палто, втория чифт ботуши, втората жилетка — с една дума, всичко, което имахме по два чифта

освен приятеля си. Хранехме се само с хляб и с по-обикновени колбаси, карахме я пестеливо, заловихме се да четем, дължахме на странноприемницата наема за два месеца и бяхме сигурни, че всеки от нас има при портиера сметка от шейсет до осемдесет реда за четиридесет-петдесет франка. Не бяхме дръзки, нито весели. Когато трябваше да преминем долната квадратна площадка на стълбата, често само с един скок прескачахме от последното стъпало направо на улицата. В деня, когато тютюнът за лулите ни се изчерпа, се сетихме, че вече от няколко дни не мажем хляба си с масло. Мъката ни беше голяма.

— Няма тютюн — каза „докторът“.

— Няма и палта — добави „министърът на правосъдието“. — А, хубостници ние! — рекох аз, като повиших глас. — Начучулихте се като оперетни пощальони^[3], решихте да се предрешите като маскарадни хамали, да вечеряте сутрин и да закусвате вечер у Вери, а понякога и в ресторант. На сух хлебец, господа! И би трябвало да спите под креватите си, вие — недостойни да лежите на тях!...

— Добре де, „господин министре“, но няма тютюн — каза Жюст.

— Време е да пишем на лелите си, на майките си, на сестрите си, че сме останали без бельо, че при парижките разстояния се износва и бельо от желязно трико. Ще разрешим интересен химически проблем, като превърнем това бельо в пари.

— Но трябва някак да се преживее, докато получим отговор.

— Ще отида да потърся заем от приятел, който още не е изчерпал капиталите си.

— А колко ще поискаш?

— Десет франка — отвърнах гордо. Дочул разговора ни, към обяд Маркас почука на вратата и каза:

— Господа, ето ви тютюн. Ще ми го върнете, когато можете.

Бяхме поразени не от предложението — него ние приехме, а от невероятната наситеност, мощност и пълнозвучност на гласа, който може да се сравни единствено с четвъртата струна на Паганиновата цигулка. Маркас изчезна, без да дочака благодарностите ни. Спогледахме се с Жюст в дълбоко мълчание. Да ни протегне ръка човек, който явно бе по-беден от нас! Жюст седна да пише на всички свои роднини, а аз тръгнах да търся заем. Получих двайсет франка от един земляк. В това трудно-весело време още съществуваха игрални

домове и в техните недра, твърди като рудните жили в Бразилия, младите хора често рискуваха малкото, което имаха, за да спечелят няколко луидора. Земякът имаше турски тютюн, донесен от Константинопол от някакъв моряк. Даде ми толкова, колкото бяхме получили от З. Маркас. Завърнах се с богатия товар и отидохме да поднесем на съседа ни пачка прекрасен, златист турски тютюн срещу неговия долнокачествен.

— Не пожелахте да ми останете длъжници — каза той. — Връщате ми злато за мед. Деца сте вие, деца... добри деца...

Тези три фрази бяха произнесени с различен тон, с различен акцент! Обикновени думи, но акцентът... О! Акцентът ни сближи, сякаш бяхме откоleshни приятели. Маркас беше скрил книгата си, когато бе дочул стъпките ни; разбрахме, че би било неделикатно да го запитаме с какво се препитава, и се засрамахме, задето дотогава го бяхме шпионирали. Стенният шкаф беше отпорен и в него съгледахме две ризи, бяла вратовръзка и бръснач. Видът на бръснача ме накара да потреперя. Близо до прозореца висеше огледало, което не струваше повече от сто сантима. Естествените и пестеливи движения на този човек имаха в себе си някакво сурово величие. Спогледахме се с „доктора“, като че за до се посъветваме какво да му отговорим. Забелязвайки объркването ми, Жюст шеговито запита Маркас:

— Господинът с литература ли се занимава?

— Опазил ме Господ — отвърна Маркас. — Аз не съм толкова богат.

— А аз мислех — казах в отговор, — че в днешно време единствено поезията може да ни доведе дотам — да живеем в мизерни жилища като нашите.

Отговорът ми накара Маркас да се усмихне и тази усмивка заля с ведрина жълтеникавото му лице.

— Амбициозността е не по-малко строга към неуспяващите — продължи той. — Вие, които едва навлизате в живота, тръгнете по отъпканите пътища. Не се стремете към висините, ще се погубите.

— Съветвате ни да останем това, което сме днес — запита с усмивка „докторът“.

В шегите на младия човек има такова наивно, заразително обаяние, че думите на Жюст накараха Маркас да се усмихне отново.

— Какви събития са могли да ви доведат до тази ужасна философия? — запитах аз.

— Отново забравих, че случаят е резултат от гигантско уравнение, на което не всички корени са известни. Когато тръгваш от нула, за да стигнеш до единица, шансовете са неизчислими. За честолюбивците Париж е огромна рулетка и младите хора си въобразяват, че там винаги ще намерят влога си удвоен.

Той ни протегна донесения от нас тютюн и ни покани да запалим с него. „Докторът“ изтича да вземе лулите. Маркас напълни своята и премина в стаята ни, вземайки със себе си тютюна; в неговото копторче имаше само един стол и едно кресло. Бърз като катеричка, Жюст изскочи навън и се върна с някакво момче, натоварено с три бутилки бордо, сирене „Бри“ и хляб.

„Аха — си рекох, без да сгреша с нито една стотинка, — петнайсет франка.“

Жюст важно постави пет франка предплата на камината.

Съществуват несъизмерими различия между контактния, социалния тип човек и човека, живеещ и непосредствена близост с природата. Попаднал в плен, Тусен Лувертюр^[4] умира, без да пророни дума. Желаете да обясни действията си, Наполеон вреци като сврака, когато се озовава на своя остров. 3. Маркас извърши, ала в наша полза, същата грешка. Мълчанието, във всичкото негово величие, се среща само у дивака. Няма престъпник, който да не изпитва чисто социална потребност да повери някому тайните си, когато може мълчаливо да ги остави да паднат с главата му в червения кош до гилотината. Ние видяхме един от ирокезите на предградието Сен Марко да издига мекушавостта на парижанина до висотата на дивашкия стоицизъм: намери се човек — републиканец, конспиратор, французин, старец, чието трагично величие надхвърли всички паши представи за твърдостта на негрите. За презрителното спокойствие на победените червенокожи в изображенията на Купер: Морей^[5], този Гуатимосин^[6] на монтанярите, запази самообладание, нечувано в анализите на европейското правосъдие. Ето какво ни разказа Маркас в това утро, като прекъсваше разказа си само за да изяде парче хляб със сирене и да отпие глътка вино. Бяхме изпушили всичкия тютюн. Понякога само файтони и омнибуси, прекосяващи площада Одеон, ни напомняха с глухия си тропот, че зад прозореца е Париж.

Маркас бил роден във Витре, родителите му живеели с рента от хиляда и петстотин франка. Завършил безплатно семинария, ала отказал да стане свещеник; преизпълнен от горещо желание да продължи учението си, дваисетгодишният Маркас пристигнал в Париж пешком с двеста франка в джоба си. Завършил право, като същевременно работел при някакъв адвокат, комуто станал главен писар. Получил докторска титла, запознал се с древното и новото законодателство и си служел с тях по-добре от най-известните адвокати. Изучил международно право, всички европейски договори, както и практиката на международните отношения. Наблюдавал хората и живота в пет столици: Лондон, Берлин, Виена, Петербург и Константинопол. Никой по-задълбочено от него не бил разглеждал всички прецеденти от практиката на Законодателното събрание. В продължение на пет години писал отчети за заседанията на двете камари, публикувани в един от ежедневниците...

Импровизираше с удивителна лекота, говореше чудесно и можеше да говори дълго с приласкаващия си дълбок глас, който бе обхванал сърцата ни като мрежа. Разказвайки за живота си, Маркас ни убеди, че е велик оратор. Речта му бе спокойна, но не и приглушена, богата откъм багри, но не прекаляваща с обилието им. С вътрешната си жар, с разпалващите масите жестикулации той се родееше с Берие, а с остротата на мисълта, с убедителността си напомняше Тиер, но без да бъде толкова обстоятелствен и колеблив в изводите си. Маркас се надявал отведнъж да се добере до властта, без да се заангажира с каквито и да било доктрини, нужни на първо време на опозиционния деятел и които впоследствие се оказват препятствие за държавника.

Изучил всичко, което истинският държавен деец трябва да знае; ето защо учудването му било безгранично, когато имал случай да се увери в дълбокото невежество на хора, домогнали се до държавното управление във Франция. Ако призванието му го бе подтикнало към учение, природата от своя страна се бе показала щедра към него, като го бе обсипала с дарове, които не могат да се придобият: остра проникателност, самообладание, подвижност на ума, бързина на съжденията, решителност и което съставлява особената сила на този род хора, несекваща изобретателност в избора на средства.

Умъдрен от своя опит, Маркас намерил Франция раздирана от вътрешни разпри след победата на Орлеанската издънка над по-

старата. Очевидно политическият терен се бил изменил. Гражданската война сега не може да продължи дълго в провинцията и повече въобще не ще се възобнови. Във Франция оттук нататък ще се води само кратка битка в лоното на правителството и тя ще сложи край на тази борба на идеи, която дотогава е противопоставяла едни на други големи умове. Това положение на нещата ще продължи, докато Франция бъде оглавена от правителство, изключващо всякаква аналогия с правителството на коя да е друга страна: та нали и английското правителство е толкова малко сходно с нашето, колкото и територията на Англия с територията на Франция. Ето защо най-подходящо поприще за Маркас се оказала политическата преса. Беден и следователно без всякакъв шанс да бъде избран в Камарата, той бил принуден да се изяви веднага. И решил да извърши най-тежката жертва за надарения човек — да заработи с перото си за интересите на богат и амбициозен депутат. Новият Бонапарт потърсил своя Борас; този нов Колбер се надявал да намери Мазарин и Маркас сторил на покровителя си огромни услуги без поза, без чувство за превъзходство, без да се оплаква от хорската неблагодарност, сторил ги с надеждата, че ще му помогнат да стане депутат. И желаел само едно: да получи заем, необходим за закупуване на къща в Париж, и по този начин да придобие изисквания от избирателния закон имуществен ценз. Ричард III^[7] искал само своя кон!

За три години Маркас създал един от петдесетте мними политически капацитети, които напомнят ракети в ръцете на хитрец, ловко подхвърлящ от една ръка в друга министерски кресла, както притежателят на уличния марионетен театър сблъсква на сцената стражаря и Полишинел^[8] с надежда за добър сбор. Този човек разчитал изцяло на Маркас, но бил достатъчно умен, за да прецени достойнствата на помощника си и да разбере, че ако Маркас се издигне, ще се задържи като необходим за правителството, докато той би преминал в архива — в Палатата на перовете. Ето защо покровителят му решил да постави непреодолими препятствия по пътя към въздигането на Маркас и прикривайки намерението си под маската на беззаветна преданост, съумял като всички дребни души да изиграе отлично играта си. С времето постепенно започнал да издава неблагодарността си, защото съзнавал, че трябва да унищожи Маркас, за да не бъде унищожен от него. Тези двама мъже, привързани само

привидно един към друг, се ненавиждали от момента, в който единият от тях се опитал да измами другия. Държавният деец влязъл в Министерския съвет, а Маркас останал в опозиция, за да предотврати всякакви атаки срещу своя министър; по негово настояване опозицията дори му отправила похвали. За да се избави от морални задължения към помощника си, държавният деец изтъкнал като претекст невъзможността веднага, без предварителна подготовка, да постави на отговорно място опозиционер. Маркас разчитал на такова място, за да може впоследствие, чрез женитбата си, да получи тъй желания избирателен ценз.

Бил на трийсет и две години и вече предвиждал разпускането на Камарата. Убеждавайки се в недоброръководността на министъра, Маркас го съборил или поне съдействувал енергично за събарянето му и го запокитил в калта. За да си възвърне властта, всеки свален министър трябва да се покаже опасен; опиянен от лъстивите кралски речи и виждащ се министър за дълго време, този човек признал грешките си; осъзнавайки ги, едновременно предложил и малка парична помощ на Маркас, който бил задлъжнял по време на тази борба. Подкрепил вестника, дето работел Маркас, и му издействувал редакторско място. Макар и да презирал министъра, ала обвързан с него чрез сторените услуги, Маркас си дал вид, че прегръща каузата на сваления министър. Без да разкрива всичката мощ на превъзходството си, сега Маркас завоювал далеч по-голям терен от първия път, показвайки половината от това, на което бил способен; неговото министерство просъществувало само двайсет и четири дни. Тук Маркас влязъл във връзка с няколко депутата, разигравал ги както си искал и оставил у тях най-добри впечатления за възможностите си. Неговият манекен отново получил министерски портфейл и вестникът на Маркас станал орган на министерството. Министърът слял вестника с друг вестник единствено за да унищожи Маркас, който впоследствие бил принуден да отстъпи мястото си на богат и нагъл конкурент, с име в средата си и вече яхнал здраво своя Пегас. Маркас отново изпаднал в крайна мизерия; надменният министър отлично знаел в каква пропаст е захвърлил помощника си. Къде да отиде? Негласно предупредени, министерските вестници не желаели сътрудничеството му. Опозиционните вестници също отказвали да му отворят вратите на редакциите си. Маркас не можел да премине към републиканците,

ните към легитимистите, тъй като тези две партии са врагове на днешния държавен строй.

— Честолюбивите хора обичат сигурността — ни каза Маркас с усмивка.

С някоя и друга статия за търговски предприятия Маркас смогвал да свърже двата края, макар и много трудно. Участвувал и в съставянето на една от онези енциклопедии, които се появяват на бял свят не благодарение на науката, а на спекулацията. Най-послед бил основан някакъв вестник, чието редактиране предоставили на Маркас, но на вестника било съдено да преживее само две години. Тогава именно Маркас подновил връзките си с враговете на министъра, влязъл в партията, действаща за неговото проваляне, и не след дълго министерството паднало.

Шест месеца след прекратяването на вестника Маркас все още не успявал да намери място за себе си, смятали го за опасен човек, клеветели го безогледно: съвсем неотдавна с няколко статии и един памфлет съсипал някаква крупна финансова и индустриална операция. Заговорило се, че зад него стои могъщ банкер, възнаграждаващ го богато, от когото уж очаквал услуги за върнатата си служба. Отвратен от хората и от живота, уморен от петгодишна жестока борба, Маркас, у когото съзирали по-скоро наемник, отколкото велик водач, изпаднал в отчаяние, виждайки как парите развъртават мисълта и потиснат от мизерия, се уединил в мансардата си; сега вече Маркас припечелвал само трийсет су дневно, с други думи, точно толкова, колкото му били нужни, за да поддържа съществуването си. И заживял сам, отдаден на мислите си, потекли с тъжна и пуста яснота. Четял вестници, за да бъде в течение на политическите събития. Така живял известно време и Поцо ди Борго^[9]. Маркас, изглежда, е замислял план за сериозна атака, а може би е искал да усвои сложното изкуство да прикрива мислите си и с това отшелническо мълчание да се самонакаже за допуснатите грешки. Причините за това свое поведение той не ни изясни.

Невъзможно е да се опишат невероятно комичните сцени, скрити под математическия синтез на неговия живот: безполезно очакване на благополучието, което отлита, продължително домогване към това благополучие през парижките джунгли, задъхано тичане на просителя, опити да се съюзи с глупци, възвишени планове, осуетени

благодарение намесата на някаква тъпоглава жена, разговори с лавкаджии, които искат техните капитали да им донесат и ложи в театъра, и перско звание, и големи проценти; надежди, достигнали най-високата си точка, но които после рухvat и се разбиват на прах; чудеса, извършени в стремежа да се обединят противоречиви интереси, които след седемдневен съюз отново тръгват в противоположни посоки; огорчението от неизменното предпочитание, с което глупци и невежи, ала накичени с лентата на Почетния легион се ползват пред талантливия човек; и накрая онова, което Маркас наричаше стратегия на глупостта: упражнявате натиск върху някакъв човек, той изглежда убеден, кима одобрително с глава, въпросът е почти уреден, но на следващото утро тази гумена топка, смачкана безжалостно от вас, отново е приела прежната си форма, дори още повече се е надула и всичко трябва да се почне отново; заработват отново, докато се убедите, че имате работа не с човек, а с маджун, който изсъхва на слънце.

Тези хиляди несполуки, тази огромна загуба на човешка сила, хвърлена безцелно, трудностите, на които се натъква добронамерената воля и невероятната лекота, с която може да се причинява зло; две решаващи игри, два пъти спечелвани, два пъти загубвани; ненавист към държавен деец, когото тачат, въпреки че е дървена глава с маска и перука — всички тези големи и дребни неща, макар и несломими силите, гордата и възвисяваща храброст на Маркас, временно го бяха потиснали. Когато се бе видял с пари, той не ги бе разходвал за свои нужди, а си бе доставил божественото удоволствие да ги изпрати на семейството си — на сестри, братя, на стария си баща. Подобно на развенчания Наполеон се задоволявал с трийсет су на ден, а в Париж работоспособният мъж винаги може да спечели трийсет су.

Когато Маркас завърши разказа за живота си, изпъстрен с разсъждения, афоризми и забележки, които издаваха голям политик, достатъчни бяха само няколко взаимни въпроса и отговора относно хода на събитията във Франция и Европа, за да се убедим, че пред нас стои истински държавник — бързо и лесно се преценява човекът, склонил да се изкаже по трудни въпроси; необикновените хора носят сякаш белег на месианско величие и ние бяхме от племето на съвременните левити^[10], макар и още неосенени от Божията благодат. Както вече казах, под привидното лекомислие се криеха

благонамерения, които Жюст вече бе осъществил и които се готвех да осъществя и аз.

Обменили мисли по всички тези въпроси, ние излязохме и тримата и въпреки студа се отправихме към Люксембургската градина да се поразходим до обяд. По време на тази разходка нашият все така сериозен разговор докосна невралгичните точки на политическото положение. Всеки от нас изрече своя мисъл, свое впечатление или дума, своя шега или принцип. Касаше се вече не само за мащабния живот, който току-що ни бе нарисувал Маркас, войнът от политическите битки. Това не бе и ужасяващият монолог на претърпелия крушение мореплавател, захвърлен от бурята в мансардата на улица Корней, а диалог, в който двама образовани млади хора с изострено духовно око за истините на епохата се опитваха под ръководството на по-възрастния да си изяснят собственото бъдеще.

— Защо — запита Жюст — не изчакахте търпеливо удобния случай, защо не постъпихте като единствения човек^[11], който по време на Юлската революция съумя да се задържи на гребена на вълната и благодарение на това успя?

— Нима не ви казах, че са ни известни всички корени на уравнението, създадено от случая? Карел^[12] се намираше в положение, напълно идентично на положението на нашия оратор. Този мрачен млад човек, този скептичен и проникателен ум носеше в себе си цяло правителство, а човекът, за когото ми говорите, просто умееше да надиграва събитията. Истински силният човек бе Карел. Е, и какво? Първия правят министър, а Карел си остава журналист; непълноценният, но гъвкав човек живее, Карел умира. Забележете, че този човек върви по пътя към своята цел вече цели петнайсет години и все още е на път; и може да попадне между две пълни с интриги коли на големия път към властта и да бъде смазан. Той не произхожда от знатен род, не се радва като Метерних на кралско благоволение или като Вилел на топлата стряха на сплотеното мнозинство. Аз не вярвам, че днешният строй ще просъществува още десет години. И така, предвиждайки подобна неблагоприятна за мен ситуация, аз в същото време и закъснявах, защото, ако не желях да бъда пометен от движението, което предвиждам, би трябвало вече да заемам висок пост.

— Какво движение? — запита Жюст.

— Август 1830 година — отвърна Маркас тържествено, като протегна ръка към Париж, — този август, изваян от младежта, чиито корави ръце връзваха снопи, от мислещите хора, които отгледаха реколтата, забрави подвига на младежта и на интелигенцията. Младежта ще избухне като котел на парна машина. Младежта във Франция няма изход и в нейните среди расте лавина от отречени възможности, от бурни и законни стремежи; младежта встъпва в брак без желание, семействата не знаят какво да правят с децата си; какъв призив ще разтърси тези маси — не зная; но те ще връхлетят върху днешния строй и ще го сринат. Съществуват закони за приливи и отливи в историческото битие, които Римската империя не взе под внимание по време на варварските нашествия. Днес тези варвари са надянали маската на мислещи същества. Законите за пренаситеността бавно, неумолимо действуват в този момент сред нас. Върху правителството лежи най-голямата вина за това: то подценява двете сили, на които дължи всичко, позволи да вържат ръцете му закони, които са студена, нелепа фикция на разума, и прилича на жертва, готова да отиде на заклание. Луи XIV, Наполеон, Англия бяха и продължават да бъдат жадни за млади, мислещи хора. Във Франция младежта е обречена; над нея тегнат новите закони, усложненият избиращелен ценз, порочното съставяне на министерствата. Вземете състава на Изборната камара — там няма да намерите нито един трийсетгодишен депутат: младостта на Ришельо и Мазарини, младостта на Тюрен и Колбер, на Пит и Сен Жюст, младостта на Наполеон, на принц Метерних не биха намерили в нея място. Борг, Шеридан, Фокс не биха могли да бъдат нейни членове. Дори и когато политическото пълнолетие бъде сведено до дваайсет и една години и бъдат отстранени всички ограничения на правото да си избираш в Камарата, департаментите и тогава ще избират хора, подобни на днешните депутати, хора без всякакъв политически усет, неспособни да говорят, без да осакатяват граматиката, хора, сред които в продължение на десет години едва ли би се намерил истински държавник с остро обществено чувство. Не е трудно да се открият причините, водещи до едно или друго събитие, трудно е да се предвиди самото събитие. Днес тласкат младежта към републикански идеи; тя се надява Републиката да я изведе от това състояние на безправие. Спомня си за млади депутати и млади генерали!

Неблагоразумието на правителството е сравнимо само със скъперничеството му.

Този ден имаше за нас огромно значение: думите на Маркас затвърдиха решението ни да напуснем Франция, където младите, обещаващи и пълни с енергия хора биват смазвани под парализиращия гнет на алчни, завистливи и бездарни парвенюта. Отидохме да обядваме заедно на улица Ла Арп. Оттук нататък нашите отношения се установиха така — ние му засвидетелствувахме почтителна обич, а той ни оказваше най-енергична помощ в сферата на идеите. Този човек знаеше всичко, беше изучил задълбочено всичко. В желанието си да ни бъде полезен огледа внимателно целия социално-политически свят и потърси страната, дето изгледите за осъществяване на планове ни бяха най-многобройни и най-благоприятни. Подсказа ни отраслите на знанието, към които трябваше да насочим усилията си; накара ни да бързаме, като се позоваваше на цената на времето, и ни уверяваше, че емиграцията е неизбежна, че тя ще отнеме на Франция каймака на енергията ѝ, на младите ѝ умове, че тези по необходимост проницателни умове ще заемат най-добрите места и ето защо ние сме длъжни да ги изпреварим. Оттогава ние твърде често осъмвахме над книгите. Великодушният ни учител написа няколко бележки — две за Жюст и три за мен; това са великолепни ръководства, чертаещи път към живо самопознание, сигурни ориентири за реалността, които може да набележи само геният. Тези просмукани от тютюн страници, изписани с нечетлив, почти йероглифен почерк, съдържат най-ценни указания, безпогрешни предвиждания. Проникновената мисъл на Маркас е изрекла в тях прогнози относно Америка и Азия, осъществили се, преди още ние с Жюст да заминем.

Маркас, както впрочем и ние, бе изправен пред крайна бедност; изкарваше как да е прехраната си, но не му оставаше нищо за бельо, дрехи и обуца. Не се представяше за по-добър, отколкото бе всъщност; мечтаейки за власт, беше мечтал и за разкош. Но не признаваше за истинския Маркас оня, който виждахме във физическия му облик. Отдаваше своеобразната си телесна обвивка на случайностите на реалния живот. Живееше чрез диханието на честолюбието си, мечтаеше за мъст и сам се укоряваше, че се поддава на такова празно чувство. Истинският държавник трябва да бъде чужд на всякакви дребни пристрастия и като ученият да се вдъхновява единствено от

любовта към науката, жаден да постигне невероятните ѝ възможности, величавата ѝ перспектива. В тези дни на крайни лишения Маркас ни се стори велик, дори страшен; имаше нещо ужасяващо в пронизващия му поглед, който сякаш съзерцаваше друг свят, извън света, открит за очите на обикновените хора. За нас той бе предмет на изучаване и възторг, тъй като младият човек (кой от нас не е изпитвал това) остро чувства необходимост да се възхищава; младежът се привързва лесно; по природа той е склонен да се подчинява на хора, за които мисли, че го превъзхождат, както е готов беззаветно да служи на велики цели. Особено учудване предизвика у нас равнодушието му към любовта: жената никога не беше смущавала живота му. Когато веднъж докоснахме тази вечна тема на разговор между французи, той каза просто:

— Те струват твърде скъпо!

А после, забелязал, че Жюст и аз се спогледахме, добави:

— Да, твърде скъпо. Жената, която купувате, а тя е най-евтината, изисква от вас много пари; другата, която ви се отдава, отнема всичкото ви време! Жената задушаваше всяка дейност, всеки стремеж. Наполеон я беше свел до онова, което трябва да бъде. В това отношение той бе велик, не затъна в разорителните истории на Луи XIV и Луи XV, но и той плати дан на любовта.

Ние с Жюст открихме, че подобно на Пит, в чийто живот Англия напълно бе заменила жената, Маркас носеше в сърцето си Франция; тя бе негов кумир; всичките му мисли принадлежаха на родината. Съзнанието, че държи в ръце средството за изцеление на злото, което разяждаше обществения ѝ живот, и че не може да го приложи, го изпълваше със съжаление и гняв; гневът му се усилваше при мисълта за изостаналостта на Франция спрямо Англия и Русия. Франция на трето място! Този стон непрестанно отекваше в разговорите му с нас. Страданието на родината се бе превърнало и в негово страдание. Борбите между кралския двор и парламента, изпълнени с толкова колебания и превратности в ущърб на държавното благополучие сравняваше с дребни разпри на вратари.

— Оставят ли ни на спокойствие, то е винаги за сметка на бъдещето.

Една вечер ние с Жюст работехме в стаята си, където цареше дълбока тишина. Маркас се беше прибрал, за да преписва книгата си,

след като бе отказал помощта ни въпреки нашите най-настойтелни молби. Бяхме му предложили да го отменяме, за да му спестим две трети от този затыпяващ труд; ала той се разсърди и ние повече не настояхме. Неочаквано в коридора се разнесоха стъпки; наострихме уши и се спогледахме. Почука се на вратата на Маркас, който никога не я заключваше. Чухме нашият велик човек да казва:

— Влезте!

А после:

— Как! Вие тук?!...

— Да, аз самият — отвърна бившият министър.

Това бе Диоклециан^[13] неизвестния мъченик. Нашият съсед и гостът му поведоха разговор шепнешком. Маркас се обаждаше рядко, както става на заседания, където просителят започва с изложение на фактите. И изведнъж избухна, когато му направи някакво предложение, чиято същност така и не разбрахме.

— Самият вие ще ми се надсмеете, ако ви повярвам — каза той. — Времето на йезуитите мина, но йезуитщината продължава. Вие не сте искрен и в макиавелизма, и във великодушието си. Спокойно разчитате на други, а на вас не може да се разчита. Дворът ви гъмжи от кукумявки, които се боят от светлината, от старци, които треперят пред младежта или въобще не се занимават с нея. Правителството има за образец кралския двор. Вие тръгнахте да дирите останките на империята, както Реставрацията зачисли на служба волтижъорите^[14] на XIV век. Отстъпленията, продиктувани от страха и подлостта, се смятат за изкусни маневри; но трудностите няма да закъснеят и на сцената отново ще излезе младежта както в 1790. Всички хубави постижения в тези години са нейно дело. Днес вие сменяте министрите, както болният сменя положението си в леглото. Тези колебания говорят за слабост на правителството ви. Порочната система ще се обърне срещу вас, защото Франция ще се умори от лицемерието ви. Тя, разбира се, няма да ви каже, че е уморена; никой не знае от какво загива — да се издири първопричината, е дело на историка. Но вие сигурно ще загинете, защото не използвахте силите и енергията на френската младеж, нейната самоотверженост и нейната жар; защото изолирахте способните хора и не ги обградихте с разбиране и с любов и във всичко предпочитахте посредствеността. Сега молиете за поддръжката ми; но вие принадлежите към онази обречена прослойка,

чиито груби интереси я правят отвратителна, която трепери, гърчи се и която, като се смаява, иска да смали и Франция. Моите възгледи, моите идеи ще бъдат за вас отрова; вие вече два пъти ме изиграхте и аз два пъти ви съборих, това ви е известно. Трети съюз с вас би имал за мен сериозни последствия. Аз ще се самоубия, ако още веднъж позволя да ме измамат, защото ще загубя вяра в себе си. И вината ще бъде моя, не ваша.

Тогава чухме гостът да произнесе най-смирени думи, най-горещи обещания да не лишава страната от ярки таланти, дори намекна за родината. Маркас отвърна с едно многозначително „О, о!“, надсмивайки се над лъжепокровителя си! Сега вече държавникът заговори по-открито. Призна превъзходството на бившия си съветник, задължи се да му даде възможност да заеме място в държавния апарат, да стане депутат; после му предложи много висок пост, като го увери, че оттук нататък той, министърът, ще се подчинява на Маркас, тъй като можел да работи само под негово ръководство. Включен бил в състава на набелязаното ново министерство и не искал да се върне към властта, без Маркас да получи място, отговарящо на способностите му; вече разговарял по въпроса и било общо убеждението, че Маркас просто е необходим.

Маркас отказа.

— Никога досега не съм бил в състояние да изпълня ангажиментите си, а сега, когато се предоставя случай да устоя на обещанията си, вие се отказвате.

Маркас не отговори. Министерските обувки заскърцаха из коридора и се отправиха към стълбата.

— Маркас! Маркас! — извикахме и двамата, като се втурнахме в стаята му. — Защо отказа? Той бе искрен. Условието му са почтени. А вие ще се договорите и с министрите.

В един миг приведохме сто довода на Маркас; гласът на бъдещия министър звучеше сериозно, убедително; макар и да не бяхме го видели, чувствувахме, че не лъже.

— Но аз нямам прилични дрехи — отвърна Маркас.

— Разчитайте на нас — каза Жюст, като ме погледна. Маркас има смелостта да ни повярва, в очите му блесна мълния; прекара ръка в косите си и ги отметна назад с жест на човек, повярвал в щастieto; и когато, така да се каже, ни откри лицето си, видяхме пред себе си

човек, който ни бе съвършено непознат. Маркас възвишен, Маркас на власт, това бе човешката духовност в стихията си, птица, отново полетяла във висините, риба, възвърнала се във водата, кон, препуснал в родната степ. Ала миг само след това лицето на Маркас отново потъмня, сякаш прозря съдбата си. Уродливото съмнение следваше неотстъпно белокрилата надежда. Оставихме Маркас сам.

— А, виж ти, виж — обърнах се към „доктора“, — дадохме обещание, а как ще го изпълним?

— Ще помислим за това, когато си легнем отвърна Жюст, — и сутринта ще поговорим.

На следващото утро отидохме да се поразходим в Люксембургската градина. Имахме достатъчно време да размислим върху всичко, което се беше случило вчера, и с изненада констатирахме, че Маркас, този духовен великан, който с лекота решаваше най-сложните теоретически и практически проблеми на политиката и обществения живот, бе безпомощен пред дребнаво житейското и обикновеното. Но тези възвишени натури са способни да се препъват в песчинка, да осуетяват големи замисли само защото не са разполагали с някакви си хиляда франка. Такъв е случаят с Наполеон, който не тръгнал за Индия, защото нямал ботуши.

— Е, измисли ли нещо? — запита ме Жюст.

— Измислих — може да се ушие костюм на кредит.

— При кого?

— При Юман.

— Как?

— Юман, драги мой, никога не ходи у клиентите си, клиентите ходят при него; така че Юман не знае дали съм богат, или не; знае само, че съм елегантен и че нося ефектно дрехите, които ми шие. Ще му кажа, че на главата ми се е тръснал някакъв чичо от провинцията и че равнодушието му към естетиката на облеклото ме злепоставя крайно много пред изисканото общество, в което възнамерявам да се оженя... Юман да не се казва Юман, ако изпрати сметката за новия костюм по-рано от три месеца.

Докторът намери идеята чудесна за водевил, ала отвратителна за реалния живот и се усъмни в успеха ѝ. Но, кълна ви се, Юман уши костюм на Маркас и като истински художник в занаята си уши го тъй, както подобава за политическия деятел.

Жюст предложи на Маркас двеста златни франка, спечелени, като купи на кредит два часовника и ги заложил в Мон дьо Пиете. Колкото до мен, аз не обясних как бях набавил шестте ризи и необходимото бельо, които ми струваха само удоволствието да ги поискам от главната продавачка в един магазин, с която бях танцувал на карнавала. Маркас прие всичко, без да ни благодари повече, отколкото трябваше. Само поиска да узнае по какъв начин се бяхме сдобили с тези богатства и ние за последен път го накарахме да се разсмее. Гледахме нашия Маркас, както навярно корабопритежателите гледат кораба си, когато вече издига платната и за чието екипиране са изразходвали всичкия си кредит, всичките си средства.

Тук Шарл замълча, потиснат сякаш от спомените си.

— А какво стана по-нататък — запита някой от слушателите.

— Ще ви го кажа с две думи, защото това не е роман, а действителен случай. Ние не видяхме повече Маркас. Министерството се задържа три месеца и след сесията падна. Маркас се върна при нас без стотинка, изтощен от работа. Беше надникнал в самото дъно на кратера, наречен власт, и се връщаше от висотата ѝ с начало на нервна треска. Болестта се разви бързо; обградихме болния с грижи. През първите дни Жюст доведе главния лекар на болницата, където беше постъпил като практикант. Аз живеях вече сам в нашата стая и наглеждах редовно Маркас като най-грижовна милосърдна сестра. Но и грижи, и наука — всичко бе напразно. През януари 1838 година Маркас сам почувствува, че е пред прага на смъртта. Държавникът, комуто в продължение на шест месеца бе служил за дясна ръка, не дойде да го навести, нито изпрати хора да попитат за здравето му. Маркас изрази пред нас дълбокото си презрение към правителството. Той сякаш бе загубил вяра в съдбините на Франция и това неверие, изглежда, бе причинило болестта му. Смяташе, че е открил предателство в самото сърце на властта — не осезаема, зрима измяна, установена по силата на фактите, а измяна в резултат на една порочна система на подчиняване на националните интереси на личния егоизъм. Мисълта, че Франция е изправена пред упадък, влошаваше състоянието му. Един от водачите на партията, против която се беше борил, в мое присъствие му бе предложил да се присъедини към тях. Омразата му към ония, на които се бе опитал да служи, беше толкова голяма, че той с радост би влязъл в коалицията, набелязана вече между

различните политически групировки, обединени единствено от общия стремеж да смъкнат кралския гнет. Но на изпратения при него посредник Маркас отвърна с думите, произнесени някога в парижкото кметство: „Твърде късно.“^[15]

Маркас не остави дори с какво да бъде погребан. Жюст и аз употребихме немалко усилия да му спестим срама от колата за бедни и само двама съпроводихме ковчега на 3. Маркас, който бе хвърлен в обща могила на гробището Монпарнас.

Всички се спогледахме с тъга, когато чухме края на тази история — последната от историите, които Шарл Рабурд ни разказа в навечерието на деня, когато трябваше да вземе кораба за Хавър на път за Малайските острови. Защото всеки от нас познаваше не един Маркас, не една жертва на политическата всеотдайност, възнаградена с измяна или със забрава.

[1] Повестта се появява за пръв път под заглавие „Смъртта на честолубеца“ на 25 юли 1840 година в списанието „Ревю паризиен“, чийто основател и главен редактор е Балзак.

В 1846 година е включен в „Сцени от политическия живот“ (първо издание на „Човешка комедия“) под окончателното си заглавие „3. Маркас“. ↑

[2] *Мирабо, Оноре Габриел* (1749–1791) — представител на интересите на крупната буржоазия от края на XVIII столетие. ↑

[3] *Оперетен пощальон* — облеклото на пощальон дошло на мода след успеха на комичната опера на А. Адам (1836). ↑

[4] *Тусен Лувертюр* (1743–1803) — вожд на въстаналите негри на остров Хаити, предаден на френските власти в 1802 година и затворен в крепост, където и умира. ↑

[5] *Морей, Пиер* — участник в Юлската революция, екзекутиран в 1836 година, обвинен в подготовка на крупен терористичен акт срещу Луи-Филип. ↑

[6] *Гуатимосин* — последният мексикански цар, пленен от испанския завоевател Кортес в 1521 година; подложен на жестоки изпитания, той не издал на испанците местонахождението на мексиканските съкровища. ↑

[7] *Ричард III* — английски крал (XV в.), герой на едноименната историческа хроника на Шекспир, възкликнал по време на сражение:

„Кон! Кон ми дайте! Кралство срещу кон!“ ↑

[8] *Полишинел* — герой на стария френски марионетен театър. ↑

[9] *Поцо ди Борго* (1764–1842) — руски дипломат, по произход корсиканец; царски посланик в Париж след падането на Наполеон, представлявал Русия на конгреса на Свещения съюз. ↑

[10] *Левити* — свещенослужители у древните юдеи. ↑

[11] *Единственият човек* — тоест Адолф Тиер (1797 — 1877) — френски реакционен политик, заемал при Юлската монархия редица министерски постове. Палач на Парижката комуна. ↑

[12] *Карел, Арман* (1800–1836) — френски публицист от либералнобуржоазното крило. ↑

[13] *Диоклециан* (284–305) — римски император, известен с гоненията си срещу християните. ↑

[14] *Волтижъори* — от елитната френска лека пехота. Тук (в преносен смисъл) роялисти, мечтаещи за нов „златен век“ като при Луи XIV. ↑

[15] „*Твърде късно*“ — отговор на участниците в Юлската революция на искането на Шарл X да се отменят реакционните им „заповеди“, издадени няколко дни преди свалянето му. ↑

Издание:

Автор: Оноре дьо Балзак

Заглавие: Избрани творби в десет тома

Преводач: Дора Попова

Език, от който е преведено: френски

Издание: първо

Издател: ДИ „Народна култура“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1984

Тип: повест

Националност: френска

Печатница: ДП „Димитър Благоев“ — София, ул. „Ракитин“ 2

Излязла от печат: октомври 1984 г.

Главен редактор: Силвия Вагенщайн

Редактор: Симеон Хаджикосев

Технически редактор: Олга Стоянова

Художник: Ясен Васев

Коректор: Петя Калевска; Стефка Проконова

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/11177>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.